ISAAC BASHEVIS

SINGER

KAVINĖ BRODVĖJUJE

NOBELIO
PREMIJOS
LAUREATAI

NOBELIO PREMIJOS LAUREATAI

ISAAC BASHEVIS

SINGER

KAVINĖ BRODVĖJUJE

Apsakymai

Vilnius

UDK 820(73)-3
Si 95

Versta iš:
Isaac Bashevis Singer. *In my Father's Court,* Penguin Books, 1980
Isaac Bashevis Singer. *A Friend of Kafka,* Penguin Books, 1980
Isaac Bashevis Singer. *A Crown of Feathers* and *Other Stories,* Penguin Books, 1980
Isaac Bashevis Singer. *Nobel lecture,* Farrar, Straus and Giraux Inc. N. Y. 1979

Iš anglų kalbos vertė
MARKAS ZINGERIS

© Vertimas į lietuvių kalbą, pabaigos žodis, terminų žodynas, Markas Zingeris, 1997

ISBN 5-415-00480-7

„Poetas... prisikels,
kad išgelbėtų mus visus“

Kalba, pasakyta 1978 m. Stokholme,
gaunant Nobelio premiją už grožinę kūrybą

Didi garbė, kurią man suteikė Karališkoji Švedų Akademija, tai kartu ir pripažinimas, tekęs jidiš kalbai, tremties kalbai, neturinčiai savojo krašto, valstybinių sienų, neremiamai jokios vyriausybės, kalbai, kurioje nėra žodžių ginklams, amunicijai, komandoms ir karybai; kalbai, kadaise paniekintai ir kitų tautų, ir pačių apsišvietusių žydų. Betgi tuo, ko mokė didžiosios pasaulio religijos,— tuo žydiškai šnekanti getų tauta gyveno nuo ryto ligi vakaro. Tai juk buvo Knygos tauta tikrąja šio žodžio prasme. Ji neturėjo didesnio džiaugsmo, kaip žmogaus ir santykių tarp žmonių aiškinimasis, ką vadindavo Tora, Musaru, Kabala, Talmudu. Getas buvo ne vien prieglobstis persekiojamai mažumai, bet ir didis taikingumo, saviauklos, humanizmo eksperimentas. Jo poveikis išlieka mumyse gyvas, net ir besipriešinant brutaliai aplinkai.

Išaugau tarp tų žmonių. Mano tėvų namai Varšuvoje, Krochmalnajos gatvėje, buvo Skaitymų namai, Maldykla, Teismas, Pasakorių užeiga, o taip pat ir Santuokų rūmai bei vaišinga pastogė chasidiškiems pokyliams. Dar mažas būdamas esu girdėjęs iš savo vyresniojo brolio ir manojo maestro I. J. Singerio, vėliau sukūrusio romaną „Broliai Aškenaziai“, visus tuos teiginius, kuriais racionalistai nuo Spinozos iki Makso Nordau naudodavosi, neigdami tikėjimą. Esu girdėjęs iš tėvo ir motinos atsakymus, kuriuos tikėjimas gali pateikti tiems, kas abejoja ir ieško tiesos. Ir mūsų, ir kaimynų namuose amžinieji klausimai sukeldavo didesnį sujudimą, negu rytinės naujienos žydų laikraščiuose. Ir nežiūrint manųjų nusivylimų, tikiu, kad kitos tautos gali daug ko pasimokyti iš

anų žydų; iš to, kaip jie auklėdavo vaikus, kaip jie rasdavo laimę ten, kur kiti tematė vargą ir pažeminimą.

Pati jidiš kalba ir elgsena tų žmonių, kurie ja šnekėdavo, man yra tapatūs. Rytų Europos žydų kalboje, jos stiliuje galime rasti išsireiškimų, tinkančių pamaldžiam džiaugsmui, gyvenimo geismui, nusiteikimui laukiant Mesijo, o taip pat ir begalinei kantrai bei giliai žmogaus asmenybei. Jidiš kalboje slypi subtilus sąmojis ir dėkingumas savo daliai už kiekvieną dovanotą dieną, už kiekvieną sėkmės trupinėlį, kiekvieną meilės prisilietimą. Mąstančiojo šia kalba nusiteikimas nėra aikštingas. Jis neprisiima pergalės kaip užtikrinto dalyko. Jis nereikalauja ir nekovoja, bet prasigauna, praneria, prasmunka tarp istorijos girnų, tikėdamas, kad Dievo kūrybinis sumanymas dar tik prasidėjo.

Yra žmonių, kurie vadina jidiš kalbą mirusia, bet šitaip du tūkstančius metų būdavo vadinama ir hebrajų kalba. Jos atgimimas mūsų laikais yra nuostabus dalykas, beveik stebuklas. Aramėjų kalba amžių amžiais buvo tikrai negyva kalba, bet štai vieną kartą dienos šviesą išvydo Zoharas, nežemiško grožio ir paslaptingas kūrinys. Tai juk faktas, kad jidiš literatūros klasikai yra taipogi ir hebrajų literatūros klasikai. Jidiš kalba dar netarė savojo paskutinio žodžio, ir joje slypi vertybės, kurių neregėjo pasaulis: juk tai kankinių ir šventųjų, godotojų ir kabalistų kalba, trykštanti humoru ir kupina tokių prisiminimų, kokių žmonija niekados negalės užmiršti. Vaizdžiai tariant, žydų kalba — tai dievobaiminga ir išmintinga mūsų visų kalba, tai išgąsdintos ir vilčių kupinos šiuolaikinės žmonijos metafora[1].

Šiais laikais, kaip ir visais kitais, poetas ir pasakotojas privalo pavergti skaitytojo vaizduotę, o ne vien teigti socialinius arba politinius idealus. Menka iš to paguoda pasibodėjusiam literatūros gerbėjui, ir nėra jokio pateisinimo nuobodžiai literatūrai, kuri nesužavi skaitytojo, nepakelia jo dvasios, neteikia jam džiaugsmo ir atgaivos,

[1] Šitiek I. B. Singerio buvo pasakyta jidiš kalba; toliau laureatas kalbėjo angliškai (vert. past.).

ką visuomet užtikrina menas. Tačiau ir tai yra tiesa, kad rimtas mūsų laikų rašytojas turėtų būti giliai susirūpinęs dėl savo amžininkų problemų. Jis negali nepastebėti, kad tikėjimo jėga, ypač tikėjimas Apsireiškimu, yra šiandien daug silpnesnis, negu būdavo bet kuriuo laikotarpiu. Vis daugiau vaikų išauga be tikėjimo Dievu, Jo malonėmis arba bausmėmis, sielos nemirtingumu. Ir netgi apskritai bet kokiomis etikos vertybėmis. Tikras rašytojas negali neatkreipti dėmesio ir į tai, kad šeima netenka dvasinių pagrindų. Visos niūrios Osvaldo Schpenglerio pranašystės tapo tikrove po II-jo pasaulinio karo.

Jokie techninės minties pasiekimai negali sumažinti šiuolaikinio žmogaus nepilnavertiškumo, nusivylimų, negali apmalšinti teroro, karo, revoliucijų baimės. Mūsų karta ne tik prarado tikėjimą Apvaizda, bet mes nebetikime ir pačiu žmogumi, netikime jo sunkiomis institucijomis ir netgi savo artimaisiais.

Apimti nevilties, daugelis tų, kurie nepasitiki mūsų laikų lyderiais, kreipiasi į rašytoją, į kalbos meistrą. Jie vis dar tiki, kad žmogus, dvasingas ir talentingas, galimas daiktas, išgelbėtų civilizaciją, o be to, ar tik ne menininkas, berods turįs pranašo kibirkštėlę!

Būdamas sūnus tautos, kuriai teko išgyventi šiurpiausius žmogiškosios beprotybės padarinius, aš protarpiais susitaikydavau su mintimi, kad išeities ieškoti yra beviltiška. Ir visuomet man iš naujo sušvisdavo viltis; gal visgi dar nėra vėlu imti ir pagaliau apsispręsti. Aš buvau auklėjamas, kad tikėčiau žmogaus laisva valia. Ir nors ėmiau galop abejoti, ar Apreiškimas apskritai yra įtikėtinas, pati mintis, kad visata yra fizikinis arba cheminis atsitiktinumas, aklas tam tikro rutuliojimosi rezultatas, man visuomet likdavo svetima. Kad ir išmokau pažinti visus stereotipus ir stabus, kuriuos pasigamina apsigaudinėdamas žmogiškasis protas, tačiau likau ištikimas kelioms tiesoms; o jas, atrodo, vieną dieną pripažinsime mes visi. Kažkur turėtų būti tas kelias, kuriuo eidamas žmogus patirtų visą įmanomą pasitenkinimą, kokį tik gali suteikti gamta, ir kartu tarnautų Dievui — Dievui, kuris prabyla darbais, ne žodžiais ir kurio kalba yra Visata.

Nesidroviu pripažinti, kad esu priskirtinas tiems žmonėms, kurie įsivaizduoja, kad grožinė literatūra atskleis jiems naujus akipločius — filosofinius, religinius, estetinius, netgi socialinius. Senojoje žydų raštijoje nerastume raiškios takoskyros tarp poeto ir pranašo. Mūsų archajiškoji poezija dažnai virsdavo gyvenimo įstatymu ir būdu.

Kai kurie mano kolegos niujorkiečiai kavinukėje šalia dienraščio „Jewish Daiy Forward" pravardžiuoja mane pesimistu, nuosmukio rašytoju, bet rezignacijos gilybėje visuomet glūdi tikėjimas. Mane guodžia tokie pesimistai ir dekadentai kaip Baudelairer'as, Verlaine'as, Edgaras Alainas Poe ir Strindbergas. Ieškant atsakymų susidomėjimas psichikos tyrinėjimais privertė mane kreiptis ir į tokius mistikus kaip jūsų Swedenborgas ir mūsų rabis Nachmanas Braclaveris, o taip pat ir į didįjį mano kartos poetą Aroną Ceitliną, mirusį prieš kelis metus ir palikusį neprilygstamą dvasinį palikimą.

Kūrybinio žmogaus pesimizmas yra kilęs ne iš „dekadanso", bet iš galingo troškimo išpirkti žmoniją, atskleisti meilės šviesą nykiausioje blogio ir beteisiškumo prarajoje. Poetas, pasitalkindamas skaitytoją, ieško amžinųjų tiesų, buvimo esmės. Savaip jis mėgina įminti laiko ir permainų mįslę, suprasti, dėl ko žmonės kenčia šioje žemėje. Kad ir kaip atrodytų keista, man vis šauna į galvą mintis, jog, žlugus visoms visuomenės teorijoms, o karams ir perversmams palikus žmoniją be jokios prošvaistės, Poetas — kurį Platonas išvijo iš savosios Respublikos — prisikels, kad išgelbėtų mus visus.

Iš jidiš ir anglų k. vertė
Markas Zingeris

Versta iš Singer Isaac Bashevis. Nobel Lecture.— Farrar, Straus and Giraux Inc.— N. Y., 1979.

Vertėjas nuoširdžiai dėkoja dr. Semiueliui Noričui, buvusiam žydų Mokslinių tyrimų instituto Niujorke direktoriui, kuris, sužinojęs, kad „Vagos" leidykla ruošia I. B. Singerio kūrybos rinkinį, atsiuntė šią kalbą Nobelio premijos gavimo proga, kad supažindintų su ja lietuvius skaitytojus.

VYSKUPO APSIAUSTAS

Jokūbas Gėcelis vadovavo leidyklai, kurią milijonierius, vardu Bernardas Neihauzas, įkūrė faktiškai vien dėl prestižo. Pastarasis susikrovė turtus, spekuliuodamas sklypais ir kitokia nuosavybe. Leidykla spausdino ne daugiau penkių šešių judajikos knygų per metus — daugiausia vertimus iš hebrajų. Jokūbą Gėcelį Hebrew Union koledžas buvo įšventinęs į dvasininkus, bet jis niekad netapo rabinu. Kurį laiką jis dėstė hebrajų kalbą mažame Vidurio Vakarų koledže. Po to ilgus metus tarnavo šalpos organizacijoje, Niujorke. Tie, kas jį pažinojo, juokaudavo, kad vienintelis Jokūbo Gėcelio talentas yra gebėjimas papusryčiauti su savo šefu. Jokūbas buvo tamsaus gymio žmogelis rausvais, apskritais žandais, garbanotas, bet be vieno žilo plaukelio, nors ir perkopė šešiasdešimt. Jis turėjo plačią nosį, susisukusius antakius bei rudas akis, spindinčias kaip vaiko. Žmonės šnekėjo, kad jaunystėje jis buvo neabejingas moterims. Jo žmona, praėjus keleriems metams po vedybų, mirė nuo vėžio, ir jis daugiau nevedė. Kaip tik tuo metu jis tapo Bernardo Neihauzo leidyklos vadovu.

Bernardas Neihauzas nespausdino knygų taip, kaip kiti leidėjai. Jis jomis mėgaudavosi. Pirmiausia jis jautė turįs pamilti originalą. Po to sueikvodavo galybę laiko, susirasdamas tinkamą vertėją. Jei darbą derėjo pailiustruoti, jis kruopščiai ieškodavo reikiamo dailininko. Bernardas Neihauzas buvo toks pat nedidukas kaip ir Jokūbas, bet apskritas kaip statinaitė; svėrė 250 svarų. Pusryčiai su Neihauzu buvo ilgalaikis pobūvis. Visi rimti nutarimai buvo priimami prie apkrauto stalo. Daktarai perspėjo Neihauzą, kad jo kraujas pilnas cholesterino. Bet-

gi Neihauzas atremdavo: „Nėra jokio cholesterino. Tai daktarų prasimanymas".

Dienai praėjus po jo septyniasdešimtojo gimtadienio, Bernardą Neihauzą ištiko širdies priepuolis, ir jis pasimirė. Ar šitai atsitiko dėl cholesterino, niekas niekad nesužinojo. Netrukus jo sūnūs leidyklą likvidavo, ir Jokūbas Gėcelis liko bedarbis. Betgi dangiškosios jėgos, globojančios Jokūbą Gėcelį, pasiuntė jam Besę Faingevirc, viešbučių statybos rangovo našlę. Eksprezidentę organizacijos, įkurtos tam, kad paremtų moksleivius Palestinoje. Be to, ji, kaip ir jos vyras, statė viešbučius. Keleriais metais vyresnė už Jokūbą, turėjo stambią spuoguotą nosį, vyrišką balsą, o nuo to laiko, kai jai išslinko plaukai, dėvėjo raudoną peruką. Mirus jos vyrui, Besė kelis kartus rengėsi tekėti. Bet pretendentai pasitraukdavo, nusiskųsdami, kad neišturėtų vedę dėl Besės valdingo būdo. Bet Jokūbas Gėcelis buvo pratęs pritapti, prisiderint ir prisitaikyti. Jau jiems vedus Besė gyrėsi, kad pačio pirmojo susitikimo su Jokūbu metu ji jam tarė: „Jokūbai, mielasis. Tapsite mano vyru". Juo ir tapo.

Iš pradžių jie šnekėdavosi apie leidyklos atkūrimą — Besė kraustėsi iš galvos dėl garsenybių bei kultūros. Bet ji netrukus patyrė, kad Jokūbui trūksta iniciatyvos tam, kad būtų leidėjas. Be to, knygų leidyba surytų jai šimtus tūkstančių dolerių. Visos jų šnekos ir sumanymai niekur nevesdavo, ir jie pagaliau nusprendė, kad geriausia būtų, jei likusias dienas jie praleistų kur nors Kalifornijoje. Semas Faingevircas palikuonių nepaliko, ir Besė tikino paveldėjusi pakankamai, kad jie gyventų prabangoje, net jeigu jų amžius truktų iki šimto dvidešimties, o ir po to ji paliktų gražaus pinigo labdarai.

Pirmų pirmiausia porelė išvyko penkiems mėnesiams aplinkui pasaulį. Po to Besė ėmė dairytis kokio nors namo Kalifornijoje. Netrukus ji surado tai, ko norėjo: prabangiai apstatytus namus su sodu ir garažu dviems automobiliams Holivudo kalvose. Kaip ir visados, Besei pasitaikė geras pirkinys: dar tik savaitei praėjus po sutarties pasirašymo, jau jai buvo siūloma daug daugiau, nei kad ji užmokėjo.

Persikėlimas į Kaliforniją buvo nelengvas. Nemaža laiko praėjo, kol Besė sutvarkė reikalus taip, kaip ji to norėjo. Kai šitai buvo jau padaryta, ji pasišventė Jokūbui. Ji nutarė, kad Jokūbas parašys knygą, o be to, bus bendraautorius jos biografijos, aprašančios vaikystės metus Lenkijos miestelyje Pišnica, jos atvykimą Amerikon, darbą drabužių parduotuvėse, anglų kalbos mokymąsi, vestuves su Semu Faingevircu, jos veiklą organizacijoje, kurios prezidente ji tapo, ir jos kovas su pavydžiomis damomis, privertusiomis ją atsistatydinti. Besė nustatė griežtą tvarką, kai buvo nurodyta, ką ir kada Jokūbas turės suvalgyti, ką ir kada dėvės (ji mėgo šilko marškinius, akį rėžiančius kaklaryšius ir šlepetes su bumbuliukais), kaip ir ką jam derėtų dirbti. Tačiau Kalifornijoje Jokūbas tapo tingus ir abejingas. Žiovavo, snūduriavo. Jam imdavo trūkčioti kairė akis, sutraukdavo rankos pirštus. Medaus mėnesio kelionėje Jokūbas rašydavo Besei kasdieną po meilės eilėraštį. Jis jai porino anekdotus apie rašytojus, vertėjus, garsenybes, kurias buvo sutikęs, juokingas istorijas apie Bernardą Neihauzą bei pastarojo užgaidas. Bet dabar Jokūbas nutilo; Besei sunku būdavo žodį iš jo ištraukti. Sodui, želiančiam aplinkui namus, reikėjo prižiūrėtojo, bet Jokūbui sodininkavimas nerūpėjo. Ištisom dienom jis vaikštinėjo, užsimetęs vien tik chalatą ir nesilankė netgi ir pas kirpėją. Los Andžele ir priemiesčiuose be mašinos niekur nosies nekišk. Besė liepė jam mokytis vairavimo. Po trečiojo užsiėmimo instruktorius paskambino Besei ir pasakė: „Atsiprašau, tai beviltiška. Jūsų vyras ką nors partrenks, kai tik sės prie vairo".

Besė ėmė galvoti apie skyrybas, bet ji susitiko Filisę Gurdin, žydę ir našlę spiritualistų vyskupo Tomo Delano Gurdino, žuvusio, sudužus lėktuvui. Jis paliko žmonai namus Besės kaimynystėje. Tai buvo mediumas, hipnotizuotojas, gydantis užkalbėjimais, žinantis būrimus taro kortomis ir vadovaujantis sambūriui, užsiimančiam pilvakalbyste. Moterys susibičiuliavo. Kai kurie medžiai Besės sode apsikrėtė grybeliu, primenančiu voratinklį, ir Filisė

Gurdin rekomendavo purškimus bei tam tikrą maldą, panaikinančią grybelinius susirgimus. Besei užaugo karpos ant smakro, Filisė tuoj davė jai tepaliuko ir sukalbėjo maldą, kad karpos nudžiūtų.

Praėjus laikui, Filisė Gurdin pakvietė Jokūbą ir Besę į apeigas kalbančiųjų angelų kalbomis. Visa tai vyko Filisės Gurdin svetainėje. Ji bučiavo kiekvieną įžengusį vyrą ir moterį. Svetainė prigužėjo vyrų žilais plaukais ir moterų dažytais plaukais. Pati Filisė Gurdin buvo tamsaus veido, juodų akių ir turėjo tankius antakius. Ji nešiojo akinius storais lęšiais, plaukus buvo nusidažiusi oranžu. Jos viršutinę lūpą dengė balti pūkeliai. Mišioms ji užsidėjo raudoną tiurbaną ir apsivilko baltą apsiaustą. Ji vedė bendriją, giedodama himnus. Filisė šoko ir bendrija šoko sykiu su ja.

Giedojimas ėjo vis garsyn. Jie šoko sakytum apduję, pliaukšėjo rankomis, šūkaliojo pašlovinimus Jėzui ir Filisei Gurdin. Netikėtai jie ėmė šaukti žodžius, kokių Besė dar niekados nebuvo girdėjusi. Tai buvo ne kalba, bet kliedesys, tokie garsai kaip „čaropakitči", „hačomarumbi", „lepčokaeduku". Visų akys švytėjo džiaugsmu. Vyrai apsikabino moteris. Moterys apsikabino vyrus. Būgnininkas užbūgnijo. Trimitininkas papūtė dūdą, kurios galas suėjo į didžiulį ragą. Jie klykčiojo, šokinėjo, kratėsi, apimti ekstazės. Besė žiūrėjo stebėdamasi. Ar čia pamišimas? Kerai? Orgija? Bakchanalija? Jai buvo karšta. Alkoholio ji negėrė, bet pasijuto besvaigstanti. Metų metais ji kentėjo nuo artrito ir venų išsiplėtimo — o dabar jos kojos tapo stebėtinai lengvos.

Staiga ir Besė ėmė šokčioti, ploti rankomis ir šūkčioti kalba, kurios ji pati nesuprato. Ar tai buvo graikų, persų, turkų kalba? Ar dibukas ją apsėdo? Grindys suposi po jos kojomis. Sienos pakrypo. Besė išgirdo save spiegiant: „Mučiefalkosy! Sapolačia! Rinčihopler! Saltalofonta!" Ją buvo apėmusi meilė visai šiai miniai, lyg jie būtų jos broliai ir seserys. Nubėgusi prie Jokūbo, kuris stovėjo kampe, ji prisispaudė jam prie krūtinės, juokėsi, verkė ir kūkčiojo: „Kačialorošy! Poladumpka! Zakafier!"

Jokūbas atsipeikėjo, nusišypsojo ir sukaitusiu balsu atsiliepė hebrajų, jidiš ir aramėjų kalbų mišiniu: „Pičapoi! Yegar Sadusa! Oc kojciec ben kojciec!"

Besė būgštavo, kad Jokūbas galįs sužlugdyti jos dvasinį atgimimą. Lygiai taip, kaip jis pasielgė jos kitų sumanymų bei programų atžvilgiu. Tokiu atveju ji buvo pasirengusi tuoj pat išsiskirti, nuėjusi pas Reno. Bet šį kartą Jokūbas jai padėjo. Jis artimai susibičiuliavo su Filise Gurdin. Valandomis jis išsėdėdavo su ja ir su Bese prie ouija lentos, padėdamas iššifruoti pranešimus, kuriuos Filisės Gurdin išsikviestoji dvasia, indėnas, pasivadinęs Raudonakiu Vadu, siuntė iš Anapilio. Jokūbas ir dvi moterys uždėdavo rankas ant staliuko, pagaminto be vinių, ir jausdavo jį vibruojant, kaukšint atsakymus, mėginant atitrūkti nuo žemės. Jis lankėsi susirinkimuose tų, kurie bylojo angelų kalbomis ir ėmė mėmenti nesąmones, stulbinusias Filisę jų keistu nuoseklumu. Ji užtikrino Jokūbą ir Besę, kad tai tokia kalba, kuria šnekama vienoje planetoje už saulės sistemos ribų ir, jei tik šiai kalbai galėtume surasti raktažodį, padėtume žmonijai įžvelgti Visatos paslaptį. Jokūbas stebėjosi, matydamas, kad Besė, anksčiau ugžniaužusi pinigus, pasidarė nepaprastai dosni. Sambūriui, užsiiminėjusiam pilvakalbyste, reikėjo bažnyčios, ir Besė paaukojo apskritą sumelę. Filisei Gurdin prireikė didesnės mašinos, kad galėtų vežioti senius ir luošius į susibūrimus, ir Besė apmokėjo jos sąskaitą. Susitikdamos, moterys pasibučiuodavo ir viena kitą vadindavo: „Vaikeliuk", „Laime mano", „aukseli", „brangute", „širdele" ir kitais malonybiniais žodelyčiais.

Besė, kuri kelionės aplinkui pasaulį metu be perstojo pavyduliavo ir skandalus kėlė, kai tik Jokūbas ištardavo padavėjai malonesnį žodį, dabar reikalavo, kad jis elgtųsi su Filise kaip su seserimi — netgi meiliau, nei su seserimi. Besė supeikdavo jį, jei tik jis pamiršdavo pabučiuoti Filisę šiai ateinant arba išeinant. Kai Besei teko išvykti į Los Andželą — ji turėjo maklerį Wilshire bulvare, kuris jai patarinėjo kaip verslininkauti — Filisė ruošė Jokūbui pietus, sudarytus iš pipirnės, ilgagrūdžių rudųjų ryžių,

grybų ir jogurto. Ji primindavo jam, kad jis gertų vaistus ir po pietų prigultų. Ji papasakojo jam apie kilnią meilę, kokia buvo tarp jos ir velionio vyskupo, nupasakodama intymiausias smulkmenas. Kiekviena proga Filisė minėjo savąją žydiškąją kilmę, sakydama, kad nepamiršo, iš ko pareinanti. Ji pasninkavo per Jom Kipurą. Ji turėjo senelę, kuri emigravo į JAV iš Rusijos ir niekados neišmoko angliškai. Filisė šnekėdavosi su ja jidiš kalba; ji vis dar atminė daugelį žodžių. Kai tik jai prireikdavo išvažiuoti į Rytus, ji niekados neužmiršdavo stabtelti Filadelfijoje, pulti kniūbsčia ant žemės priešais protėvių ir tėvų kapus ir sugiedoti psalmę hebrajiškai bei padėti gėlių. Kartą, kai Filisei užėjo transo būsena, jai pasirodė jų dvasios ir ją patikino pritariančios jos elgesiui ir ją pasveikinsiančios, kai tik ji persikels į jų pasaulį. Ten, kur jos būna, tokių skirtingumų, kaip kad judėjai, krikščionys, juodieji, baltieji, amerikiečiai ar europiečiai, neegzistuoja. Visos sielos gyvena drauge, siekdamos dvasinio tobulėjimo, kildamos iš vienos buveinės į kitą bei padėdamos naujai atvykusioms sieloms pradėti naują būtį.

Vieną vakarą Filisė užtruko Besės namuose ilgiau negu visados. Staliukas vibravo, besirengdamas pakilti. Besei ir Filisei teko įtempti jėgas, kad jis nepakiltų ligi pat lubų. Po stalu Filisės kelis spaudė Jokūbui koją, ir jis jautė skruzdėliukes bėgiojant išilgai nugarkaulio. Rašiklis rašė raides greitai ir tiksliai, atskleisdamas didžias paslaptis ir pranešdamas daugelio pasimirusių sveikinimus. Apimta ekstazės, Filisė paskelbė, kad jai apsireiškė Jokūbo motina, kuri neužmiršo mylimojo sūnaus; ji globojanti jį iš dausų ir meldžianti Viešpaties užtarimo. Jo motina šnekėjo Filisės lūpomis, jidiš kalba, permaišyta su anglų, vadindama jį „Jankele, karvelėli“ ir ji bučiavo jį Filisės lūpomis. Vėliau prabilo vyskupas. Gūdžiu balsu jis paskelbė, kad Jokūbo ir Besės persikėlimas į Los Andželą bei namų įsigijimas šalia Filisės nėra joks atsitiktinumas. Visa tai yra dangiškosios Apvaizdos darbai, nesgi jiems abiems, Jokūbui ir Besei, yra skirti svarbūs vaidmenys tame religiniame atgimime, kurį sukėlė judaiz-

mo ir krikščionybės susiliejimas — tai nauja epocha Atpirkimo vyksme.

Apie pirmą valandą Jokūbui užėjo toks snūdas, kad akys merkėsi pačios savaime. Besė ir Filisė nusivedė jį į lovą, apklostė jį ir pabučiavo. Palinkėjo labos nakties ir palaimingų regėjimų. Jis netrukus kietai įmigo. Kuomet jis pabudo, tebebuvo tamsu. Jis ėmė siekti Besės, betgi tai buvo kita, o ne jos krūtinė. Įsiklausęs išgirdo dviejų nosių purpimą. Besė irgi nubudo. „Branguti, nesibijok. Buvo labai vėlu, aš nenorėjau, kad Filisė eitų namo. Įprašiau ją, kad ji miegotų su mumis, todėl, kad..."

Filisė nustojo knarkusi. „Pereisiu ant sofos."

„Ne, Filise. Mano vyras yra tavo vyras,— iškilmingai ištarė Besė.— Jokūbai, tebūnie tau žinoma, kad mudvi šiąnakt sudarėme sutartį. Mes abi esame tarsi Rachelė su Lėja, o tu esi mūsų Jokūbas. Apkabink ją, pabučiuok ją, pamyluok ją. Viena sesuo kitai seseriai nepavydi. Atvirkščiai."

„Esu tave iš jos pirkusi už mandragorų ryšį",— mokslingoji Filisė perfrazavo Genezės legendą. Ji šnekėjo, stengdamasi suvaldyti kylantį juoką.

Jokūbas Gėcelis tylėjo. Aistra, kurią jis manė esant seniai išblėsusią, įsižiebė vėl. „Ar aš čia sapnuoju?" — ištarė jis.

„Ne, Jokūbai, mano mylimasai, tai tiesa,— kalbėjo Besė virpančiu balsu.— Filisės vyras, vyskupas, pasirinko tave. Jis apsireiškė mums ir pasakė..."

„Jokūbai, jo siela įsikūnijo tavyje,— įsiterpė Filisė.— Tu užimsi jo vietą mūsų sambūryje."

Ir atsitik tu man šitaip ir dar mano amžiaus sulaukus, galvojo apstulbęs Jokūbas. Jis virpėjo, apimtas vyrams visados būdingos bejėgiškumo baimės. Jis spustelėjo prie savęs Filisę ir ji prie jo prigludo. Jis ją pabučiavo ir ji taip karštai kąstelėjo jam lūpą, visos dvejonės išgaravo per vieną akimirką. Jį apėmė geismas. Besė suspigo: „Paimk ją. Vykdyk jos valią!"

„Vyre mano, ateik į mano glėbį," — maldavo Filisė.

Brėško. Jokūbas tyliai išlipo iš lovos. Ilgai murmėjusios ir kikenusios, Besė ir Filisė užmigo vėl. Jokūbas

nuvilko nepaklusnias kojas į vonią. Pasileidimo naktis praėjo, tepalikusi jam skausmą strėnose ir durščiojimus pūslėje. Jau ne vienus metus Jokūbas Gėcelis kentėjo nuo prostatos. Padedamas masažo ir vaistų, jis išvengė operacijos, bet daktaras Niujorke perspėjo jį, kad, atidėliodamas operaciją, jis gali susilaukti komplikacijų. Stovėjo priešais veidrodį — susivėlęs, susiraukšlėjęs ir gelstelėjusiu veidu. „Ar esu laimingas? — pasiklausė savęs.— Ar aš prieš tai buvau laimingesnis?“ Jis pajuto skausmą galvoje ir keliuose. Nuėjo į išvietę, betgi jam tesisekė šlapintis pertrūkiais ir lašeliais. Tarė sau: „Dangiškoms malonėms esu per senas.“

Kuomet Filisė Gurdin paskelbė okultiniuose žurnaluose, kad Tomo Delano Gurdino dvasia sugrįžo į Žemės planetą ir įsikūnijo Jokūbe Gėcelyje, mistike, hebrajiste ir filosofe, ji tikėjosi susilaukti daugelio entuziastingų laiškų ir vyskupo pasekėjų vizitų. Bet kažkodėl šios naujienos atsako nesukėlė. Netgi jos artimiausių žmonių ratelis skeptiškai tylėjo. Jokūbas Gėcelis buvo ką tik po operacijos ir atrodė nusibaigęs. Jis niekaip nepriminė vyskupo. Tomas Delanas Gurdinas buvo aukštas ir žydraakis, nešiojo ilgus plaukus, žodžius tardavo raiškiai, kalbėjo biblinėmis frazėmis. Jis turėjo kerintį žvilgsnį. Jokūbas Gėcelis buvo mažiukas, drovus ir angliškai šnekėjo su akcentu. Jis leido, kad Filisė būtų jo garsintuvas ir nuolankiai linksėjo viskam, ką ji bepasakydavo. Vyskupo apsiaustas, kurį Filisė susiaurino ir patrumpino bei mitra, kurią ji užmaukšlino Jokūbui Gėceliui, darė jį panašų į juokdarį.

Tikratikiai ėmė net pinkles regzti Filisei už nugaros. Ji esą, gavusi pinigų bažnyčiai ir už juos neatsiskaičiusi komitetui. Ji pasirašė nuostolingą sutartį su statybininkais, ir daugelis bendrijos narių įtarinėjo, kad ji pelnosi iš komisinių. Bičiulystė su Bese, pradėjusia lošti biržoje ir spekuliuoti žemės sklypais, nepriderėjo asmeniui, kuris lyg ir dangaus angelams turėtų prilygti. Filisė pradėjo gauti laiškus ir anoniminius, ir pasirašytus, kuriuose ji buvo vadinama vagile ir lėšų švaistytoja, ir veidmaine,

o Jokūbas — akių dūmėju ir šarlatanu. Kažkas pranešė apie tai, kas vyksta, apylinkės prokurorui. Jokūbui gulint po pietų savo kambaryje, jis girdėdavo Besę valandomis užsišnekant su Filise telefonu, o tie pašnekesiai ėjo ne apie aukštas materijas, o vis apie užstatus, paskolas ir palūkanas. Filisė daugiau pas Besę nebenakvojo, ir Jokūbui nebuvo ko baimintis dėl savojo vyriškumo. Viskas baigėsi grandioziniu fiasko. Žemė, kur bažnyčia turėjo būti pastatyta, negalėjo atlaikyti pamatų ir ekspertai įspėjo, kad, liūtims užėjus, pastatas gali nuslysti šlaitu žemyn. Sektos žurnalas apkaltino Filisę esant apsišaukėle.

Vasara buvo neįprastai karšta. Dauguma Filisės sambūrio narių išvyko atsigaivinti į kalnus arba prie vandenyno. Kiti dalyvavo okultiniuose suvažiavimuose Teksase, Viskonsine, Pensilvanijoje, Niudžersyje. Kai kurie tyrinėjo Karmos įstatymą ir Nirvanos dėsningumus Kalifornijoje, vegetarų kolonijoje, kuriai vadovavo žilabarzdis išminčius. Slinko dienos, o Filisė neskambino. Besė bandė susiieškoti ją telefonu, bet niekas nekėlė ragelio. Jokūbas matė, kad Besė yra apimta graužaties. Ji beveik nustojo su juo šnekėtis. Ji leido laiką rūkydama ir krebždindama kažkokius skaitmenis. Jis nepastebėjo, kad ji ką nors valgytų. Jokūbas taip pat išgyveno krizę. Netgi ir po operacijos jam sunku buvo šlapintis. Daktaras užsiminė, kad gali tekti ir vėl operuotis. Prieš kurį laiką Filisė jam buvo atvežusi lagaminą, prigrūstą knygų apie spiritizmą, teosofiją, astrologiją. Jokūbas skaitė madam Blavatskajos, Gurdjieffo, Uspenskio, Fordo darbus ir psichikos mokslų bibliją, Gurney'aus, Myerso ir Podmore'o „Gyvųjų fantazmus". Besės namuose įrengtas oro kondicionavimas neišsklaidė karščio ir tvankumos, ir Jokūbas visą dieną vaikščiodavo vienais apatiniais. Jis gulėjo ant sofos, užsidėjęs tamsius akinius nuo saulės ir kažką murmėjo sau panosėje. Istorija to vyro, kurį, beplaukiant laivu per Atlantą, aplankė žmona, nors iš tikrųjų ji nebuvo palikusi savųjų namų Vakaruose, buvo labai įstabi. Jeigu net šis vienas vienintelis faktelis būtų tiesa, visas vertybes reiktų pervertinti. Bet ar tai tiesa? Tai galėjo

būti ir sapnas, haliucinacija arba paprasčiausias blefas. Kiek stebuklų būdavo priskiriama kiekvienam triukų meistrui, būrėjams iš provincijų, visokiems iš delno? O kiek apreiškimų kas mielą dieną patirdavo Filisė?

Pastaruoju metu Jokūbas nustojo domėjęsis netgi okultiniais mokymais. Jo galva buvo sunki. Kiaurą dieną jis gulėdavo ant sofos. Jis užmigdavo ir krūptelėjęs pabusdavo. Jis užsnūsdavo, ir jo akys staiga prasiverdavo, pastėrusios nuo sapno, kurio jis nebeatminė. Jam nustojo rūpėję karščiai, drėgmė, dursčiojimai pūslėje. Daktarai įspėjo, kad jam iškyla ureminio apsinuodijimo pavojus — tai jo nenugąsdino. Jokūbas perskaitė laikraštyje apie žmogžudystę, tačiau jis nejautė gailesčio aukai, nei neapykantos žmogžudžiui. Kai skambėdavo telefonas, jis nekėlė ragelio. Laiškanešys atnešė jam registruotą laišką, bet jis jį numetė neatplėšęs. Nemiga jau jo nebeerzino. Besė taipogi nemiegojo. Ji dūsavo, kasėsi ir murmėjo. Nors jiedu su Jokūbu miegodavo didelėje lovoje, ji jam atrodė esanti kažkur toli, ir jis ją vis užmiršdavo. Kartais ji kreipdavosi į jį, bet jis nesugebėdavo įsiklausyti į tai, ką ji sakė. Girdėjo ją tariant: „Jokūbai, mūsų gyvenimas, tai viena ištisinė klaida. Aš nematau išeities."

Tąjį rytą Besė nepašaukė Jokūbo virtuvėn papusryčiauti. Ji išėjo, nesakydama kur einanti. Ji negrįžo pietums. Jokūbo troškulys ir jo dažnas poreikis šlapintis kažkodėl praėjo. Jau vien tik iš įpročio jis atskleidė vieną tų knygų, kurias jam paliko Filisė — vos beįžiūrėjo žodžius. „Ar čia jau sutemos, ar man radosi katarakta?" Jis suvokė, kad mąsto taip, sakytum galvotų apie save kaip kitą žmogų.

Staiga durys atsilapojo, įsiverdėjo Besė. „Ji pabėgo, toji šliundra, toji apgavikė. Uždarė langines ir netgi neatsisveikino. Visa tai tavo kaltė. Tavo, tavo, tavo! — isteriškai šaukė Besė.— Tai tu mane nuvedei pas visus tuos dundukus ir iškvaišėlius. Ji pasislėpė su mano turtais. Palikau nuoga ir be skatiko. Ji man sumaišė protą, pavertė mane durnele."

Besė išplėšė jam iš rankų knygą ir nusviedė ją ant grindų. Ji apvertė žurnalinį staliuką, apkrautą savaitraš-

čiais ir sucypė: „Kokias nesąmones tu čia skaitai, įsiknisęs šitose šiukšlėse? Visa tai kvailystės. Ji yra tiek pat šventoji, kiek aš — Popiežius. Jos vyras buvo žmonių mulkintojas. Visa tai muilo burbulas. Vyskupas Jokūbas Gėcelis, tik pamanykite! Vargas man, tu mane pražudei. Žudikas!" — paskutinįjį žodį ji ištarė jidiš: „Rutseach!" Ji spardė knygas, spjaudė ant jų. „Ką mes dabar veiksime? Kur mes dabar pasislėpsime? Dievas nubaudė mane ir buvo atėmęs protą. Toji ragana apkvaitino mane savo suvaidinta meile ir šventeiviškais paistalais. Toji reketininkė, mulkintoja, šarlatanė. Aš nebenoriu daugiau gyventi. Ar tu girdi mane, ar ne? — dejavo Besė.— Aš noriu mirti, dabar, šią akimirką." Ji sugniaužė kumščius ir pamojavo Jokūbui prieš akis. Raudonas perukas nusmuko, ir ji paliko su pliku savo kaušu, kur styrojo keli kuokšteliai baltų kaip linas plaukų.

Kažkas pratrūko Jokūbui viduje: „Nurimk. Jei mes mirsime — mirkime kaip žmonės".

„Gyventi nėra prasmės. Viskas prarasta. Tebūnie prakeikta toji diena, kai aš pirmą kartą pamačiau tavo veidą, josios veidą. Ji mane pavertė elgeta. Jei tu nori gyventi, nešdinkis į senelių prieglaudą."

„Bese, aš nebenoriu gyventi."

„Einu į virtuvę dujų atsukti."

„Taip ir padaryk."

„Stokis. Aš netgi neturiu sklypo kapinėse. Tegu aš nustipsiu kaip šuva."

Besė nubėgo prie oro kondicionieriaus ir jį išjungė. Ji pastvėrė pagalves ir lovos užtiesalą ir nubėgo į virtuvę.

Jokūbas nusekė jai iš paskos. Tai buvo keista, bet jis pirmą sykį pajuto kažką, nelig meilę, tai nesuvaldomai moteriai. Virtuvėje Besė uždarė duris, užvėrė langus, išjungė didžiąsias šviesas ir atsuko visas viryklos rankenėles. Jokūbas spoksojo į ją. Kad ir to nesuvokė, bet mirties baimė jį jau buvo apleidusi. Jis jautėsi kaip vienas iš tų astralinių kūnų, apie kuriuos buvo skaitęs — besvoris, paklusnus, pasidavęs aukštesniajai galiai. Ar šitaip

yra numirštama, nusistebėjo Jokūbas. Bet jam netgi nebuvo smalsu. Jis buvo vaikelis, ir Besė jį guldė miegoti. Ji išlygino sofos užtiesalą ant grindų, sumetė pagalves: „kad bent jau nebūtų kieta ant plytelių numirti".

Besė padėjo Jokūbui atsigulti. Išsitiesė prie jo ir jį pabučiavo. Jos veidas buvo įraudęs ir šlapias. „Ar ten yra Dievas, ar kas ten bebūtų — netrukus mes tai sužinosime."

„Ten nieko nėra",— atsakė Jokūbas, pats nuo savųjų žodžių apstulbdamas. Koridoriuje nuskambėjo telefonas, Besė krūptelėjo. „Kas tai galėtų būti? Tiek jau to." Skambėjo ilgai. Po to telefonas nutilo.

Besė apsikabino Jokūbą. Pasiklausė: „Ar sukalbėti: „Klausyk, o, Izraeli."

O Jokūbas sumurmėjo: „Apsieisime."

Tai buvo paskutinieji jo žodžiai.

Kitą dieną jiedu su Bese buvo surasti negyvi. Praėjus daugeliui mėnesių, kai Besės advokatas Niujorke tvarkė palikimo reikalus, išaiškėjo, kad ji vis dar tebeturėjo apie keturis šimtus tūkstančių be to turto, kurį perdavė Filisei ir kurį jos teisininkai bandė atgauti. „Ne, ji tikrai nemirė dėl neturto,— pasakė vienas iš advokatų, žmogelis smaila nosimi ir smailu pakaušiu, žvitriomis akimis.— Kodėl ji nepaliko laiško?" Šitaip bešnekėdamas, jis ėmė drožti pieštuką, kuris ir šiaip jau buvo smailas.

Kitas advokatas, stambus įmitęs vyras gelsvais antakiais bei trigubu pagurkliu, pamintijo truputį ir tarė: „Esu skaitęs krūvas laiškų, kuriuos palikdavo savižudžiai. Bet niekas iš jų niekados nepasakė tiesos."

KAVINĖ

1

Nors pasiekiau tokį gyvenimo lygį, kai didesnė dalis mano uždarbių atitenka mokesčiams, aš vis dar tebevalgau kavinėse, kur dažnai būnu sau vienas. Man patinka pasiimti padėklą, aliuminio šaukštus, peilį, šakutę ir servetėlę, išsirinkti bufete patiekalą, kuris man suteiks malonumo. Be to, čia aš susitinku žemiečių iš Lenkijos, taip pat visokių literatūros naujokų ir skaitytojų, mokančių jidiš kalbą. Kai tik atsisėdu prie savo staliuko, jie prie manęs vienas po kito prieina. „Sveikas, Aronai!", — pasveikina jie mane, ir mes leidžiamės į šnekas apie jidiš literatūrą, tautos Katastrofą ir Izraelio valstybę ir gana dažnai — apie pažįstamus, kurie, kai čia buvau praėjusį sykį, valgė troškintas slyvas bei ryžių pudingą, o štai dabar jau guli kapuose. Kadangi retai beskaitau laikraščius, tokius dalykus sužinau visados pavėluotai. Kas kartą tai mane sukrečia, betgi tokio amžiaus sulaukus man jau kadų kadai derėjo priprasti prie šių žinių. Kąsnis stringa gerklėj; žvilgtelime nustėrę kits į kitą, ir mūsų akys nebyliai klausia: kieno gi dabar eilė? Netrukus ir vėl sau žiaumojame. Tai man dažnai primena tokį filmą apie Afriką. Liūtas užpuola zebrų kaimenę ir vieną papjauna. Išgąsdinti zebrai kiek pabėgėja, po to sustoja ir vėl sau gremžia žolytę. O ką jiems daryti?

Negaliu užsibūti su tais jidiš literatūros gerbėjais, nes amžiais esu užsiėmęs. Rašau arba apsakymą, arba straipsnį, arba romaną. Turiu paskaitą — tą pat dieną arba kitą; mano kalendoriukas yra priraizgytas visokiausių išankstinių įsipareigojimų — ištisoms savaitėms, mėnesiams. Būna ir taip, kad išėjęs iš kavinės po valandos jau sėdžiu traukinyje pakeliui į Čikagą arba lėktuve, skren-

dančiame į Kaliforniją. O tuo tarpu mes šnekučiuojamės gimtąja kalba, ir aš girstu apie intrigas bei tokią dvasios menkystę, kad moralės požiūriu apie tai būtų geriau viso to apskritai nežinoti. Kiekvienas savaip ir visokiausiais būdais bando pasigviešti tiek garbės ir šlovės, ir pinigų, kiek tik geba apžioti. Niekas nieko nepasimoko iš tų mirčių.

Nugyventas amžius mūsų neapvalo, neatgailaujame pragaro prieangyje.

Sukinėjuosi po šią miesto dalį daugiau nei trisdešimt metų — tiek, kiek pragyvenau ir Lenkijoje. Pažįstu kiekvieną kvartalą, kiekvienus namus. Brodvėjaus pradžioje jau kelis dešimtmečius stovi toks namukas, ir aš puoselėju iliuziją, kad čia įsišaknijo mano gyvenimas. Sakiau prakalbas daugelyje vietinių sinagogų. Čionykščiai krautuvininkai bei vegetarų valgyklų oficiantai mane gerai pažįsta. Šalutinėse gatvelėse susuko lizdelius mano buvusios simpatijos. Netgi karveliai atpažįsta mane; tą pat akimirką, vos tik išeinu iš namų su lesalo maišeliu, jie sulekia iš tolimiausių kvartalų. Tai rajonas, besitęsiantis nuo Devyniasdešimt šeštosios iki Septyniasdešimt antrosios gatvės ir nuo Centrinio parko iki Riverside Drive. Kone kas dieną, išėjęs po pietų pasivaikščioti, aš praeinu šarvojimų salę, kuri laukia mūsų visų, su visais mūsų lūkesčiais ir ambicijomis. Kartais man atrodo, kad šarvojimų salė — taip pat tam tikros rūšies kavinė, kur išklausai kadišo* arba skubomis raudų pakeliui į amžinybę.

Kavinių liaudis, su kuria susiduriu, tai daugiausia vyrai: senberniai kaip ir aš, pradedantys rašytojai, atsistatydinę mokslinčiai su abejotinais titulais, rabis be jo ganomųjų avelių, tapytojas žydų gyvenimo temomis, keli vertėjai — visi jie yra emigrantai iš Lenkijos arba Rusijos. Niekad neprisimenu jų vardų. Kuris nors iš jų pradingsta, ir aš patikiu, kad žmogus jau aname pasaulyje; netikėtai jis vėl pasirodo ir sakosi bandęs įsišaknyti Tel Avive arba Los Andžele. Ir vėl kemša savąjį ryžių pudingą, saldinasi kavą sacharinu. Jam jau padaugėję raukšlių veide, bet jis porina vis tas pačias istorijas ir

palydi jas vis tais pačiais gestais. Netgi būna, kad išsitraukia bloknotą ir ima skaityti man savo poeziją.

Tai nutiko penktajame dešimtmetyje, kai tarp mūsų pasirodė moteris, pažiūrėti gerokai jaunesnė už mus visus. Atrodė, kad jai neką daugiau kaip trisdešimt: mažiukė, liekna, mergaitiško veido, rusvais plaukais, surištais į mazgą. Maža nosike ir duobutėmis skruostuose. Jos akys buvo nenusakomo atspalvio, sakytum miško riešutas. Rengėsi santūriai, europietiškai. Šnekėjo lenkiškai, rusiškai ir savo gimtąja jidiš. Visados nešiodavosi laikraščius ir žurnalus jidiš kalba. Buvo įkalinta rusų lagery ir kurį laiką gyveno stovyklose, Vokietijoje, kol gavo vizą į JAV. Vyrai ją sekiodavo būriais. Jie neleisdavo užsimokėti pačiai, užsakinėdavo valgius. Galantiškai atnešdavo jai kavos ir pyragėlių su sūriu. Jie klausydavosi jos šnekų ir juokų. Ji grįžo iš tos pražūties, bet tebejuokavo. Buvau supažindintas su ja. Jos vardas buvo Estera. Aš nežinojau, ar ji netekėjusi, našlė ar išsiskyrus. Pasisakė dirbanti fabrike, rūšiuojanti sagas. Ši žvali jauna moteris netiko į jau nugyvenusių savo amžių veikėjų būrį. Ir negalėjau perprasti, kodėl ji nesusiranda geresnio darbo negu sagų rūšiavimas Niu Džersyje. Bet aš jos nekamantinėjau. Ji man pasakė, kad skaitė, ką esu parašęs, kol tebebuvo Lenkijoj, o vėliau perkeltųjų stovyklose Vokietijoje po karo. „Jūs esate mano rašytojas“,— tarė ji.

Kai tik ji ištarė šiuos žodžius, ėmiau įsivaizduoti, kad ją įsimylėjau. Sėdėjome vieni du (nuo staliuko kaimynas nuėjo skambinti telefonu), ir aš atsakiau: „Už tokius žodžius turiu jus pabučiuoti“.

— Ko gi dar laukiate?

Ir ji mane pabučiavo, net kąstelėjo į lūpą.

— Daug ugnies tavyje,— tariau aš.

— Pragaro ugnies.

Po kelių dienų pasikvietė mane į namus. Gyveno tarp Riverside Drive ir Brodvėjaus su tėvu, kuris buvo be kojų ir sėdėjo krėsle su ratukais. Kojas nušalo Sibire. Jis bandė pabėgti iš Stalino vergų lagerio 1944 m. žiemą.

Atrodė drūtas vyras su kupeta žilų plaukų bei tokiu žvilgsniu, kuris trykšte tryško gyvenimo jėga. Šnekėjo tarsi pagyrūnas vaikėzas ir pats smagiai kvatojosi. Nė valandos nepraėjo, o jis jau buvo išpasakojęs man savo istoriją. Gimęs Baltarusijoj, bet ilgus metus gyveno Varšuvoj, Lodzėj ir Vilniuj. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioj tapo komunistu ir netrukus — partijos veikėju. 1939-aisiais pabėgo su dukterimi į Rusiją. Jo žmona ir kiti vaikai liko nacių užimtoj Varšuvoj. Rusijoje jį kažin kas įskundė kaip trockistą, jis buvo nutremtas Šiaurėn aukso kasti. GPU siųsdavo ten žmones myriop. Netgi stipriausieji neištverdavo ilgiau metų to bado ir šalčio. Jie būdavo tremiami be jokio nuosprendžio. Krisdavo pulkais, visi vienoj krūvoj — sionistai, bundistai, ukrainiečių nacionalistai, Lenkijos Socialistų partijos nariai ir paprasčiausi pabėgėliai, suvežti trūkstant darbo jėgos. Dažniausia numirdavo nuo skorbuto arba išsekimo. Borisas Merkinas, Esteros tėvas, kalbėjo apie visa tai, lyg jį būtų ištikęs didžiulis nesusipratimas. Vadino stalinistus atmatomis, padlaižiais, banditais. Jis mane tikino, kad, jei ne Jungtinės Valstijos, Hitleris užimtų visą Rusiją. Jis papasakojo, kaip kaliniai apgaudinėjo sargybą, kad gautų daugiau duonos arba dvigubą porciją vandeningo viralo, o taip pat kokiais būdais buvo surenkamos utėlės.

— Tėvai, liaukis! — sušuko Estera.

— Kas čia tokio, aš sakau tiesą.

— Žmogus gali persisotinti net ir puikiausiais kreplach*.

— Dukra, ir tu taip darei.

Kai Estera išėjo iš virtuvės arbatos užplikyti, aš sužinojau iš jos tėvo, kad ji turėjo vyrą Rusijoj — Lenkijos žydą, kuris išėjo savanoriu į Raudonąją armiją ir žuvo per karą. Čia, Niujorke, apie ją sukosi pabėgėlis, Vokietijoje vertęsis kontrabanda, Amerikoj atidaręs knygrišyklą ir praturtėjęs. „Įkalbėk ją tekėti už jo,— tarė man Borisas Merkinas.— Tas ir man būtų gerai."

— O gal ji jo nemyli?

— Nėra tokio dalyko kaip meilė. Duok cigaretę. Stovykloje žmonės lipo vienas ant kito kaip kirmėlės.

2

Buvau pakvietęs Esterą vakarienei, bet ji paskambino ir pasakė, kad susirgo gripu ir turi likti lovoje. Vėliau, po kelių dienų reikalai susiklostė taip, kad man netikėtai teko išvykti į Izraelį. Grįždamas stabtelėjau Londone bei Paryžiuje. Norėjau parašyti Esterai, bet pamečiau adresą. Kai parvykau į Niujorką, norėjau jai skambinti, bet neradau telefonų knygoje nei Boriso Merkino, nei Esteros Merkin — tėvas ir dukra tikriausiai gyveno kažkieno bute. Bėgo savaitės, bet ji nesirodė kavinėje. Aš klausinėjau nuolatinių kavinės lankytojų; nieks nežinojo, kur ji yra. „Tikriausiai ji bus ištekėjusi už tojo knygrišio“,— tariau pats sau. Kartą, vakare, nuėjau į kavinę, sakytum vedinas neaiškios nuojautos, kad rasiu ten Esterą. Pamačiau pajuodusią sieną, užkaltus langus — kavinė sudegė. Tie senberniai jos lankytojai, be jokios abejonės, susitikinėja, tikriausia, kitoje kavinėje arba bare „Automatas“. Bet kur? Nesu įpratęs ieškoti. Turėjau pilna bėdų ir be jos.

Praėjo vasara, užėjo žiema. Vieną pavakarę aš ėjau pro kavinę ir vėl pamačiau šviesą, prekystalį ir svečius. Savininkai atstatė kavinę. Aš įėjau, užsimokėjau čekį ir pamačiau Esterą, vienišą, sėdinčią prie staliuko ir skaitančią laikraštį jidiš kalba. Ji manęs nematė, ir kurį laiką aš ją stebėjau. Ji buvo su kailine vyriška kepure, užsivilkus švarkelį, apsiūtą aptrintu kailiuku. Atrodė išblyškusi, tarsi begyjanti po ligos. Ar tas gripas tebuvo rimto susirgimo pradžia? Aš priėjau prie staliuko ir pasiklausiau: „Ar yra kas nors nauja sagų srityje?“

Ji krūptelėjo ir nusišypsojo. Ir sušuko: „Taigi stebuklai vis dėlto atsitinka!“

— Kur jūs buvote?

— O kurgi jūs buvote dingęs? — atsakė ji.— Aš maniau, jūs vis dar užsieny.

— Kur tie visi kavos gėrovai?

— Jie vaikšto į kavinę ties Penkiasdešimt septintąja gatve ir Aštuntąja aveniu. Šita atidaryta tik vakar.

— Ar atnešt kavos?

— Aš persigėriau kavos. Bet atneškite.

Nuėjau atnešti jai kavos ir didelį kiaušininį keksą. Bestovėdamas prie baro, pasisukau ir pasižiūrėjau į ją. Estera nusiėmė savo vyriškąją kepurę ir susiglostė plaukus. Susilankstė laikraštį, kas reiškė, kad yra pasirengus kalbėtis. Pasikėlė ir, kitą kėdę, pastačius vien ant priešakinių kojyčių, atrėmė į staliuką, kas reiškė, kad vieta yra užimta. Kai atsisėdau, Estera tarė: „Išvykote net neatsisveikinęs, o aš tai jau buvau besibeldžianti į Dangaus vartus, žemčiūgais nusagstytus".

— Kas atsitiko?

— Gripas išsiplėtė į plaučių uždegimą. Man leido peniciliną, o aš iš tų, kuriems penicilinas netinka. Mane visą išbėrė. Mano tėvas taip pat nekaip jaučiasi.

— Kas jam?

— Aukštas spaudimas. Jam buvo lyg ir insultas, ir persuko visą burną.

— Viešpatie! Jūs vis dar — su tom sagom?

— Taip, su sagom. Bent jau galva nepavargsta, tik rankos. Galiu sau galvoti, ką tik noriu.

— Apie ką jūs galvojate?

— Ko tik nesugalvoju. Juk kiti darbininkai yra puertorikiečiai. Jie sau plepa ispaniškai nuo ryto ligi tamsos.

— Kas jūsų tėvą prižiūri?

— Kas? Niekas. Aš pareinu vakarais ir paruošiu vakarienę. Jis teturi vieną troškimą — ištekinti mane mano pačios labui ir, kas be ko, kad ir jam nauda būtų, bet aš negaliu tekėti už žmogaus, kurio nemyliu.

— Kas yra meilė?

— Dar klausiat! Juk rašote romanus apie meilę. Betgi jūs esate vyras — ko gero, tikrai nežinote, kas tai yra. Moteris yra jums vyrams tik prekė. Vyras, kuris tauškia niekus ir idiotiškai šypso, mane atstumia. Mirčiau, bet su tokiu negyvenčiau. Ir vyrai, kurie vaikosi kiekvieną sijoną, jie taipogi ne man. Su niekuo neketinu savo vyro dalintis.

— Man atrodo, ateina laikai, kai visi dalinsis.

— Tokie dalykai ne man.

— Papasakokite apie savo vyrą.

— Iš kur jūs žinote, kad buvau ištekėjus? Tėvukas tikriausiai pasakė. Kai tik išeinu iš kambario, jam liežuvis atsiriša. Mano vyras turėjo įsitikinimus ir buvo pasiryžęs už juos mirti. Jis nebuvo būtent toks žmogaus tipas, kokio norėjau, bet, tarp kitko, aš jį gerbiau ir mylėjau. Jis ketino žūti ir mirė kaip didvyris. Ką čia bepasakosi.

— O kiti?

— Nebuvo jokių kitų. Kad ir daug vyrų prie manęs kibo. Neįsivaizduojat, kaip žmonės elgiasi karo metu — visą gėdą praranda. Netoliese, ant gultų, motina gulėdavo su vienu vyru, o jos duktė su kitu. Žmonės buvo kaip žvėrys, blogiau nei žvėrys. Vidury viso to svajojau apie meilę. Dabar aš netgi svajoti nustojau. Vyrai, kurie čia lankosi, yra siaubingai nuobodūs. Be to, dauguma jų gerokai kvaištelėję. Vienas čia bandė man perskaityti keturiasdešimties puslapių poemą, aš vos nenualpau.

— Niekados neskaityčiau jums, ką rašau.

— Man jau sakė, kaip jūs elgiatės — neduokdie.

— Neduokdie — tai neduokdie, gerkite kavą.

— Netgi nebandote manęs įkalbinėti. Dauguma vyrų aplinkui lenda į akis, neįmanoma jais nusikratyti. Rusijoj žmonės kentėjo, bet aš niekados nesu sutikusi tiek maniakų kiek čia, Niujorke. Namas, kuriame aš gyvenu — beprotnamis. Mano kaimynai — tikri maniakai. Jie kaltina vienas kitą tuo, ko nesusapnuosi. Dainuoja, verkia ir daužo indus. Viena iš jų šoko per langą ir negyvai užsimušė. Buvo įsimylėjusi vaikinuką, dvidešimčia metų jaunesnį. Rusijoje svarbiausia buvo atsikratyti utėlių, o čia žmogų apsupa bepročiai.

Gėrėme kavą, raikėme kiaušininį keksą. Estera pastatė puodelį.

— Tiesiog netikiu, kad sėdžiu su jumis prie stalo. Aš skaičiau visus jūsų straipsnius, su visais jūsų slapyvardžiais. Jūs tiek daug apie save papasakojot, jog man atrodo, kad mudu pažįstami daugelį metų. Bet jūs man tebeesate mįslė.

— Vyrai ir moterys niekados nesupras vieni kitų.

— Taigi, negaliu net savo tėvo suprasti. Kartais jis man visiškai svetimas. Tėvas ilgai negyvens.

— Ar jis labai serga?

— Jam viskas vienu kartu. Jis prarado norą gyventi. Kokia prasmė — be kojų, draugų, šeimos. Jie visi pražuvo. Jis vien tik sėdi ir skaito laikraščius per dienas. Elgiasi taip, lyg jį vis dar domintų tai, kas pasauly vyksta. Jo idealai sužlugo, bet jis vis dar tikisi teisingumo ir revoliucijos. Kuo jam galėtų padėt revoliucija? Pati aš niekados nieko nelaukiu nei iš tų partijų, nei iš judėjimų. Ar yra įmanoma turėt viltį, kai viskas baigiasi mirtimi?

— Viltis jau pati savaime yra įrodymas, kad mirties nėra.

— Taip, aš žinau, jūs dažnai apie tai rašote. Man mirtis — tai vienintelė paguoda. Ką mirusieji darytų? Ar jie tebegertų kavą, vaišintųsi kiaušininiais keksais? Tebeskaitytų laikraščius? Gyvenimas po mirties — tai nesusipratimas.

3

Kai kurie mūsų k a v i n i n k a i sugrįžo į atstatytą kavinę. Pasirodė ir naujokų — visi iš Europos. Jie pasinerdavo į ilgus ginčus, jidiš, lenkų, rusų, netgi hebrajų kalbomis. Kai kurie iš tų, kurie atvyko iš Vengrijos, maišė vokiečių, vengrų, Vokietijos žydų šnektas — po to, netikėtai, jie visi ėmė šnekėti gryna Galicijos žydų tarme. Jie prašydavo kavą paduoti stiklinėse, o begerdami jie sukąsdavo tarp dantų gabalėlį cukraus. Dauguma jų buvo mano skaitytojai. Jie prisistatydavo, priekaištaudami man už visas įmanomas literatūros klaidas: esą aš prieštarauju pats sau, pernelyg smulkiai aprašinėju seksą, vaizduoju žydus tokiu būdu, kad antisemitai turės peno savai agitacijai. Jie pasakojo, ką patyrė getuose, nacių lageriuose, Rusijoj. Jie badė pirštais kits kitą: „Ar matai tą vyrioką — Rusijoj jis bemat stalinistas pasidarė, įskųsdavo artimiausius draugus. Čia, Amerikoje, jis persimetė į antikomunistus“. Žmogus, apie kurį buvo kalbama, atrodė pajuto, kad yra juodinamas, nes kai tik manasis informatorius pakilo nuo stalo, anas pasiėmė savo kavą bei ryžių pudingą, prisėdo prie manęs ir pasakė: „Neti-

kėkit nė vienu žodžiu. Jie viską išsigalvoja. O ką žmogus gali padaryti šaly, kur tau kilpa yra užnerta ant kaklo? Tenka prisitaikyti, jei nori gyventi, o ne mirti kažkur Kazachstane. Už sriubos katiliuką, už savo nuosavą kampą esi priverstas parduoti sielą".

Buvo ir staliukas su grupe pabėgėlių, kurie mane ignoravo. Jie nesidomėjo nei literatūra, nei politika, o grynai ir vien tik verslu. Vokietijoje jie vertėsi kontrabanda. Atrodė, kad ir čia jie užsiima šmugeliu; jie kuždėjosi ir mirkčiojo kits kitam, sklaidė kupiūras, surašinėjo ilgus skaičių stulpelius. Kažkas parodė man vieną iš jų. Tasai turėjo krautuvėlę Osvencime.

— Ar tai gali būti?

— Kromelį, atleisk jam Viešpatie. Slėpė prekes šiauduose, ant kurių miegojo — supuvusią bulvę, kokį nors brizgelį riebalų, muilo gabalą, aliuminio šaukštą. O visgi vertėsi. Vėliau Vokietijoje tokį handelį išvarė, kad valdžia iš jo konfiskavo keturiasdešimt tūkstančių dolerių.

Kartais ištisus mėnesius neužsukdavau į kavinę. Praėjo metai ar du (gal ir trys ar keturi, aš nustojau skaičiavęs), o Esteros vis nesutikau. Kelis kartus domėjausi, kur ji pasidėjo. Kažkas pasakė, kad ji vaikštanti į kavinę Keturiasdešimt antrojoje, kiti sakė, kad ji ištekėjo. Sužinojau, kad kai kurie mūsų k a v i n i n k a i jau mirę. Išvažinėjo po Valstijas, antrąkart vedė, atidarydavo kokią nors krautuvę ar taisyklą, vėl tėvais tapdavo. Galop visa baigdavosi širdies smūgiu. Hitlerio ir Stalino metų išdava, šnekėdavo žmonės.

Vieną dieną aš užėjau į kavinę ir pamačiau Esterą. Ji sėdėjo viena. Tai buvo ta pati Estera, ji netgi dėvėjo tą pačią kailinę kepurę, bet žila sruoga sviro jai ant kaktos. Kaip keista, kailinė kepurė, regis, taipogi apšarmojo. Kiti k a v i n i n k a i, atrodė, ja nesidomėjo arba jos nepažino. Jos veidas pasakote pasakojo apie tą laiką, kai nesimatėm. Paakiuose buvo tamsūs šešėliai. Jos akys nebebuvo tokios ryškios. Apie lūpas susiklosčiusią išraišką galėtume pavadinti kartėliu arba nusivylimu. Pasisveikinau. Ji nusišypsojo, bet jos šypsena tuojau pat išblėso. Aš pasiklausiau:

— Kas gi tau atsitiko?
— Ak, dar gyva!
— Ar galiu prisėsti?
— Prašom, žinoma.
— Galiu tave pavaišinti puodeliu kavos?
— Ne. Ką gi, jei jau taip norit.

Aš pastebėjau, kad ji rūko ir, be to, kad skaito ne tą laikraštį, į kurį rašau, bet su manuoju konkuruojantį. Perėjusi į priešo pusę. Atnešiau jai kavos ir sau troškintų slyvų — vaistas nuo vidurių užkietėjimo. Atsisėdau.

— Kur buvai dingus? Tavęs ieškojau.
— Tikrai? Ačiū.
— Kas nors atsitiko?

— Nieko gera,— ji dirstelėjo į mane. Žinojau, kad ji mato many tą patį, ką aš matau joje — žemiškųjų apdarų nykimą. Ji tarė:

— Esate be plaukų, bet žilutėlis.

Patylėjome. Po to tariau:

— Tavo tėvas,— tai pasakęs, supratau, kad jos tėvo jau nebėra gyvo.

Ji tarė:

— Jau kokie metai kaip miręs.
— Ar tu vis dar rūšiuoji sagas?
— Ne, aš tapau krautuvės „Drabužiai moterims" vedėja.

— Aš norėčiau paklausti, ar tavo asmeniškam gyvenime kas nors pasikeitė?

— Nieko, visiškai nieko. Nepatikėsit, bet aš čia sėdėjau, galvodama apie jus. Patekau į spąstus, net nežinau, kaip tai pavadinus. Galvojau, gal jūs galėtumėt man patarti. Ar jums dar liko kantrybės klausytis, kaip skundžiasi tokie menki žmogeliai kaip aš? Ne, nenoriu jūsų įžeisti! Paprasčiausiai aš suabejojau, ar vis dar mane prisimenat. Žodžiu, aš dirbu, bet man dirbti yra vis sunkiau. Aš kenčiu nuo artrito. Jaučiuosi, lyg man kaulai lūžinėtų. Pabundu iš ryto ir negaliu atsisėsti. Vieni daktarai sako, kad man stuburo išvarža, kiti, kad man reikia pasigydyti nervus. Vienas mane peršvietė, sako, kad turiu auglį. Norėjo, kad atsigulčiau ligoninėn, kelioms savaitėms, bet neskubu operuotis. Netikėtai prisistato toks vie-

nas juristas. Jis ir pats iš pabėgėlių ir dirba Vokietijos vyriausybei. Žinot, jie dabar išmoka reparacijas. Aš pabėgau į Rusiją, tas tiesa, bet aš vis tiek esu nacių auka. O jie ir nežinos tiek smulkiai mano biografijos — galėčiau gaut pensiją, plius kelis tūkstančius dolerių. Bet mano išvarža tokiam reikalui netinka todėl, kad atsirado žymiai vėliau — po stovyklų. Juristas man sako, esą mano vienintelis šansas yra juos įtikinti, kad aš suluošinta fiziškai. Tai karti tiesa, betgi to neįrodysi. Vokiečių medikai, nervų gydytojai, psichiatrai reikalauja įrodymų. Viskas privalo būti pagal jų vadovėlius — tik taip, ne kitaip. Juristas nori, kad apsimesčiau psichiškai nesveika. Aišku, jis gautų penktadalį reparacijos pinigų, o gal ir daugiau. Kam jam šitiek pinigų, aš nesuvokiu. Jam jau septyniasdešimt, jis viengungis. Jis bandė mane pasiguldyti į lovą, ko tik nedarė. Jis ir pats yra tikras m i š i u g i n a s. Bet kaip man vaidinti nenormalią, kai aš iš tikrųjų nenormali? Nuo viso šio reikalo mane vemt verčia, ir bijau, kad aš ir tikrai išsikraustysiu iš proto. Nepakenčiu šulerių. Betgi tas šunadvokatis mane persekioja, nebeužmiegu. Kuomet žadintuvas iš ryto sučirškia, aš pabundu tiek išvargusi, kaip kad būdavo Rusijoj, kai mus varydavo į miškus ketvirtą valandą ryto medžių kirsti. Aišku, aš geriu tabletes miegui — jei negerčiau, visiškai likčiau be miego. Štai maždaug kokie mano reikalai.

— Kodėl tu neišteki? Tu vis dar gerai atrodai.

— Vis tas pats klausimas. Už ko gi? Jau per vėlu. Jei žinotumėt, kas man buvo, neklausinėtumėte tokių dalykų.

4

Praėjo kelios savaitės. Snigo. Po to ėmė lyti ir pašalo. Stovėjau prie lango ir žiūrėjau į Brodvėjų. Praeiviai ėjo slidinėdami. Mašinos judėjo iš lėto. Virš stogų švytėjo violetinis dangus, be mėnulio, be žvaigždžių, ir, nors ir buvo dar tik aštuonios vakaro, ta šviesa ir ta tuštuma man priminė priešaušrį. Krautuvėse buvo tuščia. Akimirką aš jaučiausi, lyg būčiau Varšuvoje. Skambtelėjo

telefonas ir aš nuskubėjau pakelti ragelio, kaip ir prieš dešimt, dvidešimt, trisdešimt metų, kai vis dar tikėdavausi gerų naujienų, kurias man paskelbdavo telefonas. Pasakiau „alio“, bet nieks neatsakė ir mane apėmė išgąstis, kad kažkokia pikta jėga sulaikys gerąją žinią pačią paskutinę minutę. Po to išgirdau mikčiojimą. Moteriškas balsas išmurmėjo mano vardą.

— Taip, tai aš.

— Atleiskite, jei sutrukdžiau. Mano vardas Estera. Mes buvome susitikę kavinėje, prieš kelias savaites...

— Estera! — sušukau aš.

— Tiesiog nežinau, kaip čia aš ryžausi jums paskambinti. Mums būtina pasišnekėti. Aišku, jei turite laiko — ir meldžiu jūsų, atleiskite už tokį įžūlumą.

— Koks gi čia įžūlumas! Ar tu atvyktum į mano būstą?

— Jei nesutrukdysiu. Kavinėje sunku būna susišnekėti. Ten triukšminga ir žmonės bando pasiklausyti. Tai, ką norėčiau Jums pasakyti, yra paslaptis, kurios aš nepatikėčiau niekam kitam.

— Labai prašom, atvažiuokit.

Aš paaiškinau jai, kaip atvykti. Po to pabandžiau sutvarkyti butą, bet veltui. Laiškai, rankraščiai kūpsojo ant kėdžių, ant stalų. Žurnalų ir laikraščių stirtos buvo sukrautos kambario kampuose. Atidariau spintas ir sumečiau į jas viską, kas tik po ranka pasitaikė: švarkus, kelnes, marškinius, avalynę, šlepetes. Pakėliau laišką ir, savo nuostabai, pamačiau, kad nebuvau jo niekad atplėšęs. Atplėšęs aptikau viduje čekį. „Kas darosi, ar aš jau visai iš galvos išsikrausčiau?“ — balsu pratariau. Pabandžiau perskaityti laišką, įdėtą kartu su čekiu, bet nepajėgiau prisiminti, kur nukišau akinius; mano parkeris taip pat buvo dingęs. Nieko sau — o kurgi mano raktai? Išgirdau skambinant ir nesusigaudžiau, ar tai telefonas, ar išorinės durys. Atidariau duris ir pamačiau Esterą. Tikriausiai snigo, nes jos kepurė ir palto petukai buvo lyg nusiūlėti baltai. Paprašiau jos užeiti, ir manoji kaimynė, toji išsiskyrusi, kuri sekė mane be jokios gėdos — ir, dievaži, be jokio tikslo,— pravėrė savąsias duris ir įsispitrijo į mano viešnią.

Estera nusiavė aulinukus, o aš paėmiau jos paltą ir užmečiau jį ant sekcijos su Britų Enciklopedija. Nubraukiau nuo sofos kelis rankraščius, kad ji galėtų atsisėsti. Pasakiau:

— Mano namuose visiškas chaosas.

— Nesvarbu.

Atsisėdau į krėslą, pilną nosinių ir kojinių. Kurį laiką šnekėjomės apie orus, apie tai, kaip pavojinga temstant Niujorke būti lauke — netgi ankstyvą vakarą. Po to ji tarė:

— Ar jūs prisimenat tuos laikus, kai aš jums kalbėdavau apie manąjį advokatą — kad aš turėčiau kreiptis į psichiatrą, norėdama gauti tas reparacijų išmokas?

— Taip, aš pamenu.

— Aš jums ne viską papasakojau. Pamanytumėte, kad man ne visi namie. Tai ir dabar atrodo neįtikėtina, netgi man pačiai. Meldžiu jūsų, nepertraukinėkite manęs. Nesu visiškai sveika — tikriausia galėčiau netgi pasakyti, kad esu ligonis,— bet aš juk žinau, kuo skiriasi regėjimas nuo tikrovės fakto. Nemiegojau daugelį naktų ir vis mąsčiau, paskambinti jums ar ne. Nusprendžiau, kad ne — bet šį vakarą man dingtelėjo, kad jeigu jau jums nepapasakosiu, kas atsitiko, tai ir išvis nerasiu kam išsipasakoti. Aš skaičiau Jūsų knygas ir žinau, kad Jūs tikite didžiosiomis paslaptimis,— Estera tai ištarė mikčiodama, su pauzėmis. Minutėlę jos akys šypsojo, po to jas aptraukė dvejojimai ir liūdesys.

Aš tariau:

— Tu gali pasakoti man viską.

— Bijau, kad Jūs nuspręsite, jog esu nenormali.

— Patikėk, ne.

Estera prikando apatinę lūpą.

— Norėjau, kad Jūs žinotumėte — aš mačiau Hitlerį.

Kad ir buvau pasirengęs išgirsti kažką neįprasta, man užėmė kvapą.

— Kur? Kada?

— Sakiau, kad išsigąsit. Tai buvo prieš trejus metus — gal prieš ketverius. Aš mačiau jį šičia, Brodvėjuje.

— Gatvėje?

— Kavinėje.

Gerklėj atsirado gumulas, kurį aš veltui bandžiau nuryti.

— Tikriausiai tai buvo į jį panašus žmogus,— pagaliau ištariau.

— Žinojau, kad taip atsakysit. Bet prisiminkite, kad pasižadėjot mane išklausyti. Ar pamenat gaisrą kavinėje?

— Žinoma.

— Gaisras yra su tuo susijęs. Kadangi jūs vis tiek netikit, kam čia daug pasakoti. Trumpai drūtai. Tą naktį neužmigau. Dažniausia, kai neužmiegu, atsikeliu, užsikaičiu arbatos ir bandau skaityti knygą. O tąkart kažkokia jėga man tarsi paliepė apsirengt ir išeiti. Pati neįsivaizduoju, kaip aš išdrįsau išeiti į Brodvėjų tokiu vėlyvu laiku. Buvo, regis, antra ar trečia nakties. Priėjau kavinę, ko gero, galvodama, kad ji atidara visą naktį. Pabandžiau pasižiūrėti vidun, bet didelis langas buvo užtrauktas užuolaida. Viduje kažkas blausiai švietė. Pastūmiau sukamas duris, jos pasisuko. Aš įėjau ir to, ką išvydau, nepamiršiu, kol gyva esu. Stalai buvo sustumti ir aplink juos sėdėjo vyrai baltais chalatais, tarytum daktarai ar sanitarai, ir visi su svastikom ant rankovių. Stalo gale sėdėjo Hitleris. Maldauju jūsų, išklausykite manęs, net ir pamišusių kartais verta pasiklausyti. Visi šnekėjo vokiškai. Jie manęs nematė. Buvo užsiėmę fiurerio reikalais. Visi nutilo, o jis prakalbo. Tas atgrasus balsas — aš jį daug sykių esu girdėjusi per radiją. Nelabai supratau, ką sakė. Pernelyg buvau persigandus, kad aiškiai protaučiau. Staiga vienas iš jo parankinių atsigręžė į mane ir pašoko nuo kėdės. Kaip aš likau gyva, ligi šiol nesumoju. Bėgau kiek kojos nešė, visa drebėjau. Kai atsidūriau savo bute, tariau sau: „Estera, tau galvoj negerai“. Ligi šiol nežinau, kaip aš tą naktį nenumiriau. Kitą rytą aš nėjau tiesiog į darbą, bet paėjėjau iki kavinės, kad įsitikinčiau, ar ji realiai egzistuoja. Tokie nuotykiai verčia abejoti, ar žmogus esi sveiko proto. Priėjusi išvydau, kad kavinė sudegė. Ir tada supratau, kad gaisras yra susijęs su tuo, ką mačiau naktį. Tie, kas čia buvo, nepanoro palikti pėdsakų. Štai kokie dalykai. Niekad nebūčiau išsigalvojusi tokios nesąmonės.

Patylėjome. Po to paklausiau:

— Tai buvo regėjimas?

— Kaip tai — regėjimas?

— Praeitis nepražūva. Įvaizdis, susikūręs prieš daugelį metų, išliko kažkur, ketvirtajame matavime, ir jis tave pasiekė kaip tik tą akimirką.

— Kiek žinau, Hitleris niekados nevilkėdavo ilgo balto chalato.

— Ką gali žinoti.

— Kodėl kavinė sudegė kaip tik tą naktį? — paklausė Estera.

— Gaisras galėjo sukelti viziją.

— Tada jokio gaisro nebuvo. Visgi žinojau, kad jūs bandysite šitaip viską paaiškinti. Jeigu tai buvo vizija, tai ir mano sėdėjimas čia su Jumis taipogi vizija.

— Tai negalėjo būti niekas kita. Jei Hitleris ir išliktų gyvas ir išsislapstęs Amerikoje, vargu ar jis posėdžiautų su savo bičiuliais Brodvėjaus kavinėje. Beje, kavinė priklauso žydui.

— Mačiau Hitlerį taip, kaip dabar matau jus.

— Tau prasivėrė praėjęs laikas.

— Ką gi, tegu taip ir bus. Bet nuo tos nakties aš neturiu ramybės. Negaliu apie tai negalvoti. Jeigu man lemta išeit iš proto, tai būtent dėl šito.

— Žinai, papasakok apie visa tai tam psichiatrui, pas kurį tave siuntė advokatas... Papasakok jam apie tai ir gausi visas išmokas.

Estera žvilgtelėjo į mane nedraugiškai ir skersomis:

— Suprantu, ką man siūlote. Aš dar nesu šitiek puolusi.

5

Bijojau, kad Estera ir vėl man paskambins. Netgi buvau sumanęs pakeisti telefono numerį. Bet bėgo savaitės, mėnesiai. Nei aš jos sutikau, nei ji man skambino. Nelankiau kavinės. Betgi dažnai apie Esterą galvodavau. Kaip gali smegenys pagimdyti tokius košmarus? Kas verda toje košelėje, esančioje mūsų kaukolėse? Kas garantuos, kad manęs neištiks toks pat dalykas? Ir kas garan-

tuos, kad visai žmonijai nepasimaišys? Žaidžiau idėja, kad visa žmonija kenčia nuo šizofrenijos. Homo sapiens asmenybė yra skilusi kartu su atomu. Technologijos srityje smegenys dar šį bei tą gali, bet visur kitur degeneracija jau yra prasidėjusi. Jie visi nesveiki: komunistai, fašistai, demokratijos skelbėjai, rašytojai, dailininkai, dvasininkai ir ateistai. Netrukus ir technologija sugrius. Pastatai virs griuvėsiais, jėgainės nustos gaminusios elektrą, generolai mėtys atomines bombas ant savųjų tautų. Išprotėję revoliucionieriai lakstys gatvėmis šūkaudami fantasmagoriškus šūkius. Man dažnai atrodydavo, kad visa tai prasidės Niujorke. Ši metropolija turi visus pamišusios ypatos požymius.

Bet, kol pamišimas dar neapėmė mūsų visų, reikia gyventi, lyg būtų tvarka — atitinkamai Weiningerio principui „tarkime, kad". Aš ir toliau krebždėjau plunksna. Vežiojau leidėjams rankraščius, skaičiau paskaitas. Keturis kartus per metus siunčiau čekius federalinei vyriausybei, valstijai. Kas atlikdavo nuo išlaidų, nešiau į taupkases. Kasininkas priskaičiavo kelis skaičius mano taupomojoje knygelėje, o tai reiškė, kad esu aprūpintas. Kažkas atspausdino keletą eilučių žurnale arba laikraštyje, o tai buvo ženklas, kad mano, kaip rašytojo, vertė pakilo. Stebėjausi tuo, kaip visas mano triūsas popieriumi virsta. Mano butas pavirto didžiule suvartoto popieriaus urna. Diena iš dienos tas popierius džiūvo ir raukšlėjosi. Pabusdavau naktį, išsigandęs, kad užsidegs. Nė valandos nepraeidavo, kad neužkauktų už lango gaisrininkų mašina.

Praėjus metams po to, kai paskutinį kartą mačiau Esterą, man teko vykti į Torontą skaityti paskaitos apie jidiš kalbą antrojoje devynioliktojo amžiaus pusėje. Įsidėjau į lagaminėlį porą marškinių ir visokiausių popierių, tarp jų ir tą, kuris liudijo, kad esu Jungtinių Valstijų pilietis. Aš turėjau pakankamai grynais, kad užsimokėčiau taksi iki Grand Central stoties. Bet, kad ir kiek dairiausi, visi taksi buvo užimti. Tie, kurie buvo laisvi, nepastebėdavo mano ženklų, nesustodavo. Ar aš netikėtai tapau vienu iš tų, kurie mato, būdami nematomi? Nu-

sprendžiau važiuoti sabvėjumi. Pakeliui pamačiau Esterą. Ji buvo ne viena. Tą žmogų pažinojau prieš daugelį metų, susipažinau tik atvykęs į JAV. Jis lankydavosi kavinėj Rytų Brodvėjuje. Visados ten sėdėdavo — reikšdavo savo nuomonę, kritikuodavo, bambėdavo. Buvo mažo ūgio, įdubusiais plytų spalvos skruostais, išsprogusiomis akimis. Pyko ant naujųjų rašytojų. Stengėsi sumenkinti senuosius. Pats susisukdavo cigaretes ir barstydavo pelenus į lėkštes, iš kurių valgėm. Praėjo kone du dešimtmečiai nuo to laiko, kai buvome susitikę paskutinį kartą. Ir netikėtai pamatau jį su Estera. Jis netgi laikė ją už parankės. Niekados nemačiau, kad Estera šitaip gražiai atrodytų. Vilkėjo naują paltą, buvo su nauja skrybėlaite. Ji man linktelėjo ir nusišypsojo. Norėjau susistabdyti, bet mano laikrodis rodė, kad jau vėluoju. Aš vos suspėjau į traukinį. Mano kupė jau buvo paklotas patalas. Nusirengiau ir užmigau.

Vidurnaktį aš pabudau. Mano vagoną perstūmė ant kitų bėgių ir aš vos nenukritau nuo gulto. Miegas nebeėmė, ir aš pabandžiau prisiminti vardą to mažaūgio žmogelio, kurį mačiau su Estera. Neprisiminiau. Bet atsiminiau tai, kad netgi prieš trisdešimt metų jis toli gražu jau nebuvo jaunas. Jis atvyko į Valstijas po 1905 m., po revoliucijos Rusijoje. Europoje jis turėjo veikėjo ir tribūno reputaciją. Kiekgi jam dabar galėtų būti metų? Mano paskaičiavimais, jam turėtų būti aštuoniasdešimt su kaupu — gal net ir visi devyniasdešimt. Ar gali būti, kad Estera turėtų intymių ryšių su tokio amžiaus žmogumi? Bet šį vakarą jis neatrodė senas. Kuo ilgiau tamsoje sukau galvą, tuo keistesnis man atrodė tas susitikimas. Man netgi dingtelėjo, kad kažkuriame laikraštyje esu skaitęs apie jo mirtį. Ar numirėliai vaikščioja po Brodvėjų? Tai reikštų, kad ir Estera, ir ji — nebegyva. Pakėliau lango žaliuzes, atsisėdau ir ėmiau žiūrėti į naktį — be mėnulio, juodą ir neįžvelgiamą. Kelios žvaigždės kurį laiką skubėjo įkandin traukinio, paskui dingo. Išniro apšviestas fabrikas: mačiau mašinas, bet nė vieno mechaniko. Po to jį prarijo tamsa ir kitas žvaigždžių spiečius nulėkė paskui traukinį. Sukausi su Žeme apie jos ašį. Su-

kausi su ja apie saulę, lėkdamas link žvaigždyno, kurio vardą buvau pamiršęs. Ar ten nėra mirties? Ar ten nėra nieko gyvo?

Mąsčiau, kaip Estera pamatė kavinėje Hitlerį. Tai atrodė visiškas absurdas, bet dabar aš į tai pasižiūrėjau jau visai kitaip. Jeigu erdvė ir laikas yra niekas kita, tik mūsų vaizdiniai, kaip įrodinėja Kantas, o kokybė, kiekybė, priežastingumas yra tik mąstymo kategorijos, tai kodėl gi negalėtų Hitleris su tais jo naciais tartis Brodvėjaus kavinėje? Neatrodė, kad Esteros žodžiai būtų pamišėlės pasakojimas. Ji regėjo fragmentą tos tikrovės, kurią yra uždraudusi dangiškoji cenzūra. Jos žvilgsnis prasiskverbė. Jai prasiskleidė fenomeno uždanga. Apgailestavau, kad jos neišklausinėjau daugiau.

Toronte nebeturėjau tokiems protavimams laiko, bet kai sugrįžau į Niujorką, nuėjau į kavinę, kad pats kai ką išsiaiškinčiau. Sutikau tik vieną pažįstamą — rabiną, kuris metė darbą ir tapo agnostiku. Pasiteiravau apie Esterą. Jis paklausė:

— Toji gražutė moteriškutė, kuri čia užeidavo?

— Taip.

— Girdėjau, kad ji nusižudė.

— Kada? — Nejaugi?

— Nežinau. Gali būti, kad mudu šnekame apie skirtingus asmenis.

Kiek aš klausinėjau, nurodinėjau, kaip atrodė Estera, nieko aiškaus nesužinojau. Viena jauna moteris, kuri čia lankydavosi, atsuko dujas ir šitaip baigė savo gyvenimą — tai buvo viskas, ką man buvęs rabinas sugebėjo paaiškinti.

Nusprendžiau nenurimti, kol aš tikrai neišsiaiškinsiu, kas iš tikrųjų nutiko Esterai ir tam politikui ar rašytojui, kurį prisiminiau iš Rytų Brodvėjaus laikų. Betgi kiekvieną dieną mane užgriūdavo vis nauji darbai, be to, kavinė užsidarė, aplinka keitėsi. Metų metai praėjo, o aš taip ir nesusitikau Esteros. Taigi mirusieji vaikšto Brodvėjumi. Bet kodėl Estera pasirinko kaip tik tą numirėlį? Ji galėtų išsirinkti geresnę porą, net ir iš gyvųjų.

Į PAŽADĖTĄJĄ ŽEMĘ

Atrodo, kad kai kurių žmonių likimai yra pažymėti jų veiduose. Toks žmogus buvo Mošė Blecheris iš namo Nr. 10 Krachmalnajos gatvėje. Jis buvo paprastas skardininkas ir vargšas, bet jis kažkuo žadino mano smalsumą. Pirmiausia jis atrodė kaip žydas iš Šventosios žemės, kaip jemenietis arba kažkas, atėjęs iš senovės karaliaus Ahasfero šalies. Jo veidas buvo tamsus, įdegęs, raukšlėtas ir gelsvo atspalvio, sakytum, atogrąžų saulė į jį būtų švietusi nuo senų senovės. Antra, jo akys buvo amžinai užsisvajojusios, o šitokio žvilgsnio mano krašte neturėjo niekas. Sakytum, jo akys regėtų praeities paslaptis ir, galimas daiktas, ateitį. Mošė Blecheris buvo, sakytum, koks Biblijos aiškintojas ir, bediskutuojant su mano tėvu, jam terūpėjo viena tema — Mesijo atėjimas. Jis žinojo visus posmus bei komentarus, aiškinančius apie Mesiją. Jį ypač žavėjo slėpiningosios pastraipos iš Danieliaus knygos. Visados būdavo susimąstęs dėl tų pranašysčių ir, kai tik kas nors apie jas užsimindavo, jo svajingos akys pažvelgdavo taip, lyg jis būtų ne šio pasaulio žmogus.

Aš dažnai sekdavau, ką jis ten veikia ant tų stogų. Varšuvoje stogai yra pavojingi ir statūs. Bet Mošė Blecheris jais nužirgliodavo be atodairos, kaip lunatikas. Mane kas kartą apimdavo baimė, kai aš jį stebėdavau aukštai virš namų ką nors dirbant. Stovėdamas tokiose aukštybėse, Mošė Blecheris man atrodė tikras galiūnas, žinantis daug stebuklų, nepaklūstantis šiokiadieniams. Jis netikėtai sustodavo ir pakeldavo dangun veidą, tarytum tikėtų, kad šią akimirką pasirodys angelas arba serafimas, skelbiąs artėjantį Išpirkimą.

Kartais jis pasiklausdavo mano tėvo labai sunkių dalykų. Esą, Talmude yra prieštaravimų. Jis norėtų žinoti, kiek truks tarp pirmojo Mesijo, Juozapo sūnaus, kančių ir antrojo Mesijo, Dovydo sūnaus, atėjimo. Jis šnekėdavo apie avino ragą, paskelbiantį apie Mesijo atėjimą, ir apie asilą, kuris Jį atgabens, ir apie sakmę, kai sekama, kaip Jis stabtelėjo prie Romos vartų, atrišinėdamas ir aprišinėdamas savo žaizdų tvarsčius. Mošė Blecheris piktinosi išminčiaus Hilelio pasakymais, kad Mesijas neišvaduos žydų, nes Jo galia jau yra „sunaudota" karaliaus Jezekijo metais. Kaip galėjo šventuolis ištarti tokius žodžius? Ir kokia yra Mišnoje užrašytos minties prasmė, kad visa, kas skiria dabartį nuo Mesijo epochos, tėra susigrąžinimas Žydų karalystės? Tai čia ir viskas? Kiek užtruktų, pavyzdžiui, metų nuo Mesijo atėjimo iki mirusiųjų prisikėlimo? Ir kada, pagaliau, nusileis Ugningoji Šventovė iš dangaus į žemę? Kada gi? Kada?

Mošė Blecheris gyveno rūsy, tačiau ten buvo švaru ir tvarkinga. Visados degdavo žibalinė lempa. Lovos buvo paklotos. Jokių skudurų nesimėtė ant žemės, kaip kituose pusrūsiuose. Šalia sienos stovėjo spinta su išrikiuotomis knygomis. Aš jį lankydavau, nes jis skaitydavo laikraščius jidiš kalba ir aš jų pasiskolindavau. Jį, būdavo, randu sėdintį prie stalo, su akiniais ant nosies, šiušenantį puslapius, kuriuose ieškojo žinių iš Palestinos bei kitų šalių, kur kilsiąs Armagedono karas, kur Dievas akmenimis iš dausų svaidysis. Jį domino tos vietos, apie kurias manyta, esą ten yra rojus ir Sambationo upė, už kurios, kaip įsivaizduojama, pasiklydusios Dešimt kilčių. Mošė Blecheris viską žinojo apie tas pradingusias kiltis ir jis ne kartą prasitarė, esą, jei tik išeitų šitaip sutvarkyti, kad jo šeima būtų pasirūpinta, bemat išvyktų ieškoti pražuvusių brolių.

Netikėtai pasklido žinia, kad Mošė Blecheris išvyksta į Izraelį su visa šeima. Nebeatmenu visų jo šeimos narių. Teprisimenu, kad jis turėjo paaugusį berniuką, gal ir du. Mošės Blecherio sprendimas išvykti į Palestiną buvo ne

įnoris, bet jo giliai įsišaknijusio troškimo išdava. Visi stebėjosi, ko gi jis tiek ilgai laukė.

Smulkmenos man jau išdilo iš atminties, nes aš tuo metu buvau vaikas. Į skardininko pusrūsį sugriuvo minios žmonių. Nešė jam laiškelius, kad jis juos paliktų prie Raudų sienos, Rachelei ant kapo, o gal ir prie Machelos olos. Vyresniojo amžiaus žmonės prašė atsiųsdinti jiems maišelių su Šventosios žemės grumstais. Mošė Blecheris vaikštinėjo tarsi atgijęs: akys kupinos lūkesčių ir vilties, ir nežemiškos palaimos. Atrodė, kad Šventoji žemė yra išvedžiota raukšlėmis jo veide, kuris šiek tiek priminė žemėlapį.

Vieną ankstyvą vakarą prie mūsų namų privažiavo vežimas. Buvo toks milžiniškas, kad priminė omnibusą. Ligi šiolei niekaip negaliu suvokti, kodėl Mošė Blecheris nusisamdė tokį vežimą. Galimas daiktas, jis pasiėmė su savimi baldus. Netikėtai Krachmalnajos gatvė prigužėjo žydų, kurie atėjo atsisveikinti. Jie jį bučiavo, verkė, išsakydami troškimus, kad Mesijas ateitų ir užbaigtų žydų Išsisklaidymą. Atrodė, kad Mošės Blecherio kelionė praneša ir apie Išpirkėjo atėjimą, lyg jis būtų Jo pirmtakas ar žinianešys. Jei jau Mošė Blecheris išvyksta į Palestiną su savo visa šeima, tai jau tikras ženklas, kad artėja Pasaulio pabaiga.

Praėjo keli mėnesiai, kai aš išgirdau liūdną žinią. Tėvas gavo laišką, kur buvo rašoma, kad Mošė Blecheris Šventojoje žemėje nesusirado darbo. Jam teko kentėti skurdą ir nepriteklių. Mėnesių mėnesiais jo šeima mito vien ryžiais ir vandeniu. Mūsų namiškiai labai nusiminė, išgirdę šias naujienas, nes visi mylėjo Mošę Blecherį ir vylėsi, kad jis įsikurs Šventojoje žemėje, kad išsikvies visus Krachmalnajos gatvės gyventojus. Tarsi Mošė Blecheris būtų visų giminė. Tai buvo diena prieš Jom Kipurą.* Mūsų namuose vyko pamaldos, ir pavakarę buvo išdėliotos lėkštės, kad į jas būtų galima sumesti monetas įvairiausiai šalpai: sergančiųjų priežiūrai, vargšėms nuotakoms ir ešivoms.** Mano tėvas padėjo lėkštę, kurią užklojo popieriaus lapu, užrašytu šitaip: „Reb Mošei Ble-

cheriui". Po tuo popieriaus lapu buvo pakištas laiškas, kurį Mošė Blecheris parašė mano tėvui.

Vyrai ir moterys, atėję į pamaldas mūsų namuose, nebuvo įpratę švaistytis pinigais. Keturi grošai, šeši grošai arba dešimt grošų buvo laikoma deramu įnašu. Bet ši, atskirai pastatyta lėkštė, visus tarsi pakerėjo. Į ją žvangėjo monetos po keturiasdešimt grošų, pusrubliai, rubliai. Kažkas padėjo į ją ir trirublinę. Naujiena, kad Mošė Blecheris su šeima minta ryžiais ir vandeniu, visus nuliūdino. Sakytum, tai būtų lemtingas ženklas, kad Išpirkimas dar labai toli.

Jom Kipurui praėjus, mano tėvas pasiuntė pinigus Mošei Blecheriui.

Už tiek pinigų jis galėtų nusipirkti ganėtinai ryžių ir vandens. (Anais laikais Šventojoje žemėje vandenį tekdavo pirktis.) Bet paaiškėjo, kad jis paprasčiausiai nesugebėjo įsikurti; arba, ko gero, romantiškasis Mošė Blecheris negalėjo priprasti prie tos minties, kad jis, pagaliau, yra atsidūręs Šventųjų šalyje. Galbūt sapnas jam buvo saldesnis už tikrovę. Ko gero, jis negalėjo susitaikyti su tuo faktu, kad Viešpaties žemė yra turkų valdoma. Galimas dalykas, kad jis pasipiktino Dievą netikinčiais kolonistais, kurie skutosi barzdas ir nesilaikė Toros įsakymų. Pasklido gandas, kad Mošė Blecheris grįžta.

Ir jis iš tikrųjų sugrįžo. Atrodė dar karpuotesnis, labiau įdegęs, turėjo daugiau žilų plaukų barzdoje. Jo akys keistai švytėjo. Šitaip galėtų žvelgti tas, kas buvo miręs, pateko skaistyklon, iš ten — į dangų, bet yra kažkodėl nutremtas į žemę.

Jis atėjo mūsų aplankyti. Tėvas jo klausinėjo ištisas valandas. Jis atsakė į visus užduotus klausimus. Taip, jis yra buvęs visur. Tačiau mes niekaip negalėjome išsiaiškinti, kas jį privertė grįžti namo. Sakytum, jis kažką slėptų.

Aš jį vėl pamačiau ant stogų. Jis dažniau stabteldavo. Kažkur vis žiūrėjo, žvalgėsi po aukštybes. Jis vėl užėjo pas mano tėvą, kad pasikalbėtų apie Biblijos pastrai-

pas. Buvo atsivežęs maišą balto lyg kreida smėlio iš Palestinos ir labai daug akmenėlių bei skaldos, surinktos senoviniuose griuvėsiuose bei nuo šventų kapų. Kai kas nors mirdavo, Mošė Blecheris, būdavo, dovanoja kapui saujelę Šventosios žemės. Gedėtojai jam ketino mokėti, bet jis nenorėjo pasidaryti verslo iš prekybos relikvijomis.

Galimas dalykas, kad aš čia ką nors sumaišiau, porindamas šią istoriją. Jei tik atmintis neklysta, buvo šitaip. Mošės Blecherio vaikai vedė, jis liko su žmona. Jam nebereikėjo tiek daug dirbti ir jis vis dažniau užsibūdavo namuose, vartydamas šventas knygas. Kiek pamenu, prieš išvykdamas į Palestiną, Mošė Blecheris prieštaravo sionistams, bandžiusiems paversti jo sapnus realiąja tikrove. Mošė Blecheris tenorėjo Mesijo, ir tik Jo vieno. Laikui einant, jis ėmė linkti prie sionistų idealo. Beje, jei Mesijas nenori ateiti, ar žydai privalo be galo laukti? Gal Dievas nori, kad žydai patys priartintų Mesijo atėjimą? Ko gero, žydai pirmiausia turi įsikurti Šventojoje žemėje, ir tik tada Mesijas juos išvaduos. Atmenu, jis pradėjo ginčytis su mano tėvu. Mano tėvas laikė sionistus eretikais, niekšais ir šventvagiais, kurie tik suterštų Šventąją žemę. Bet Mošė Blecheris atsakydavo:

— Ko gero, taip yra lemta. Ko gero, jie ten atgailaus ir taps tikinčiais žydais. Ko gero, jie yra tapę Mesijo, Juozapo sūnaus, pirmeiviais? Kas žino Apvaizdos kelius?

— Žmogus pirmiausia turėtų būti žydas ir tik po to keliauti į Šventąją žemę,— sakydavo mano tėvas.

— O kas gi jie yra? Nekrikštai? Jie aukojasi žydams. Jie pelkes nusausina ir maliarija apsikrečia. Jie yra tikri kankiniai. Ar šito maža?

— Jei Viešpats nestato namų, bergždžiai triūsia statytojai.

— Ir Pirmąją šventovę žmonės statė — ne angelai. Karalius Hiramas karaliui Saliamonui pasiuntė vergų ir kedro medienos.

Įsiliepsnojo ginčas. Mano tėvas ėmė įtarinėti, kad Mošė Blecheris persimetė į sionistų stovyklą. Ne, jis tebebuvo pamaldus žydas, bet jis pasuko iš kelio. Jis netgi pritar-

davo daktarui Herzliui.*** Po kurio laiko ginčai nurimo. Atrodė, kad Mošė Blecheris slampinėja, išmuštas iš vėžių. Jis įsileisdavo į didelius ginčus ne tik su suaugusiais, bet ir su vaikais. Berniukai mokykloje, būdavo, klausia:

— Ar tai tiesa, kad Šventojoje žemėje žvaigždės yra tokio dydžio kaip slyvos?

— Tiesa, vaikai, tiesa.

— Ar tiesa, kad Loto žmona vis dar stovi sustingusi prie Negyvosios jūros ir jaučiai laižo jos kūno druską?

— Kaip tik šitaip aš ten ir esu girdėjęs.

— Ar jūs girdėjote, kaip Rachelė verkia savo vaikų?

— Aš to negirdėjau, bet šventi žmonės tikriausiai girdėjo.

— Reb Moše, ar ten Šventojoje žemėje žmonės duoną valgo?

— Jei turi, valgo.

Visiems ėmė atrodyti, kad Mošė Blecheris suvaikėjo. Bet jo poelgiai, regis, kilo iš didelės nostalgijos, apėmusios jį, nes vieną dieną Mošė Blecheris grįžo į Šventąją žemę.

Šįkart nebuvo to didžiulio vežimo. Niekas jo nebučiavo gatvėje, niekas neįdavė jam nė laiškelio. Mošė Blecheris su žmona paprasčiausiai dingo. Netrukus jų buvo pasigesta, imta apie juos klausinėti.

Išaiškėjo, kad jis nebepajėgė nuslopinti tėvų šalies ilgėjimosi, figmedžių ir datulių, ir migdolų šalies, kur ožkos nuskabo saldžiavaisį pupmedį, o modernūs žmonės steigia kolonijas, veisia eukaliptus ir šneka Šv. Rašto kalba šiokiadieniais.

Praėjo daug metų. Nė žinutės negavom iš Mošės Blecherio. Pamąstydavau apie jį. Ar jis ir vėl minta vien ryžiais ir vandeniu? Ar užsidirba duonai? O gal jis pakilo ieškoti rudplaukių izraelitų kitame Sambationo upės krante? Iš tokio žmogaus kaip Mošė Blecheris galėtum visko tikėtis.

CITATA IŠ KLOPSTOCKO

Tie, kurie turi reikalų su moterimis, mėgsta girtis. Tarp Varšuvos literatų Maksas Perskis garsėjo kaip mergišius. Jo pasekėjai sutiko, jei jis nebūtų eikvojęs tiek laiko dailiajai lyčiai, būtų galėjęs tapti antrasis Šolom Aleichemas arba žydų Maupassantu. Kad ir buvo dvidešimt metų vyresnis, mudu susidraugavome. Aš perskaičiau visus jo raštus ir išklausiau visas jo istorijas. Tąjį vasaros vakarą sėdėjome mažoje sodo kavinukėje gerdami kavą ir valgydami keksiukus su mėlynėmis. Saulė jau buvo nusileidusi, ir blyškus rugsėjo mėnulis kybojo danguje virš skardinių stogų. Bet saulėlydžio atšvaitai vis dar atsispindėjo stiklinėse kavinės duryse. Oras buvo šiltas ir pakvipęs Prahos[1] mišku, šviežiai iškeptais pyragais ir tvarto mėšlu, kurį kaimiečiai buvo iškratę laukuose. Maksas Perskis rūkė cigaretę po cigaretės. Peleninė buvo pilna pelenų ir nuorūkų. Nors jam jau buvo gerokai per keturiasdešimt,— kai kas tvirtino, kad jau perkopęs penkias dešimtis,— Maksas Perskis atrodė jaunai. Buvo berniokiško sudėjimo, žvilgančių juodų plaukų, tamsaus gymio veido su putliomis lūpomis ir skvarbiomis hipnotizuotojo akimis. Dvi raukšlės aplinkui burną teikė jam fatalisto išvaizdą. Jo priešai liežuvavo, kad jis gyvenąs, išlaikomas turtingų moterų. Be to, buvo šnekama, kad viena dėl jo net nusižudžiusi. Mūsų padavėja, vidutinio amžiaus ir mergiškos figūros, neatitraukdavo nuo jo akių. Protarpiais ji man droviai nusišypsodavo, lyg tuo norėdama pasakyti: esu bejėgė jam pasipriešinti. Jos nosikė

[1] Varšuvos priemiestis.— (Vert. past.)

buvo trumpa, skruostai įdubę ir smakras smailas. Pastebėjau, kad kairiajai rankai trūksta bevardžio piršto.

Maksas Perskis netikėtai paklausė: „Kas atsitiko tai moteriai, kuri buvo dvylika metų už tave vyresnė? Ar tu ją dar susitinki?"

Jau ketinau atsakyti, bet jis pakratė galvą. Tarė: „Tos vyresnės moterys turi kažko, kuo jaunos niekados negali pasigirti. Aš ir pats turėjau vieną tokią, ne dvylika, o trisdešimt metų vyresnę už mane. Buvau jaunas vyras, kokių dvidešimt septynerių, o jai iš teisybės — per penkiasdešimt. Ji buvo senmergė, vokiečių literatūros mokytoja. Be to, mokėjo hebrajų. Tais laikais turtingi Varšuvos žydai norėjo, kad jų dukterys būtų išstudijavusios Goethe'ę, Schillerį ir Lessingą. Kitaip atseit joms būtų trūkę kultūros. Šiek tiek hebrajų taip pat nepakenktų. Teresė Stein neblogai vertėsi mokydama tų dalykų. Tu tikriausiai niekados apie ją nesi girdėjęs, bet mano laikais ji buvo Varšuvoje gerai žinoma. Tai buvo moteris, kuriai poezija buvo labai rimtas dalykas, kas rodo, kad ji nebuvo pernelyg jau protinga. Ir nė graži nebuvo. Kelias į jos butuką Novolipkų gatvėje buvo gana nuotykingas. Aplinkui tvyrojo skurdas, bet ji buvo pavertusi visus savo kambarius tikra senmergės šventykla. Pusę uždarbio išleisdavo knygoms, daugiausia auksu ornamentuotoms, aksomo viršeliais. Pirkdavo ir tapybos darbus. Kai mudu susipažinome, ji vis dar tebebuvo, taip sakant, skaisti mergaitė. Kartą vienam iš mano apsakymų prireikė citatos iš Klopstocko „Mesijo", ir aš jai paskambinau, o ji sutiko, kad aplankyčiau ją tą patį vakarą. Kai atvykau, jau buvo atradusi tą citatą ir dar daugelį kitų. Aš atnešiau jai savo pirmąją knygą, kuri buvo ką tik išleista. Ji gana gerai mokėjo jidiš, garbino Perecą[2]. Ko tik ji negarbino! Žodį „talentas" ji ištardavo taip iškilmingai, kaip pamaldus žydas taria žodį „Dievas". Ji buvo mažutė ir apveidi, rudomis naivuolės akimis, skleidžiančiomis gerumo spindulius. Tokių moterų dabar nebėra. Kadangi buvau jaunas ir pakankamai įsijautęs į ciniko vaidmenį,

[2] Moderniosios žydų literatūros klasikas.— (Vert. past.)

dariau viską, kad tik ją šokiruočiau. Paskelbiau, kad visi poetai yra silpnapročiai ir kad aš esu pratęs mylėtis iš karto su keturiomis. Jos akys patvino ašaromis. Ji man tarė: „Esate toks jaunas, toks talentingas, o jau toks nelaimingas. Dar nepažinote tikrosios meilės, todėl ir kankinate savo nemarią sielą. Ateis tikroji meilė, ir jūs atrasite lobį, atversiantį jums dausas". Kad paguostų mane paklydėlį, ji pasiūlė arbatos, pačios kepto ragaišio su džemu ir stikliuką vyšnių brendžio. Netrukus ėmiau ją bučiuoti — ko gero, grynai iš įpratimo. Niekados nepamiršiu jos išraiškos po to jai pirmo bučinio. Jos akys nušvito keista šviesa. Ji suspaudė abu mano riešus ir tarė: „Nedarykite šito! Man tai labai rimta!" Virpėjo ir mikčiojo, net mėgino cituoti kažką iš Goethe'ės. Jos kūnas pritvinko karščio. Atvirai šnekant, aš ją išprievartavau, nors gal ir ne visiškai taip buvo. Praleidau pas ją naktį, ir jeigu kas nors galėtų prirašyt knygą žodžių, kuriuos ji tąnakt šnekėjo, tai būtų genijaus darbas. Ji įsimylėjo mane ligi ausų — tokia meile, kuri truko iki paskutiniosios jos akimirkos. Ir šiais laikais aš toli gražu ne šventasis, bet anuomet mano sąžinė tebuvo verta tabokos šniauko. Visa tai man tebuvo pokštas.

Ji ėmė kasdien man skambinti telefonu — tris kartus per dieną,— bet aš neturėjau laiko ir išradingai išsisukinėjau. Visgi retsykiais užsukdavau pas ją — daugiausia lietingomis naktimis, kai neturėdavau kitų rendez-vous. Kiekvienas mano apsilankymas jai buvo šventadienis — tikrąja žodžio prasme. Jei tik ji suspėdavo, ji paruošdavo iškilmingą vakarienę, pirkdavo mano garbei gėlių, apsivilkdavo nuostabiausius kimono ar prašmatniausia suknele. Apiberdavo mane dovanomis. Mėgino įkalbėti, kad drauge su ja skaityčiau vokiečių klasikus. Bet aš juos sunešiojau į skutelius ir šiurkščiai išklojau jai viską apie savo nuodėmes, netgi apie viešnamius, į kuriuos vaikščiodavau jaunystėje. Yra moterų, kurias kuo nors kas kartą gali sukrėsti, ir man niekados nepritrūkdavo medžiagos tokiam reikalui. Kaip tik todėl, kad ji šnekėdavo švelniai, vartodama įmantrius posakius ir iškilias citatas, aš atremdavau gatvės žodžiais ir viską vadinau tikraisiais

vardais. Dažniausiai tepasakydavo: „Dievas tau atleis. Kadangi Jis apdovanojo tave talentu, esi Jo numylėtinis". Kas tiesa — tas tiesa, jos nebuvo įmanoma sugadinti. Kalbant perkeltine prasme, paliko mergelė ligi mirties. Jos tyrumas ir meilė žmonėms buvo niekaip neišdildomi. Gynė kiekvieną, netgi tą garsųjį antisemitą Puriškevičių. Ji sakydavo: „Tasai vargšas žmogus suklaidintas. Yra sielų, kurios gieda tamsoj, nes neturėjo progos išvysti šviesą". Kitados aš to nesuvokiau, betgi miegodavau su šventąja, sakytum tai būtų buvusi šventoji Teresė, tiksliau — tokia kaip šventoji Teresė, jos bendravardė.

Ji buvo tokia tyra, kad tie dalykai, kuriuos aš versdavau daryti, giliai ją sukrėsdavo. Turiu didelį pundą laiškų, ir jie sulaistyti jos ašaromis — nesuvaidintomis, o tikromis. Greit ateis laikas, kai niekas nebetikės, jog buvo tokių moterų. Tuo tarpu metai bėgo, ji seno ir jos plaukai nubalo. Bet veidas liko jaunas, ir akys švietė pilnos romantiškos sielos iliuzijų. Ėmiau skirti jai vis mažiau laiko. Turtingieji Varšuvos žydai pamažu nustojo domėtis vokiečių kultūra, ir Teresė uždirbdavo vis mažiau. Bet aš negalėjau galutinai nutraukti mūsų santykių. Visados jutau, jei bus prasti mano popieriai ir mane visi apleis, galiu pasitikėti Terese, ji bus man motina, mano žmona, mano globėja. Ji turėjo savybę, būdingą tokios prigimties žmonėms — atlaidumas. Galėjau daryti ką tinkamas. Niekados nereikėdavo aiškintis. Gyvendamas tokį gyvenimą, turėjau būti chroniškas melagis, bet Teresei galėjau iškloti visą tiesą, kad ir kokia brutali ji būtų buvus. Visados atsakydavo tais pačiais žodžiais: „Tu vargšas, berniuk! Tu, didis kūrėjau!"

Tuo tarpu metai jau slėgė ją. Teresė susiraukšlėjo, palinko, ją pradėjo kamuoti reumatas. Jai tekdavo pasiremti lazda. Ėmiau gėdintis savo labdaros, jeigu tai galima šitaip pavadinti, jei būčiau ją palikęs — būčiau pribaigęs. Glaudėsi prie manęs iš paskutiniųjų jėgų. Naktimis lovoje ji atjaunėdavo. Kartais tamsoje jai ištrūkdavo žodžiai, kurie mane tiesiog stulbindavo. Be kitų dalykų, ji pažadėjo, kad po mirties pasirodysianti man, jei tik

bus tai įmanoma. Nenoriu tavęs nuvilti, todėl iš anksto sakau, kad ji niekados netesėjo šio pažado. Bet visa tai — tik pradžia.

Maksas Perskis pamojo padavėjai, ir ši tučtuojau priėjo, lyg būtų nekantriai laukusi ženklo. Jis kreipėsi į ją žaismingai ir familiariai: „Pani Helena, aš jaučiu, kad išalkau".

„Dievuli, šiandien mes turime būtent to, kas jums patinka — pomidorų sriubos!"

„Ką užsisakysi?" — paklausė jis manęs.

„Ir man pomidorų sriubos."

„Pani Helena, tebūnie dvi." Jis mirktelėjo jai, ir aš supratau, kad turi su ja tokius pat užkulisinių reikaliukų, kokių yra turėjęs su Terese Stein. Maksas Perskis buvo savotiškas filantropas — ne piniginiuose, bet meilės reikaluose.

Suvalgęs sriubą, Maksas Perskis užsidegė cigaretę ir pasiklausė: „Taigi, kur sustojom? Nagi ji paseno. Jai teko išsikraustyti iš to savo butuko ir apsigyventi su kitais. Tai buvo tikra tragedija, bet aš jai negalėjau padėti. Tu žinai, aš niekados neturėjau pinigų. Aš netgi negalėjau jai pagelbėti pakuojantis ar kraustantis, nes Teresės Stein reputacija Varšuvoje buvo nepriekaištinga, o menkiausios apkalbos būtų atėmusios iš jos paskutines pamokas. Tiesą sakant, niekas ir niekad nebūtų patikėjęs, kad Teresė būtų galėjusi daryti tai, ką ji iš tiesų darė. Kuo labiau ji seno, tuo kaltesnė dėl to jautėsi ir drovėdamasi prašydavo to, kas jai pridera. Kol ji turėjo privatų butą, nebuvo sunku išlaikyti paslaptį. Aš visados ateidavau pavakare ir niekados nepamiršdavau pasikišti knygos po pažastimi. Apsimesdavau mokiniu. Jei kaimynai ir būtų pastebėję mane, jie niekados nebūtų įtarę, kad esu jos meilužis. Bet kai ji apsigyveno su kitais žmonėmis, jos lankyti nebegalėjau. Tai turėjo būti galas, bet su tokiom moterim kaip Teresė užbaigti yra taip pat sunku, kaip ir pradėti. Ji man tebeskambino, rašė ilgus laiškus. Mes pradėjome susitikinėti kavinėse, tolimose nežydiškųjų kvartalų gatvėse. Kas kartą, kai susitikdavom, ji man

atnešdavo dovaną — knygą, kaklaraištį, netgi nosinaičių ir kojinių.

Tuo metu aš mylėjau moterį, vardu Nina. Bialos miestelio rabino dukterėčią. Regis, jau esu tau pasakojęs apie tą Niną. Ji pabėgo iš rabino namų ir panoro tapti tapytoja Varšuvoj. Nina grasino savo dėdei rabinui, kad jeigu šis atsisakys paremti ją pinigais, ji ims ir persikrikštys. Jai buvo ne visi namie. Mūsų santykiai buvo, kaip pavadintų bulvariniai romaniukai, audringi. Ji degė pavydu ir visuomet įtarinėjo pačias nekalčiausias moteris. Kas kelios savaitės ji bandydavo nusižudyti. Iki tol, aš niekados nebuvau mušęs moters, bet Ninos isterija buvo tokia, kad ją tegalėjai sutramdyti atskaldęs ausis. Pati tai pripažindavo. Kai ji imdavo šitaip šėlioti, raudamasi plaukus, kvatodama, verkdama ir mėgindama šokti per langą, neturėdavai kito vaisto, tegelbėdavo keli skambūs antausiai. Veikė kaip burtai. Gavusi antausį ji dažniausiai puldavo bučiuotis. Iki to laiko aš pakankamai gerai sugebėdavau susitvarkyti su savo moterimis, bet pavydulingoji Nina persekiojo mane. Jei tik pagaudavo su kita, kibdavo jai į plaukus nelyginant bobšė iš žuvų turgaus. Nubaidė visas mano damas. Ninos atsikratyti buvo neįmanoma. Ji nešiodavosi su savimi nuodus. Įpuoliau į tokią neviltį, kad pradėjau rašyti pjesę — tą, kurią jie vėliau Centriniame teatre visiškai sudarkė.

Vieną vakarą, tai buvo žiemą, Nina išvažiavo į Bialą pasimatyti su dėde. Kai jai tekdavo kur nors iškeliauti, ji pranešdavo man paskutinę akimirką, kad sutrukdytų paskirti kam nors pasimatymą. Pamišę žmonės, žinok, gudreivos. Tą vakarą, kai ji pasisakė man išvykstanti, ėmiau skambinti telefonu visoms savo aukoms. Tačiau pasitaikė vienas iš tų vakarų, kai visi būna užsiėmę arba serga. Siautėjo gripo epidemija. Kadangi savaitėm ir mėnesiais žadėjau Teresei, jog pasimatysim, man atėjo į galvą, kad štai dabar kaip tik gera proga. Aš paskambinau jai ir pakviečiau pavakarieniauti, nežydų restorane. O po to aš parsivežiau ją į namus. Kad ir buvome ilgus metus meilužiai, ji kas kartą elgdavosi kaip išsigandusi

nekalta mergaitė. Turėjo susigalvoti paaiškinimą savo buto šeimininkei, kodėl nenakvoja namie. Buvo tiek sutrikusi ir kalbėdama telefonu taip mikčiojo bei tankiai kvėpavo, kad ėmiau apgailestauti dėl šio savo sumanymo. Niekados nebuvo valgi, o tą vakarą nesugebėjo nuryti nė kąsnelio. Nuvytusi sena moteris sėdėjo už stalo priešais mane. Padavėjas pamanė, kad ji mano motina, ir pasiteiravo: „Kodėl jūsų mamytė nevalgo?" Jaučiausi siaubingai. Po vakarienės ji panoro grįžti namo. Bet aš žinojau, kad sutikęs, ją labai apvilčiau. Taip pat pastebėjau, kad rankinėje ji turi naktinukus. Žodžiu, įkalbėjau ją vykti pas mane. Jei jauna panelė pernelyg laužosi, tai pabosta, bet kai sena moteris elgiasi kaip išgąsdinta nekalta mergaitė, tai jau kartu ir komiška, ir tragiška. Kol mes užkopėme į trečiąjį aukštą, ji kelis kartus stabtelėjo pailsėti. Ji atnešė man dovaną — vilnonius apatinius. Užplikiau arbatos ir bandžiau ją pralinksminti stikleliu konjako. Bet gerti ji atsisakė. Po ilgų dvejonių, atsiprašinėjimų ir citatų iš „Fausto" bei Heinės „Buch der Lieder", ji leidosi nuvedama į lovą. Buvau tikras, kad ji nesukels man jokio geismo, bet seksas yra kaprizingas dalykėlis. Po kurio laiko abudu užmigome. Jau buvau apsisprendęs, kad ši naktis bus mūsų pasigailėtinų santykių pabaiga. Netgi ji buvo užsiminusi, kad mums jau pakaktų kvailioti.

Išvargintas aš kietai užmigau. Pabudau sakytum nuo kažkokio anapusinio dvelksmo. Pirmiausia nepajėgiau prisiminti, su kuo guliu. Minutėlę buvau bemanąs, kad šalia Nina. Ištiesiau ranką ir paliečiau ją. Akimoju supratau visą tiesą: Teresė buvo negyva. Lig šios dienos nežinau, ar jai pasidarė negera, ar ji bandė mane pažadinti, ar paprasčiausiai mirė miegodama. Esu patyręs nemaža tragedijų, bet tai, kas įvyko tą naktį, buvo neapsakomas siaubas. Pašokau kviesti greitosios, bet visa Varšuva būtų tuoj pat sužinojusi, kad Teresė Štein numirė Makso Perskio lovojee. Jei Romos popiežius būtų nutvertas bevagiliaujant kuriame nors Krachmalnajos gatvės sandėliuke, tai nesukeltų Varšuvoje didesnės sen-

sacijos. Žmogus nieko nebijo labiau už pajuokas. Pusė miesto koneveiktų mane, kita pusė šaipytųsi. Kai uždegiau lempą ir žvilgtelėjau į jos veidą, sustingau iš siaubo. Atrodė, kad jai ne šešiasdešimt, o devyniasdešimt. Panūdau lėkt į pasaulio kraštą, kad niekas niekad nesužinotų, kas atsitiko. Bet visus savo pinigus buvau išleidęs brikelei ir restoranui. Suvokiau, kad ją pražudė tai, jog sutiko ateiti pas mane ir užkopė tiek laiptelių. Buvau jos žudikas, žudikas iš gailesčio.

Uždegiau visas šviesas, uždengiau kūną antklode ir ėmiau svarstyti, kaip čia ir man pačiam užbaigus savo idiotišką gyvenimą. Manoji mirtis šalia jos sukeltų įspūdį, kad įvyko dviguba savižudybė. Žmogui būna gėda ir dėl to, ką žmonės pasakys ir pamanys jam mirus. Prestižas, ne meilė, yra stipresnis už mirtį. Pasižiūrėjau į laikrodį — rodė dešimt minučių po trijų valandų nakties. Kol šitaip priblokštas, keikdamas dieną, kurią gimiau, stovėjau, suskambo durų skambutis. Buvau tikras, jog tai policija. Jie, be jokių abejonių, apkaltins mane žmogžudyste. Neatsiliepiau, bet durų skambutis netrukus ėmė spengti dar garsiau, tiesiog be perstojo. Pamaniau, kad jie tuoj išlauš duris. Nė neklausdamas, kas čia, atidariau. Tai buvo Nina.

Ji pavėlavo į traukinį. Vėluoti į traukinius, pasimatymus, teatrus jai buvo sakytum profesija. Ji pasakė, kad kito traukinio tąnakt nebuvo, todėl grįžusi į namus. Be to, vidury nakties ją apėmęs geismas būti su manim. Arba, ko gero, ji pamanė nutversianti mane su kuo nors ir iškabinsianti jai akis. Kad ir keista, bet nepaprastai nudžiugau ją pamatęs. Likti tokiomis aplinkybėmis vienudu su mirusiu yra taip skausminga, kad visoks kitoks kentėjimas ir gėda nublanksta. Nina paklausė: „Kodėl dega visos šviesos?“ Pasižiūrėjo lovos pusėn ir sušuko: „Veltui tu ją slepi!“ Ji pribėgo prie lovos, norėdama nuplėšti uždangalus, bet aš suėmiau ją už rankų ir pasakiau: „Nina, ten guli lavonas“. Iš mano veido išraiškos ji suprato, kad nemeluoju. Maniau, kad sukels baisų sambrūzdį ir pažadins kaimynus. Niną apimdavo panika vien tik iš-

vydus pelytę ar vabzdį. Tačiau tą akimirką ji netikėtai tapo rami ir atrodė pagijusi nuo visų beprotysčių. Ji pasakė: „Lavonas? Kas ji?“ Kai pasakiau, kad tai Teresė Štein, ji pratrūko kvatotis — ne kaip isterikė, bet kaip sveikas žmogus, kuris kvatojasi išgirdęs vykusį sąmojį. Aš pasakiau: „Nina, tai joks juokas. Teresė Štein numirė mano lovoje“.

Nina pažinojo Teresę Štein. Visi Varšuvos intelektualai ją pažinojo. Ji vis dar negalėjo tuo patikėti tol, kol aš neatsegiau Teresės piniginės ir neparodžiau Ninai paso. Rusams valdant, kiekvienas turėjome nešiotis pasą, netgi moterys.

„Kaipgi čia buvo, kad niekados apie tai nesi parašęs?“ — paklausiau Makso Perskio.

„Nieks ligi šiolei negirdėjo tikros tiesos. Dar yra pernelyg daug žmonių, pažinojusių Teresę Štein“.

Jis prisidegė kitą cigaretę. Jau buvo naktis. Aplink mėnulį pleveno gelzganas debesėlis, primenantis peniuarą.

„Tai bent būtų apsakymas“,— pasakiau aš.

„Gal ir parašysiu kada nors, kai būsiu senas, kai niekas Varšuvoje nebeprisimins Teresės Štein. Dar per anksti. Tačiau leisk man pabaigti. Nina buvo pasirengusi man padėti ir netgi sugalvojo planą. Viskas galėjo baigtis Sibiru arba kartuvėmis, tačiau tokiomis akimirkomis nelauktai tampi drąsus. Apvilkome mirusiąją. Nutarėme pasakyti durininkui, kad moteriškę ištiko tulžies priepuolis ir mes vežame ją į ligoninę. Durininkas buvo senas girtuoklis, kuris niekados nedegdavo lempos rakindamas vartus. Mes ir patys vos nenumirėm, kol nuvilkom Teresei Štein naktinius, kol užsegėm liemenuką, sutvarkėm tuos visus dalykus. Jos kūnas buvo vien kaulai. Kai aprengėm, aš ją pakėliau ir nunešiau per tris aukštus žemyn. Svėrė nedaug, bet visgi vos nepatrūkau. Nina padėjo man, prilaikydama ją už kojų. Kaip toji isterikė Nina sugebėjo visa tai padaryti, man tebėra mįslė. Niekados nei prieš tai, nei po to ji nebuvo tokia sveika — netgi, pasakyčiau, supersveika. Tamsioje tarpuvartėje aš pastačiau Teresę, atrėmiau ją į sieną. Jos galva nusviro man

ant peties ir akimirką man pasirodė, kad ji gyva. Nina pabeldė durininkui į langą, mes išgirdome grindų girgždesį ir murmėjimą, būdingą žmogui, pažadintam vidury nakties. Jis šnopuodamas ir keiksnodamas atrakino vartus, tuo tarpu Nina ir aš vilkom lavoną stačią, laikydami už pažastų. Netgi sugebėjau įsprausti durininkui arbatpinigių. Jis nieko neklausė, ir mes jam nieko nesakėme. Jei pakeliui mums būtų pasitaikęs koks nors policininkas, dabar aš čia su tavimi nesėdėčiau. Bet gatvė buvo tuščia. Mes nutempėme lavoną už artimiausio kampo ir atsargiai paguldėme ant šaligatvio. Šalia padėjau jos piniginę. Viskas užtruko keletą minučių. Buvau viso to pritrenktas, net nesumojau, ką man daryti toliau. Bet Nina nusivežė mane į savo namus.

Yra senas posakis: tobulų žmogžudysčių nebūna. Bet ką mes tą naktį padarėme, turėjo visus tobulos žmogžudystės požymius. Nieks negalėtų vykti sklandžiau, net jei ir mes patys būtume ją pasmaugę. Palikome pirštų antspaudus, tai tiesa, bet anais laikais Varšuvoje dar nemokėta atrasti pirštų pėdsakų. Rusų policija, aptikusi gatvėje seną moterį, nesuko sau galvos. Ją nugabeno į morgą. Kai tik žydai sužinojo, kad Teresė Štein buvo rasta negyva, bendruomenės vadovai patvarkė taip, kad ją be skrodimo nuvežtų šarvojimų salėn, Žąsų gatvės kapinėse. Žinoma, aš sužinojau apie tai tik vėliau. Nepatikėsi, tačiau tą naktį — arba tos nakties likutį — miegojau su Nina, ir viskas buvo kaip įprasta. Tuo metu aš vis dar turėjau sveikus nervus. Beje, ištuštinau pusbutelį degtinės. Niekados negali numatyti, kaip sureaguos nervai.

Nėra nė ko sakyti, Varšuva buvo sukrėsta, kai sužinojo Teresės mirties aplinkybes. Laikraščiai, einantys jidiš kalba, plačiai aprašė tą įvykį. Teresė savo buto šeimininkei buvo sakiusi, kad praleisianti naktį su nesveikuojančiu giminaičiu. Bet kas gi buvo tas giminaitis? Niekas niekad nesužinojo. Maniškis durininkas galėtų papasakoti policijai, kaip mes išnešėme moterį vidury nakties, bet jis buvo pusaklis ir laikraščių niekados neskaitė. Ka-

dangi šalimais buvo rasta piniginė, buvo manoma, kad ji krito negyva gatvėje ir pasimirė natūraliai. Pamenu, kaip „Heint“[3] reporteris išrutuliojo teoriją, esą Teresė Štein išėjo padėti ligoniams ir vargšams. Jis lygino ją su Pereco apsakymų šventuoju, kuris, užuot ėjęs į naktines pamaldas, nuėjo pakurti krosnies sergančiai našlei.

Mūsiškiai Varšuvos žydai dievina laidotuves. Tačiau tokių laidotuvių kaip Teresės Štein aš dar nebuvau matęs. Šimtai brikelių lydėjo jos katafalką. Moterys ir merginos verkė lyg būtų Paskutiniojo Teismo diena. Viena po kitos buvo sakomos atsisveikinimo kalbos. Vokiečių sinagogos rabinas paskelbė, kad Goethe'ės, Schillerio ir Lessingo dvasios sklando virš Teresės kapo duobės, taip pat Jehudos Halevio ir Saliamono Ibn Gebirolio[4] dvasios. Aš nebuvau visiškai tikras, kad Nina sugebės išlaikyti paslaptį. Isterikės dažnai būna skundikės. Baiminausi, kad kai tik vėl susivaidysime, Nina nueis į policiją. Bet ji visiškai pasikeitė. Daugiau nebekankino manęs nė savuoju pavyduliavimu. Tiesą sakant, mes niekados neminėjome tos nakties. Tai buvo didžioji mudviejų paslaptis.

Netrukus prasidėjo karas. Niną pakirto džiova, metų metais ją graužusi. Jos šeima nuvežė ją į Otvocko sanatoriją. Aš ją dažnai lankydavau. Jos būdas tikrai pasikeitė. Man jau niekad netekdavo stabdyti isterijos priepuolio antausiu. 1918-siais ji mirė.

„Ji niekad nemėgino tau pasivaidenti?“ — paklausiau aš.

„Turi galvoj Niną ar Teresę? Abi pažadėjo, bet nė viena netesėjo. Jei net ir būtų tokia esybė kaip siela, vargu ar jai rūpėtų nusileist iš ano pasaulio, kad išsipasakotų. Esu įsitikinęs, kad mirtis yra viso mūsų beprasmio bruzdėjimo pabaiga.

Pamiršau paminėti vieną faktą. Jis nėra susijęs su mano pasakojimu, bet visgi tai įdomu. Visus tuos metus Nina grasino jos dėdei, Bialos rabinui, kad pereis į kitą

---

[3] „Heint“ — jidiš kalba. Amžiaus pradžios Varšuvoje leistas dienraštis „Siandien“.— (Vert. past.)

[4] Viduramžių filosofai ir poetai, rašę hebrajų kalba.— (Vert. past.)

tikėjimą. Rabinas baisingai bijojo turėsiąs šeimoje konvertitę ir vis siųsdavo jai pinigų. Jai mirus, kai šeimai laidojant prireikė dokumentų, paaiškėjo, kad jau daugelį metų ji buvo tikra katalikė. Tarp chasidų[5] kilo šurmulys. O Varšuvą jau buvo okupavę vokiečiai. Jos šeima papirko valdžią ir ją palaidojo žydų kapinėse. Ji guli pačioje Teresės Štein kaimynystėje, pirmojoje eilėje. Kodėl ji tapo katalike, aš jau niekados nesužinosiu. Dažnai minėdavo žydų Dievą ir savo šventus prosenius."

Maksas Perskis nutilo. Pajutome nakties vėsą. Aplinkui lempą virš durų uodai, peteliškės, musės ir visokiausių rūšių mašalai kėlė vasaros nakties orgiją. Maksas Perskis linktelėjo ištardamas tiesą, kuri tvyrojo jam ant liežuvio galiuko: „Meilės reikaluose geradarybės yra neįmanomos. Turi būti egoistas, kitaip sunaikinsi pats save ir tą, kuris myli".

Jis padvejojo minutę, o po to pasižiūrėjo į padavėją. Ji tuojau pat priėjo prie mūsų staliuko:

„Dar kavos?"

„Taip, Helena. Sakyk, ligi kelių tu šiandien dirbi?"

„Kaip visados mes uždarome dvyliktą".

„Aš tavęs lauksiu gatvėje".

[5] Tam tikro, liaudiško judaizmo, paplitusio Lenkijoje, išpažinėjai.— (Vert. past.)

KAFKOS DRAUGAS

I

Man teko išgirsti apie Francą Kafką dar gerokai prieš perskaitant jo knygas — iš jo artimo draugo Žako Kono, buvusio artisto. Sakau buvusio, nes tuo metu, kai su juo susipažinau, jis nebevaidino. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje ir Varšuvos žydų teatras jau liko be savosios publikos. Ir pats Žakas Konas buvo jau palūžęs ligotas žmogus. Nors jis tebesirengė kaip dendis, bet jo drabužiai buvo smarkiai apnešioti. Betgi laikydavo monoklį kairėje akyje, dažnai prisisegdavo išėjusią iš mados apykaklaitę (anuomet kažkodėl vadinamą „tėvažudys"), užsidėdavo ir katiliuką, avėjo lakuotais pusbačiais. Jidiš rašytojų klubo, kuriame mudu lankėmės, aštrialiežuviai jį pravardžiavo lordu. Atrodė, kad Konas sulig kiekviena diena nyko, bet atkakliai kragino pečius atgal. O savo gelzganų plaukų likučius braukydavosi per gerokai pliktelėjusį viršugalvį į priekį. Būdavo, kad senojo žydų teatro maniera jis ima ir prašneka suvokietinta jidiš — ypač tuomet, kai pasakoja apie savo santykius su Kafka. Jau senatvėje jis ėmė rašinėti į spaudą, bet redaktoriai visus rankraščius sugrąžindavo kaip susitarę. Jis gyveno kažkur Lešno gatvėje ant aukšto, ir pasibaisėtinai vargo. Populiariausias rašytojų klubo posakis buvo kaip tik apie Žaką Koną: „Kiaurą dieną jis tyso deguonies palapinėje, o naktimis pavirsta Don Žuanu".

Kas vakarą susitikdavau su juo klube: durys iš lėto prasiveria ir pasirodo Žakas Konas. Panėšėjo man į europinę garsenybę, kuri teikėsi aplankyti getą. Didingai apsižvalgydavo ir susiraukdavo, kas reiškė, kad silkės, česnako ir tabako kvapai riečia jo nosį. Pasižiūrėdavo į stalus,

apkrautus suskilusiomis šachmatų figūromis ir suglamžytais laikraščiais, virš kurių skeryčiodavosi mūsų rašytojai, šaižiais balsais besiginčydami apie literatūrą. Ir jis papurtydavo galvą, lyg norėdamas pasakyti: „Ko gi dar tikėtis iš tų nevykėlių?“ Kai tik pamatydavau jį, nejučiomis įsikišdavau ranką į kišenę ir susirasdavau zlotą, kurio jis, galėjau būti tikras, iš manęs paprašys.

Vieną vakarą Žakas Konas atrodė geriau nusiteikęs, negu paprastai. Šypsojosi, žybčiodamas porceliano dantimis. Jie buvo jam įstatyti prastai ir krutėdavo, kuomet ką nors pasakojo, pakrypdamas visu kūnu į mano pusę — kaip tai daroma scenoje. Konas ištiesė man krumplėtą ir kaulėtą plaštaką ir ištarė: „Tai kaip šį vakarą jaučiasi patekanti žvaigždė?“

„Jūs ir vėl!“

„Aš rimtai. Dievaži, rimtai. Žinote, kolega, atpažįstu talentą iš pirmo žvilgsnio — net jei man pačiam to daikto pritrūko. Kuomet aš gastroliavau Prahoje 1911 m., niekas nė girdėti nebuvo girdėjęs apie Francą Kafką. Jis pats pasirodė užkulisiuose ir, kai tik jį pamačiau, aš supratau, kad regiu genijų. Užuodžiau Kafkos genialumą, kaip kad katė užuodžia pelę. Tuomet ir prasidėjo mūsų draugystė“.

Girdėjau iš jo tą istoriją daugybę kartų ir kiekvieną kartą vis kitaip. Ir žinojau, kad norint nenorint teks jos dar kartą pasiklausyti. Jis prisėdo prie mano stalo, ir Mania, padavėja, atnešė mums arbatos su sausainiais. Žakas Konas kilstelėjo antakius virš savo gelsvų akių, kurių baltymai buvo nutaškuoti trūkinėjančiomis kraujagyslėmis. Ir nutaisė veido išraišką, kuri reiškė: „Tai šit ką čiabuviai vadina arbata?“ Ir įsidėjo penkis gabalus cukraus. Pamaišė, sukdamas alavinį šaukštelį išorine puse. Nykščiu bei rodomuoju, kurio nagas buvo neregėtai ilgas, jis nusilaužė sausainio kampuką, įsimetė į burną ir ištarė: „Nugi taip!“ Kas reiškė — vien praeitimi sotus nebūsi.

Be abejo, visa tai buvo vaidyba. Kilęs jis buvo iš mažo lenkų miesto — iš chasidų. Jo vardas buvo ne Ža-

kas, bet Jankelis. Tačiau jis daugelį metų praleido Prahoje, Vienoje, Berlyne ir Paryžiuje, būdamas ne vien žydų aktorius. Vaidino ir vokiečių, ir prancūzų scenoje. Be to, jis draugavo su gyvu galu garsių asmenų. Tai Žakas Konas padėjo Chagallui susirasti studiją Belevilyje. Jis buvo dažnas svečias ir Izraelio Zangwillio namuose. Jis pasirodydavo Reinhardto spektakliuose ir dorodavo šaltus kotletus su Piscatoru. Žakas Konas rodė man laiškus ne tik nuo Kafkos, bet ir nuo Stefano Zveigo, Jokūbo Wasermanno, Martyno Buberio, Iljos Erenburgo ir Romaino Rollando. Visos garsenybės kreipdavosi į jį tik vardu. Kuomet mudu susipažinome artimiau, jis man netgi parodė savo meilių laiškus ir nuotraukas, o visa tai buvo žinomos artistės.

Tad aš noriai paskolindavau Žakui zlotą, nes man tai reiškė užmegzti tvirtus ryšius su Vakarų Europa. Jau vien tai, kaip jis nešiodavosi savąją lazdą sidabrine rankena, žadino mano vaizduotę. Ir cigaretes jis rūkydavo kitaip, negu mes, varšuviečiai. Tais retais atvejais, kai jis mane pašiepdavo, tuoj atsilygindamas paglostydavo man savimeilę kokiu nors elegantišku komplimentu. Labiausiai mane žavėjo jo mokėjimas elgtis su moterimis. Buvau doras jaunuolis — mikčiodavau bei rausdavau merginų akivaizdoje — o Žakas Konas visuomet elgdavosi kaip grafas: jis gebėjo maloniai nuteikti netgi nepatraukliausią iš moterų. Pavirpindavo jų širdis, tačiau visados su geraširdės ironijos gaidelėmis, sukurdamas visa ko gyvenime patyrusio ir persisotinusio mergišiaus įspūdį.

Su manimi jis būdavo atviras. „Esu, ko gero, impotentas. Tai, kolega, prasideda, kai tik išsiugdai rafinuotą skonį. Kuomet žmogus esi alkanas, nesidairai ikrų bei marcipanų. Aš pasiekiau pakopą, kuomet nei viena moteris manęs iš tikrųjų netraukia. Juk jokio trūkumo nuo manęs nepaslėpsi. Jų suknelės, korsetai man perregimi. Tatai ir vadinama impotencija. Manęs, kolega, jos neapgaus nei lūpų dažais, nei kvepalais. Seniai nebeturiu nė vieno danties, bet užtenka kokiai moteriškei praverti burną ir aš pamatau visas jos plombas! Tarp kitko, kaip

tik tai ir buvo Kafkos bėda, kuomet jis tapo rašytoju: jis regėdavo visus trūkumus — tiek savo paties, tiek ir kitų. Juk didžiausią literatūros dalį sukuria brokdariai — tokie kaip Zola ir Annunzijas. O teatre man badė akis tie patys ydingi papročiai, kokius Kafka matė ir literatūroje — būtent tai mudu suvedė. Tačiau keista, kuomet imdavome kalbėtis apie teatrą, Kafka būdavo aklas. Jis liaupsindavo pigias jidiš pjeses. Baigėsi tuo, kad jis ligi ausų įsimylėjo vulgarią artistę — madam Čisik. Tik pagalvojus, kad Kafka pamilo tą moterį, ją netgi sapnavo, mane apima baisi gėda, aš tiesiog raustu dėl žmogaus prigimties ir iliuzijų. O ką padarysi. Nemirtingieji nėra išrankūs. Kiekvienas, kurio kelias susikryžiuoja su didžiojo žmogaus keliu, žengia su juo į nemirtingumą, tegu ir sukraipytais batais.

Tu kartą manęs pasiklausei, ko gi aš čia dar vargstu — šiame pasaulyje? Iš kur aš dar semiuosi jėgų kęsti skurdą, ligas ir, kas blogiausia, neviltį? Deramas klausimas, mano mielas. Ir aš to paties pasiklausiau savęs, kuomet pirmą sykį perskaičiau Jobo knygą. Kas gi verstų Jobą gyventi besikamuojant? Ar jis gyveno tam, kad galų gale prasigyventų — dar daugiau dukterų, asilų ir kupranugarių? Ne! Tai buvo žaidimas dėl žaidimo. Visi mes žaidžiame šachmatais su lemtimi. Pastaroji padaro ėjimą, mes taip pat paeiname. Ji norėtų mus suvaryti į matą trimis ėjimais — mes mėginame išsisukti. Žinome, kad nelemta išlošti, betgi mums knieti priversti ją paprakaituoti. O toji mano partnerė — tikras šėtonas. Kokių tik triukų nesugalvoja, kad suriestų Žaną Koną į ožio ragą. Dabar žiema, kambarys neprišyla, net jeigu trauktų tas mano kaminas. Krosnis gęsta, ir šeimininkas atsisakė ją pataisyti. O jei ir pataisytų, aš neturiu nė grašio anglims. Kambaryje šalta kaip kape. Jeigu nesi gyvenęs ant aukšto, nežinai, kas yra vėjas. Mano langų rėmai braška nuo jo net vasarą. Kartais ant stogo užsilipa katinas ir ima kaukti — tai tas pat, kas girdėti per naktį šalia klykiant moterį, suremtą gimdymo skausmų. Aš guliu, šaldamas po antklodėmis, o jis klykia savo katės arba iš

alkio. Aš nesiruošiu atsikelti, kad ir norėčiau jam numesti dešros. Juk aš ten guliu, susisukęs į visus savo skudurus ir net laikraščius,— krustelėčiau ir visas mano lizdelis niekais nueitų.

Tačiau, brolau, jeigu jau sumanei sužaisti šachmatais, verčiau susiremti su tikru priešininku, negu su kokiu šmikiu. Mane užhipnotizavo ta mano partnerė. Kartais mane net sužavi jos kombinacijos. Ji sėdi sau ten, prie stalo, trečiajame arba septintajame danguje, tame Apvaizdos skyriuje, kuris tvarko mūsų mažąją planetą. Ir turi tik vieną vienintelę užduotį — pagauti į spąstus Žaką Koną. Jai pasakyta — sudaužyk statinaitę, bet nepraliek vyno. Ji kaip tik taip ir pasielgė — stebuklas, kad ji tebelaiko mane tarp gyvųjų. Gėda ir prisipažinti, kiek tablečių aš išgeriu, kiek vaistų suvartoju. Turiu tokį bičiulį vaistininką, antraip niekuomet taip nesieikvočiau. Prieš guldamas, lakstyčiau kiaurą naktį ten, kur karaliai pėsti vaikšto. Kažkas man, beje, yra su pūsle — pernakt aš keliuosi po keletą kartų. O tokiais atvejais, tamsta, Kanto imperatyvai gyventi nepadeda! Aklinoje tamsoje nei tau laikas yra laikas, nei erdvė yra erdvė. Štai, ką tik turėjai kokį nors daiktą, o jis jau ir nežinia kur. Užsidegti dujas — beviltiškas reikalas, nes degtukai visados dingę. Mano aukštas knibždėte knibžda juodųjų jėgų. Kartais aš nebeišturiu ir šūkteliu: „Ei tu, Acte, vyno sūnau, gal tu baigsi čia juokus krėtęs!"

Sykį vidurnaktį girdžiu beldžiantis. Ir moters balsą. Atrodė, kad ji juokiasi arba kūkčioja. Kas gi čia dabar?! — pasiklausiau pats savęs.— Lilit? Nama? Maklat, Kevet-Mririo dukrelė?[1] O balsu pasakiau: „Madam, jūs apsirikote!" Bet ji daužėsi ten, už durų, ir netikėtai aš išgirdau dejonę. Ir kažką krintant. Baisu buvo atrakinti: ėmiau grabinėtis degtukų — tik tam, kad aptikčiau juos savo saujoje. Atsistojau. Vargais negalais įsižiebiau dujinę lempą, įsispyriau į šlepetes, užsimečiau chalatą. Atsigręžiau į savo atspindį veidrodyje ir nusigandau — apžėlę skruostai, pažaliavęs veidas. Atrakinu. Tarpdury —

[1] Žydų mitologijos moteriškos giminės demonai.— Vert.

jauna moteris, užsimetusi sabalų kailinius tiesiog ant naktinių. Ilgi šviesūs plaukai susivėlę, veidas išblyškęs. Basa. „Madam, kas gi atsitiko?“

— Vienas žmogus ką tik kėsinosi mane nužudyti. Pone mielas, leiskite man pabūti pas jus, kol prašvis!

Norėjau pasiklausti, kas gi toks į ją kėsinosi, bet ji buvo visa sustirusi nuo šalčio. Ir berods išgėrusi. Įsileidau ją, man švystelėjo prieš akis jos apyrankė su deimantais. „Bet žinokite, mano kambarys neapšildomas“,— atsakiau jai.

— Tai vis geriau, negu atsisveikinti su gyvenimu! — sako ji.

Ir štai mudu mano aukšte. Aš teturiu vieną lovą, aš negeriu — daktarai uždraudė — bet bičiulis vaistininkas buvo man paskolinęs buteliuką konjako. Ir turėjau keletą padžiūvusių sausainių. Taurelė, atrodo, ją atgaivino. „Madam, ar jūs gyvenate šiame name?“ — paklausiau.

— Ne,— atsakė ji.— Aš gyvenu Ujazdowskie bulvare.

Vienu žodžiu, buvo matyti, jog tai dama iš aukštuomenės. Pamažu išsiaiškinau, kad ji yra tikrų tikriausia grafienė ir našlė — ir kad jos meilužis yra šių namų gyventojas. Niekadėjas, kokių reta. Jis pats, pasirodo, yra vienos senovinės giminės atžala. Bet jau tikras išsigimėlis. Tas tipas, esą, yra atsėdėjęs metus Citadelėje už bandymą kažką nužudyti ir laiko kambarinio šuns vietoje gyvą liūtuką. Jis negali jos lankyti, nes ji gyvenait uošvės namuose.

Taigi ji lankosi čia. Tą naktį, užėjus pavyduliavimo priepuoliui, jis ją mušęs ir net prikišęs jai prie smilkinio revolverį. Ji stvėrė paltą ir išspruko lauk. Beldėsi į kaimynų duris, bet jos niekas neįsileido. Todėl ji užkopė ligi mano aukšto.

— Madam,— pasakiau.— Tikriausiai jūsų pažįstamas bus jau pasigedęs jūsų. O jeigu jis čia suras? Aš jau seniai, taip sakant, joks riteris.

— Ne, jis nedrįs kelti triukšmo,— tarė ji.— Juk jis ir šiuo metu yra nuteistas lygtinai. Aš juo soti — tik jūs nevarykite manęs lauk.

— Kaipgi jūs rytoj namo pareisite? — pasiklausiau.

— Neįsivaizduoju,— atsakė ji.— Tiesą pasakius, gyvenimas man visai įgriso. Bet, kaip ten bebūtų, malonumo nušauti mane aš jam nesuteiksiu.

— Ką gi,— pasakiau aš.— Šią naktį aš vis tiek palikau be miego. Eikit į mano lovą. O aš įsikursiu aname krėsle.

— Na ką jūs! Juk nesate jau toks jaunas, o be to, ne itin gerai ir atrodote. Ilsėkitės, prašom, mano lovoje, o aš kaip nors pasėdėsiu.

Derėjomės tiek ilgai, kad, pagaliau, mums nusibodo. Ir sulipome abu į mano lovą. „Jums visai nėra ko manęs bijotis,— ją raminau.— Kaip matote, ne kas jau iš manęs". Ji, atrodo, visiškai tuo patikėjo.

Taigi. Aš netikėtai atsidūriau vienoje lovoje su grafiene, o jos meilužis galėjo įsilaužti pro duris kiekvieną akimirką. Užsiklojome mano antklodėm. Bet neskubėjau susisukti, kaip paprastai, į savąjį kokoną. Aš buvau taip išmuštas iš vėžių, kad pamiršau netgi apie tą amžiną šaltį. Be to, aš jutau ją šalimais. Ir ji skleidė kitokią šilumą, negu kad aš buvau patyręs gyvenime iš moterų. O gal aš nieko jau neprisiminiau? Ar čia mano Priešininkė sugalvojo naują triuką? Per paskutiniuosius keletą metų ji jau liovėsi rimtai kovojus su manimi. Žinai, kad yra toks dalykas, kaip šachmatų partijos juokais. Esu girdėjęs, kad Nimcovičius dažnai sužaisdavo taip juokais su savaisiais partneriais. Senaisiais laikais ir Morfis buvo garsus tokių partijų meistras. „Gražus ėjimas,— tariau savo Priešininkei.— Sedevras!" Ir tą pačią akimirką suvokiau, kad aš pažįstu mano viešnios meilužį. Aš jį sutinku kasdieną ant laiptų — tokį tipą žudiko veidu. „Linksmas finalas tavęs laukia, Žakai Konai,— tariau sau.— Tave nusmaugs lenkų Otelas!"

Nusijuokiau — ji taip pat. Aš ją tvirtai prisispaudžiau — ir ji nesipriešino. Staiga atsitiko stebuklas! Aš vėl buvau vyras. Kartą, ketvirtadienio vakare, aš stovėjau prie skerdyklos provincijos miestuke ir sau stebėjau, kaip jautukas lipo ant vienos juodmargės prieš juos abu

papjaunant šabui. Kodėl ji man pasidavė, dievaži, aš to niekuomet nesuprasiu. Tikriausia tokiu būdu ji atsikeršijo savo meilužiui. Bučiavo mane ir kuždėjo meilius žodžius. Ir tuomet išgirdome sunkius žingsnius. Kažkas ėmė kumščiu belstis į duris. Mano pana išslydo iš lovos ir susirietė į kamuoliuką ant grindų. Aš jau norėjau sukalbėti mirštantiesiems maldą, bet man, tiesą sakant, buvo gėda prieš Dievą — ir ne tiek prieš Aukščiausiąjį, kiek prieš mano besišaipančią iš manęs Priešininkę. Nieku gyvu nesiruošiau jai suteikti papildomo malonumo. Netgi melodrama turi ribas.

Žaliūkas už durų tebesidaužė ir mane stebino, kad durys nepasiduoda. Jos cypte cypė, bet laikėsi. Nepaisant viso siaubo, kažkas manyje kvatojosi iš to visko. Staiga antpuolis baigėsi. Otelas pasitraukė.

Kitą rytą aš užstačiau savo damos apyrankę. Už gautus pinigus pirkau savo herojei suknelę, apavą bei apatinius. Suknelė ir batukai, žinoma, buvo per maži, bet jai tereikėjo nusigauti iki taksi — jeigu tik, žinoma, jos meilužis nebuvo surengęs vartuose pasalos. Tiesa, jis dingo tą pačią naktį ir jau niekuomet nepasirodė mano name.

Prieš išeidama ji mane pabučiavo, prašydama jai paskambinti. Nesu toks asilas! Kaip moko Talmudas: „Stebuklas ne šiokiai dienai".

O Kafka, kad ir buvo dar labai žalias, bet kamuojamas tų pačių kompleksų, kurie mane pjauna senatvėje. Jie sužlugdė visus jo mėginimus — tiek meilės reikaluose, tiek rašyme. Jis troško meilės — ir bėgo nuo jos. Jei parašydavo sakinį — tik tam, kad jį tuojau pat išbrauktų. Otas Weiningeris buvo toks pat trenktas genijus. Aš Otą sutikau Vienoje, kuomet jam trykšte tryško aforizmai bei posakiai. Vieno tokio paradokso aš niekuomet nepamiršiu. „Ne,— tarė jis.— Dievas blusos nesutvėrė". Būtina pažinoti Vienos miestą, kad suprastum šituos žodžius. Tačiau kas, po galais, sutvėrė blusą?

Ogi štai ir Bambergas. Tik pasižiūrėk, kaip jis krypuoja tomis neužaugos kojytėmis, tikras ano pasaulio gyventojas, atsisakęs amžino atilsio. Regis, atėjo laikas

organizuoti miruolių, kurių neima miegas, klubą! Ir ko jis čia slampinėja naktimis, kam gi jam tie naktiniai klubai? Medikai numojo į jį ranka dar prieš daugelį metų, kai mudu gyvenome Berlyne. Ir tai netrukdė jam išsėdėti Romanisches Cafe iki keturių ryto, malant liežuviu su kekšėmis. Sykį Granatas, aktorius, pasiskelbė keliąs puotą — tikrą orgiją — savo namuose. Ir tarp kitų jis pasikvietė Bambergą. Granatas prašė kiekvieno atsivesti po damą — žmoną arba meilužę. Bet Bambergas neturėjo sau nei ponios, nei draugės. Jis paprasčiausiai sumokėjo kažkokiai kekšei, kad jam palaikytų kompaniją. Ta proga Bambergui teko netgi nupirkti savo porai vakarinę suknelę. Sukviesti buvo tik vieni rašytojai, profesoriai, filosofai arba šiaip išprusę dykaduoniai. Ir jiems visiems toptelėjo į galvą tas pats, kas Bambergui — jie nusisamdė po mergšę. Buvau ten ir aš, atlydėjau iš Prahos vieną aktorę, mano senų laikų pažįstamą. Ar pažįsti Granatą? Konjaką jis geria kaip sodos vandenį ir sušveičia kiaušinienę iš dešimties kiaušinių. Barbaras! Kai tik susirinko visi svečiai, jis nusirengė ir pasileido it pamišęs šokti su prostitutėmis — tik tam, kad sukeltų įspūdį mūsų elitui. Iš pradžių gerbiami svečiai tesėdėjo savo kėdėse ir žibino akinius. Po kelių minučių jie išsijudino — užvirė diskusija sekso klausimais... Schopenhaueris tą, Nietzsche aną. Jeigu tik būtum matęs, nepatikėtum, kaip idiotiškai kartais gali atrodyti ponai profesoriai. Vidury to baliaus Bambergą ištiko priepuolis. Jis pagelto kaip citrina, išpylė prakaitas. „Žakai,— pasakė jis,— atleisk už viską. Puiki vietelė atsisveikinti su šiuo pasauliu“. Jį surietė jo kepenys, o gal tulžis jam išsiliejo. Aš jį nešte išnešiau ir nuvežiau į ligoninę.

„Beje, kolega, ar negalėtum man paskolinti vieną zlotą?“

„Net ir du.“

„Ką aš girdžiu! Ar būsi apiplėšęs Lenkijos banką?!“

„Pardaviau savo apsakymą.“

„Širdingi sveikinimai! Užsisakykime vakarienę dviems. Būsi mano svečias!“

II

Kol mudu valgėme, prie staliuko priėjo Bambergas. Mažaūgis, kreivom kojom, sudžiūvęs, bet su petnešom ir taipogi apsiavęs lakuotais pusbačiais. Ant jo pailgo kiaušo dar draikėsi keli plaukiukai. Jo viena akis buvo lyg padidėjusi — įraudusi, išsiplėtusi, pastėrusi nuo jos vizijų. Bambergas pasirėmė į stalą kaulėtais krumpliais ir pratarė gergždančiu balsu: „Žakai, vakar aš skaitinėjau to tavo Kafkos „Pilį". Įdomu, netgi labai įdomu! Bet ko jis, pagaliau, siekia? Visa tai pernelyg užtęsta, kad būtų sapnas. Alegorijos turėtų būti trumpesnės".

Žakas Konas paskubom nurijo kąsnį. „Prisėsk,— tarė jis.— Argi meistrams galioja taisyklės".

„Yra taisyklės, kurios privalomos netgi meistrams. Joks romanas neturėtų būti didesnis už „Karą ir taiką". Netgi „Karas ir taika" yra per ilgas. Jeigu Biblija būtų kokių aštuoniolikos tomų, ją seniai visi būtų užmiršę."

„Talmudas trisdešimt šešių tomų, o žydai jo neužmiršo."

„Žydai per daug prisimena. Tai mūsų našta. Jau tūkstančiai metų kaip mus išvarė iš Pažadėtosios žemės ir dabar mes vėl bandome ten sugrįžti. Beprotybė, argi ne? Tegu mūsų literatūra atvaizduotų vien tik šitą beprotybę — ir tai būtų didžioji literatūra. Betgi mūsų literatūra yra kraupiai sveika. Na, tiek jau to."

Bambergas atsitiesė, suraukęs kaktą nuo įtampos. Sumedėjusiomis kojomis jis nušiūreno šalin. Priėjęs prie gramofono, jis uždėjo šokių plokštelę. Senatvėje Bambergas mokėsi šokti. Jis buvo paveiktas „Proto entropijos" autoriaus, daktaro Mickino — savo bičiulio. Toje knygoje daktaras Mickinas įrodinėjo, kad žmogiškasis intelektas galutinai subankrutavo, o tikroji išmintis pasiekiama tik per aistrą.

Žakas Konas papurtė galvą: „Tai Hamleto karikatūra. Kafka bijojo pavirsti Bambergu — štai kodėl jis atidavė Dievui dūšią".

„Ar jūsų grafienė jums kada nors paskambina?"

Žakas Konas išsiėmė iš kišenės monoklį, įstatė ir atsisuko į mane: „O jeigu ir taip? Mano gyvenime viskas virsta vien žodžiais. Tai iš tikrųjų ir yra daktaro Mickino filosofija. Žmogus taps žodžių malūnu. Jis valdys žodžius, springs žodžiais, netgi tekės už žodžių. Ir nuodysis jais. Tarp kitko, ir daktaras Mickinas dalyvavo Granato orgijoje. Jis nusprendė praktikuoti tai, ko pats mokė. Tačiau su tokiu pat pasisekimu tas vargeta galėtų parašyti „Aistros entropiją". O grafienė man skambina kartas nuo karto. Juk ji taipogi intelektualė, tik visai be galvos... Tegu moterys ir stengiasi visaip išryškinti savojo kūno apžavus, jos lygiai tiek pat tenutuokia apie seksą, kiek ir apie dvasią.

Tarkime madam Čisik. Ar ji kada turėjo ko nors be to savojo kūno! O pasiklausk jos, ką gi iš tikrųjų reiškia kūnas? Šiuo metu iš jos beliko vien anų dienų šešėlis. Bet kuomet ji buvo mūsų Prahos laikotarpio artistė, ji dar kažkuo žavėjo. Aš buvau jos partneris. Tai buvo maža guvi moteriškutė. Mudu atvykome į Prahą pasidaryti šiek tiek pinigo ir atradome tenai mūsų laukiantį genijų — Homo sapiens aukščiausioje savigraužos stadijoje. Francas norėjo išpažinti protėvių tikėjimą ir nežinojo kaip. Jis norėjo gyventi, bet jis ir šito nesugebėjo. „Na jau,— kartą tariau aš jam.— Juk esi jaunas vyras. Daryk, ką darome mes visi". Prahoje man buvo žinomas vienas bordeliukas, aš įkalbėjau jį ten su manimi užeiti. Vargšas buvo dar nekaltas vaikas. Apie tą jo merginą, su kuria jis buvo susižadėjęs, geriau nekalbėsime. Vaikinas buvo nugrimzdęs į buržuazinį liūną ligi ausų! Jo aplinkos žydai teturėjo vieną idealą — tapti nežydais. Ir ne čekais nežydais, bet vokiečiais nežydais. Žodžiu, aš jį įkalbėjau pasukti į vieną tokią tamsią alėją buvusiame gete. Mudu pakilome suktais laiptais. Aš atvėriau duris ir išvydome tikrą teatrą: tos visos kekšės, alfonsai, svečiai, Madam! Niekuomet neužmiršiu tos akimirkos. Kafką ėmė krėsti kažkoks drebulys. Jis stvėrė mane už rankovės. Po to jis apsisuko ir spruko laiptais žemyn. Aš netgi išsigandau, kad kojos neišsilaužtų. Atsidūręs gatvėje jis sustojo ir jį,

kaip kokį gimnazistą, ėmė tąsyti. Grįždami mes priėjome seną sinagogą ir Kafka prašneko apie Golemą. Jis tuo tikėjo ir netgi buvo įsitikinęs, kad ateityje bus sutvertas dar vienas Golemas. Juk turėtų kalboje būti tokie magiški žodžiai, kurie gali suteikti gabalui molio gyvybę. Argi Dievas, Kabalos mokymu, nesukūrė pasaulio, ištaręs šventus žodžius? Pradžioje buvo Logos.

Taip, viskas tėra viena didelė šachmatų partija. Visą gyvenimą aš bijojau mirties, betgi dabar, kai aš stoviu prie kapo duobės, aš nustojau bijojęs. Man jau aišku, kad mano Partnerė žaidžia lėtai. Ji vilkina laiką, kirsdama mano figūras vieną po kitos. Ji nustūmė mane nuo scenos ir pavertė mane rašytoju. Ir, kai tik ji tai padarė, man į krumplius įsimetė reumatas. O kitu ėjimu man šit atimamas vyriškumas. Tačiau aš žinau, kad ji dar nė negalvoja apie matą. Ir tai man suteikia jėgų. Mano kambaryje šalta — o kas čia tokio! Aš be vakarienės — velniai nematė, gyvensim ir šitaip. Ji mane apgauna, aš ją. Kartą grįžtu namo vėlų vakarą. Spigina šaltis ir staiga aš susigriebiu, kad pamečiau raktą. Aš pažadinau durininką, o jis neturėjo atsarginio. Jis dvokė degtine, ir jo šuo griebė man už kinkos. Jeigu būčiau jaunesnis — tai būtų juoda naktis. Bet aš tariau Partnerei: „Jeigu nori, kad aš gaučiau plaučių uždegimą, ką gi, aš sutinku". Išėjau iš namų ir nusprendžiau nueiti į Vienos stotį. Vėjas manęs vos nenuvertė nuo kojų. Tokiu vėlyvu laiku tramvajaus tektų laukti visą valandą. Eidamas pro aktorių draugiją, pamačiau lange šviesą. Ir nutariau užsukti. Gal man pavyktų ten ir pernakvoti? Ant laiptų aš suklupau ir išgirdau skambtelėjimą. Pasilenkiau ir pakėliau raktą. Tai buvo mano raktas. Galimybė surasti raktą tamsioje to namo laiptinėje buvo viena prieš tūkstantį. Bet, atrodo, mano Oponentė išsigando, kad aš išleisiu dvasią dar prieš jai susigaudžius, kas čia vyksta. Fatalizmas? Gal ir taip."

Čia Žakas Konas atsistojo ir atsiprašė, sakydamas turįs paskambinti. Sėdėjau prie staliuko ir stebėjau, kaip Bambergas mankština savo nuvytusias kojas su viena

literatūrine dama. Jo akys buvo sumerktos ir jis ilsino galvą jai ant krūtinės kaip ant pagalvės. Žakas Konas užtruko ilgai, daug ilgiau, negu paprastai skambinama telefonu. Kuomet jis grįžo, monoklis jo akyje tviskėjo. „Atspėk, kas yra ten, kaimyninėje salėje,— pasakė jis.— Ogi madam Čisik! Franco Kafkos didžioji meilė".

„Argi?"

„Aš jai papasakojau šį bei tą ir apie tave. Eime, aš jus supažindinsiu."

„Ne."

„Kodėl? Argi tu nenori susitikti moters, kurią buvo įsimylėjęs Kafka?"

„Nenoriu."

„Esi toks drovus, mano mielas. Kafka buvo toks pat. Drovus kaip klierikutis. Aš niekuomet nebuvau drovus — tikriausiai todėl aš nieko ir nepasiekiau. Klausyk, man reikėtų dar kokių dvidešimties ašių durininkams: dešimt — šitų namų ir dešimties — manųjų. Be pinigų aš neturiu kur dingti."

Išsitraukiau saują smulkių ir ištiesiau jam.

„Tiek daug? Garbės žodis, tu šiandien apiplėšei banką! Keturiasdešimt ir šeši ašiai! Pykšt pokšt! Ką gi, jei Dievas tikrai yra, Jis tau atsilygins. O jeigu Jo nėra, tai kas gi žaidžia visus tuos žaidimus su Žaku Konu?"

TREČIASIS

Lauke šutino saulė, bet kavinėje tvyrojo vėsa. Dieną, tarp trijų ir penkių, ji buvo beveik tuščia. Užsiėmiau staliuką prie sienos, gurkšnojau kavą, gnaibiau obuolinį pyragą ir sklaidžiau žurnalą apie dvasias. Laiške redaktoriui moteris rašė, kad jos katę suvežino mašina ir ji katę palaidojusi, betgi katė ją lankanti, kas mielą naktį. Moteris skelbė savo vardą ir adresą Teksaso valstijos kaimelyje. Laiškas skambėjo nuoširdžiai; visa tai negalėjo būti išsigalvota. Bet argi astraliniai kūnai realiai egzistuoja, mąsčiau aš. Argi ir gyvuliai juos turi? Jeigu yra šitaip, man reiktų perkratyti visą savąją filosofiją.

Prieš imdamasis tokios nepaprastos užduoties, aš nuėjau prie baro ir užsisakiau dar vieną puodelį kavos. „Viena tikrovė neturi nieko bendra su kita“,— tariau sau.

Pasižiūrėjau į saujelę žmonių, sėdinčių aplinkui. Jaunuolis rausvais marškiniais skaitė apie žirgų lenktynes, rūkydamas vieną cigaretę po kitos; jo peleninė buvo perkrauta pelenų ir nuorūkų. Dviem staliukais toliau mergina tyrinėjo dienraštyje skelbimus „Reikalingi...“ Kairėje, netoli durų, sėdėjo aukštas vyriškis žila barzda ir ilgais žilais plaukais — senosios Amerikos atgyvena. Aš jį dažnai susitikdavau. Atrodė jis varganai, bet tvarkingai, ir visados nešiodavosi knygą. Ar jis buvo tikintis? Ar laisvamanis to, senojo, sukirpimo? Spiritualistas ar anarchistas? Ar pacifistas, ar vegetaras? Kadaise jis sužadindavo mano smalsumą, bet aš niekados nesiekiau išsiaiškinti, kas jis toks.

Atsidarė durys ir įėjo žmogus, kurį atpažinau, nors ir nepajėgiau prisiminti jo vardo, nei kur jį buvau susi-

tikęs. Toks žmogelis, smėlio spalvos kuodeliu. Jo galva buvo pernelyg didelė jo kūnui ir jis galėjo būti bet kurio amžiaus, nuo keturiasdešimties iki penkiasdešimties penkerių. Jo išvargusiame veide buvo kažkas atžagaraus. Turėjo aukštus skruostikaulius, priplotą nosį, jo viršutinė lūpa buvo ilga, o smakriukas kaip vaiko. Dėvėjo sportiškais marškiniais, drobinėmis kelnėmis. Prie kasos jis ėmė dvejoti. Geltonos jo akys lakstė po kavinę, lyg jis ko nors ieškotų. Pamatęs mane, jis nušvito. Žvaliai išsipešė čekį, kasa garsiai skambtelėjo. Priėjo elegantiškais žingsneliukais, nors ir avėjo atvirus sandalus. Atrodė, kad jis visiškai prisitaikė prie niujorkietiškų karščių, tuo tarpu aš tebenešiojau kostiumą, skrybėlę ir kaklaryšį. Priėjęs prie mano staliuko, jis tarė mūsų gimtąja Liublino apskrities žydų kalba: „Ką jūs čia veikiate vidury dienos? Gaivinatės? Ar galiu prisėsti? Gal jums ko nors atnešti?“ Šnekėjo šiek tiek grebliuodamas.

„Ačiū. Nieko nereikia. Prisėskite.“

„Kartą jūs pažadėjote man paskambinti,— tarė jis.— Betgi taip jau yra šiame mieste, kad nieks neturi nei laiko, nei kantrybės. Greičiausiai jūs pametėte mano telefono numerį. Aš ir pats juos pametu — užsirašau adresus, numerius, o jie dingsta. Ar jūs dažnai čia užeinate? Aš čia būdavau amžinas svečias, bet ne pastaruoju metu. Mano žmona kelis kartus teiravosi apie jus. Ar jūs gyvenate netoliese?“

Nesuspėjau jam atsakyti, o jis jau nubėgo prie baro tais greitais ir smulkiais žingsniukais. „Kas jis per vienas?“ — pasiklausiau pats savęs. Juk aš tikėjausi, kad pabūsiu vienas.

Jis grįžo nešinas stikline atšaldytos kavos bei bandele su mėlynių įdaru. „Norėjau eiti į kiną,— pasakė jis,— bet neįdomu vienam. Nežinau, ką jie ten rodo, bet gal norėtumėte nueiti drauge. Kviečiu!“

„Ačiū. Bet aš neturiu jokio noro eiti į kiną.“

„Ne? Apskritai ir aš niekad neinu į kiną. Nebent — dėl žmonos... Bet šiandien aš buvau nusiteikęs praleisti ten kelias valandas, kad pamirščiau tą monotonišką kas-

dienybę. Dažniausiai aš net nežiūriu į ekraną. Tegu jie ten sau šneka, šaudo, dainuoja, daro kas tik patinka, bet be manęs. Kai žinai, kad negali pakeisti to, kas vyksta ten, viršuje, pasiduodi. Kartais man pasivaidena, kad realybė — tai dar vienas filmas. Ar jums niekad šitaip neatrodė?"

„Taigi, bet realiame filme kiekvienas gauname vaidmenį ir šį bei tą galime pasirinkti — ar gerai, ar prastai mes jį suvaidinsime."

„Ak, štai kas, jūs tikite laisva valia. Aš netikiu — absoliučiai. Mes esame marionetės — ir niekas daugiau. Kažkas mus patraukia už siūlo ir pradedame kraipytis. Esu visiškas deterministas."

„Vis dėlto, jei jūs einate per gatvę ir mašina atvažiuoja — spartinate žingsnius."

„Netgi ir šitai už mus yra nuspręsta. Esu skaitęs laikraštyje, kaip vienas vyrukas ir jo pana pavakarieniavo ir susėdo drauge pažaisti rusų ruletės.[1] Tarp „taip" ir „ne" jis nusišovė. Visiems knieti išbandyti likimą. Kodėl aš pastaruoju metu nematau jūsų pavardės laikraščiuose?"

„Aš nesispausdinu."

„Štai kodėl aš tapau namų savininkas, jeigu taip galima būtų vadinti. Nusipirkau pastatą su apstatytais kambariais ir iš to gyvenu. Savaitę sekasi geriau, savaitę blogiau. Bent jau netenka klausytis redaktorių nuomonės. Klientai sumoka iš anksto. Visokiausi klientai. Gali ateiti žudikas, vagis arba suteneris, bet jis man sumoka tuos penkis dolerius ir aš jam įteikiu raktą. Šiandien ir man pačiam kelioms valandoms prireikė kambario, bet visi jau yra užimti. Niekad nieko iš anksto žmogui neleista žinoti."

Jis gurkštelėjo kelis gurkšnius kavos, kilstelėjo antakius ir paklausė: „Juk jūs nežinote, kas aš esu, argi ne taip?"

---

[1] Rusų ruletė — pavojingas žaidimas su būgniniu revolveriu, įstatant į septynių lizdų būgnelį tik vieną šovinį ir aklomis spaudžiant gaiduką.— Vert.

„Aš jus pažįstu, tačiau apgailestauju; bet niekaip neatmenu pavardės. Sakytum, atminties užteminas."

„Supratau iš karto. Fingerbeinas — Zeligas Fingerbeinas. Tai manasis slapyvardis. Niekas manęs tikruoju vardu jau nebevadina. Mes kažkada susipažinom kavinėje „Cafe Royal."

„Ak, žinoma. Dabar prisimenu viską,— tariau aš.— Jūs turite labai mielą žmoną — Genią."

„Visgi, atmenate! Aš dažnai pamirštu žmonių veidus ir įvykius. Kadaise aš rašydavau eiles ir, kas be ko, spausdinausi, bet argi nūnai kam nors yra reikalinga poezija? Tai atliekama prekė! Tačiau yra jausmų, kuriuos tik eilėm ir tegalėtumei išsakyti. Įsivaizduokite Giesmių giesmę bet kuria kita forma! Tačiau visa tai jau yra vien tik senos dainelės. Meilė stipresnė už Mirtį; pavyduliavimas, piktas kaip kapo duobė! Pavyduliauti ir ką nors nusmaugti nūnai nėra joks pasiekimas. Tikroji meilė yra atlaidumas. Civilizuotas vyras privalo išmokti didžiausiojo iš visų menų: įveikti pavyduliavimą. Ar jūs rūkote?"

„Ne."

„Kodėl? Cigaretė kartkarčiais padeda. Per kartų kartas moterims teko kentėti — daugpatystė, haremai, vyrai, parvykę iš karų su sugulovėmis. Dabar vyrams teks atkentėti. Moterys turi tokius pat geismus kaip ir mes — gal net ir didesnius. Nesijuokite iš manęs, bet visuomenės padugnės yra daug daugiau pasiekusios šioj srity negu mes, nors, kiek girdėjau, europiečiai jau yra smarkiai pažengę į priekį. Kai Anglijos karalius atsižada sosto, kad vestų išsiskyrusią amerikietę, tai nėra vien tik medžiaga antraštėms, bet naujųjų laikų ir naujojo žmogaus simbolis."

Zeligas Fingerbeinas padėjo ant stalo smulkų kumštelį. Paragavo mėlynių bandelės, atstūmė lėkštę. Paklausė: „Ar jūs turite laiko?"

„Taip, turiu to laiko",— atsakiau.

„Žinau, kad aš apgailestausiu dėl to, ką rengiuosi dabar padaryti. Kadangi nenuėjau į kiną ir sutikau jus čia, noriu jums kai ką papasakoti. Tai su jumis susiję."

„Su manimi? Kokiu būdu?“
„Daugiau su tuo, ką rašote — ne su jumis pačiu.“

Žmogelis, kuris vadinosi Zeligas Fingerbeinas, apsidairė, lyg jo kas nors norėtų pasiklausyti. O geltonos jo akys stebėjo mane, lyg ir šypsodamos, lyg ir kažko klausdamos. Jis pasakė: „Niekas neturi žinoti to, ką aš jums pasakysiu. Mes visi kartais panūstame kam nors išsipažinti paslaptis. Jei niekas nesužinos paslapties — tai jokia paslaptis, o vien tik nuslėptas daiktas. Tai apie mano žmoną. Mus sieja didelė meilė. Kai dar buvau viengungis, visados maniau, kad tarp žmonių, kurie buvo atsistoję po vestuviniu baldakimu[2] bei turi bendrą miegamąjį, negali būti jokios meilės. Joks kitas žmonių surėdymas nėra tiek išjuoktas, tiek apspjaudytas kaip santuoka. Betgi dauguma tų, kurie tyčiojasi, anksčiau ar vėliau nueina pas rabiną arba pastorių ir užriša tąjį mazgą. Jeigu sužlunga viena jų santuoka, jie išmėgina antrą, trečią arba — kad ir penktą. Kas be ko, yra daugybė senbernių arba senmergių, bet ir jie norėtų susituokti. Jie sau ieško poros ligi pat mirties.

Jūs ką tik pasakėte, kad mano žmona — miela. Dėkoju. O kokia ji buvo graži, būdama mergina, sunku ir apsakyti. Mes abu esame kilę iš Kielcų. Priklausėme sionistinio jaunimo sambūriui — šitaip ir susipažinome. Visi jaunuoliai ją įsimylėdavo — kai kas ir beprotiškai. Aš nesu toks jau išvaizdus vyriškis — tai aišku — bet aš buvau labiau išprusęs nei kiti, ir mes pamilome vienas kitą. Nenorėjau tarnauti lenkų armijoje, ir mes abu emigravome į Ameriką 1924 m., vieną dieną prieš tai, kai Amerika užvėrė duris nevaržomai imigracijai. Atvažiavome pliki kaip tilvikai, ir Genia nuėjo dirbti į krautuvę, kad aš galėčiau krebždenti tuos savo eilėraščius. Ji vylėsi, kad aš tapsiu antruoju Slovackiu arba Byronu. Ką gi, kaip sakydavo mano mamytė: „Viltis — kvailių motina.“ Jūs ir

[2] Jungtuvių ceremonija pagal judėjų papročius vyksta po baldakimu.— Vert.

pats žinote, ką reiškia Niujorke būti jidiš kalba rašančiu poetu. Mano kailyje pabuvojęs, net ir lordas Byronas taptų sklypo savininku.

Palaipsniui aš nusivyliau savo poetiniais sugebėjimais. Bet mūsų meilė nuo to nenukentėjo. Tai, ką moteris regi savo vyre ir tai, ką vyras savo moteryje, to joks pašalinis niekados neišsiaiškins. Kokia bebūtų sunki diena, mudviejų vakaras visados būdavo šventė. Kur begyventume — Broome gatvėje, Ocean aveniu arba Brighton Beachė — mūsų butas visados būdavo mielas ir jaukus. Mes abu mėgome gražius niekučius, o tais laikais retų senienų galėdavai gauti Trečiojoje aveniu, kaip sakoma, pigiau grybo. Deja, neturėjome vaikų. Tapau jidiš kalbos ir literatūros mokytoju, gavau gerą algą. Retsykiais, kai redaktoriams pritrūkdavo medžiagos, aš užpildydavau kokiam nors žurnalui skiltį. Genią jos krautuvėje pakėlė į vyresniąsias. Kartais, vasarą, apsigyvendavome viešbuty, Catskills kalnuose. Keliaudavome ir po Valstijas. Netgi nuvykome į Europą. Bet aš niekados nesusitaikiau su tuo, kad esu nevykęs poetas, ir Genia taip pat kentėjo dėl šito. Skaitymas buvo vienas iš mūsų didžiųjų malonumų. Aš mėgau literatūrą, ir Genia negalėjo išbūti be knygų. Iš pradžių mes teskaitydavome jidiš ir lenkų kalbomis, o vėliau, kai išmokome kalbą, ir angliškai. Nesigiriu, bet mes abu turime gerą skonį — ar pamenate tokį posakį apie kantorių, kurs kartodavo: „Dainuoti man neišeina, tačiau dainavimą aš suprantu"? Genios skonis buvo netgi geresnis už mano. Stebėtina, kad žmonės, kurie yra kvaili ir kurti, tampa kritikais ir literatūros profesoriais, tuo tarpu Genia, turinti absoliučią žodžio klausą, tėra pardavėja. Ką padarysi, tai tik viena mūsų veidmainiškojo pasaulio dalelytė. Mes nepersidirbome: jai po darbo likdavo daug laisvų valandų, o ir jidiš mokytojui nėra daug kas veikti. Pasikviesdavome vakarienei svečių, surengdavome mažus pokylius glaudžiame senų draugų būrelyje. Betgi mums abiems būdavo geriausia, ir padėkodavome Dievui, išėjus svečiams. Ar daugelis porų galėtų tokiu gyvenimu pasigirti?

Kad ir kiek bemylėčiau žmoną, niekad nelikdavau abejingas ir kitoms moterims. Juk jūs ir pats tai suprantate. Ką šiuolaikinis žmogus galėtų priešpriešinti geismų laisvei? Nebuvau religingas, jeigu ir būčiau, tai turėti daugiau, nei vieną moterį, anot žydų, nėra didelė nuodėmė. Daugpatystės draudimas yra mums krikščionių įsiūlytas. Gal ir netapau Byronu, bet mane traukė prie moterų ne mažiau, negu jį. Jūs pažįstate mūsų aplinką. Visados gali rasti progą. Ne, aš karštai nieko nepamilau, bet kartkartėmis suartėdavau ir su kitomis. Iš pradžių aš tai slėpdavau nuo Genios. Bet jos nuojauta niekados neklysta — tarpais man dingteli, kad ji skaito žmonių mintis. „Daryk ką nori, tik sugrįžk pas mane,— pasakė ji.— Jokia moteris tau negali suteikti to, ką aš." Tipiški paistalai. Be to, aš ėmiau suvokti, kad manieji, taip sakant, nuotykiai tik žadina jos geismą. Betgi ir čia nieko nauja.

Šitaip mes ir gyvenome daugelį metų. Mudviejų vakarai, kartais naktys praeidavo besišnekant — fantazavimas, faktai, įvykiai, kurie aprašomi knygose. Kaip ir dauguma vyrų, norėjau laisvės ir tuo pačiu, kad mano žmona liktų dora. Pradžioje Genia perspėjo, jeigu lakstysiu paskui moteris, tai ir ji ims į kitus dairytis. Bet ėjo laikas, ir viskas liko kaip buvę. Iš prigimties Genia drovi — tas drovumas yra paveldėtas iš dievai žino kokių prosenių. Tik pagalvojusi, kad galėtų ką nors susirasti, tiesiog nusipurtydavo — pati man pasipasakodavo. „O kas būtų, jei...", — tai toks žaidimas, kurį buvome įpratę žaisti. „Įsivaizduok, jeigu tu atsidurtum tokioje padėtyje, ką darytum?" Mes dažnai pasiskolindavome tų situacijų iš jūsų apsakymų žydų laikraščiuose. Vargu ar jūs įsivaizduojate, kiek literatūra įtakoja gyvenimą. Mes tikriausiai apsvarstėme jūsų veikėjus daugiau kartų, negu jūs pats.

Galėčiau sėdėti su jumis ligi ryto, bet neišpasakočiau nė tūkstantosios dalies to, kas įvyko. Žodžiu, Genia ėmė tvirtinti, kad nėra jokio esminio skirtumo tarp vyriškosios ir moteriškosios galvosenos, ir ji net užsimindavo, kad ir jai ne pro šalį būtų susiradus meilužį. Jos žodžiai tik sužadindavo man aistrą ir net patikdavo, kad ji mane

šitaip skatina. Jai knietėjo sužinoti, ką aš jausčiau, jeigu ji susitiktų patrauklų vyriškį ir apsvaigusi jam pasiduotų. Ar aš ją mesčiau, nustočiau mylėjęs? O jeigu aš taip pasielgčiau, ar tai nereikštų, kad aš taikau skirtingus mastelius jai ir sau? Tikinau ją, kad ne — kaip man, taip ir jai! Tačiau tai tebuvo žodžiai. Geniai dažnai tekdavo išklausyti daugybės meilinimųsi ir ji visados atsakydavo „ne". Bet ji prisipažino, kad yra nusprendusi man atlyginti tuo pačiu. Bent kartelį, kad įsitikintų, jog ji esanti šiuolaikinė moteris, o ne kokia nors mieguista Magdė iš užpečkio.

Jai užėjo, sakytum, toks šišas. Ar ji negalėtų lygiai taip pat pasielgti — kaip Ana Karenina arba Ponia Bovary, arba jūsų Chadasa ir Klara? Krautuvėje mergiotės dažnai girdavosi savomis pergalėmis. Šiais laikais nereikia šėtono gundymų, visos devynios mūzos dirba jo darbus. Tai kurgi dėtis tokiai nekaltai mergelei kaip Genia?! Ir ji dažnai prašnekdavo apie tai, kokia yra atsilikusi — tuo žargonu, pasiskolintu iš knygų, kurių prirašė meilės reikalų ekspertai bei daktarai.

„Nesijuokite, Genia pareikalavo, kad aš jai padėčiau susirasti meilužį. Argi ne beprotybė? Ji man pasakė: „Niekaip negaliu be tavęs to padaryti. Surask man ką nors." Norėjo nors sykį paragauti, ką gi reiškia būti „šiuolaikine". Vieną vakarą mes prisėdome ir ką gi: ėmėme ir surašėme kandidatų sąrašą. Tai buvo tarsi koks žaidimas. Man jau per penkiasdešimt, Genia nė kiek ne jaunesnė. Galėtume būti seneliais. Bet ne, įsivaizduokite, naktį sudarinėjame galimų meilužių sąrašus. Komedija?"

„Ne visai."

„Palūkėkite. Atsinešiu kavos."

Zeligas Fingerbeinas atsinešė du puodelius kavos: vieną man, kitą sau. Jis gurkštelėjo ir pasakė: „Beskaitant knygas man dažnai pasitaikydavo žodelis „Hausfreund" — žmonos meilužis. Niekados negalėjau šito suvokti. Kaip gali vyras leisti savo žmonai būti neištikimai? Kam įsileisti, po galais, tokį į namus? Galvodavau, kad

visa tai tėra romanistų ir dramaturgų išsigalvojimas. Kielcuose šitokių dalykų nebuvo. Betgi čia, Amerikoje, pamačiau, kad yra toks dalykas — aktoriai, daktarai, biznieriai! Iš tikro yra tokių vyrų, kurie susibičiuliauja su žmonos meilužiu. Jie drauge valgo, geria ir drauge vaikšto į teatrą. Aš ir baisiausiam sapne nesusapnuočiau, kad šitaip gali ir man atsitikti. Ką gi, štai ir aš turiu tokį Hausfreund, ir štai dėl ko aš čia su jumis dabar sėdžiu! Štai kodėl aš išėjau į kiną. Kai jis ateina, aš išeinu. Gal jis ir ne visai toks Hausfreund, bet jis lanko mano namus, ir aš tai žinau.

Tai prasidėjo šitaip. Prieš kelis metus čia pasirodė vienas pabėgėlis iš Lenkijos. Galimas daiktas, jūs jį pažįstate, todėl aš pasakysiu tiktai jo vardą — Maksas. Apskritai jis buvo visiškai sulenkėjęs, betgi sklandžiai šnekėjo jidiš. Jis yra tapytojas, bent jau skelbiasi toks esąs. Kelis kartus tepteli drobę, ir tai jau turėtų reikšti saulėlydį Zakopanėje arba bulių kautynes Mechike. Svarbiausia, kad kas nupirktų. Šiuolaikinis pirkėjas yra lygiai toks pat šarlatanas, kaip ir pardavėjas. Jei figūra yra pastatyta ant kojų, tai jau banalu. Bet jeigu apversi ją ant galvos, tai originalu. Susitikau jį kavinėje „Cafe Royal". Tai toks vikrus tipelis alkanomis akimis, maldaujančiomis meilės, draugystės — velniai žino ko. Mus supažindino ir jis pastvėrė mane į glėbį, lyg būtų atradęs savo seniai pražuvusį brolį. Užsigeidė nedelsiant nutapyti mano portretą. Pasipasakojo, turįs Kielcuose artimųjų, ir mums iš kalbos išėjo, kad esu jo tolimas giminaitis. Dažniausia vyrai man yra perdėtai draugiški dėl Genios, bet Genios šalia manęs nebuvo, kai susitikau Maksą. O kuomet jis ją pagaliau pamatė, ji jam jokio įspūdžio nepaliko. Genia įsižeidė. Nėra pratusi, kad vyrai į ją nekreiptų dėmesio.

Maksas ėmė tapyti mano portretą, kur aš išėjau toks pusiau beždžionė, pusiau krokodilas. Tai visa, ką jis sugeba. Paaiškėjo, kad jis, be to, yra apsukrus vyras. Vertėsi antikvariniais daiktais ir brangenybėmis. Į Ameriką buvo ką tik atvykęs, o jau pažinojo visus ir visi jį pažinojo. Pradėjo mums siūlyti retus pirkinius negirdėtai pigiomis

kainomis: tabokines, indelius etrogui[3], sidabro dėžutes prieskoniams, rodykles, išraižytas iš dramblio kaulo, Šv. Raštui skaityti — ko tik beužsigeistum! Genia kraustėsi iš galvos dėl tų retenybių, ir jis jas parduodavo už kelis grašius. Palaipsniui sumojau, kad jis yra kažkoks keistas. Mėnesių mėnesiais negalėjo užbaigti mano portreto. Nužvelgdavo mane ilgesingu žvilgsniu ir, kai tik proga, tuojau, būdavo, glusteli prie manęs. Kartą pabandė mane pabučiuoti. Pasibaisėjau. Praėjus laikui, jis pasisakė man į akis, kad yra mane įsimylėjęs. Vos neapsivėmiau. Tariau jam: „Maksai, nebūk idiotas. Verčiau eičiau į pragarą, nei įsivelčiau į tokį dalyką". Jis ėmė dūsauti, kaip tasai atstumtas įsimylėjėlis.

Papasakojau visa tai Geniai, ir ji nebežinojo ar juoktis, ar verkti. Tokie atvejai kartais aprašomi spaudoje, bet jie šokiruoja, kai tau pačiam šitaip atsitinka. Ir štai mes jau turėjome naują temą naktiniams pašnekesiams. Genia pasipiktino, kad aš, pasirodo, besąs patrauklesnis vyrams, nei ji. Nusprendžiau juo atsikratyti — betgi kaip? Maksas nėra iš tų, kad paprasčiausiai nuo mūsų atstotų. Jis nesiliovė lankęs mūsų namus ir kas kartą užsukdamas atsinešdavo kokią nors dovaną. Turėjo aibes pažįstamų teatruose — Brodvėjuje — ne tik Antrojoje aveniu, ir jis mums gaudavo bilietų. Štai šitaip, žiūrėk, ir sėdime trise pačioje pirmojoje eilėje, patekę į spektaklį, kuriam bilieto šiaip lauktume mėnesių mėnesiais! Nusivesdavo mus į restoranus ir visur kur. Ar tai šitokiu būdu tampama H a u s f r e u n d, galvodavau aš. Jis net mėgindavo suimti mano ranką salės prieblandoje, bet aš jam pasakiau, jeigu jis dar sykį pabandys kažką panašaus padaryti, mums tikrai teks atsisveikinti. Visas tas reikalas buvo man šlykštus.

Bet nejučia ėmėme su Genia nelyginant rungtyniauti. Man tai pasirodė kone pramoga. Štai nuostabi moteris, bebandanti atkreipti to žąsino dėmesį, o jis nuo manęs akių neatitraukia. Kai Genia kreipdavosi į jį, jis apsi-

[3] Etrogas — hebr., citrusinis vaisius, naudojamas kaip Tremties simbolis švenčių metu.— Vert.

mesdavo negirdįs; kai aš lepteliu banaliausią nesąmonę, jis šūkčioja susižavėjęs. Ar galėtumėte įsivaizduoti absurdiškesnį dalyką? Bet man tapo aišku, kad jis gadina šeimos gyvenimą. Kas vakarą mudu su Genia prisigalvodavome aibę dingsčių, kad galėtume juo atsikratyti. O kitą rytą Maksas paskambina, sakydamas turįs dovaną arba retą mažmožį, arba žinąs sensaciją, kurią mums yra būtina sužinoti. Nespėdavau pasakyti „ne", o Genia, būdavo, jį jau užsiprašiusi vakarienei. Vėliau sužinojau, kad jo senienos yra padirbtos kopijų fabrikėlyje. Dauguma jo paveikslų taip pat buvo kopijos. Tas žmogus buvo visas netikras!

Žodžiu, Genia ėmė su juo susitikinėti pati viena. Ji paliko savąją tarnybą, kai tekdavo triūsti per dieną — ir ėmė dirbti tik dvi dienas per savaitę. Tuo tarpu aš nusipirkau namą su apstatytais kambariais, ir tai pareikalavo viso mano dėmesio. Neturėjau kantrybės šiam artistui su tais jo ilgesingais žvilgsniais. Genia vis dar atsiliepdavo apie jį piktais žodžiais, bet jai, regis, knietėjo mane nurungti. Faktiškai, jis elgėsi kaip kokia moteris. Apkalbinėjo žmones, mėgo niekniekius, buvo beveik visus rankų pirštus apsimaustęs žiedais su brangiaisiais akmenimis. Auginosi ilgus plaukus, žvilgančius nuo brilianto. Jo galva būdavo prikimšta skudurų. O jau tie jo kaklaryšiai! Jokia moteris jam neprilygtų. Galite man atsakyti, jog aš esu naivus, betgi man niekados neatėjo į galvą, kad Genia galėtų su juo suartėti.

„Suartėti? Su homoseksualu?" — paklausiau.

„Ogi velnias žino, kas jis toks yra. Kadangi jis visas — falšas, gal ir šitai yra netikra. Galbūt jo flirtas su manimi buvo tik būdas prieiti prie Genios. Jis yra tikras gudreiva. Palaipsniui, mums atitolstant, jiedu susidraugavo su Genia. Susitikdavo per pietus, per vakarienę; vaikščiodavo drauge į teatrus, filmus, į parodas. Jeigu aš, būdavo, pasipiktinu, Genia sako: „Radai kam pavyduliauti? Jam labiau rūpi tu, negu aš". Tas tiesa, kad, kas kartą, kai jie kur nors eidavo, aš taipogi būdavau kviečiamas. Bet visados atsisakydavau. Genia man prisiekė, kad jis nie-

kad jos nė nepalietė, ir aš ja patikėjau. Šitaip praėjo daug mėnesių. Tai stebėtina, kaip vyrai sugeba apsigaudinėti. Be to, man jau įgriso visi tie filmai, teatrai bei antikvariniai laimikiai. Reikėjo susiremontuoti butą, o kur dėti visą tą šlamštą? Pasaulyje yra atrasta milijonai dalykų, tačiau niekas nesugalvoja, kaip išvengti tokios katastrofos, kaip buto remontas. Nelauktai visi tavo daiktai yra išmetami lauk. Visi tavo paveikslai nukabinėjami. Knygos yra suverčiamos į krūvas ant grindų. Žmogus tampa svetimas savo paties namuose. Nuo dažų kvapo pykina. Ir suvoki karčią tiesą: namai, kaip ir visa kita, tėra iliuzija.

Supratau, kad viskas griūva. Ir štai vieną naktį Genia man prisipažino, kad ji yra tapusi jo meiluže.

Zeligas Fingerbeinas vienu gurkšniu baigė gerti šaltą kavą. Priekaištingai žvilgtelėjo į mane. „Kasgi čia jus šitaip sukrėtė? Jūs rašote kaip šiuolaikinis rašytojas ir — še tau; pasirodo, esate su tais senoviniais prietarais bei morale. Ir aš toks buvau, bet aš tapau laisvas. Kas galėtų priverst šiuolaikinę moterį išgyventi visą gyvenimą su tuo pačiu vyru, jei net ir dievintų jį. Negalėtumėte rasti santūresnės moters už Genią, bet ji gyvena dvidešimtajame amžiuje ir neįmanoma reikalauti, kad ji tikėtų, jog Zeligas Fingerbeinas yra vienintelis vyriškis visame Niujorke. Tačiau, kai Genia man išsipasakojo apie jų santykius, kone apsirgau. Jaučiausi, lyg visas mano gyvenimas būtų sugriautas. Jei tik galėčiau, nutempčiau ją į Sanchedriną[4], kad ją ten užmėtytų akmenimis — kaip tai senovėje būdavo daroma. Betgi Niujorke nėra Sinchedrino. Galėjau susikrauti daiktus ir iškeliauti, bet kurgi man eiti? Ir pas ką? Tą naktį, kai ji man tai papasakojo, aš gulėjau su ja lovoje ir ji verkė tarytum maža mergaitė. „Kas man daryti? Jei tu pasirengęs mirti, aš mirsiu su tavimi — kad tik įrodyčiau, jog priklausau tau ir niekam kitam.“ Ji raudojo ir visa krūpčiojo taip, kad lova kretėjo ir — galite mane pavadinti idiotu — aš ją

[4] Sanchedrinas — hebr., teismas senovės Izraelyje.— Vert.

guodžiau. Aš pasakiau jai, kad tai jokia tragedija — bet griežda mas dantimis.

Tą naktį mudu prisiekėme, kad mūsų ryšiai su Maksu yra nutraukti, bet aš nujaučiau, kad šitaip nebus. Religijos kūrėjai nepažinojo Dievo, tačiau žmogaus prigimtį jie pažinojo. „Tėvų prisakymuose" yra pasakyta, kad viena nuodėmė stumia prie kitos. Vienas žingsnis nuo Doros kelio, ir visi tabu yra pažeisti.

Jūs rašote apie religiją, santuoką, seksą. Atrodo, kad jūs suprantate šiuolaikinį žmogų su visais jo paklydimais ir nuosmukiais. Bet visa, ką jūs tegalite, tik kritikuoti — jūs negalite nurodyti kelio atgal prie tikėjimo. Mes nepajėgsime elgtis kaip mūsų tėvai ir protėviai, neturėdami tos Dievo baimės. Tegu man bus gėda, bet aš jums kai ką papasakosiu. Tą naktį Genia pagaliau užmigo, išgėrusi porą tablečių, bet aš nė minutėlei akių nesumerkiau. Apsivilkau chalatą, įsispyriau į šlepetes ir nuėjau į kabinetą. Pasižiūrėjau į savo knygas ir supratau, kad nei viena iš jų negali nurodyti man kelio. Ar gali Tolstojus ar Dickensas, arba Balzackas mus ko nors pamokyti. Jie buvo talentingi, bet lygiai tiek pat pasiklydę, kaip ir mes. Netikėtai aš pamačiau Talmudo tomą ir pagalvojau: jei pasaulietiškumas mane paklaidino, tai gal reiktų sugrįžti prie Dievo. Išsitraukiau traktatą „Beza"[5], atskleidžiau jį ir ėmiau murmenti tarsi senų senovėje: „Jei kiaušinis yra padėtas švenčių dienomis, Samajaus mokykla teigia: jis gali būti suvalgytas. O Hilelio mokykla teigia: jis negali būti suvalgytas." Linksėjau ir murmenau kaip mokinys gerą pusvalandį. Iš pradžių tai buvo miela širdžiai, bet juo ilgiau, tuo labiau kažkas slėgė mano dvasią. Kol tiki, kad šie įstatymai buvo duoti Mozei Sinajaus kalne, visa tai turi prasmės. Be tikėjimo — tai tik tuščia scholastika. Aš pasijutau pavargęs ir sugrįžau pas Genią. Teturime vieną lovą. Tą naktį aš priėjau išvados, kad vyrai privalo sunaikinti savyje stip-

[5] „Beza" — hebr., traktatas iš Babilono talmudo, skirtas daugiausia šventinėms apeigoms.— Vert.

riausią instinktą: tai, kad moterį privalu prisilaikyti kaip savo nuosavybę. Jeigu Dievas yra, gal jis mus veda šiuo keliu?"

„O kas buvo vėliau?"

„Nebuvo jokio „vėliau". Genia pasižadėjo — nors aš iš jos nė nereikalavau — kad ji niekados daugiau nebesusitiks su Maksu. Bet ji su juo susitinka. Ji visiškai metė darbą. Jai darbas neberūpi, o aš negaliu sekioti jai iš paskos dieną naktį. Pastaruoju metu man pabodo viskas: Genios kaltė ir tai, ką mes vadiname kultūra. Negaliu susikurti fetišo iš Brodvėjaus pjesių ir Picasso paveikslų. Netgi literatūra manęs nebedomina. Siena, skirianti mūsų pasaulį nuo antipasaulio, nuo pragaro, pernelyg suplonėjo. Advokatas, teisėjas, žudikas — visi puoselėja tas pačias idėjas, skaito tas pačias knygas, lanko tuos pačius naktinius klubus ir šneka tas pačias nesąmones. Mes grįžtame į urvus, nors tai ir būtų urvai, aprūpinti telefonais ir elektra, ir televizoriais. Buvau pratęs manyti, kad gerai Genią pažįstu, bet nuo to laiko, kai tas iškrypėlis įsibrovė į mūsų namus, aš atrandu joje vis naujų bruožų. Neatpažįstu nė jos balso. Kalbant apie Maksą, aš jo netgi nepajėgiu neapkęsti, ir tai mane patį stebina. Nežinau, kas jis per vienas ir man beveik nusispjauti. Aš težinau, kad jis nori tų pačių dalykų kaip ir mes visi — kuo daugiau malonumų, kol dar neišnykai amžiams.

„Jis nėra homoseksualas?"

„Ką ten gali žinoti, kas jis per vienas? Gal ir mes visi esame homoseksualai. Pamiršau pasakyti jums patį svarbiausią dalyką: Genia pradėjo lankytis pas psichoanalitiką. Maksas jau konsultuojasi eilę metų. Jie ir man pasiūlė prisidėti prie kompanijos, bet aš jau geriau aiškinsiuosi apie kiaušinį, padėtą švenčių dienomis."

Nė nepastebėjau, kaip kavinė prigužėjo žmonių. Pasakiau Zeligui: „Eime. Jie mus tuoj išmes".

Mes išėjome į Brodvėjų, ir kaitra man kvėptelėjo į veidą kaip krosnis. Dar tebebuvo diena, bet jau degė neono

iškabos, ugnies žodžiais skelbdamos apie Pepsikolos, Bondo kostiumų, cigarečių „Camel“ ir kramtomosios „Wrigley“ gumos teikiamą palaimą. Nuo požeminių grotelių kilo drungnas dvokas. Virš kino teatro per keturis aukštus kabojo pusnuogės moters plakatas, apšviestas prožektorių — ji buvo susivėlusiais plaukais, paklaikusiomis akimis, pražergtomis kojomis, o kiekvienoje rankoje ji laikė po pistoletą. Jos juosmenį buvo apjuosusi kutuota skara, dengianti slėpsnas. Į ją pažiopsoti susirinko minia. Vyrai laidė juokelius, moterys kikeno. Aš dirstelėjau į Zeligą. Pusė jo veido buvo žalia, kita pusė — raudona, kaip moderniuose paveiksluose. Jis spoksojo, krutino lūpas, viena jo akis buvo linksma, o kita akis verkė. Tariau jam: „Jei Dievo nėra — ji yra mūsų dievas.“

Zeligas Fingerbeinas nusipurtė, lyg būtų pažadintas iš transo būsenos. „Ką *ji* žada, ji gali tesėti.“

KALINIAI

Per visą trečiąjį mūsų amžiaus dešimtmetį ekspresionizmo, kubizmo ir kitų izmų metais Zorachas Kreiteris išliko nepajudinamas impresionistas. Jis buvo vienas iš tų lodziečių, kurie gyveno daugiausia Varšuvoje ir pelnė čia reputaciją už darbštumą ir kūrybingumą. Jis dirbo net ir valgydamas. Rašytojų klube Zorachas Kreiteris dažniausia sėdėdavo, kramtydamas kotletą ir piešdamas aplinkinių žmonių portretus ant popierinių servetėlių arba staltiesės. Buvo aukštas, karpuotas, gelzganai žaliomis akimis ir siauru, visiškai nuplikusiu kaušu bei plačiomis lūpomis, kurios niekad nesusičiaupdavo. Jis arba girdavosi savomis meilės pergalėmis, arba išsigalvodavo nebūtų istorijų apie Lodzę ir Paryžių, kur dažnai buvojo. Kažkur Lodzėje jis turėjo žmoną, bet, atrodo, kad jie kartu negyveno. Jo tėvą, sakė jis, paliko be pinigo verslo partneris. Jis tiek primeluodavo, kad aš niekados nesužinojau, ar jis turi savo nuosavą studiją Varšuvoje, kaip kad jis tvirtino, dalinasi kambariu su kuo nors kitu, ar jis užsidirba daug pinigų, ar badauja. Pamenu jį vis tuo pačiu rudu kostiumu, kurio kišenės būdavo prikimštos piešimo bloknotų, kreidučių, laikraščių. Jis lėkdavo — niekados nevaikščiojo — tomis ilgomis kojomis; o cigaretė būdavo nuolat prilipusi jam prie apatinės lūpos. Kreiteris nekalbėjo; jis šaukė, baubė, daužė kumščiu į stalą, ir visas virė iš entuziazmo dėl tokių dalykų, kurie niekam nerūpėjo. Aš užmokėjau jam po penkis zlotus už porą mano portretų pieštuku. Kas kartą jis pridurdavo tą patį: „Jei norėčiau, galėčiau juos parduoti už tūkstantį zlotų".

„Tai kodėl neparduodi?"

„Kam man tiek daug pinigų. Imk tuos piešinius. Praeis pusšimtis metų, bus turtas.“

Kartą, apie trisdešimtuosius, jis mane įkalbėjo, kad aš pozuočiau portretui aliejumi, bet neatėjo sutartu laiku. Netrukus aš sužinojau, kad jis išvyko į Prancūziją. Po kurio laiko Rašytojų klube pasklido žinia, kad Zorachas Kreiteris „pavergė Paryžių“. Prancūzų spaudoje apie jį pasirodė straipsnių. Muziejai įsigijo jo darbų. Iki manęs atsklido kalbos, kad jis nepasiuntė nė skatiko žmonai, todėl ji nuvykusi į Paryžių jam iš paskos ir sukėlusi skandalą. Visiems tiems dalykams besirutuliojant, aš išvykau į Ameriką, palikęs Kreiterio piešinius kambariuose, kuriuos nuomavausi.

Prasidėjo II-sis pasaulinis karas. 1945 metais pasklido gandai, kad Zorachas žuvo. Nors ir turėjęs progą pabėgti į Maroką, jis liko Paryžiuje, ir naciai pasiuntę jį į koncentracijos stovyklą. Jo žmona, kuri sugebėjo nusigauti į Palestiną, išlikusi gyva.

Visas šias žinias aš išgirdau iš Tobijo Anfango, kito tapytojo, kuris atvyko į Niujorką 1940-siais. Tobijas Anfangas buvo tylus žmogelis apskritu veidu, šviesiais garbanotais plaukais ir rausvomis albinoso akimis. Jis išgyveno Vokietijoje ilgus metus ir vedė vokietę, kuri jam pagimdė du sūnus. Hitleriui atėjus į valdžią, vokietė prisiekė teisme, kad vaikai nėra Anfango, kad jų tėvas — arijas. Santuoka buvo panaikinta. Tobijas Anfangas pabėgo į Paryžių, kur jis turėjo vieną ir tą pačią studiją su Zorachu Kreiteriu. Jis tvirtino Zorachą Kreiterį esant genijum. Be to, Anfangas pažinojo Kreiterio žmoną, Sonią. Paklausiau: „Kas ji per žmogus?“ „Velnias ne boba“,— atsakė jis.

Šis pokalbis vyko kavinėje, žemutiniame Brodvėjuje. Tobijas Anfangas atpažino mane iš nuotraukos laikraštyje jidiš kalba ir pasiūlė susitikti. Jis vilkėjo smėlio spalvos velvetinį švarką su juodu kaklaryšiu. Rodydamas savo piešinius bloknote, jis pasakojo istorijas apie Zorachą Kreiterį. Kreiteris galėdavęs suvalgyti dvidešimtį bandelių vienu sykiu ir po tris dienas pasninkauti. Jis galėdavęs atsigulti parke ant suolo ir išmiegoti be pertraukos

dešimtį valandų. Tobijas Anfangas galįs paliudyti, kad jis santykiavęs su pustuziniu prostitučių iš eilės. Sonią, Zoracho žmoną, jis apibūdino kaip bjaurią, isterišką nimfomanę ir mitrią verslininkę.

Po to, kai kiekvienas iš mūsų sušveitė po dvi porcijas ryžių pudingo ir išmaukė galybę puodelių kavos, Tobijas Anfangas pasikvietė mane į savo studiją. Tai buvo ankštas kambarėlis Greenwitch Village'o pensione. Visi baldai tebuvo sulūžusi kėdė ir geležinė lova, užversta paletėmis, drobėmis, rėmais, teptukais ir skudurais. Grindys buvo primėtytos nuorūkų. Langas žvelgė į raudonų plytų sieną. Jis parodė man darbus, kurie mane pribloškė — niekados neregėjau tokių spalvų ir pavidalų. Jis klausėsi mano liaupsių, kas kartą dėkodamas, ir pagaliau ištarė: „Visa tai mėšlas."

— Ar tu nustojai tikėti menu? — paklausiau.

— Aš daugiau niekuo nebetikiu.

— Tai kasgi žmogui belieka?

— Nieko. Viskam buvo kaput jau pačioje pradžioje.

Man jis patiko; pats būdamas vargšas, norėjau jam užsakyti portretą, bet jis mane atkalbėjo. „Kam tau to reikia? — tarė jis.— Pasauliui, kur žmonės yra troškinami dujų kamerose, nereikalingas menas. Reiktų baigti visas tas nesąmones."

Vieną vakarą aš jį pasikviečiau pavakarieniauti ir mes nuėjome į tą pačią kavinę. Ir vėl jo pašnekesys nukrypo į Zorachą Kreiterį. „Kur jis dabar? Sauja pelenų. Ar jūs tikite siela? Taigi skaičiau, ką jūs rašote ir manau, kad tikite. Bet ir siela — pelenai."

— Kas sukūrė pasaulį?

— Kažkur kosmose buvo materija ir ilgą laiką ji ten sau kėksojo pasmirdusi. Dvokas yra gyvybės šaltinis.

— Iš kur atsirado toji materija?

— Koks skirtumas? Svarbiausia, kad mums nebelieka jokios atsakomybės nei prieš save pačius, nei prieš kitus. Visatos paslaptis yra abejingumas. Žemė, saulė, uolos, jie visi yra abejingi ir tai yra tam tikros rūšies pasyvi

jėga. Galbūt abejingumas ir trauka yra tas pat. Kalbėjo ir žiovavo. Valgė ir rūkė vienu ir tuo pat metu.

— Ko jūs tiek rūkote? — paklausiau.

— Tai man padeda išlikti abejingu.

Kurį laiką susitikinėjome kavinėje arba Viešojoje bibliotekoje. Jis pagaliau ėmė tapyti mano portretą ir sugadino keletą drobių. Aš jam pasiūliau avanso, jis atsisakė. Betapydamas jis be perstojo šnekėdavo apie Zorachą Kreiterį. Pasirodė, kad Kreiteris yra turėjęs žmoną prieš Sonią, siuvėją, baigusią gyvenimą savižudybe. Paryžiuje Zorachas turėjo merginą — tapytoją, kuri išprotėjo ir atsidūrė Pamišėlių namuose.

Tobijas Anfangas pasakė: „Žinau, nėra tokio daikto kaip siela, bet visgi, jaučiu, kad Kreiteris yra šalia. Naktį, kai aš išjungiu šviesą, jis čia pat".

— Ar jūs jį matote?

— Ne. Jeigu jį pamatyčiau, mane ir patį reikėtų išvežt į pamišėlių namus. Tai labai asmeniškas pajautimas. Jis turėjo stipraus hipnotinio poveikio.

— Kodėl jis tuo nepasinaudojo, kad galėtų pagerinti savo padėtį?

— Tie, kas turi tokių jėgų, sau naudos neieško. Jie visados bėga nuo pačių savęs ir pradeda gyventi tik po mirties.

Po daugelio bandymų Tobijas Anfangas nustojo mane tapęs. Kiek jis bebandytų, jis nesugebėjo išgauti panašumo. Pakomentavo šitaip: „Kiekvieną dieną turi kitą veidą. Tau bepozuojant veidas keičiasi. Tiktai Zorachas sugebėtų išgauti jo išraiškas".

Vieną dieną Tobijas Anfangas pranešė man, kad grįžta Paryžiun. „Aš ir ten neturiu ką veikti,— paaiškino jis.— Tačiau ten lengviau yra būti abejingu."

Einant šeštajam dešimtmečiui, aš aplankiau Izraelį, ir manąjį atvykimą paskelbė žinutė spaudoje. Vieną rytą suskambo kambario telefonas. Kai pakėliau ragelį, aš išgirdau murmėjimą ir mikčiojimą: „Kas tai? — paklausiau.— Prašom kalbėti garsiau".

— Mano vardas yra Tobijas Anfangas. Nesu tikras, ar jūs mane prisimenate.

— Aš atmenu patį labai gerai.

— Tokiu atveju, jūs turite puikią atmintį.

— Ar ilgai pats esi Šventojoje žemėje?

Jis neskubėjo man atsakyti. Pagaliau tarė: „Jau esu čia penkis metus, bet niekas to nežino. Tai ilgas pasakojimas".

— Ar slapstaisi?

— Galima būtų tai nusakyti ir šitaip.

— Nuo ko?

— Ak, to neįmanoma greitomis nupasakoti ir aš turiu būti ypatingai atsargus šioje vietoje, iš kurios skambinu. Labai norėčiau su jumis susitikti. Aš esu, jei tik taip galima pavadinti, pakliuvęs į spąstus ir...— Tobijas Anfangas nebaigė sakinio.

— Ar tai susiję su valdžia? Ar tu čia gyveni nelegaliai?

— Kaip gali žydas gyventi nelegaliai Izraelyje?

— Tai kas gi atsitiko?

— Aš to negaliu pasakoti telefonu. Gal kur nors susitiktume. Aš retai kada beišeinu, bet galėčiau jus aplankyti. Nesu jau toks kalinys,— ištarė jis ir sukikeno.

— Ateik į mano viešbutį.

— Tai ilgas kelias nuo tos vietos, kur aš esu. Šiek tiek užtruksiu.

— Puiku. Malonu bus tave pamatyti.

— Niekam nepasakokite apie tą skambutį, meldžiu jūsų. Čia aš esu visų seniai pamirštas — faktiškai, aš tik vaiduoklis, bet ne iš tų, apie kuriuos jūs rašote. Ar jūs vienas?

— Taip, esu vienas.

— Ką gi dėkoju. Atsiprašau — mes pasimatysim.

Tobijo Anfango žodžiai sužadino mano smalsumą. Kas jam galėjo atsitikti? Argi sugrįžo jo žmona vokietė, ir jis nuo jos slapstosi? Aš nusileidau žemyn papusryčiauti, nusipirkau hebrajišką laikraštį ir nusinešiau jį prie staliuko lauke, kurį nuo saulės dengė žalia markizė. Per

šiaudelį siurbčiojau kavą su ledo gabaliukais. Kitoje gatvės pusėje arabų prekybininkas pardavinėjo figas, datules ir vynuoges iš vežimo, į kurį buvo įkinkytas asilas. Girdėjau, kaip jis kalba hebrajiškai pramaišiui su arabų ir jidiš. Retsykiais asilas trypteldavo kanopa, o po to vėl apmirdavo. Saulė liejo sausą ugnį. Iš kažkur atspurdėjo peteliškė ir nutūpė ant skardinės arabo svarstyklių lėkštutės. Išlindęs iš šalutinės gatvelės, prie manęs priėjo elgeta, kurio galva buvo nusukta kairėn, ir ištiesė man sutrauktą ranką. Padaviau jam kelis piastrus. Išlankstęs laikraštį, aš skaičiau apie vagystes, automobilių katastrofas ir susišaudymus pasienyje. Vienas puslapis buvo pilnas epitafijų. Ne, Mesijas dar neatėjo. Ligi Prisikėlimo dar toli. Krautuvėlės vitrinoje kitapus gatvės buvo išdėlioti ortopediniai batai.

Po pusryčių aš sugrįžau į savo kambarį ir pabandžiau nusnūsti, nes praėjusią naktį miegojau su pertrūkiais. Tačiau telefonas mane vis žadino. Nepraėjus nė valandai, aš atsikėliau, atvėriau žaliuzes ir įsileidau šviesą. Kitoje gatvės pusėje, balkone, apsikamšęs pagalvėmis šezlonge po skėčiu gulėjo pagyvenęs, liguistai atrodantis vyriškis. Jis buvo juodu šilko chalatu ir su pritaikyta tam chalatui šlike. Jauna moteris, tikriausiai dukra, jam atnešė atsigerti ir aš pastebėjau, kad prieš atsigeriant jo lūpas sujudino maldos žodžiai. Pasižiūrėjau į blyškiai žydrą dangų, neužtemdytą jokio debesėlio. Kur buvo Izraelio Dievas? Kodėl jis tiek ilgai laukė?

Prieš pat tris į mano duris kažkas pasibeldė. Atidariau, įėjo Tobijas Anfangas. Jis atrodė dar labiau susitraukęs, negu buvo Niujorke — išblyškęs, palinkęs, pasenęs. Sruoga likusių auksinių plaukų apšarmojo. Įsispitrino į mane iš po linaspalvių antakių, mirktelėjo tom savo rausvom albinoso akim ir pasakė: „Dievaži, tu atrodai taip, lyg nė dienos nebūtų praėję".

Pasiūliau jam atsisėsti lauke, terasoj, bet jis atsisakė. Paskambinau kambarinei ir užsakiau užkandžių. Tobijas Anfangas apžiūrinėjo kambarį, lyg įtartų, kad čia kažkas

slepiasi ir jį šnipinėja. „Ar jūs esate tikras, kad čia niekas negali mūsų nugirsti?“, — paklausė jis.

— Niekas tavęs nesiklauso.

Mes paplepėjome apie Ameriką ir Izraelį. Po to Anfangas pasakė:

— Tai, kas man atsitiko, yra gana keista, bet kuo daugiau aš apie tai galvoju, tuo labiau jaučiu, kad tai buvo neišvengiama. Tai nėra netgi tragiška — tai juokinga.

— Kas atsitiko? Ar sugrįžo tavo vokietė žmona? — pasiklausiau aš, kad parodyčiau, jog šį bei tą žinau apie jo gyvenimą.

Jis surimtėjo, kone supyko.

— Nesu gavęs žinių nei iš jos, nei iš vaikų. Jeigu jie išliko, jie jau suaugę. Jie dingo be pėdsako.

— Ar bandai jų ieškoti?

— Ne.

Jemenietė kambarinė paklebeno durų rankeną ir įėjo su arbata ir tešlainiais. Tobijas Anfangas ją įtariai stebėjo, po to ir jis papurtė galvą:

— Ne, tai neturi nieko bendra su mano žmona. Girdėjau, kad ji ištekėjus už nacio ir, kad jis žuvo kažin kur Rusijoje. Kadangi ji prisiekė man buvus neištikima, kam ji man reikalinga? Man jie jau yra visiškai mirę. Aš čia atvykau pirmiausia tam, kad galėčiau gyventi kaip žydas ir, galimas daiktas, tam, kad rasčiau kelią į žydų meną. Kokioje kitoje šalyje galėčiau verstis be vieno grašio? Ir, kaip jūs manote, ką aš čia sutikau? Zoracho Kreiterio našlę Sonią. Ji man papasakojo, kad išsaugojo eilę vyro darbų ir juos pardavinėja. Man tai atrodė keista — kaip ji galėjo išsaugoti drobes, kai be atodairos bėgo nuo nacių? Tai, ką aš dabar jums pasakysiu, yra paslaptis — Dieve saugok, jei jūs kam nors prasitarsite. Savaime aišku, man knietėjo pamatyti paskutiniuosius Kreiterio darbus ir aš pasiklausiau Sonios, kada galėčiau užeiti. Ji atkalbinėjo mane, visaip atsiprašinėjo. Galop, ji man prisipažino, kad paveikslai, kuriuos ji pardavė, visai nebuvo Kreiterio.

— Kieno gi jie buvo?

Ji susipažino su vienu teplioriumi — kopijuotoju — ir jis pristatydavo falsifikatus. Kaip šito nepastebėjo kritikai ir vadinamieji ekspertai, man yra mįslė, betgi nieko čia nuostabaus. Jie visi — bukagalvių kompanija.

— O Sonia yra tikras sukčius.

— Aš taip pat esu sukčius.

— Ką tu turi galvoje?

— Kai šarlatanas išvyko — berods jis išvažiavo į Austriją — aš tapau Kreiterio darbų autoriumi.

— Kodėl tu tai padarei?

— Neturiu jokio pasiteisinimo, bet aš buvau alkanas ir, be to, sirgau. Man reikėjo moters. Niujorke gali gyventi kaip asketas; šitame klimate tai neįmanoma. Ji mane priėmė ir davė man visa, ko man trūko. Esu vyras be ambicijų, o nūnai, ko gero, likau ir visai be charakterio.

— Ir jie tiki, kad paveikslai yra tikri?

— Faktiškai, aš esu tapęs Zoracho Kreiterio įsikūnijimu.

Nutilome. Po to Tobijas Anfangas tarė:

— Tą akimirką, kai „Haaretze" perskaičiau apie jūsų atvykimą, man šovė į galvą mintis papasakoti jums tiesą. Mane slegia šitokia paslaptis. Mudu su Sonia surezgėme tikrą sąmokslą. Naktimis aš jai nugabenu drobes. Jeigu tik kam nors rūpėtų apgavystė, galėtų nesunkiai būti išaiškinta. Ji jau yra pardavusi daugiau kreiterių, negu jis galėtų nutapyti, gyvendamas ilgą, normalų gyvenimą. Bet, neatrodo, kad prekiaujantiems menu arba jų klientams rūpėtų tiesa. Galbūt galerijos savininkas kažką nujaučia, bet ko gi jam galvą kvaršinti. Jis užkala savo procentą. Aš girdėjau, kad Amerikoje yra žmonių, perkančių rašytojo plunksną, kad rašytų jo pavarde, bet kad būtų žmonių, perkančių kito dailininko teptuką, tai tikriausia yra Sonios atradimas. Nežinau, kodėl aš čia jums išsipažįstu. Žinoma, aš save visaip teisinu. Esu tikras, kad tiekiu padorius darbus, tegu ir su padirbtais parašais. Žodynuose tai vadinama mistifikacija, ne sukčiavimu. Argi rabis Mošė de Leonas neparašė Zoracho, kito rabino,— Simono ben Jochajaus — pavarde?

— Taip, tai tiesa.

— Ar jūs turite šiek tiek kantrybės?

— Turiu marias kantrybės.

— Jūsų raštų aš esu skaitęs pakankamai, kad būčiau tikras, jog jūs suprasite mano padėtį,— pasakė Tobijas Anfangas.— Dažnai jaučiuosi, sakytum, mane būtų apsėdusi Kreiterio siela. Jūs matėte mano darbus Niujorke. Kuomet juos tapiau, aš vis dar buvau savimi — per tūkstančius varstų nuo Zoracho Kreiterio. O čia aš pavirtau į Kreiterį. Tai, ką darau šiuo metu, nėra imitacija; tai natūraliai eina iš manęs paties. Jokie triukai man nėra reikalingi. Kai pabandau susigrąžinti buvusį save, man nieko neišeina. Buvau sumanęs tapyti dviem stiliais ir eksponuoti daiktus, kurie atspindi mano nuosavą dvasią, bet nieko iš to neišėjo. Tobijas Anfangas išnyko — tai sakytum kažkas iš spiritistinių knygų arba iš tų medicininių atvejų su sudvejintomis asmenybėmis. Man buvo sunku šitaip persiversti. Aš juo žavėjausi, tas tiesa, bet mes buvome absoliučiai priešingos asmenybės. Jis buvo iš prigimties atviras, o aš buvau linkęs knaisiotis savyje. Bet kuriuo atžvilgiu jis buvo nepaprastas žmogus. Aš gyvenu su jo našle ir išgirstu apie jį stebėtinų dalykų. Kartais aš netgi nesu tikras su kuo guliu lovoje — su ja ar su juo. Man gėda prisipažinti, bet aš tikrai esu jos kalinys. Ji neleidžia man niekur išeiti, netgi pasibūti su kitais menininkais. Abu gyvename Jafoje. Jai buvo padovanotas didelis pabėgusio arabo namas — šeicho ar, dievai žino, ko. Visa, ką man pavyko susirasti, tai pusiau sugriuvusią lūšną, jemenitų[1] ir vargšų kaimynystėje. Salimais netgi nėra kavinės. Ten anksčiau gyveno batsiuvys arabas, ir aš manau jūs žinote pasigailėtinas amatininkų arabų gyvenimo sąlygas. Mano kambarys — be langų. Vietoje durų, kabo užuolaida. Lauke šviečia saulė, bet mano kambaryje — Egipto tamsybė[2]. Aš tapau tam-

[1] Žydai, atsikėlę iš Jemeno.— Vert.

[2] Pagal S. Testamentą, tamsa stojusi Egipte, tai viena iš Dievo bausmių faraonui, nepaleidusiam žydų į laisvę.— Vert.

soje ir man dažnai atrodo, kad aš tai darau savaime. Mano ranką kažkas vedžioja. Kuomet aš užkeliu ant molberto drobę, dažnai nežinau, ką tapysiu ir suvokiu prasmę to, ką darau, kai jau būnu bebaigiąs. Keisčiausia, kad ir Zorachas pasikeitė. Kaip tapytojas jis visados būdavo lyg ir realistas. Palaipsniui jo stilius suabstraktėjo — ne visiškai, bet iš dalies. Aš piešiu nepaprastai lengvai, ir tai mane baugina. Jei aš būčiau tikėjęs sielos nemarumu ir kitais su tuo susijusiais dalykais, mane visa tai mažiau stebintų.

Tobijo akyse švystelėjo juokas.

— Bijojau, kad ištarsite šį žodį. Argi jums ne gėda. Tai vien tiktai tuščias garsas.

— Ne tuštesnis, negu žodžiai „sąmonė", „jausmas" ir „valia".

— Kokia tuščia frazė. Kas tai yra — pasąmonė?

Mes gėrėme arbatą, valgėme tešlainius ir tylėjome. Po to aš paklausiau:

— Kas per velnias toji Sonia?

Tobijas Anfangas atstūmė savo stiklinę. „Tai ragana. Paryžiuje aš jos bijojau, jos nekenčiau kaip choleros. Zorachas nuo jos pabėgo. Mes buvome įpratę sėdėti Cafe la Coupole arba La Dome, o ji ateidavo kelti scenų. Kelis kartus aš mačiau, kaip Zorachas ją prilupo. Aš ir pats esu kelis kartus jai į akis išklojęs, ką apie ją manau. Ji atrodė man tokia atstumianti, kad niekaip negalėjau suprasti, kas ten Zorachui atsitiko, kad ją įsimylėjo. Čia ji elgiasi kitaip. Ją yra apsėdęs dibukas[3] — kaip ir į mane, į ją persikūnijo Zorachas Kreiteris. Iš tikro tai aš jai nereikalingas. Numanau, kad ji galėtų ir pati tęsti Zoracho darbą, bet ji yra tinginė. Dienos metu jos niekad nėra namie. Ji leidžia laiką Tel Avivo kavinėse. Ji turi aibę bičiulių. Ji važinėja po Haifą ir Jeruzalę, besibičiuliaudama su profesoriais, rašytojais ir politikais. Šioje ša-

[3] Dibukas — hebr. (Dybbuk), apsėdusi dvasia. Žydų liaudies tikėjimuose, tai mirusiojo dvasia, įsikūnijanti gyvojo kūne. Apsėstasis elgiasi iracionaliai ir gali būti išgydytas tik egzorcizmų pagalba.— Vert.

lyje yra įtakingų našlių klika, o ji yra jų lyderis. Niekas čia niekados negirdėjo apie Zorachą Kreiterį, tačiau dabar ji išgarsino jį. Apie ją rašo laikraščiai — penktadieniais, garsenybių puslapiuose. Visame šiame triukšme Tobijas Anfangas nebeegzistuoja."

— Ar pats neturi jokių giminių?

— Čia nėra nei vieno. Yra keli žmonės, su kuriais draugavau Paryžiuje ir Amerikoje, bet jie nežino, kur aš esu. Aš netgi negalėčiau ir su jumis šiandien susitikti, jei Sonia nebūtų išvykusi į Cfatą. Ten yra menininkų kolonija, ji ten bando ir jiems komanduoti. Dievaži, tai netgi juokinga.

— Gerk, nes arbata atauš.

— Geriu.

— Kaip tu gali miegoti su tokia bobše?

Tobijas Anfangas ėmė maišyti šaukšteliu arbatą: „Čia jau būtų atskira sakmė. Iš tikro aš gyvenu ne su ja, bet su Zorachu, lyg aš būčiau senatvėje tapęs homoseksualu. Mes šnekamės tik apie jį. Be šito aš jos negeisčiau. Tu paminėjai pasąmonę. Esu skaitęs Froidą ir visus kitus, aš žinau visas teorijas, bet išsikalbėti, tai dar nereiškia išsigydyti. Be to, tai yra svetima mano prigimčiai — voliotis ant terapeuto kušetės. Visas Izraelis yra kaip mažas kaimas. Jei musė nutūpė tau ant nosies, visi tuojau pat apie tai sužino. Sonia yra pakankamai atsargi ir ji nesiunčia paveikslo į parodas, kad koks nors kritikas nepradėtų ko nors įtarinėti. Ji turi neįtikėtiną biznio nuojautą ir visados sugeba iškišti už geriausią kainą. Bet aš iš jos išmaldą tegaunu. Ji su manimi elgiasi kaip su kate ar šunim — štai kas."

— Ji negali tavęs priversti čia pasilikti. Tu galėtum išvykti į Prancūziją arba JAV.

— Ką? Esu įsimylėjęs į Izraelį. Ši šalis mane sužavėjo. Kažkada aš buvau susikūręs apatijos filosofiją. Bet čia žmogus negali išlikti abejingas. Naktį, kai šviečia mėnulis ir aš einu siauromis gatvikėmis, jaučiuosi tarsi pakerėtas. Jei aš išsikelčiau į kitą šalį, mirčiau iš ilgesio. Aš vaikštau jūros pakrantėmis ir stačiai girdžiu pranašų

žodžius. Visa tai mano vaizduotėje, žinau, bet aš esu apsuptas senųjų izraelitų ir netgi kanaaniečių, ir kitų tautų, kurios čia buvo pirmiau Ješuos, Nuno sūnaus. Aš gyvenau ir Alžyre, ir Maroke. Tų šalių dvasios yra laukiniai apačiai, galvažudžiai, maniakai. Šis kraštas yra gausus šventųjų ir didvyrių. Kad ir netikėdamas Dievo, aš čia girdžiu Jo balsą. Atavizmas pavergė mus, žydus, ir jis yra netgi stipresnis už gyvybės instinktą. Ar jūs to nejaučiate?"

— Aš jau pradedu jausti.

— Neškite iš čia kudašių, kol nevėlu. Jeigu jūs čia pasiliksite pusmečiui, jūs nesugebėsite ištrūkti.

— Ir pats vis dar laikai, kad esi ateistas? — paklausiau aš.

— Kokią turi reikšmę, kas aš esu? Norėčiau, kad jūs susitiktumėte Sonią ir pamatytumėte mano darbus. Ji skaitė jūsų knygas ir, kai spaudoje pasirodė žinutė apie jūsų atvykimą, ji labai susijaudino. Dažniausia ji nedaug temiega, dvi tris valandas naktį, ne daugiau. Tą naktį ji išvis neužmigo ir kalbėjo apie jus ligi aušros.

— Ką ji žino apie mane?

— Zorachas jai pasakojo. Aš taipogi jai dažnai šnekėdavau apie jus, kodėl, aš ir pats nežinau.

— Kaip man su ja susisiekti?

— Paskambinkite jai, bet neminėkite mano vardo. Jums nederėtų žinoti, kad esu čia. Jeigu jai bus nuotaika, ji surengs mūsų trijų susitikimą. Bet prisistatykite jai kaip Zoracho draugas — ne mano. Ji nuolat baiminasi, kad jos paslaptis iškils viešumon. Tai tapo jos manija.

Jis nustojo kalbėjęs, ir aš atidariau balkono duris. Kaitra trenkė man į veidą. Stovėjau, žvelgdamas paviršlangų stogų, aukštų balkonų. Kuo visa tai skiriasi nuo Bruklino, nusistebėjau aš. Ne, tai nėra eilinis chamsinas[4], bet liepsna iš Sinajaus. Dangus aukštybėse tai nėra vien tik atmosfera, bet čia dausos, su angelais, serafimais, Dievu. Ortopedinių batų kurpius yra palikuonis

[4] Sausas ir karštas dykumų vėjas.— Vert.

tų, kurie grįžo iš Babilono tremties, o gal ir tų, kurie vėliau buvo išvaryti iš Ispanijos. Viešpats parvedė jį atgal į šalį. Tai buvo pažadėta dar Abraomui, kai Jis sudarė su juo Sandoros sutartį. Dievas ir visi kiti čia yra kaliniai, kaip ir Tobijas Anfangas.

Mudu su Sonia sėdėjome mažoje mašinoje, kurią Sonia vairavo keliu į Jafą. Ji laikė vairą vien tik kaire ranka. Ant jos riešo karojo aukso pakabučiai, visokiausių rūšių laimės amuletai. Dešine ranka ji laikė uždegtą cigaretę. Protarpiais dirsčiojau į ją akies kampučiu. Ji buvo maža, sulysusi, tamsaus gymio ir atsikišusiais skruostikauliais; o jos plati, riesta nosis, kaip kad būna buldogų, buvo su didelėmis šnervėmis. Jos plaukuotas smakras buvo atsikišęs priekin. Turėjo storas lūpas ir didelius kreivus dantis. Ji nuolat spaudė signalą ir keikė tuos, kas užtvėrė jai kelią.

— Kam jums Amerika? — klausinėjo ji.— Juk čia yra žydų šalis. Matysite, ir Amerikoje atsiras antisemitizmas kaip Lenkijoje. Jau atsirado. Žinoma, ten yra pora žydų senatorių ir galbūt gubernatorius, bet kiekvienam senatoriui tenka tūkstančiai žydų, kurie yra skriaudžiami. Geriau liktumėte čia. Jus čia priims išskėstomis rankomis.

Ji sustabdė mašiną prie pastato su kupolu. Lodamas išbėgo šuo. Smėlėtame sode triūsė neaukštas tamsiaodis vyras, kuris galėjo būti arabas arba Jemeno žydas. Mes įžengėme į didelį holą, kur sienos buvo nukabinėtos paveikslais — sakytum muziejuje. Žaliuzės buvo nuleistos, ir Sonia jų nepakėlė. Prieblandoje aš atpažinau Lenkijos scenas, Paryžių, Varšuvos turgų, moteris su perukais, ješivos mokinius[5], muzikantus vestuvėse ir šokančius chasidus[6].

— Dievas žino, kaip aš sugebėjau visa tai išsaugoti,— kalbėjo Sonia.— Kartais ir stebuklai atsitinka. Paskutiniaisiais gyvenimo metais Zorachas tapė dieną naktį.

[5] Ješiva — hebr. judėjų dvasinė seminarija.— Vert.

[6] Chasidai — liaudiškas judaizmas, paplitęs istorinėse Lenkijos žemėse.— Vert.

Jis niekados gyvenime nebuvo toks kūrybingas — sakytum turėjo nuojautą, kad artėja galas. Jis taip pat rašė atsiminimus, šimtus puslapių. Jūs to tikriausiai nežinote, bet kelis paskutiniuosius metus mes vėl gyvenome kartu. Visi mūsų nesusipratimai išnyko, ir jis vėl buvo man ištikimas. Jis man padiktavo savo autobiografiją. Dažnai minėdavo jus su didžiausiu susižavėjimu.

— Kaip matau, jis pasidarė gana abstraktus tapytojas,— nutraukiau ją.

— Paskutiniaisiais gyvenimo mėnesiais Zorachas buvo kitoks. Anksčiau jis šnekėdavo apie Chagallą baisius dalykus. Netikėtai, jis ir pats tapo modernistas. „Didelio čia daikto, gamtą pamėgdžioti!" — sakydavo jis.— Menininkas turi sukurti savo nuosavą Visatą." Tai buvo jo paskutinieji žodžiai. Jis visa tai paaiškino savoje biografijoje. Gaila, kad manoji jidiš nesiekia literatūrinio lygio. Mano rašysena — keverzonė. Tik aš pati ją galiu įskaityti, o kartais netgi ir tai man nesiseka. Man reiktų jūsų masto rašytojo, kad galėčiau įvesti tvarką visame tame chaose. Aš galėčiau papasakoti jums tūkstančius smulkmenų, ir mes drauge parašytume knygą, kuri nustebintų pasaulį.

— Aš turiu grįžt į Ameriką. Gal susirastumėte ką nors iš vietinių.

— Ką aš galėčiau čia susirasti. Hebrajų rašytojai pamiršo jidiš. Beje, nedaugelis iš jų yra ko nors verti. Geriausius iššudė naciai. Rašantys jidiš kalba, iš čia gyvenančių, jau visi ligoti, seni ir viskuo nusivylę. Be to, jums Zorachas patiko, o Zorachui patikote jūs.

— Kas nutiko Tobijui Anfangui? — pasiklausiau. — Jiedu su Zorachu buvo gana artimi bičiuliai. Buvau sutikęs Tobiją prieš daugelį metų Amerikoje. Bet jis netikėtai išnyko.

Sonia įdėmiai pasižiūrėjo į mane savo išsprogusiomis akimis.

— Jis yra Izraelyje, bet jis nustojo tapęs. Paprasčiausiai prarado talentą.

— Ką jis veikia? Ar jis ir vėl vedė?

— Vedė? Nemanau. Jis nebedirba, kas už jo tekės. Jis nėra išimtis. Tie menininkai, kurie čia įsikuria — arba atgimsta, arba išvis viską meta. Kartais aš jį sutinku Jafoje arba Tel Avive. Regis jis gyvena šiame rajone. Tai nebėra tas pats Tobijas Anfangas, tai senojo Tobijo šmėkla. Tačiau nei vienas menininkas Izraelyje nebadauja. Kažkokiu būdu išsilaiko. Nenoriu girtis, bet aš esu jį ne kartą traukusi iš bėdos.

Kitame kambaryje suskambo telefonas. Sonia nuėjo pakelti ragelio ir paliko mane vieną. Man atrodė, kad čia viskas yra prasmilkę kvapais arabų, kurie čia kadaise gyveno. Ore sklandė salsvas prieskonių kvapas. Ko gero, čia buvo haremas. Sonia šiek tiek užtruko. Grįžusi ji pasakė:

— Eime, papietausime.

— Dėkui, nesu išalkęs.

— Jei esi mano svečias, privalai būti alkanas. Be to, vyrai privalo valgyti, kitaip — — —

Ji paėmė mano ranką ir prispaudė ją prie savo kūno gudriai šypsodamasi. Valgomasis, į kurį įėjome, buvo grįstas akmenimis. Ir čia taip pat sienos buvo nukabinėtos paveikslais. Ant marmurinio staliuko stovėjo indai su daržovių salotomis, varške, grietine, pomidorais, o taip pat pintinė su pita — arabiška duona. Kambarinė iš Jemeno, apkūni, akimis, didžiulėmis kaip veršiuko, serviravo mums mažučiuose puodukuose kavą. Valgis buvo rytietiškas ir ceremoningas — pernelyg vėlyvas pietums ir pernelyg ankstyvas vakarienei. Kelis kartus Sonios koja brūkštelėjo manąją. Dabar aš mačiau ją aiškiau. Jos veidas buvo įdegęs, sausas, raukšlėtas. Jos liesas kaklas, priraizgytas žydrų venų, buvo papuoštas grandinėlėmis ir karoliukais. Jos akys buvo netgi juodesnės, negu tos jemenietės. Slėpininga tamsa švytėjo jose. Nepatikėčiau, kad šitokia gūdi tamsa gali matyti dienos šviesą. Tai keista, bet nelauktai mane apėmė geismas šitai bjauriai būtybei.

Išgirdau pats save tariant:

— Kaip čia atsitiko, kad jūs antrukart neištekėjote?

Sonia atstūmė kavos puoduką.

— Po Zoracho? Moteris, kuriai teko laimė arba nelaimė gyventi su tikru menininku, niekada — atsiprašau už tokį išsireiškimą — nesiguls į lovą su paprastu žmogumi; ar tai būtų daktaras, ar profesorius, arba net ir pats Ben Gurionas.[7] Jei tik menininkas užvaldo moterį, ji lieka amžiams jo kaline. Man Zorachas nemirė — aš tebegyvenu su juo. Aš žaviuosi jo paveikslais, aš klausausi jo žodžių. Kai tik užsimerkiu, jis tuojau pat išnyra iš užmaršties. Jeigu jis manęs nepamokytų, aš niekados nepasiekčiau to, ką esu pasiekusi. Jis netgi pranešė man apie jūsų būsimą atvykimą, ko gero, net ir prieš tai, kai jūs pats apsisprendėte čia atvažiuoti.

— Kaip jis su tavimi kalbasi?

— Ak, įvairiausiais būdais. Aš turiu tokią dvasių lentelę[8] ir kartais sėdžiu prie jos ligi išnaktų. Mažoji planšetė juda per ją neregėtu greičiu, mano pirštas ją vos teliečia. Ji praneša man apie dalykus, apie kuriuos aš net nenutuokdavau. Užsirašau automatiškai. Imu pieštuką, ištiesiu popieriaus lakštą, ir Zorachas ima vedžiot mano ranką. Aš girdžiu jo balsą. Noriu jums kai ką pranešti ir tikiuosi, kad jūs tą žinią palankiai išklausysite. Jūs čia neatvykote šiaip sau, apsilankyti. Jūs čia esate atsiųstas, nes Zorachas nori paskelbti savo memuarus ir jūs esate vienintelis žmogus, kuris tai galite atlikti iki galo.

— Aš turiu sugrįžt į Ameriką.

— Neturite. Galite likti. Aš jums skirsiu kambarį ir visa, ko tik prireiks. Juk jūs neturite Amerikoje išlaikytinių — kas ten jūsų lauks? Čia yra užtektinai įdomių moterų. Patikėkite, jums neteks pasninkauti.

Ir Sonia man mirktelėjo. Vėl suskambo telefonas. Ji nuėjo pakelti ragelio. Mano akys užkliuvo už jos kreivų ir plonų kaip degtukai kojų. Ir ji vėl pradingo, gana ilgam. Girdėjau, kaip ji murma į telefoną. Ji grįžo plačiai šyp-

[7] Garsus sionistų lyderis, pirmasis Izraelio ministras pirmininkas.
[8] Lentelė, dažniausia širdies formos, su skaičiais bei raidėmis, kuriai padedant, mediumas spiritistinių seansų metu bendrauja su dvasiomis.— Vert.

sodamasi: „Keistas sutapimas. Man paskambino Tobijas Anfangas. Dievai žino, kiek laiko nesu apie jį nieko girdėjusi! Argi ne keista? Ką tik mudu apie jį šnekėjomės. Tokie dalykai man visados atsitinka. Kai aš jam pasakiau, kad jūs esate čia, jis nepaprastai susijaudino. Jis tiesiog įsiprašė ir netrukus atvyks. Anfangui reikia paramos. Visoje šalyje jis neturi nei vieno draugo. Jeigu jūs liksite Izraelyje, jis atgims. Tuo tarpu mudu galėtume paruošti Zoracho atsiminimus spaudai".

Aš valgiau saldumynus, užgerdamas juos stipria kava, o Sonia tebešnekėjo:

— Ar jūs tikite pomirtinį gyvenimą?

— Taip, aš tikiu.

— Aš tai supratau, jus beskaitydama. Nors ir niekad nesi tikras, ar rašytojas iš tikrųjų šitaip galvoja, ar tai tik išsigalvojimas jo skaitytojų pramogai. Aš tikiu sielomis. Štai šiuo metu Zorachas yra su manimi. Regiu jį jumyse.

— Negali būti. Mes buvome visiškai skirtingos asmenybės.

— Jums taip tik atrodo. Kai žmogus miršta, jo siela persikūnija į jo draugus, į tuos, kurie jam buvo artimiausi, juo žavėjosi. Kurį laiką jis ir Anfangas bičiuliavosi, ir kai Tobijas man dabar paskambino, man vieną akimirką pasirodė, kad girdžiu Zoracho balsą. Tokie dalykai negali būti šiaip sau paaiškinami. Jūs buvote jo mėgiamas autorius. Jis jus dažnai mini savo atsiminimuose. Prieš kelias savaites, vieną bemiegę naktį, jis man apie jus kalbėjo ištisą valandą.

— Ką jis pasakė?

Sonia dirstelėjo į mane gudriai ir tuo pačiu sunkiai besuvaldydama pasimėgavimo šia akimirka išraišką:

— Tai kol kas paslaptis.

— Žinojau, kad aš, ko gero, būsiu netaktiškas, padarysiu kvailystę, išduosiu draugą — bet aš pasižiūrėjau į vieną iš paveikslų ir pasakiau:

— Kas tapė — Anfangas?

Sonia sustingo:

— Kodėl jūs šitaip šnekate? Tai Zoracho darbas. Vienas iš paskutiniųjų.

— Jis man primena Anfangą,— tariau, pats prieš savo valią. Sakytum, kas nors kitas prabiltų mano lūpomis.

— Neturiu nei vieno iš Anfango darbų,— piktai atsakė Sonia.— Aš juk sakiau jums, jis galutinai metė tapybą. Jis yra vienas iš tų, kurie čia nustoja dirbę.

Ir ji įnirtingai žvilgtelėjo į mane. Aš sunerimau. Tokia moteris juk ir nunuodyti galėtų.

Atsikėliau ir pasakiau:

— Čia viskas yra apgavystė. Zorachas nepaliko niekо — nei paveikslų, nei memuarų.

Nuskubėjau prie durų, ir ji nubėgo man iš paskos. Man atrodė, kad ji svies man į nugarą lėkštę. Brazdėjau priebutyje, kol atradau duris. Lauke man kone širdis sustojo nuo troškios kaitros. Svaigo galva ir linko kojos, mane visą perliejo prakaitas. Jaučiau, kad ką tik išvengiau milžiniško pavojaus. Dar akimirka, ir aš būčiau pražuvęs. Pasižiūrėjau į priekį ir ties tolimu gatvės kampu pamačiau Tobiją Anfangą,— palinkusį, aptriušusį ir suvytusį — seną žmogų, velkantį savo batus. Jis pamatė mane ir pasisveikino. Aš atsigręžiau, o ten buvo Sonia. Ji stovėjo laukdama manęs išskėstomis rankomis, ir jos veidą raukšlėjo pergalingas jos juokas, tarytum šis mano pabėgimas būtų išdaiga ir intymaus mūsų suartėjimo ženklas. Ji viliojo mane rodomuoju pirštu, ir ligi manęs atsklido spigus jos balsas: „Mišugener literat, kum krik“ („Pamišęs rašytojau, sugrįžki“).

Tą naktį miegojau Sonios namuose. Tobijas nusprendė išvykti ankstų rytą. Brėkštant prasidėjo sezono liūtys. Žaibavo ir griaudėjo, kaip gauja šakalų kaukė vėjas. Patekėjo saulė — rūkstantis dagtis tarp juodų debesų. Rytas buvo tamsus tarsi koks vakaras. Radijas paskelbė, kad kelias į Tel Avivą užtvindytas. Nešikams tenka pernešinėti pėsčiuosius iš vienos gatvės pusės į kitą. Vėlų vakarą mes atsisėdome su Sonia prie židinio, ir iš tos dvasių lentelės ji man padiktavo pirmąjį Zoracho Kreiterio prisiminimų skyrių.

KAMINKRĖTYS

Trinktelėjimas trinktelėjimui nelygu. Trinktelėjimas per galvą — ne juokas. Smegenys — toks jau dalykėlis, antraip, žmogaus siela smegenyse negyventų. Argi siela būtų žmogaus galvoje? Kodėl ne kepenyse, arba, atsiprašant, žarnose? Bet žmogaus sielą matai akyse. Akys — tai maži langeliai, kad siela galėtų pasaulin pasižiūrėti.

Buvo toks mūsų mieste kaminkrėtys, pravardžiuojamas Juoduoju Jašiumi. Visi kaminkrėčiai yra juodi — o kokie gi dar galėtų būti! — bet Jašius buvo sakytum toks ir gimęs. Jo plaukai buvo kaip iš vielų ir dervos juodumo. Jo akys buvo juodos, ir suodžių nuo odos jam niekad skaisčiai nenuplautum. Švietė tik dantys. Ir jo tėvas buvo miesto kaminkrėtys, o Jašius paveldėjo tėvo amatą. Jis jau buvo suaugęs vyras, bet be žmonos ir gyveno su savo sena motina Maciechova.

Ateidavo pas mus vieną kartą per mėnesį, basas, kiekvienas jo žingsnis palikdavo ant grindų juodą pėdsaką. Mano motina, amžinatilsį, išbėgdavo jo pasitikti, kad jis tik toliau nebeitų. Jį išlaikė miestas, bet moterys jam kartais duodavo grašį ar duonos kampą, kai baigdavo darbą. Toks buvo paprotys. Vaikai nuo jo slėpdavosi, nors jis niekados niekam nebuvo padaręs bloga. Ir kol jis buvo kaminkrėtys, kaminai niekad neužsidegdavo. Sekmadieniais, kaip ir visi katalikai, jis nusiprausdavo ir su motina eidavo į bažnyčią. Betgi nusiprausęs tapdavo dar juodesnis, gal ir dėl to už jo nei viena netekėjo.

Vieną pirmadienį — atmenu, lyg tai būtų vakar,— įėjo Feitelis Vandens Nešėjas ir pasakė mums, kad Jašius nukrito nuo Tevjės Borucho stogo. Tevjė Boruchas turėjo

dviaukštį namą turgaus aikštėje. Visiems buvo gaila mūsų kaminkrėčio. Jašius visados laipiojo stogais guviai, tarsi katinas, bet jeigu jau žmogui yra lemta nelaimė, jos neišvengsi. Ir atsitik tu man taip, kad anas namas buvo dar ir aukščiausias mieste. Feitelis sakė, kad Jašius susitrenkė galvą, bet nelūžusi jam nei ranka, nei koja. Kažkas jį pargabenęs namo. Jis gyveno priemiestyje, prie miško, apgriuvusioje lūšnoje.

Ėjo laikas, niekas nieko apie Jašių nebegirdėjo. Kam čia rūpi kaminkrėtys? Jei jis jau nebegali dirbti, miestas pasisamdys kitą. Ir vieną dieną vėl atėjo Feitelis su dviem kibirais vandens ant savo tų naščių ir pasakė mano motinai: „Feige Breine, ar jūs girdėjote naujieną? Jašius kaminkrėtys skaito žmonių mintis". Mano motina nusijuokė ir nusispjovė: „Kas čia per juokai? — paklausė ji. „Jokie čia juokai, Feige Breine,— atsakė jis.— Visiškai jokie čia juokai. Jis guli ant gulto, sutvarstyta galva ir įžvelgia visų paslaptis". Mano motina ėmė bartis: „Gal tau pačiam pasimaišė?" Netrukus apie tai šnekėjo visas miestas. Trinktelėjimas per galvą Jašiui atpalaidavo kažkokį varžtelį galvoje, jis pasidarė aiškiaregys.

Mieste buvo mokytojas Nochemas Mehelis, jis paskelbė, kad Jašių atsiuntė Dievas. Tačiau tai negirdėtas dalykas! Jeigu trinktelėjimas per galvą galėtų paversti žmogų aiškiaregiu, tai kiekviename mieste jų būtų šimtai. Bet žmonės nuėjo pas jį ir viską matė savo akimis. Būdavo, kas nors išsitraukia iš kišenės saują monetų ir pasiklausia: „Jašiau, ką turiu rankoje?" Ir Jašius jam atsakydavo: „Tiek ir tiek trigrašių, tiek ir tiek pinigėlių po keturis ir po šešis grašius, tiek ir tiek kapeikų". Monetas suskaičiuodavo, viskas būdavo apsakyta kuo tiksliausiai. Kitas, žiūrėk, paklausia: „Ką aš veikiau prieš savaitę šituo laiku Liubline?" Ir Jašius atsakydavo, kad anas buvo užsukęs į karčemą su dviem vyrais. Tuos vyrus nusakydavo taip, lyg jie būtų stovėję jam prieš akis.

Kada miesto valdžia ir gydytojas išgirdo tas šnekas, paknopstomis atbėgo. Maciechovos pašiūrė buvo ankšta ir įlinkusiomis lubomis, svečių kepurės jas net siekė. Jie

puolė jį tardyti, o jis, pasirodo, iš tikro viską žinojo. Kunigas sunerimo; kaimo žmonės ėmė šnekėti, kad Jašius yra šventasis. Nedaug bereikia, ir jie ims vežiotis Jašių į maldininkų kalvarijas, kaip kokį šventą paveikslą. Bet daktaras sakė, kad jo negalima judinti. Be to, Jašius nebūdavo Dievo namuose toks jau dažnas svečias, nebent sekmadieniais pasirodydavo.

Ką gi, jis guli sau kertėje, kalbėdamas kaip ir kiekvienas gatvėje sutiktasis, valgo, geria, žaidžia su savo motinos šunimi. Betgi žino viską: ką žmonės turi švarkų arba kelnių kišenėse; kur štai šitas paslėpė pinigus; kiek anas užvakar per butelio kaklą išvarė.

Pamačiusi minias lankytojų, motina Maciechova ėmė prašyti kaip už bilietus — nuo galvos po kapeiką. Visi užmokėdavo. Gydytojas parašė laišką į Liubliną, o miesto burmistras nusiuntė tą — kaipgi tas daiktas nūnai vadinasi — raportą; ir dideli žmonės mūsuose apsilankė iš Zamostės ir Liublino. Žmonės šnekėjo, kad gubernatorius netgi yra atsiuntęs savąjį įgaliotinį. Burmistras tuoj išsigando ir liepė iššluoti visas gatves. Net ir visa Rotušė buvo skubiai išbaltinta. O visa tai dėl ko? Dėl Jašiaus Kaminkrėčio. Gitelio, užeigos laikytojo, namuose kilo sąmyšis — argi kas nors kada nors buvo sapnavęs apie tokius aukštus svečius?

Visa delegacija išsiruošė į Jašiaus lūšną, jį išklausinėjo. Nuo to, ką Jašius pasakė, valdininkams ėmė drebėti kinkos. Ką ten gali žinoti, dėl ko valdininkams dreba kinkos? Jie visi mėgo kyšius, ir Jašius jiems viską išklojo. Ką toks kaminkrėtys supranta? Svarbiausias iš visų svečių — nepamenu vardo — tvirtino, kad Jašiui yra pasimaišęs protas ir kad jį reiktų išvežti į prieglaudą. Tačiau daktaras nesutiko, tvirtindamas, kad paciento negalima judinti, kitaip mirs.

Pasklido apkalbos, kad gubernatoriaus įgaliotinis susivaidijo su daktaru ir juodu kone susipešė. Betgi mūsų gydytojas ir pats buvo pareigūnas: gubernijos daktaras ir valdybos narys. Vyras jis buvo nepalenkiamas — nie-

kas ir niekad jo negalėtų papirkti, taip kad jis nesibijojo tos kaminkrėčio vidinės akies. Trumpai šnekant, daktaras ginčą laimėjo. Bet vėliau įgaliotinis raportavo, kad Jašius nesveikas ir tikriausia apskundė daktarą, kadangi pastarąjį neilgai trukus perkėlė į kitą apskritį.

Tuo tarpu Jašiui galva sugijo ir jis vėl ėmė valyti kaminus. Bet jis liko keistas. Užeis, būdavo, į namus savo grašių, o moterys klausia: „Jašiau, kas ten, sakyk, kairiajame stalčiuje?“ arba „Atspėk, ką čia turiu saujoje?“, arba „Ką gi aš valgiau vakar vakarienės?“ Jis pasakydavo viską. Jos paklausia: „Jašiau, kaip tu sužinai tokius dalykus?“ Jis tik pečiais gūžteli: „Žinau, ir tiek. Dėl to, kad esu per galvą trenktas“. Ir jis paliesdavo pirštu smilkinį. Jį būtų buvę galima vežioti po didmiesčius ir žmonės bilietus pirktų, kad Jašių galėtų pamatyti, bet argi kam rūpi tokie niekai?

Mieste gyveno keletas vagių. Jie išvogdavo iš palėpių skalbinius ir apskritai bet ką, kur tik pasiekdavo jų pirštai. Ką gi, jiems jau nesisekė vogti. Auka pasiklausdavo Jašiaus, ir šis pasakydavo vagies vardą ir vietą, kur slepiami tie daiktai. Apie Jašių pasklido garsas ir po kaimus, ir kai tik valstiečiui arklį nujodavo, jis atvykdavo sužinoti, kas ir kur. Jau keli vagys šitaip pakliuvo kalėjiman. Vagys Jašių stačiai ėmė ir perspėjo, kad jam bus galas. O Jašius įžiūrėdavo visas užmačias. Vieną naktį jie atėjo jo mušti, o jis pasislėpė kaimyno svirne. Būdavo, svies į jį akmenį, o jis atšoks arba pasilenks dar tam akmeniui neišlėkus iš rankos.

Žmonės, būdavo, nukiša daiktus — pinigus, brangenybes — ir Jašius visad pasako, kur kas yra. Net nesusimąstydamas. Jei vaikas pasimes, motina bėga pas Jašių, jis ją nuveda pas vaikelį. Vagys jį bandė apkalbėti, šmeižė, esą čia jis pats vaiką pavogęs, bet niekas vagimis netiki. Žmonės jam nemokėdavo už patarimus. Jo motina pareikalaudavo pinigų, bet jis pats buvo kitoks, nesusiprotėjęs. Niekados nesuprato, ką ir už kiek graših išeina nusipirkti.

Turėjome mieste rabiną, Arielį. Jis čia atvyko iš didelio miesto. Per didįjį šabą, prieš Peisacho šventes[1], pamokslavo sinagogoje. Ir apie ką kalbėjo? Apie Jašių Kaminkrėtį. Eretikai, sakė jis, neigia, kad Mozė — pranašas. Jie sako, kad viskas turėtų būtų protu suvokiama. Tai kokiu gi būdu Jašius Kaminkrėtys sužino, kad Itės Chajos, riestainių kepėjos, vestuvinis žiedas įkritęs į šulinį? Ir jeigu jau Jašius Kaminkrėtys gali sužinoti paslaptis, tai kas gi galėtų suabejoti šventųjų galia? Mieste buvo ir tų eretikų, bet jie negalėjo čia nieko paaiškinti.

Tuo tarpu naujienos apie Jašių pasiekė Varšuvą ir kitas vietas. Apie jį rašė laikraščiai. Ir iš Varšuvos iškeliavo komisija. Burmistras vėl pasiuntė miestan šauklį, skelbiantį, kad būtų išvalyti namai ir kiemai, turgaus aikštė net blizgėjo. Po Sukoto prasidėjo lietūs. Turėjome tik vieną išgrįstą gatvę — Bažnyčios gatvę. Todėl visur kur buvo išguldytos lentos bei rąstai, kad Jų prakilnybės iš Varšuvos purvynėlio nebraidytų. Gitelis, užeigos lankytojas, paruošė lovas, jas baltai užtiesė. Visas miestas per galvą vertėsi. Tik vienas Jašius neėmė į galvą. Vaikščiojo į savo darbus ir krėtė kaminus kaip visados. Neturėjo tiek proto, kad išsigąstų viršininkų iš Varšuvos.

Dabar paklausykite: dieną prieš atvykstant komisijai iškrito sniegas ir netikėtai pašalo. Praėjusią naktį iš Chaimo Kepėjo kamino pakilo kibirkštys ir netgi liepsnos liežuviai. Chaimas išsigando, kad prasidės gaisras, ir pasikvietė Jašių Kaminkrėtį. Jašius atsinešė vielinį šepetį ir išvalė kaminą. Kepėjo krosnis dega valandų valandas, ir kamine nusėda galybė suodžių. Kai Jašius lipo žemėn, jis paslydo ir vėl nukrito. Ir vėl susitrenkė galvą, bet ne taip smarkiai, kaip aną kartą. Netgi kraujo nebuvo. Atsikėlė ir nuėjo namo.

Mielieji mano, kai kitą dieną atvažiavo komisija ir ėmė Jašių tardyti, jis vėl absoliučiai nieko nebežinojo.

---

[1] Peisachas (hebr.) — Perėjimo per dykumą ir išsivadavimo iš vergijos šventė, švenčiama pavasarį.— Vert.

[2] Sukkot (hebr.) — „Palapinių“ šventė, atmenant tremtį.— Vert.

Pirmasis trinktelėjimas jam kažką atvėrė, antrasis — klapt ir užvėrė. Jų prakilnybės jam sakė: atspėk, kiek turiu pinigų ir ką gi mes veikėme vakar? Ką valgėm pietų prieš savaitę? Bet Jašius tik viepėsi kaip avis ir atsakinėjo: „Kad aš nežinau“.

Pareigūnai įdūko. Jie iškoneveikė policijos viršininką ir naująjį daktarą. Jie pareikalavo, kad būtų atsakyta, kam jie nukeliavo šitiek varstų, ar kad pamatytų tokį kvaišelį, tikrą kelmą, kuris yra niekas kitas, o tik paprasčiausias kaminkrėtys.

Policijos viršininkas ir visi kiti prisiekė, kad Jašius dar tik prieš dieną ar dvi žinojo viską. Bet svečiai jų neklausė. Kažkas jiems užsiminė, kad Jašius nusirito nuo stogo ir antrukart trinktelėjo galvą, bet žmonės taip jau yra sutverti, jie tiki tik tuo, ką mato. Policijos viršininkas priėjo prie Jašiaus ir ėmė jam baksnoti kumščiu galvą. Gal tas varžtelis ir vėl atsileistų? Bet jei jau durelės smegenyse užsidarė, tai užsidarė.

Komisija sugrįžo į Varšuvą ir paneigė visą istoriją nuo pradžios iki galo. Jašius ir toliau krėtė kaminus, dar metus ar dvejus. Po to mieste prasidėjo antkrytis, ir jis mirė.

Smegenyse pilna visokių visokiausių durelių bei kamarėlių. Kartais trinktelėjimas per galvą apverčia visą tą ūkį aukštyn kojomis. O visi tokie reikalai yra susiję su siela. Be sielos žmogaus galva nebūtų gudresnė už koją.

KARVELIAI

Mirus profesoriaus Vladislavo Eibėšiuco žmonai, jam teliko jo knygos ir paukščiai. Jis atsisakė istorijos profesoriaus pareigų Varšuvos universitete, nes nebegalėjo ilgiau pakęsti studentų, priklausančių Lenkijos aro brolijai, chuliganizmo. Jie ateidavo į paskaitas su auksu siuvinėtom brolijos kepuraitėm, švaistydavosi sunkiomis lazdomis, visuomet pasirengę kam nors kibti į atlapus. Kažkodėl, o šito profesorius neįstengė suvokti, dauguma jų buvo raudonais veidais, spuoguotais sprandais, riestanosiai, plačiais skruostikauliais, sakytum, jų neapykanta žydams būtų pavertusi juos visus vienos giminės nariais. Negalėjai atskirti net jų balsų, reikalaujančių, kad žydų kilmės studentai sėdėtų atitvertuose suoluose.

Vladislavui Eibėšiucui buvo mokama kukli pensijėlė. Jos tepakako duonai ir butui, bet ar senatvėje žmogui reikia ko daugiau? Jo apžlibusi tarnaitė Teklė buvo lenkų kaimietė. Profesorius jau seniai buvo nustojęs jai mokėti. Ji virė jiedviem košes ir šutinius, kuriuos jie sugebėdavo sukramtyti. Nei vienam nereikėjo naujų drabužių, netgi batų. Eilutės, paltai, aptrinti kailiniai, lygiai kaip ir ponios Eibėšiuc suknelės, buvo likę nuo senų laikų. Viskas buvo rūpestingai įvilkta į maišus nuo kandžių.

Per daugelį metų profesoriaus biblioteka taip išsiplėtė, kad visos sienos nuo lubų iki grindų buvo uždengtos knygų lentynomis. Knygos ir rankraščiai mėtėsi drabužių spintose, skryniose, rūsyje ir ant aukšto. Kol ponia Eibėšiuc buvo gyva, ji kartas nuo karto vis bandydavo šį bei tą patvarkyti. Nuo knygų valė dulkes ir vėdino spintas. Lūžinėjančios knygų nugarėlės arba nuplyšę vir-

šeliai būdavo suklijuojami. Atlikę rankraščiai — kišami į krosnį. Bet jai mirus visa tvarka pašlijo. Profesorius prisipirko narvelių su paukščiais — papūgomis, papūgėlėmis, kanarėlėmis. Jis visados mylėjo paukščius ir palikdavo narvelius atvirus — kad paukščiai galėtų laisvai paskrajoti. Teklė niurnėdavo, kad nespėja valyti, bet profesorius sakydavo: „Tu — kvaila moteriškaite, kas yra nuo Dievo — tas švaru".

Lyg to nepakaktų, profesorius kasdien dar lesindavo karvelius gatvėse. Kas mielą rytą ir vakarą kaimynai matydavo jį išeinant su sėmenų maišeliu. Tai buvo mažas žmogelis, susimetęs į kuprą, su reta barzdžiuke, iš baltos vėl virtusia geltona, su kumpa nosimi ir įkritusia burna. Per storus akinių stiklus jo rudos akys po styrančiais antakiais atrodė išsiplėtusios ir žvairokos. Jis kasdien vilkėdavo tą patį žalzganą durtinį ir avėdavo pusbačius bukomis nosimis, su elastingais įdėklais, kokių jau seniai niekas nebesiuvo. Neklusnios žilų plaukų sruogos styrojo šen bei ten iš po mažytės apskritos kepuraitės. Kai tik profesorius išeidavo pro vartelius, netgi jam dar nepradėjus šaukti „ūli, ūli, ūli" (tai ženklas karveliams sulėkti, kaip kad „čip, čip, čip" viščiukams), karvelių tuntai pakildavo iš visų galų. Jie laukė jo ant senų čerpių stogų ir medžių šakose aplink venerinę ligoninę. Gatvė, kurioje gyveno profesorius, prasidėjo Novy Sviat bulvare ir nėrė žemyn, Vistulos upės link. Vasarą tarp grindinio akmenų čia dygdavo žolė. Mažai kas bepravažiuodavo šia gatve. Retsykiais atbildėdavo katafalkas pasiimti kokio nors paciento, mirusio nuo sifilio ar džiovos. Arba policijos vežimas atveždavo būrį prostitučių, suimtų už venerinių ligų platinimą. Kai kuriuose kiemuose vanduo tebebuvo pumpuojamas hidrantais. Gyventojai daugiausia buvo senyvo amžiaus ir retai beišeidavo. Karveliai čia galėjo ilsėtis nuo miesto triukšmo.

Profesorius sakydavo Teklei, kad juos lesinti jam tas pat, kas vaikščioti į bažnyčią arba sinagogą. Dievas pagarbinimų nealksta, tačiau karveliai laukia kasdien, vos pateka saulė, kad juos kas nors pasotintų. Nerasi geres-

nio būdo pasitarnauti Kūrėjui, kaip daryti gera Jo sutvėrimams.

Profesorius lesindavo karvelius ne vien dėl malonumo. Jis iš jų mokėsi. Jis kažkada skaitė ištrauką iš Talmudo, kurioje žydai buvo prilyginami karveliams, ir tik neseniai suvokė šio palyginimo prasmę. Karveliams nėra duota ginklo išlikimui. Jie gyvena vien todėl, kad žmonės jiems kartais pamėtėja atliekų. Juos gąsdina triukšmas, pabaido ir pats mažiausias šunėkas. Jie nesugeba netgi nuvyti žvirblių, nusinešančių jų trupinius. Karvelio, kaip ir žydo, tikroji atgaiva yra tyla, taika ir gera valia. O kiekviena taisyklė turi išimčių. Tarp karvelių, kaip ir tarp žydų, gali rastis ir karingų atstovų, neigiančių savo protėvių palikimą. Pasitaiko karvelių, kurie išvaiko kitus, peša skiauterę artimui savo ir bando nusitverti trupinį, dar net jo nepasiekę. Profesorius Eibėšiucas paliko universitetą ne vien dėl antisemitiškai nusiteikusių studentų, kurie naudojosi tuo kiršinimu saviems propagandiniams tikslams.

Per tuos daugelį metų, kai profesorius Eibėšiucas mokėsi, mokė, rausėsi archyvuose ir rašė moksliniams žurnalams, jis be perstojo ieškojo prasmės, istorijos supratimo dėsnių, kurie paaiškintų, koks žmonijos tikslas, kas žmones amžinai verčia kariauti. Buvo laikas, kai profesorius linko į materialistinį įvykių aiškinimą. Jis žavėjosi Lukrecijumi, Didro, Fogtu, Fojerbachu. Netgi kurį laiką tikėjo Karlu Marksu. Bet jo jaunos dienos greit praėjo. Dabar profesorius linko į priešingą kraštutinumą. Žmogus nebūtinai turi būti tikintis, kad įžiūrėtų gamtoje tikslą, vadinamąją teleologinę tiesą, kuri mokslams yra griežtas tabu. Taip, gamtoje esama plano, nors mums tai dažnai atrodo absoliutus chaosas. Mes visi esame reikalingi: žydas, krikščionis, musulmonas, arba sakykime, Aleksandras Didysis, Karlas Didysis, koks nors Napoleonas ir netgi Hitleris. Bet kodėl ir kam? Ką čia sumanė Pasaulio Sutvėrėjas, leisdamas katinui praryti pelę, vanagams sudraskyti triušius arba Lenkų brolijos studentams užgaulioti žydus?

Vėliau profesorius lyg ir numojo ranka į istoriją. Senatvėje jis priėjo išvados, kad jei kas nors jį iš tikro ir domina, tai biologija ir zoologija. Jis įsigijo krūvą knygų apie žvėris ir paukščius. Nors ir kentėjo nuo glaukomos ir beveik nieko nematė dešine akimi, nusipirko senovinį mikroskopą. Jo tyrinėjimai neturėjo jokio mokslinio tikslo. Jis skaitydavo vien pažinimui, taip, kaip vaikai skaito Talmudą — netgi linksėdamas ir giedodamas — kaip ir jie. Arba, žiūrėk, išsipeša kokį barzdos plaukelį, pasideda ant stikliuko ir įsispitrija per mikroskopą. Kiekvienas plaukas yra sudėtingas kaip kosmosas. Lapas, svogūno lakštas, netgi drėgnas žemės grumstas iš Teklės vazonėlio atskleidžia jam grožybes ir darną, kurios gaivina dvasią. Profesoriui Eibėšiucui šitaip sėdint prie mikroskopo, jo kanarėlės čirškė, papūgėlės čiauškėjo, čirpė, bučiavosi, ilgauodegės papūgos tauškėjo, pravardžiuodamos viena kitą „šūdžiau, durneli ir latre“ — kaimiška Teklės šnekta. Ne, nebuvo lengva įtikėti gera Viešpaties valia, tačiau Dievo išmintis švytėjo kiekvienoje žolelėje, kiekvienoje muselėje, kiekviename žiede ar vabalėlyje.

Įėjo Teklė. Ji buvo mažytė, raupsuotu veidu, retučiais plaukais — žilais su šiaudų spalvos priemaiša. Vilkėjo išblukusia suknia, avėjo nunešiotom šlepetėm. Virš jos atsikišusių skruostikaulių žvilgėjo pora įkypų akių, žalių kaip katės. Eidama ji pavilkdavo vieną koją. Ją kamuodavo sąnarių skausmai ir ji gydėsi savuosius negalavimus trauktinėmis bei tepalėliais, kurių išprašydavo iš dievažin kokių šundaktarių. Ji vaikščiodavo į bažnyčią žibinti žvakių saviems šventiesiems.

— Užvirinau pieno,— tarė ji.

— Aš nenoriu.

— Tai gal su kava?

— Ne, Tekle, ne. Aš visai nieko nenoriu.

— Jums išdžius gomurys.

— O kur, tamsta, skaitei, kad gomurys turi būti neišdžiūvęs?

Teklė nieko jam neatsakė, bet ji neišėjo. Kuomet ponia Eibėšiuc gulėjo mirties patale, Teklė prisiekė jai,

kad pasirūpins profesoriumi. Po valandėlės profesorius pasikėlė nuo krėslo. Jis sėdėdavo ant pagalvėlės, kad jo hemorojus nepaūmėtų.

— Tu vis dar čia, Tekle? Užsispyrusi kaip ir mano, amžinatilsį, žmona, tebūna lengva jai žemelė.

— Jums jau būtų laikas išgerti vaistų.

— Vaistų? Kvaila moteriškaitė. Jokia širdis nesidarbuoja amžinai.

Profesorius padėjo didinamąjį stiklą ant atversto „Lenkijos paukščių" knygos puslapio ir nuėjo pasižiūrėti savųjų paukščių.

Laukinių karvelių lesinimas buvo mielas jo širdžiai, bet rūpinimasis pulkais paukščių, gyvenančių atdaruose narveliuose ir skrajojančių po visus kambarius, reikalavo iš profesoriaus pastangų ir atsakomybės. Ne tik tai, kad Teklei tekdavo nuolat valyti kambarius. Nebūdavo nė dienos, kad neatsitiktų kokia nelaimė. Tai papūgėlė įstringa už knygų spintos ir ją tenka gelbėti. Tai, žiūrėk, patinėliai susipešė. Tai patelių ką tik padėti kiaušiniai įdūžta. Profesorius paskirstė įvairias paukščių rūšis po atskirus kambarius, bet Teklė, žiūrėk, pamiršta ir palieka duris atviras. Buvo pavasaris, bet negalėjai atidaryti langų. Visur tvyrojo sausas ir salsvas paukščių mėšlo kvapas. Paukščiai paprastai naktimis miega, tačiau pasitaikydavo, kad papūga, pažadinta kažin kokio paukštiško košmaro, imdavo aklai skrajoti tamsoje. Tekdavo degti šviesas, kad neužsimuštų. Betgi kiek džiaugsmo tie sutvėrimai teikdavo profesoriui Eibėšiucui mainais už kelis grūdelius! Viena papūga išmoko krūvą žodžių ir net keletą ištisų sakinių. Nusklendusi jam tiesiai ant apskritos plikės, ji žnybčiodavo ausies spenelį, užsikardavo ant akinių rėmo ir netgi tupėdavo kaip akrobatas jam ant smiliaus, kai jis rašydavo. Metų metais bendraudamas su paukščiais, profesorius Eibėšiucas įsitikino, kokie tai sudėtingi sutvėrimai, kokio jie įvairaus būdo, kiek turi savitumų. Jau daugelį metų jis juos stebėjo, o jie jį nesiliovė stebinę keisčiausiais akibrokštais.

Profesoriui ypač patiko tai, kad šie padarai neturi jokio istorijos jausmo. Kas buvo, tas pražuvo. Visi nuotykiai iškart užmirštami. Kiekviena diena — tai nauja pradžia. Tačiau ir čia pasitaiko išimčių. Profesorius matė, kaip vienas papūgiukas nugaišo iš liūdesio, mirus patelei. Jis stebėjo, kad ir paukščiai pameta galvas iš meilės, pavyduliauja, varžosi vienas kito. Pasitaiko, kad ir užmuša vienas kitą arba nusižudo. Jis galėdavo stebėti juos valandų valandas. Jam aiškėjo didis sumanymas — iš to, kad jie turi Dievo jiems suteiktus jausmus, instinktus, sparno konstrukciją; iš to, kokiu būdu jie peri, meta plunksną ir keičia spalvą. Kaip visa tai veikia? Paveldėjimas? Kas yra genai, chromosomos?

Mirus žmonai profesorius paprato šnekėtis su savimi arba su tais, kurie jau kadų kadaise numirę. Jis pasakydavo Darvinui: „Ne, Čarlzai, tavo teorijos neišsprendžia galvosūkio. Nei jūsų, mesjė Lamarkai".

Tą popietę, išgėręs vaistų, profesorius pripylė maišelį sėklų, sėmenų ir džiovintų pupų ir išėjo lesinti karvelių. Kad ir buvo gegužis, bet lijo ir šaltas vėjas pūtė nuo Vistulos. Staiga nustojo liję, saulė perkirto debesis kaip dangiškasis kalavijas. Kai tik pasirodė profesorius Eibėšiucas, karveliai sulėkė iš visų pusių. Kai kurie nekantraudami plakė sparnais į profesoriaus skrybėlę, kone numušdami ją nuo galvos. Jis susigriebė, kad atsinešė per mažai lesalo tokiam pulkui karvelių. Profesorius kruopščiai išbarstė sėklas, kad karveliai nesusipeštų, bet netrukus jie suskrido į vieną plazdantį tuntą. Buvo ir tokių, kurie tūpė tiesiai kitiems ant nugarų, braudamiesi į pirmųjų tarpą. Gatvė buvo pernelyg ankšta tokiam paukščių būriui. „Tie bėdžiai išalkę",— suniurnėjo sau panosėj profesorius Eibėšiucas. Jis puikiai žinojo, kad juos lesindamas nepalengvins jų dalios. Kuo gausiau juos lesini, tuo jie sparčiau dauginasi. Jis buvo skaitęs, kad kažkur Australijoje karvelių prisiveisė tie, kad stogai lūžo nuo jų svorio. Galų gale gamtos niekas nepergudraus. Bet kartu profesorius negalėjo leisti šitiems sutvėrimams badauti.

Profesorius grįžo į prieškambarį, kur laikė lesalą, ir vėl prisipylė maišelį. „Jie tikriausiai nelauks“,— sumurmėjo jis. Kai jis išėjo, paukščiai tebebuvo ant žemės. „Dėkui Dievui“,— tarė jis stebėdamasis, kad šie žodžiai lyg iš maldos. Jis pradėjo barstyti lesalą, bet jam drebėjo rankos, ir grūdai byrėjo prie pat kojų. Karveliai tūpė profesoriui ant pečių, ant rankų, plazdėdami sparnais ir lesčiodami snapais. Vienas nutrūktgalvis karvelis net bandė nutūpti ant maišelio krašto.

Netikėtai profesoriui Eibėšiucui į kaktą kirto akmuo. Akimirką jis nesuprato, kas jam atsitiko. Paskui atskriejo dar du akmenys — vienas kliudė alkūnę, kitas sprandą. Visi karveliai pakilo vienu kartu. Profesorius šiaip ne taip nukėblino iki namų. Jis dažnai skaitydavo laikraščiuose apie tai, kad žydai yra chuliganų užpuldinėjami priemiesčiuose ir Saksonijos soduose. Bet jam šiaip niekad nebuvo atsitikę. Iš pradžių jis net nesusigaudė, kas jį labiau žeidžia: skausmas prakirstoje kaktoje ar gėdos jausmas. „Argi mes tiek nusmukome“,— sumurmėjo jis. Teklė tikriausiai matė pro langą, kas atsitiko, nes ji išbėgo jo pasitikti išskėstom rankom, pažaliavusi iš įtūžio. Ji šnypštė, keikėsi, puolė į virtuvę drėkinti rankšluosčio šaltame vandeny. Profesorius nusiėmė skrybėlę ir bandė apčiuopti gumbą. Teklė nusivedė jį į miegamąjį, nuvilko jam paltą ir privertė gultis. Bruzdėdama apie jį, ji be perstojo burnojo:

— Nubausk juos, Dieve. Atlygink jiems, Tėve Aukščiausasai. Kad jie pekloj sudegtų, kad juos cholera, kad juos giltinė!

— Gana, Tekle, gana.

— Jeigu tokia mūsų Lenkija, tegu akmens ant akmens čia nelieka!

— Yra apsčiai gerų žmonių ir Lenkijoje.

— Velnio išperos, niekšai, pasiutę šunys!

Teklė išėjo tikriausiai kviestis policijos. Profesorius girdėjo, kaip ji rėkauja ir skundžiasi kaimynams. Paskui viskas nutilo. Atrodo, ji nenuėjo iki policijos, nes jis išgirdo grįžtant ją vieną. Ji bildėjo virtuvėje, niurnėdama

ir pykdama. Profesorius užsimerkė. „Anksčiau ar vėliau tenka viską patirti savo kailiu,— pagalvojo jis.— Kuo aš geresnis už kitas aukas? Tokia istorija, o kaip tik ja aš ir užsiimu metų metus".

Jam dingtelėjo hebrajiškas žodis, kurį jis buvo seniai užmiršęs: reshayim, pikta darantys. Iš tikro — bedieviai ir kuria mūsų istoriją.

Profesorius kurį laiką gulėjo nustebęs. Per vieną sekundę jis rado atsakymą, kurio ieškojo daugelį metų. Kaip obuolys, kurį Newtonas pamatė krintant nuo medžio, taip ir akmuo, mestas niekšo, atskleidė jam, Eibėšiucui, amžinąją tiesą. Viskas lygiai taip, kaip Senajame Testamente. Kiekviena karta turi savo melą, kiekviena karta pralieja kraują. Nevidonai nerimsta. Ar tai būtų karas, ar revoliucija, ar jie kovoja po viena vėliava, ar po kita, nesvarbu, kokie jų šūkiai, bet jų siekiai lieka tie patys — daryk pikta, kelk skausmą, liek kraują. Bendras tikslas susiejo Aleksandrą Makedonietį ir Hamilkarą, Čingischaną ir Karlą Didįjį, Chmielnickį ir Napoleoną, Robespierre'ą ir Leniną. Pernelyg paprasta? Traukos dėsnis taipogi paprastas, ir kaip tik dėl to jo niekas taip ilgai neatrado.

Sutemo. Vladislavas Eibėšiucas ėmė snūduriuoti. Prieš užmigdamas jis tarė sau: „Betgi tai negali būti taip paprasta!"

Vakarę Teklė atsinešė ledo ir uždėjo profesoriui naują kompresą. Ji norėjo iškviesti gydytoją, bet jis neleido. Jam būtų gėda prieš daktarą ir kaimynus. Teklė išvirė jam avižinės košės. Kas vakarą prieš guldamas profesorius patikrindavo visus narvelius, pastatydavo šviežio vandens, padėdavo grūdų ir daržovių, pakeisdavo smėlį. Šį vakarą jis patikėjo šiuos darbus Teklei. Ji išjungė šviesą. Kai kurios papūgos jo miegamajame liko narvuose. Kitos užmigo, sutūpusios ant portjerų skersinio. Nors profesorius ir buvo išvargęs, miegas neėmė. Jo sveikoji akis buvo užtinusi ir jam buvo sunku prasimerkti. Kad tik visai neapakčiau, meldė jis Jėgų, kurios valdo pasaulį. Jau geriau mirti, negu gyventi be šviesos.

Jis užmigo ir sapnavo nematytus kraštus, vietas, kur niekados nėra buvęs, kalnus, slėnius, sodus su milžiniškais medžiais, su neregėtų gėlių lysvėmis. „Kur aš? — paklausė jis savęs sapne — Italijoje? Persijoje? Afganistane?“ Visa žemė jam po kojomis plaukte plaukė, lyg jis keliautų lėktuvu. Bet jis vis dėlto buvo ne lėktuve. Ko gero, jis buvo pakibęs erdvėje. „Ar manęs jau nebeveikia žemės trauka? Kaipgi šitaip atsitiko? Čia nėra atmosferos. Kad tik neuždusčiau!“

Jis pabudo ir kurį laiką negalėjo prisiminti, kur esąs. Pajuto, kad jam ant galvos uždėtas kompresas. „Kodėl mano galva sutvarstyta? — nustebo jis. Staiga jis viską prisiminė.— Taigi istoriją kuria pikta darantys. Aš atradau niutoniškąją istorijos formulę. Turėsiu perrašyti savo darbus“. Ūmai jam nusmelkė kairįjį šoną. Jis gulėjo klausydamasis, kaip tvinksi skausmas krūtinėje. Turėjo tablečių nuo priepuolių, bet jos buvo stalčiuje jo kabinete. Stefanija, jo velionė žmona, įtaisė jam mažytį varpelį Teklei pasišaukti, jeigu naktį jis pasijustų blogai. Bet šį kartą profesorius Eibėšiucas neskambino. Jis net abejojo, ar verta užsižiebti naktinę lempą. Jo paukščius gąsdindavo šviesa ir triukšmas. Teklė tikriausiai pavargusi po dienos darbų ir išgyvenimų. Chuliganiškas antpuolis ją sujaudino net labiau nei jį. Ką ji turi gyvenime be tų kelių miego valandėlių? Nei vyro, nei vaikų, nei giminių, nei draugų. Jis užrašė jai savo turtą. Bet ar jis ko nors vertas? Ko verti tie jo neskelbti rankraščiai? Naujoji formulė...

Valandėlę profesoriui Eibėšiucui atrodė, kad dūžiai jo krūtinėje aprimo. Staiga jis pajuto baisų dūrį širdyje, petyje, rankoje, šonkauliuose. Jis ištiesė ranką prie varpelio, bet pirštai suglebo, nespėję nieko pasiekti. Jis nė neįsivaizdavo, kad įmanomas toks baisus skausmas. Atrodė, tarsi širdis būtų suspausta kumštyje. Jis vapėjo ir švokštė. Galvoje švystelėjo paskutinė mintis:

— Kas bus karveliams?

Ankstų rytą, kai Teklė įkišo galvą į profesoriaus kambarį, ji vos jį atpažino. Tai, ką ji išvydo, nebuvo profesorius, o kažkokia groteskiška lėlė; nugeltusi kaip molis,

kieta kaip kaulas, prasižiojusi, perkreipta nosimi, stačia barzda; vienos akies vokai buvo sulipę, kita akis buvo pusiau atmerkta, lyg besišypsanti jai iš ano pasaulio. Ranka vaškiniais pirštais gulėjo ant pagalvės.

Teklė ėmė spiegti. Subėgo kaimynai. Kažkas iškvietė greitąją. Bet jaunas stažuotojas, įžengęs į kambarį ir pasižiūrėjęs į lovą, tarė:

— Mes jam nebepadėsim.

— Jie jį užmušė, užmušė! — raudojo Teklė.— Jie jį užmėtė akmenimis. Kad jie nusprogtų, tie šunys, kad juos cholera, galvažudžiai, velnio išperos!

— Kas jie? — paklausė daktaras.

— Tai tie, mūsiškiai, vietiniai padugnės, žvėrys, banditai! — šaukė Teklė.

— Žydas, ką?

— Žydas.

— Tai ką padarysi.

Visų užmirštas, kol buvo gyvas, profesorius įgijo šlovę po mirties. Delegacijos atvyko iš Varšuvos universiteto, iš Laisvojo universiteto, iš Istorikų draugijos ir iš įvairiausių kitų organizacijų, grupių, brolijų, draugijų. Krokuvos, Lembergo, Vilniaus universitetų Istorijos katedros siuntė telegramas, kad į profesoriaus laidotuves atvažiuoja jų atstovai. Profesoriaus butas buvo užverstas gėlėmis. Akademikai, rašytojai, studentai budėjo įsitempę prie velionio garbės sargyboje. Kadangi profesorius buvo žydas, žydų laidojimo draugija atsiuntė du žmones giedoti psalmių.

Jo išgąsdinti paukščiai plazdėjo nuo sienos prie sienos, nuo lentynos prie lentynos, tūpė ant lempų, atbrailų, drapiruočių. Teklė mėgino suvaryti paukščius atgal į narvus, bet jie vis išsprūsdavo. Kai kurie išlėkė laisvėn pro neapdairiai paliktus atvirus langus ir duris. Viena papūga vis rėkavo tą patį žodį — nerimastingai, lyg kažką perspėdama. Telefonas skambėjo be perstojo. Žydų bendruomenės tarnautojai reikalavo avanso už sklypą kapinėse, meras lenkas, buvęs profesoriaus studentas, grasino, kad imsis griežtų priemonių.

Kitą rytą gatve atbildėjo žydiškas katafalkas, arkliai buvo užkloti juodomis dangomis nuo galvos ligi kojų — tesimatė vien akys. Kuomet karstas buvo išneštas iš namų ir laidotuvių procesija pajudėjo žemyn nuo kalvos Tomkų alėjos ir senamiesčio kryptimi, virš stogų pakilo debesys karvelių. Ir jų taip sparčiai daugėjo, kad jie užstojo dangų tarpunamiuose abipus gatvelės, ir taip sutemo, tarsi būtų saulės užtemimas. Jie atsilikdavo, akimirką sustingdavo ore, paskui, pasiviję procesiją, vėl sukdavo ratus aplink ją. Delegacijos, einančios paskui katafalką ir nešančios kaspinais apipintus vainikus, ėmė nustebę dairytis po dangų. Gatvės gyventojai, seneliai ir ligoniai, išėję atsisveikinti su profesoriumi, žegnojosi. Stebuklas vyko jų akyse, kaip ir bibliniais laikais. Teklė, skėsteldama rankomis iš po juodo šalio, sušuko: „Jėzau!"

Karvelių tuntai lydėjo katafalką, kol jis įsuko į Bravorų gatvę. Jiems sklandant ratais jų sparnai, nardydami iš šešėlio į saulę, nusidažė kraujo raudoniu, o paskui pritemo kaip švinas. Buvo aiškiai matyti, jog paukščiai manevruoja — nenori nei atsilikti nuo procesijos, nei ją pralenkti. Tik po to, kai katafalkas pasiekė Vežikų ir Marienštato gatvių sankryžą, karveliai užlenkė paskutinįjį ratą ir visa jų galybė nuskrido atgal — dangiškoji kariauna, palydėjusi savąjį geradėją į amžino poilsio vietą.

Kitas rytas išaušo apniukęs, rudeniškas. Dangumi traukė debesys — žemi, tarsi parūdiję. Kaminų dūmai ritinėjosi čerpių stogais. Tarpais nukrapnodavo smulkus lietus, čiurkšlės dursčiojo kaip adatos. Naktį kažkas nupiešė svastiką ant profesoriaus durų. Teklė išėjo su sėklų maišeliu, bet tik keli karveliai nusklendė ant grindinio. Jie lesiojo dvejodami, dirsčiodami į šalis, sakytum bijojo, kad yra pažeidę kažkokį sparnuočių įstatymą. Iš nutekamųjų griovių trenkė degėsiais ir dvėseliena — tuo aitriu artėjančios pražūties kvapu.

KABALISTAS IŠ RYTŲ BRODVĖJAUS

Kaip ir dažnai Niujorke būna, aplinka keitėsi. Sinagogos virto bažnyčiom, ješivos — garažais arba restoranais. Vienur kitur dar galėjai pamatyti senelių prieglaudą žydams, krautuvę su hebrajiškomis knygomis, susitikimų kampelį žemiečiams iš kokio nors bažnytkaimio Rumunijoje arba Vengrijoje. Kelis kartus per savaitę man tekdavo vykti į miestą, nes laikraštis jidiš kalba, kuriame spausdinausi, vis dar buvo čia. Kampinėje kavinėje galėdavai susitikti žurnalistų, rašytojų, rašančių žydiškai, mokytojų, Izraelio Fondo rinkėjų ir panašių žmonių, čia būdavo barščių, kreplach, lietinių ir kiaušininio kekso, ryžių pudingo bei kepenų pašteto. Dabar šioje vietoje valgė daugiausia juodieji ir puertorikiečiai. Jų balsai buvo kitokie, virtuvės kvapai irgi. Vis dėlto aš čia kaskart užsukdavau. Sušveisti savo pusryčių arba išgerti puodelio kavos. Kai tik įžengdavau į kavinę, išvysdavau vyrą, kurį pavadinsiu Joeliu Jabloneriu. Tai buvo senas žydų rašytojas, besigilinantis į kabalą. Jis buvo išleidęs knygų apie šventąjį Izaoką Luriją, rabiną Mozę iš Kordobos, rabį Nachmaną iš Bratislavos. Jabloneris buvo išvertęs į jidiš kalbą ir dalį Zoharo, jis rašė ir hebrajiškai. Kai pagalvojau, kiek jam metų, toptelėjo į galvą, kad jau turėtų būti septyniasdešimt.

Joelis Jabloneris, liesas ir aukštas, pageltusiu ir raukšlėtu veidu, turėjo švytintį kiaušą be vienui vieno plaukelio, įkritusius skruostus bei smailą nosį ir kaklą su išsišokusiu Adomo obuoliu. Akys buvo išvirtusios ir pageltusios. Nešiojo aptrintą kostiumą, prasisegusius marškinius, iš po kurių styrojo pražilę krūtinės plaukai. Vedęs niekados nebuvo. Jaunystėje sirgo džiova, ir daktarai re-

komendavo jam gydytis sanatorijoje Kolorado valstijoje. Kažkas man sakė, kad ten jį vertę valgyti kiaulieną, o dėl to jam buvo užėjus depresija. Jabloneris visados tylėjo, man pasisveikinus jis vos pastebimai linkteldavo, o dažniausia akis nukreipdavo į šalį. Gyveno iš kelių dolerių per savaitę, kuriais jį sušelpdavo Jidiš rašytojų sąjunga. Jo būste Šluotų gatvėje nebuvo vonios, telefono, centrinio šildymo. Jis nevalgė žuvies nei mėsos, netgi kiaušinių ar pieno — tik duoną, daržoves ir vaisius. Kavinėje visuomet užsisakydavo puodelį juodos kavos ir dubenėlį slyvų. Sėdėdavo sau valandų valandas, spoksodamas į sukamąsias duris, į kasininko stalelį arba į sieną, ant kurios prieš daug metų interjeristas nutapė turgelį Sodų gatvėj su prekiautojais bei karučiais. Dažai trupėjo.

Rašytojų sąjungos šefas man papasakojo, kad Joelio Jablonerio draugai visi čia, Niujorke, išmirė, tačiau jis tebeturįs giminių ir mokintinių Izraelyje. Jie jį vis kviečia ten apsigyventi. Išspausdins jo darbus (namie jis turįs skrynias, rankraščių prigrūstas), ras jam butą bei pasirūpins, kad visiškai nieko netrūktų. Jis turįs sūnėną Jeruzalėje, kuris yra universiteto profesorius, tebėra gyvi kai kurie sionistų lyderiai, laikę Jablonerį savuoju Dvasios tėvu. Tai ko gi jam tūnoti čia, Rytų Brodvėjuje, tokiam tyliam visų užmirštam žmogui? Rašytojų sąjunga siuntinėtų jam pensiją į Izraelį, taip pat jis galėtų gauti ir socdraudimo lėšų, kad ir niekados tuo nesirūpino. Čia, Niujorke, į jo butą jau keliskart įsiveržė plėšikai. Chuliganas išmušė jam paskutinius tris dantis. O Eizermanas, stomatologas, išvertęs į jidiš kalbą Šekspyro sonetus, man papasakojo, kad jis pasiūlė Jabloneriui dirbtinių dantų rinkinį, bet Jabloneris jam atsakęs: „Tėra vienas žingsnis nuo padirbtų dantų iki netikro proto".

— Didis žmogus, bet kvanktelėjęs,— tarė man Eizermanas, gręždamas ir plombuodamas dantis man pačiam.— Gal jis šitaip atgailauja už nuodėmes. Girdėjau, kad jis turėjęs krūvą mergų jaunystėje.

— Jabloneris — mergų?

— Taip, mergų. Aš asmeniškai pažinojau hebrajų kalbos mokytoją Deborą Soltis, kuri dėl jo iš galvos kraustėsi. Buvo mano pacientė. Mirė prieš kokius dešimt metų.

Čia Eizermanas papasakojo man kuriozišką istoriją. Joelis Jabloneris ir Debora Soltis susitikinėję kokį dvidešimt metų, tiesiog užsikalbėdavę apie hebrajų literatūrą, gramatikos subtilybes, Maimonidą ir rabį Jehudą Halevį. Bet porelė niekados nepažengusi tiek, kad pasibučiuotų. Didžiausias jų suartėjimas įvyko tuomet, kai jie kartą ieškojo posakio ar žodžio prasmės Ben Jehudos didžiajame žodyne, o jųdviejų galvos ėmė ir susidūrė. Jablonerį pagavo žaisminga nuotaika, jis tarė:

— Žinai ką, Debora. Apsikeiskime akiniais.

— Kam? — paklausė Debora Soltis.

— Ogi šiaip sau. Minutėlę.

Įsimylėjėliai apsikeitė skaitymo lęšiais. Bet jis nieko neįžiūrėjęs per josios stiklus, o ji nieko — per jo. Taigi akiniai grįžo jų šeimininkams atgal ant nosių. Tatai buvo pačio didžiausio jųdviejų artumo akimirka.

Ilgainiui nustojau lankytis Rytų Brodvėjuje. Siųsdavau savo darbus į redakciją ir užmiršau Joelį Jablonerį. Net nežinojau, ar tebėra gyvas. O buvo taip, kad vieną dieną aš įžengiau į viešbučio vestibiulį Tel Avive ir išgirdau plojimus gretimoj salėj. Durys į salę buvo praviros, ir aš ten dirstelėjau. Tribūnoje stovėjo Joelis Jabloneris, jis drožė kalbą. Buvo su šilko jamulke, nauja striuke ir baltais marškiniais, o jo veidas atrodė šviesus, rausvas, atjaunėjęs. Buvo užsiželdinęs žilą barzdžiukę, turėjo visą komplektą dirbtinių dantų. Manęs reikalai neskubino, susiradau tuščią kėdę ir atsisėdau.

Jabloneris nekalbėjo moderniuoju ivritu, bet senąja šventąja kalba, tardamas kaip aškenaziai. Kai skėsčiojo rankom, pamatydavau spindint jo naujutėlaičių rankogalių segtukus. Girdėjau jį talmudisto progiesme tariant: „Tas, Kurs neturi nei Pradžios, nei Galo, jei jau užpildė savimi visą erdvę“ ir, kaip Zohare parašyta, „niekur ne-

lieka vietos be Jo", tai kaip jis sutvėrė Visatą? Rabis Chaimas Vitalas mums atsako: „Prieš Sutvėrimą, Visagalio savybės buvo potencinės, o ne aktualios. Kaipgi galėtų būti Karalius be pavaldinių ir kaip galėtų būti malonė be gyvo daikto, kurs ją pelnytų?"

Jabloneris pagniaužė barzdžiukę ir dirstelėjo į užrašus. Retsykiais jis siurbteldavo arbatos iš stiklinės. Auditorijoje aš pastebėjau daug moterų ir netgi jaunų mergaičių. Keli studentai, prigulę, užsirašinėjo. Kad ir keista, ten sėdėjo netgi vienuolė. Ji tikriausiai suprato hebrajiškai. „Žydų valstybė prikėlė iš mirusiųjų Joelį Jablonerį",— tariau sau. Retai tenka džiaugtis laimingu svetimo likimu, o man triumfuojantis Joelis Jabloneris buvo tarsi Amžinojo žydo simbolis. Žmogus praleido dešimtmečius kaip visų apleistas vienišius. Dabar jis, atrodo, bus save atradęs. Išklausiau paskaitos ligi galo, po to sekė klausimai. Neįtikėtina, bet, pasirodo, tasai niaurus žmogus turėjo ir humoro jausmą. Sužinojau, kad paskaitą surengė komitetas, apsiėmęs išleisti Jablonerio veikalus. Vienas komiteto narių mane pažinojo, jis pasiklausė, ar nenorėčiau ateiti į banketą, rengiamą Jablonerio garbei. „Kadangi esate vegetaras,— pridūrė jis,— kaip sykis jums! Bus pateiktos tik daržovės, vaisiai ir riešutai. Naudokitės proga. Vegetarų banketai būna tik sykį per visą gyvenimą".

Tarp paskaitos ir banketo Joelis Jabloneris išėjo į terasą pailsėti. Diena buvo karšta, ir dabar, vėlyvą popietę, nuo jūros pūtė vėjelis. Priėjau prie jo sakydamas: „Jūs manęs neprisimenate, bet aš Jus pažįstu".

— Pažįstu patį labai gerai. Aš skaitau viską, ką pats rašai,— atsakė jis.— Netgi čia būdamas, aš nepraleidžiu tamstos apsakymų.

— Argi? Džiaugiuosi šitai iš jūsų girdėdamas.

— Sėskis, prašom,— jis parodė į kėdę.

Viešpatie, tylenis prabilo. Klausinėjo manęs visokiausių dalykų apie Ameriką bei Rytų Brodvėjų ir jidiš literatūrą. Prie mūsų priėjo moteris. Žilus plaukus buvo pasirišusi nelyginant kokiu turbanu ir dar užsidėjusi ant

viršaus šilko kepurėlę. Avėjo vyriškais batais, ant žemų ir plačių kulnų. Turėjo didelę galvą, atsikišusius skruostikaulius, čigonės figūrą ir juodas akis, kurios degė pykčiu. Jos smakre žėlė plaukeliai. Giliu vyrišku balsu ji ištarė:

— Adonaj (pone), mano vyras ką tik baigė skaityti reikšmingą paskaitą. Jam teks kalbėti bankete, taigi aš noriu, kad jis pailsėtų. Būkite malonus, leiskite žmogui vienam pabūti. Jis jau nebejaunas ir jam negalima pervargti.

— Ak, žinoma. Be abejo.

Jabloneris susiraukė:

— Abigail, šis žmogus rašo jidiš kalba, jis yra mano draugas.

— Ar jis rašo, ar jis nerašo, bet tu esi užkimęs. Jei ir su juo ginčysies, vėliau nieko neprakalbėsi.

— Abigail, mes tikrai nesiginčijam.

— Adonaj, paklausyk manęs. Jis visai nesirūpina sveikata.

— Ką gi, pasišnekėsim vėliau,— tariau aš jam.— Jūs turite atsidavusią žmoną.

— Taip šneka žmonės,— atsakė jis.

Aš atėjau į banketą — valgiau riešutėlius, migdolus ir avokadą, sūrį bei bananus. Jabloneris vėl pasakė kalbą, šįkart apie kabalistinės knygos „Traktatas apie Palaimintuosius" autorių. Jo žmona sėdėjo scenoj, prie jo. Kaskart, kai jo balsas imdavo gergžti, ji jam ištiesdavo stiklą balto gėralo, kažkokios rūšies jogurto. Po pasisakymo, kurio metu Jabloneris demonstravo didelį mokslingumą, pirmininkas paskelbė žinią, kad profesoriaus asistentas Hebrajų universitete rašo Jablonerio biografiją ir kad yra renkamos lėšos jai išspausdinti. Būsimas autorius buvo iškviestas scenon. Tai buvo jaunas apskrito veido vyras, švytinčiomis akimis ir plonytėle šlike, tiesiog išskystančia plaukuose, žvilgančiuose nuo briliantino. Baigiamuoju žodžiu Jabloneris padėkojo seniems draugams, savo studentams, visiems, kurie čia yra atėję jo pagerbti. Jis pareiškė padėką savo žmonai Abigailei, sakydamas,

kad be jos niekad nesutvarkytų rankraščių. Jis paminėjo jos pirmąjį vyrą, kurį pavadino šventuoju, genijumi, išminties pilioriumi. Iš milžiniškos rankinės, primenančios lagaminą, ponia Jabloner išsiėmė raudoną nosinę, kokias naudojo senamadžiai rabinai, ir išpūtė nosį, sutrimitavusi taip, jog nuaidėjo per salę. Tegu jis pasimeldžia už mus prie Šlovės Sosto",— sušuko ji.

Po banketo aš priėjau prie Jablonerio ir pasakiau: „Dažnai, kai matydavau tamstą vienišą kavinėje sėdint, norėdavau pasiklausti, kodėl gi neišvykus į Izraelį? Ko gi tiek metų, tamsta, gaišai?

Jis patylėjo užsimerkęs, sakytum klausimas pareikalavo iš jo gilių apmąstymų. Ir galop gūžtelėjo pečiais: „Ne pagal protą žmogus gyveni".

Praėjo dar keleri metai. Laikraščio, kuriam rašiau, surinkėjas pametė mano naujausio straipsnio puslapį ir kadangi rašinys turėjo pasirodyti jau kitą dieną — šeštadienį — nebeliko laiko kopiją siųsti paštu. Teko išsikviesti taksi ir pačiam nuvežti kopiją į rinkyklą. Atidaviau trūkstamą puslapį meistrui ir nusileidau redakcijon pasimatyt su redaktoriumi ir kai kuriais senais savo kolegomis. Žiemos diena buvo trumpa, ir, išėjęs į gatvę, atsidūriau seniai pamirštoje Šabo išvakarių spūstyje. Nors šitie kvartalai nepriklausė vien žydams, kai kurios sinagogos, ješivos, chasidų šulės čia atkakliai tebestovėjo. Tai viename, tai kitame lange išvysdavau moterį, degančią Šabo žvakes. Vyrai, kailinėm kepurėm arba su plačiabrylėm skrybėlėm, žingsniavo į pamaldas, lydimi peisuotų berniukų. Prisiminiau savo tėvo žodžius: „Viešpats Dievas visuomet susirinks savąjį kvorumą". Galvoje nuskambėjo Šabo išvakarių liturginės giesmės: „O džiaukimės", „Ateiki, Nuotaka mano", „Karaliaus Šventovė".

Nebeskubėjau, taigi nusprendžiau išgerti kavinėj puodelį kavos, prieš nusileisdamas į metro, kuris nuvežtų mane namų link. Stumtelėjau sukamąsias duris... Akimirką man pasirodė, kad išgirsiu tuos mano pirmųjų metų Amerikoje balsus — kai kavinėje būdavo pilna Senojo pasaulio intelektualų, skelbiančių savo pažiūras apie sio-

nizmą, žydų socializmą, apie gyvenimą ir kultūrą Amerikoje. Bet veidai buvo svetimi, tegirdėjau ispaniškai šnekant. Sienos buvo perdažytos, ir Sodų gatvės vaizdai su prekiautojais ir karučiais išnyko. Staiga aš pamačiau tai, kuo negalėjau patikėti. Prie staliuko salės viduryje sėdėjo Joelis Jabloneris — be barzdžiukės, tuo senu savo kostiumu bei prasisegusiais marškiniais. Sukritęs, raukšlėtas, aptriušęs, o jo burna buvo įdubusi ir bedantė. Išsprogusios akys buvo įremtos į tuščią sieną. Ar aš nesuklydau? Ne, tai Jabloneris, jis pats. Jo veide buvo sustingusi išraiška žmogaus, pasiklydusio proto labirintuose. Sustojau laikydamas puodelį rankoje. Gal derėtų prieiti, kaip čia pasiprašius prisėsti?

Kažkas mane stumtelėjo praeidamas, gera pusė kavos išsiliejo, šaukštelis nuslydo ir barkštelėjo į grindis. Jabloneris atsuko veidą, ir mūsų žvilgsniai akimirką susitiko. Linktelėjau, bet jis neatsakė. Ir vėl nusisuko. Taip, jis mane pažino, bet neturėjo ūpo šnekėtis. Netgi pasirodė, kad jis pakratė galvą, tarsi sakydamas „ne". Pamačiau laisvą staliuką prie sienos ir atsisėdau. Išgėriau, kas liko puodelyje, vis žvilgčiodamas į jį. Kodėl nepasiliko Izraely? Ar jis ko nors ilgėjosi, ką nors buvo palikęs Amerikoj? O gal jis nuo ko nors iš ten pabėgo? Labai knietėjo prie jo priėjus to pasiklausti, betgi žinojau, kad liksiu nieko nepešęs.

Galia, didesnė nei mes su visais mūsų išskaičiavimais, išvijo jį iš rojaus ir nutrenkė čia, į pragarą, nusprendžiau. Netgi nėjo į vakarines penktadienio pamaldas, buvo priešiškai nusiteikęs ne tik žmonėm, bet ir pačiam Šabui! Išbaigiau savąją kavą ir išėjau.

Praėjus kelioms savaitėms, tarp kitų nekrologų perskaičiau, kad mirė Joelis Jabloneris. Jį palaidojo kažkur Brukline. Tą naktį neužmigau iki trijų, galvojau apie jį. Kodėl gi jis sugrįžo? Ar jis vis dar buvo nepakankamai atgailavęs už savo jaunystės nuodėmes? Kaipgi, pagal Kabalą, derėtų aiškintis jo sugrįžimą Rytų Brodvėjun? Ar Dievo veido šviesa pasiekė ir šią Tamsos karalystę?

Gal tuos spindulius buvo galima įžiūrėti ir sugrąžinti į jų Pirminį šaltinį vien tik šioje kavinėje?

Galvon švystelėjo kita mintis — gal jis panoro rasti amžiną atilsį prie tos mokytojos, su kuria anuomet pasikeitė akiniais?! Aš prisiminiau paskutinius žodžius, kuriuos buvau girdėjęs iš jo: „Ne pagal protą žmogus gyveni“.

ŠLOIMELĖ

1

Vieną dieną, netrukus po to, kai atvykau į Jungtines Valstijas, sėdėjau mebliuotame kambaryje, niekam nežinomas — kiek tik gali būti nežinomas rašytojas, rašantis jidiš kalba,— ir, pasitelkęs Harkavio žodyną, mėginau mokytis anglų kalbos iš Biblijos. Atsidarė durys, ir į kambarį įžengė rausvažandis vyrukas trešnių spalvos akimis. Nusišypsojo savo skaisčiai raudonom mergiškom lūpom, skruostuose atsirado duobutės. Jis paklausė:

— Ar jūs esate rašytojas iš Varšuvos?

— Aš.

Jis nužvelgė mane, paskui kambarį. Jo vaikiškas veidas man kažką priminė. Bet jo kūnas atrodė kaip pusamžio vyriškio; jis buvo petingas, plačiasprandis. O plaštakos atrodė pernelyg didelės tokiam kresnam trumpuliui. Su raudonais marškiniais, geltonom kelnėm, margu kaklaraiščiu ir išsipūtusiu portfeliu vyrutis panėšėjo į komiką. Jis tarė kiek prikimusiu ir jausmingu balsu:

— Mane rekomendavo ponas Bernardas Hatčinsonas.

— Hatčinsonas?

— Iš tikro tai jis Holcmanas, bet tapo Hatčinsonu Amerikoje. Jis rašo scenarijus Holivudui. Jūsų apsakymas pasirodė — kaip vadinasi tas laikraštis jidiš kalba? — ir jis pagalvojo, kad iš to išeitų gera pjesė. Aš statau užbrodvėjinę pjesę. Vakarykštis „Village Journal" prirašė krūvą komplimentų. Ak, aš pamiršau prisistatyti. Semas Gilbertas. Jidiš kalba mano vardas Šloimelė. Taip mane vadina motina. Aš atvažiavau į šią šalį, būdamas penkerių metų, iš kaimo Lenkijoje — pamiršau, kaip jis vadinosi. Kai tik noriu jį prisiminti, visuomet išdulka iš galvos.

Jis pliaukštelėjo sau per kaktą, lyg sutrėkšdamas musę.

— Tai kažkur prie Radomo. Prisimenu purvą, neišbrendamą purvą. Moterys ten avėdavo aukštaauliais batais, kaip vyrai. Aš ir pats rašau pjesę. Bet šiuo metu statau pjesę, kurią parašė mano draugė, Silvija Kac. Talentinga mergina. Velnioniškai talentinga! Bet ir charakteris. Ji — žvaigždė! Galite manimi patikėti, ji savo pasieks. Mes netrukus susituoksime. Mane kviečiasi Holivudas. Beliko tik pasirašyti kontraktą — penki šimtai dolerių per savaitę, ofisas su pliušo krėslais, ko tik siela geidžia. Bet mano svajonė — teatras. Aš noriu pastatyti žydišką šou, angliškai, žinoma. Kad būtų namų, riebios silkės ir svogūnėlių kvapas — tegu gojai[1] žino, kad mes ne tik pinigą kalam. Esame kultūringa tauta.

— Nežinau, apie kurį apsakymą kalbate. Aš jų išspausdinau keletą.

— Tuoj pasakysiu, aš užsirašiau pavadinimą.

Šloimelė atsisegė portfelį ant mano išklibusio stalo: iškrito popieriai ir nuotraukos. Kai pasilenkiau jų surinkti, jų pabiro dar daugiau — aktoriai, šokėjai, vyrai grėsmingais veidais, pusnuogės panelės, juodaodės ir baltaodės. Ganėtinai pasirausęs, Šloimelė nerado ieškomo popieriaus. Suirzęs jis užsidegė ilgą cigarą, kurį išsitraukė iš priekinės švarko kišenės, cigaras, nuo kurio ėmė kilti dūmų kamuoliai, visai netiko prie jo vaikiško veidelio.

— Tai apsakymas apie merginą, kuri persirengia ješivos mokiniu,— tarė jis.— Kai Silvija apie tai išgirdo, jai net kvapą užėmė. Tas vaidmuo kaip tik jai! Tai, ką ji dabar vaidina,— ne jai, nors ir pati parašė. Kad ir kaip ten būtų, kritikai susižavėję. Bet mūsų teatras labai mažas, teatralai nemėgsta lankytis užbrodvėjiniuose teatruose. Pažįstu keletą pinigingų „angelų" — taip čia vadinami tie, kurie finansuoja pastatymus. Mes ieškome patalpų teatrui. Be to, ta vieta, kur mes vaidinam, greitai vis tiek bus nugriauta. Jei nepatepsi jų visų, turėsi bėdų. Jie čia visi šuleriai — nuo budinčiojo policininko iki didžiausio

[1] Gojai — nežydai (hebr.)

viršininko. Kaip toje jidiš patarlėje: „Nepatepsi — nevažiuosi“. Kaip manote, ar išeis iš apsakymo padaryti pjesę? Pasirašysim kontraktą. O žinote, papietaukim kartu. Šiandien juk pjesės dar nestatysime. Supažindinsiu jus su Silvija. Ji gimė Amerikoje, bet ji tokia haimisch[2]. Kiekvieną penktadienio vakarą jos mama uždega žvakes. Silvijos įdaryti karpiai tirpsta burnoj, o jos lietinius žino visas miestas. Jos ir jidiš tokia gardi — kalba, kaip sviestu tepa! Tikra žydaitė.— Šloimelė maloniai nusišypsojo, jo akys tankiai mirksėjo.— Mes abu be cento ir vis dėlto nutarėm susituokti. Mano tėvukai siunta. Jos mama tenori žento milijonieriaus. Kaipgi! Vyrai pameta galvas dėl Silvijos. Režisierius, kuris mane kviečiasi į Holivudą, yra ją beprotiškai įsimylėjęs. Bet mes su Silvija skirti vienas kitam.

Šloimelė šnekėjo čia anglų, čia jidiš kalba:

— Argi jums čia gyventi? Aplinka rašytoją turi įkvėpti. Kai jūs išgarsėsite, jums nupirks namus Vudstoke ar kur kitur, ir jūs žiūrėsite į medžius, kalvas, upę. Meilė irgi svarbu. Mano motina sako: „Vienas kaip pirštas — niekur nepririštas“. Niujorke — gražių panų, duok Dieve! Kai jos sužinos, koks jūs talentingas, jūsų vieno tikrai nepaliks. Štai mano adresas.

2

Gerokai paklaidžiojęs, susiradau namą, kur Grinvič Vilidže gyveno Šloimelė su Silvija. Įžengiau į kambarį, kuriame raudonos žvakės degė stiklo žvakidėse, sustatytose ant ilgo žaliai dengto stalo. Jaunuoliai ir merginos sėdėjo visur — ant suolų, ant grindų, rūkydami, stengdamiesi perrėkti vienas kitą visuotiniame šurmulyje. Kambaryje tvyrojo keptos mėsos, viskio, kvepalų ir česnako kvapai. Gerdami jie vėdavosi — merginos rankinėmis, vaikinai žurnalais arba sulankstytais laikraščiais. Šloimelė išbėgo manęs pasitikti, Silvija kažką šūktelėjo ir mane

[2] Heimisch — saviškė, kilusi iš gimtų vietų (jidiš).

apkabino. Tai buvo liekna blondinė, visa galva aukštesnė už Šloimelę, tirštai nudažytom blakstienom. Jos akių vokai buvo žydri. Bučiuodama mane, tarsi būtume artimiausi giminės, ji sušuko:

— Štai mūsų naujos pjesės autorius!

Buvau pristatytas merginoms — blondinėms, brunetėms, šatenėms, supažindintas su gauruotais vyrukais, atlapais įvairiausių spalvų marškiniais, dėvinčiais šortus, avinčiais sandalus. Tarp svečių buvo ir keli juodaodžiai. Pietų niekas čia dar nevalgė — laukė manęs. Buvau pasodintas stalo gale. Silvija užsispyrė, kad nusivilkčiau švarką. Ji pasvėrė jį rankoje.

— Dieve! Ką jūs čia nešiojatės? Rinktinius raštus?

— Europiečiai dar neatrado vasarinių kostiumų,— paaiškino Šloimelė.

— Jūs čia ištirpsite su šitokiais drabužiais,— pasakė Silvija.

Aš jau buvau beištirpstąs. Marškiniai buvo permirkę. Tuomet dar nešiodavau stangrią apykaklę, krakmolytus rankogalius su segėmis. Prasidėjus pietums, prasidėjo ir diskusija; visi šaukė vienu sykiu. Jie kalbėjo apie šiuolaikinį teatrą; nesuvokiau, kas juos taip jaudina. Girdėjau nuolat minint Stanislavskį, Reinhartą, Piskatorą. Vyrukas, gaurais apžėlusia krūtine, išvadino kaimyną fašistu. Panelė, ligi liemens apnuoginta nugara, pakėlė stiklą tomatų sulčių už naująjį teatrą. Visos merginos be paliovos bučiavo milžinišką šunį, atėjusį su vienu iš svečių, ir kreipėsi į jį „širdele". Mano kepsnys buvo pusžalis, o padažas pakraujavęs. Desertui gavau gabalą torto, pagaminto vien iš grietinėlės, o kava buvo juoda kaip naktis ir stipri kaip degtinė. Nors jie ir bruzdėjo aplink mane, tik man atėjus, dabar jie mane buvo pamiršę. Pasakiau Šloimelei, kad man laikas eiti.

— Bet mūsų pobūvis tik prasidėjo! — ėmė protestuoti Silvija, nustvėrusi tamsiai raudonais nagais mano švarką. Atsisveikindama ji padovanojo man ilgą bučinį ir pažadėjo netrukus paskambinti.

Aš pasiklydau Grinvič Vilidžo gatvelėse ir negreitai suradau metro stotį. Keleiviai kramtė gumą ir skaitė ry-

tinius laikraščius. Klūpėdamas tarp žemės riešutų lukštų ir išbarstytų laikraščių, negriukas šveitė batus. Elgeta sudūdavo trimitu kažkokį motyvą ir atkišo man popierinį puoduką su barškančiais variokais. Kažkoks girtas vyriškis sakė kalbą. Išpranašavo, kad Hitleris išgelbės Ameriką, ir apsivėmė. Šalia, ant sėdynės paliktame laikraštuke buvo rašoma, kaip kažkoks pavydulingas gerbėjas užmušė nuotaką tiesiog bažnyčios tarpduryje. Ji buvo pagauta objektyvo, gulinti ant laiptų su nuotakos suknele ir šydu. Žudikas, su dviem policininkais iš šonų, pozavo reporteriams. Musolinis vadino save genijumi. Hitleris grasino užpulti Lenkiją. Maskvoje buvo areštuota keletas senų bolševikų.

Tas vakaras neabejotinai nuėjo šuniui ant uodegos. Mano apsakyme nebuvo nieko tokio, ką tas jaunimas troško perkelti į sceną. Kadangi negalėjau valgyti nei kepsnio, nei torto, likau alkanas. Išėjau iš metro, nužingsniavau tris kvartalus iki savo namų ir vargais negalais įsispraudžiau į ankštą liftą, kur ant krūvos nešvarių baltinių sėdėjo milžiniškas negras. Penktojo aukšto koridorius buvo siauras ir blausiai apšviestas. Tualetas čia buvo amžinai užimtas, o mano kambaryje — karšta kaip orkaitėje. Tysojau nenusirengęs ant lovos ir laukiau, kol atsidarys tualeto durys. Jaučiau, kaip peršti patinusį skruostą toje vietoje, kur Silvija dovanojo man bučinį. Šloimelės sužadėtinė bučiavosi kaip vampyras.

3

Kokius metus aš nebesutikau Šloimelės. Vieną dieną, man sėdint Brodvėjaus kavinėje, jis priėjo prie mano staliuko. Vos jį bepažinau. Buvo gerokai aptukęs. Jis nusišypsojo sveikindamasis ir paklausė, ar gali prisėsti. Tada atsinešė padėklą, nukrautą lietiniais, grietine, pienu, bandelėmis su svogūnais.

— Ar ne keista,— tarė jis,— ketinau eiti į Čaildso barą, bet kažkodėl užsukau čia. Kaip laikotės? Kas nauja? Tarp manęs ir Silvijos — šlius! Ji ištekėjo už gojaus, bet

sako, kad skirsis. Jis jai prižadėjo saulę, mėnulį, nuosavą teatrą, vaidmenį Holivude. Artistė! Toji žinia kone pribaigė jos motiną. Betgi tai Amerika. Kam čia rūpi tėvai? Mes faktiškai buvome vedę, gyvenome drauge, miegojome vienoje lovoje. Ir staiga ji įsimyli ne ką kitą, o šulerį! Aš jau būčiau turėjęs teatrą Brodvėjuje, bet dabar viską atšaukiau, savaime aišku. Susipažinau su nauja trupe ir dar galvoju statyti jūsų apsakymą. Skambinau jums. Mes turime nuostabią jauną aktorę. Nemanau, kad Silvijai tiktų ješivos mokinio vaidmuo. Ji per daug negrabi, per daug triukšminga. Kai tik pasirodo scenoje, tuoj pradeda spiegti. Tokia jau ji yra — savo agresyvumu atbaido „angelus globėjus". Jos psichiatras paaiškino man, jog šitaip ji kompensuoja tai, kad jos tėvas buvo nevykėlis. Bonė — visai kas kita. Mes su ja susimetėme skudurus ir tuoktis. Jos motina mirusi, tėvas Klivlende taksistas, antrukart vedęs ir turi daugiau vaikų. Mano kontora yra Šeštosios aveniu ir Keturiasdešimt aštuntosios gatvės kampe. Užsukit kada nors! Ten mūsų akcinė bendrovė, mes repetuojame pjesę. Norime pastatyti ją Niujorke. Hatčinsonas vėl su mumis. Jis nesutardavo su Silvija, bet Bonė — taikesnio būdo. Taigi dvidešimt penki tūkstančiai dolerių, kurių man trūksta, jau mano kišenėje.

— Dvidešimt penki tūkstančiai dolerių!

— Didelio čia daikto! Brodvėjuje tai tik skatikai. Jei pradeda sektis, eina kaip iš pypkės. Milijonus gali susikalti. Ką? Rašykit, kaip jums išeina, aš suredaguosiu. Svarbiausia, kad kažkas ten vyniotųsi. Kad kvapą užimtų! Rytoj dvyliktą trisdešimt būkite mano kontoroje. Bonę aš taip pat pasikviesiu. Ji tiesiog alpsta iš to noro susipažinti su jumis. Ji žino apie jus viską. Ji buvo Silvijos draugė. Aišku, šiuo metu jųdviejų santykiai kiek atšalo. Bet mes vis dar susieiname. Aš netgi pasiūliau Silvijai vaidmenį. Bet Silvija visuomet nori būti tiktai žvaigždė. Jai ne visi namie.

Šloimelė šnekėdamas kramtė. Pavalgęs atnešė kavos ir bandelių su sūriu — sau ir man.

— Kiek aptukau,— tarė jis.— Bet mano tokia profesija. Su visais tenka pusryčiauti ir vakarieniauti, ir gerti

kavą. Man reikėtų numesti mažiausiai dvidešimt svarų. O kaip jums tai išeina? Koks gyvenimas be maisto ir meilės? Ar galiu užsirūkyti?

— Žinoma.

Jis prisidegė cigarą, išpūtė dūmus man į veidą ir tarė:

— Norėjau vaidinti, bet man labiau sekasi būti menedžeriu. Trupei aš ir tėvas, ir Dievas, ir kas tik norit. Sakykime, jauna aktorė tapo nėščia, jai reikia aborto. Tai skandalas, šantažas, reketas, o ką padarysi? Būkit mano kontoroj rytoj lygiai dvyliktą trisdešimt.

Rytaujaus dieną aš pakilau siaura laiptine į trečiąjį aukštą ties Šeštosios aveniu kampu. Pro atlapas kambarių duris matėsi pusnuogės merginos, dainuojančios ilgesingas dainas, kurios, kaip žinojau, vadinamos „bliuzais". Radijo imtuvai griaudėjo, gramofonai griežė. Įėjau į mažytį kambariuką, kurio sienos buvo nuklijuotos nuotraukomis, afišomis, pageltusiais laikraščiais, ir pamačiau trapią mergikę, pelėdos akim, kumpa nosimi, berniokiškai pakirptais plaukais. Šloimelė, prispaudęs prie ausies ragelį, man linktelėjo ir pamerkė akį. Mergikė skubiai nubraukė nuo kėdės laikraščių kupetą ir pamojo, kad prisėsčiau. Šloimelė kartojo:

— Mes to nenusipelnėme! Esame solidi kompanija. Mes jums sumokėsime, mes niekur iš miesto neišgaruosime! Pagaliau, mes dar esame jauna trupė, mums ir lengvatos priklauso. O jei nusišypsos sėkmė...

Matyt, asmuo kitame laido gale pakabino ragelį. „Alio, alio!" — šaukė Šloimelė. Paskui jis numetė ragelį ir paskelbė mergikei, man ir kambario sienoms:

— Jam varžtelio trūksta! Dundukas!

4

Mūsų susitikimai, nors ir atsitiktiniai, man palikdavo nemalonių nuosėdų. Aš neturėjau pjesės, Šloimelė neturėjo teatro. Jis išsiskyrė su Bone. Susiėjo su nauja mergina, visa galva aukštesne už jį — juodagarbane, ilganose ir

su ūsiukais. Ji kalbėjo bosu ir neslėpė, kad priklauso kompartijai. Jos žydroji svajonė buvo organizuoti kairuolišką teatrą, statyti ten Brechtą, Tolerį, Romeno Rolano „Vilkus“, sovietinius dramaturgus. „Jidiš kalba — tai puiku,— sakydavo ji,— jeigu tarnauja liaudžiai. Bet pjesė apie merginą, persirėdžiusią ješivos mokiniu, tai visai ne mums. Pažangusis žiūrovas nori, kad teatras atspindėtų jo laiką, jo kovą, jo vaidmenį visuomenėje!“

Toji mergina, Beatričė, buvo labai savarankiška. Ji prisidegdavo cigaretę, užsitraukdavo du kartus ir užgesindavo ją puodelyje su kava. Jos nagai buvo nukramtyti ligi gyvnagio, pirštai geltoni nuo tabako. Kad ir gyveno su Šloimele ir norėjo atidaryti teatrą kartu su juo, ji tyčiodavosi iš jo. Kavinėje vaikydavo jį šen bei ten. Čia ji užsigeisdavo garstyčių, čia krienų. Ūmai ji panūsdavo suvalgyti dešrelių su raugintais kopūstais, o paskui užsimanydavo dar ir jautienos su marinuotais agurkais. Jos palto kišenės buvo gilios kaip vyrų ir prigrūstos laikraščių bei žurnalų. Ji netgi kosėdavo kaip vyrai. Jai nuėjus į tualetą, Šloimelė pasakė:

— Neimkit į galvą. Ješivos mokinio vaidmuo yra kaip tik jai. Tai bus tikra sensacija.

Nusprendžiau nebesusitikinėti su juo ir pabaigti tas tuščias kalbas, bet kartais mes imdavom ir susidurdavome. Kad ir kiek įtikinėjau Šloimelę, jog neturiu jokių siekių teatre, jis nenustodavo šnekėjęs apie mano nesamą pjesę. Būdavo, vos įeinu į kavinę, jis tuoj pašoka ir puola manęs pasitikti savo trumpomis kojytėmis — su šakute ir peiliu, servetėle ir lėkšte rankoje. Visa, ko jis troško, tai tik padėti man. Ar nenorėčiau nueiti į operą? O gal domiuosi muzika? Jo piniginė visuomet būdavo grūste prigrūsta bilietų. Beje, viena geiša, jo pažįstama, sutiktų tapti mano meiluže. O gal aš norėčiau pabandyti marihuanos? Jis galėjo visa man gauti urmo kaina — paltą, kostiumą, marškinius, laikrodį, rašomąją mašinėlę, gėrimų. Gydytojai, vaistininkai, masažistai, redaktoriai, skėčių fabrikų savininkai buvo jo artimiausi bičiuliai. Būtų nedraugiška amžinai vis atmesti jo pasiūlymus, tad vieną kartą netgi

paėmiau iš jo du bilietus į naują komediją. Kai atvykau su pažįstama į teatrą, radau duris užrakintas. Kritikai iškoneveikė premjerą, ir antras vaidinimas neįvyko.

Metai ėjo, ir Šloimelė man tapo tuščiai praleisto laiko ir mano paties nesėkmių simboliu. Aš negalėjau rasti leidėjo, jis — teatro. Jis tuko, aš lysau. Daugelį kartų mudu buvome bevedą, bet taip ir likome senberniai. Kiekvienas iš mūsų vis rengdavosi iškilt į Europą, į Palestiną, bet metai lėkė, o mes taip niekad ir neišvykome iš Niujorko. Nors jis ir amžinai girdavosi savo apsukrumu, niekaip nesupratau, iš ko jis gyvena. O ir jis, rimtai šnekant, nesuvokdavo, kaip aš sugebu išsilaikyti. Aš kartais paskelbdavau kokį straipsnelį jidiš spaudoje, šiek tiek verčiau, redagavau, skaičiau korektūras ar netgi rašydavau už kitus. Šloimelė lyg ir tapo smulkiu impresarijumi. Per dešimt, penkiolika metų jis neprarado linksmumo. Įmito, gavo astmą. Kai dėl manęs — mano užrašų knygutės buvo pilnos romanų, apsakymų ir esė planų. Keista, bet nei vienas iš mudviejų nežinojo kits kito adreso nei telefono. Kartais mes nesimatydavome savaites, mėnesius. O paskui susidurdavom kasdien, netgi dukart per dieną. Buvome vienas kitam visai svetimi, bet drauge ir labai artimi. Jis tuoj puldavo man dėstyti savo reikalų, aš jam — savo. Dėl kitų dalykų nevargindavom liežuvių. Jis visai niekuo manęs nežavėjo, tačiau turėjau pripažinti, kad mus kažkas sieja. Nė vienas iš mudviejų nesugebėdavome atlikti savo sumanymų ligi galo. Abu buvome nusivylę moterimis, o gal, atvirkščiai, jos mumis nusivildavo. Tik susipažinusios jos visuomet šnekėdavo aukštomis temomis, bet galiausiai ištekėdavo už kokio nors draudimo agento, buhalterio, mėsininko ar padavėjo.

Plaukai aplink mano plikę pašarmojo. Šloimelės garbanos praretėjo ir atsirado sidabro gijų. Dabar jis pažindindavo mane ne su merginomis, o tik su solidžiomis damomis. Suartėjau su našle, gerokai už mane vyresne, ji jau turėjo anūkų. Mudu negalėjome nei drauge būti, nei skirtis. Ji baiminosi, kad sužinos jos sūnus, marti, jos dukros, žentai. Ji kuždėdavo man aistringiausius žodžius

naktimis ir kandžiodavo petį, o ryte imdavo ir pasakydavo, kad nusipirko sklypelį kapinėse prie savo vyro. Staiga ji liovėsi dažiusi plaukus ir per keletą savaičių tapo žila. Ji išsikėlė iš buto Brukline ir persikėlė pas dukterį į Long Ailendą. Telefonu man pasakė: „Viskam ateina galas".

Mėginau ieškoti ankstesnių savo draugių, bet tą vasarą nieko nesuradau. Ištekėjusios buvo su savo šeimomis, vienišės atostogavo Europoje arba Kalifornijoje. Kitos išsikėlė arba pakeitė telefonų numerius. Mėginau užmegzti naujų pažinčių, bet man nesisekė. Praradau norą rašyti. Pirštai pasidarė negrabūs, o parkeriai arba liejo, arba užsikirsdavo. Neįskaitydavau nė savo rašysenos. Praleisdavau raides, o kartais ir ištisus žodžius, dariau absurdiškas klaidas ir rašiau ilgais išpūstais sakiniais. Dažnai parašydavau visai ne tą, ką ketindavau, tarytum mane būtų apsėdusi literatūrinė piktoji dvasia. Užrašų knygutės ir netgi rankraščiai pradingdavo be pėdsako. Naktimis neėmė miegas. Mano pašto dėžutė buvo tuščia, man niekas nebeskambino. Kai tik užsivilkdavau švarius baltinius, jie bemat permirkdavo nuo prakaito. Batai spaudė. Skusdamasis susipjaustydavau. Kakalaraiščiai buvo dėmėti. Nosis buvo užgulusi — vos beįstengiau kvėpuoti. Nuolat perštėjo nugarą, išsivystė hemorojus.

Susitaupiau šiek tiek pinigų atostogoms, bet nežinojau, kur keliauti. Kavinėje pamačiau Šloimelę, kemšantį makaronus su varške. Apvalus kaip statinė, išpurtusiu veidu, pabrinkusiais paakiais, neskalbta apykaklaite, jis, kaip ir anksčiau, žvaliai pamojo man, kviesdamas prie savo staliuko. Prisėdau su puodeliu kavos.

— Kur buvote dingęs? — paklausė Šloimelė.— Aš ieškojau jūsų, bet...

— O gal jūs jau turit tą savo teatrą? — paklausiau, suprasdamas, kad ši pašaipa gal ir pernelyg žiauri.

— Koks nors teatriukas vis tiek pasitaikys. Didelio čia daikto! Kas gi tas teatras? Salė su kėdėm. Brodvėjuje galima užsidirbti milijonus, jei tik žinai, kaip tai daroma.

Šloimelė susikimšo į burną šaukštą makaronų, nurijo, užspringo, išmaukė pieno puodelį. Paskui užkabino šakute makaroniuką, užkibusį jam ant atlapo, ir suvalgė.

— Ką pasakysite apie karščius? — paklausė jis.— Kas šunta mieste, tam tikrai galvoj negerai. Kodėl neišvažiuojate? Taip, žinau, išvažiuoti nelengva. Ypač jei žmogus turi daug rimtų pareigų. Žinote, atvažiavo viena izraelietė, labai talentinga aktorė. Įsivaizduokit, jos vyras iš Vilniaus.

— Tikrai?

Šloimelė pašnairavo į mane, gudriai šypsodamasis.

— Kodėl gi mums neišvažiavus drauge?

— Dviese?

— O kas čia tokio? Juk nesame kokie homoseksualai. Damų susirasime.

— O kur važiuotume? — paklausiau, pats savimi stebėdamasis.

— Vienas bičiulis turi viešbutį Montičele, netoli Niujorko. Mums tai nekainuos nei cento. Puiki vieta, grynas oras, viskas kaip namie — grietinė, kaimiškas sūris, kukuliai, mėlynės. Ko tik širdis geidžia! Ten yra kazino, jiems trūksta pramogų. Sugalvokim ką nors. Jūs galite jiems ką nors paskaityti.

— Niekados.

— Ką gi, nenorit — nereikia. O kas čia bloga. Perskaitysit jiems porą puslapių, jiems patiks. Rydami kiaurą dieną kimštus žąsų kakliukus su lietiniais, jie trokšta pramogų. Gal turite humoreską?

Tą naktį neužmigau. Nuomojamame kambaryje buvo karšta kaip krosnyje. Per atvirus langus nejutau nė vėjelio, tik Niudžersio uodai godžiai zvimbčiojo ir gėlė mane. Užmušiau kelis, bet kiti iš to nieko nepasimokė. Nuodingi garai gaubė cheminio valymo įmonę kitoj gatvės pusėj. Nuo jų dvoko man svaigo galva. Sykį man pasirodė, jog kažkas lipa gaisriniais laipteliais nuo stogo. Visas įsitempiau. Tai kas, kad neturėjau jokių vertybių, juk Niujorke pilna maniakų. Kniaukė katės. Sunkvežimis, kurio

kažkas niekaip neužvedė, riaumojo, kriokė ir barškėjo savo metaliniais viduriais. Virš stogų jau plito raudonas ruožas. Mane kankino troškulys, bet čiaupo vanduo buvo rūdėtas ir drungnas. Mane prispyrė gamtiniai reikalai, neturėjau jėgų užsimesti chalato ir pereit per siaurą koridorių į tualetą, kurį tikriausiai kas nors bus užėmęs. Stovėjau nuogas tarp lovos ir kreivo stalo, ant kurio mėtėsi mano nebaigtas romanas, ir kasiausi nugarą.

Po kelių dienų atsakiau kambarį, susikišau mantą į du lagaminus ir metro nuvažiavau į Centrinę stotį. Buvau ankstyvas, bet Šloimelė jau manęs laukė. Su senamadišku lagaminu ir trim sakvojažais. Jis buvo užsidėjęs šiaudinę skrybėlę, vilkėjo rusvus marškinius su peteliške. Kad ir buvau užvakar jį sutikęs, vos bepažinau. Tai jau nebuvo Šloimelė, kurį pažinojau, o pagyvenęs žmogus, pražilęs, sukumpęs, nugeltusiais skruostais ir dvigubu raukšlėtu smakru. Ir liūdnai žvelgiantis iš po styrančių antakių. Kaip ir aš, akimirką jis žiūrėjo į mane apstulbęs, lyg netikėdamas savo akimis. Po to jis krūptelėjo, šypsena nušvietė jo veidą, ir jis vėl tapo Šloimelė. Jis pamojo, išskėtė trumpas rankas, lyg norėdamas mane apkabinti, ir sušuko:

— Sveiki, šalom! Aš šnekėjau su Izraelio aktore apie jūsų pjesę. Tai vaidmuo kaip tik jai. Ji tiesiog kliedi tuo vaidmeniu!

RAKTAS

1

Apie trečią valandą dienos Besė Popkin ėmė ruoštis į miestą. Išėjimai būdavo susiję su daugybe sunkumų, ypač karštą vasaros dieną: pirmiausia tekdavo įsprausti aptukusį kūną į liemenuką, grūsti tinstančias kojas į batelius, šukuotis plaukus, kuriuos Besė dažydavosi namudiniu būdu ir kurie nuėjo dryžiais — geltonais, juodais, pilkais, rauzganais; po to derėdavo užsitikrinti, kad, jai nesant, kaimynai neįsilaužtų į butą ir neišsineštų baltinių, draubužių, draudimo popierių ar paprasčiausiai ko nors nesujauktų ir nepradangintų.

Be šių kankintojų iš žmonių giminės, prie Besės pristodavo net ir velniai, dvasios, piktosios jėgos. Ji pasidėdavo akinius ant naktinio staliuko, o atrasdavo juos šlepetėje. Ji pasistatydavo dažų plaukams buteliuką vaistų spintelėje, o po daugelio dienų jį aptikdavo po pagalvėm. Kartą ji paliko puodynę su barščiais šaldytuve, bet nelabasis barščius iš ten išvogė, ir ilgai ieškojusi Besė juos atrodo drabužių spintoje. Paviršių buvo aptraukę riebalai, kurie atsidavė rūgtelėjusiu lajumi.

Ko tik jai neteko iškentėti, kiek eibių jai buvo iškrėsta ir kiek jai teko kovoti, kad nepražūtų ar iš galvos neišsikraustytų — vienas Dievas težino. Ji atjungė telefoną, nes reketininkai ir kitokie velnio išperos skambindavo jai naktimis, bandydami išgauti jos paslaptis. Sykį ją kėsinosi išprievartauti puertorikietis pienininkas. Pardavėjas, atsiųstas iš krautuvėlės, mėgino padegti jos nekilnojamąjį turtą cigarete. Kad iškeldintų ją iš lengvatinės nuomos buto, kur ji išgyveno trisdešimt penkerius metus, kompanija ir intendantas priveisė kertėse žiurkių, pelių, tarakonų.

Besė seniai suprato, kad nuo tų, kurie pasinešė kenkti, niekuo neapsisaugosi — nei metalinėmis durimis, nei specialiais užraktais, nei laiškais į policiją, merui, Federaliniam tyrimų biurui ar į Vašingtoną Prezidentui. Bet kol žmogus gyveni, tol kovoji. Visa tai atimdavo laiko: tikrinimas langų, dujų lizdų, rakinimas spintų. Popierinius pinigus ji laikydavo enciklopedijos tomuose, užkištus tarp lentynų su National Geographic žurnalais, ir Semo Popkino senuose segtuvuose. Akcijas ir obligacijas Besė slėpė tarp malkų židinyje, kuris niekuomet nebuvo naudojamas, taip pat po kėdžių sėdynėmis. Brangenybes ji užsiuvo į čiužinius. Kažkada Besė nuomojo seifą banke, bet netruko išsiaiškinti, kad banko sargai yra pasidirbę visrakčius.

Apie penktą Besė pasiruošė eiti pro duris. Ji paskutinįsyk žvilgtelėjo į veidrodį — mažaūgė, kresna, kiek priplota nosimi bei žemos kaktos, įkypų ir primerktų akių kaip kokios kinės. Smakre styrojo keli žili plaukeliai. Ji dėvėjo išblukusią suknią gėlėtais raštais, persikreipusią šiaudinę skrybėlę, papuoštą medinėmis vyšniomis bei vynuogėmis, ir avėjo numintais bateliais. Prieš išeidama ji dar kartą perėjo per tris kambarius ir virtuvę. Visur mėtėsi drabužiai, batai, pūpsojo krūvos laiškų, kurių Besė neatplėšdavo. Jos vyras, Semas Popkinas, pasimiręs prieš dvidešimt metų, nustojo vertęsis nekilnojamojo turto prekyba prieš patį galą, nes jis rengėsi nugyventi savo dienas Floridoje. Jis paliko jai akcijų, obligacijų, keletą taupomųjų knygelių, taip pat pluoštelį ipotekinių kvitų. Ligi šiol firmos teberašė Besei, siuntė jai pranešimus, čekius. Vidaus pajamų tarnyba reikalavo iš jos mokesčių. Kas kelios savaitės ji gaudavo pranešimus iš Laidojimo kompanijos, pardavinėjančios sklypus „erdviose kapinėse". Buvo laikas, kai Besė kruopščiai atrašinėjo, nešdavo savo čekius į banką, kalkuliuodavo pajamas ir išlaidas. Bet vėliau ji spjovė į viską. Ji netgi nustojo pirkusi laikraštį, skaičiusi jo finansų puslapius.

Tarp durų ir staktos Besė prikišo skutelių su užkalbėjimais, kuriuos tik ji viena mokėjo perskaityti. Į rakto skylutę ji prigrūdo glaisto. Kas jai beliko — našlei be vai-

kų, giminių, draugų! Kažkada kaimynai praverdavo savo duris, dirsčiodami, kaip ji brazda ir krapštosi. Kai kas ir pašiepdavo. Visa tai jau praėjo. Besė su niekuo nesišnekėdavo. Jos ir regėjimas sutrikęs. Akiniai, nešioti daugelį metų, nedaug tegelbėjo. O eiti pas akių daktarą, derinti naujus akinius — to tai jau per daug. Viskas jai buvo sudėtinga — netgi įlipti ir išlipti iš lifto, kurio durys užsiveria sakytum klasteldamos iltimis.

Besė retai kada nutapnodavo toliau negu du kvartalus nuo namų. Gatvė tarp Brodvėjaus ir Riversaid Draivo kasdien darėsi vis labiau šiukšlėta ir triukšmingesnė. Pirmyn ir atgal šaudė gaujos pusnuogių gatvės vaikų. Tamsiaodžiai gauruoti vyrai, išplėstomis akimis, kivirčijosi su mažomis pilvotomis moteriškėmis. Jos jiems atsikirsdavo gergždžiančiais balsais. Šunys lojo, katės kniauksėjo. Čia vienur, čia kitur įsiliepsnodavo gaisras, atūždavo gaisrinės, greitoji pagalba, policijos automobilis. Senąsias Brodvėjaus krautuvėles išstūmė supermarketai, kuriuose žmogus maisto susiieško pats, pasikrauna į vežimėlį, stojasi prie kasos.

Viešpatie Dieve, nuo to laiko, kai Semas mirė, viskas Niujorke, Amerikoje — o gal ir visoje Žemėje — ėjo šuniui ant uodegos. Padorūs žmonės seniai išsikėlė iš to rajono, ir jį užplūdo minios gatvės mergų, vagių ir plėšikų. Tris kartus Besei pavogė piniginę. Kai ji pranešė policijai, tie tik kvatojosi. Kiekvieną sykį, kai žmogus kerti gatvę, rizikuoji gyvybe. Besė žengė žingsnį ir stabtelėjo. Žmonės jai sakė, kad ramstytųsi lazdele, bet ji nieku gyvu nelaikė savęs nei nusenusia, nei luoša. Kas dvi savaitės ji persidažydavo nagus vyšnių spalva. Kartais, kai reumatizmas atlėgdavo, ji išsiimdavo iš spintos sukneles, kurias nešiojo kadaise, užsimesdavo jas ir apsižiūrinėdavo prieš veidrodį.

Atplėšti supermarketo duris jai buvo pernelyg sunku. Teko palaukti, kol kas nors atidarys. O ir tas supermarketas buvo vieta, kurią tik Šėtonas tegalėjo sugalvoti. Žmonės, stumiantys vežimėlius sakytum grasino pargriauti kiekvieną, kas tik jiems pereitų kelią. Lentynos buvo arba

kažin kur palubėse, arba prie pat kojų. Triukšmas ten buvo kurtinantis, o temperatūrų skirtumas tarp pirštus laužančio šaldytuvų šalčio viduj ir kaitros lauke! Tik per stebuklą ji negaudavo plaučių uždegimo! O labiau už viską ją kamuodavo dvejonės. Ji nusikeldavo kiekvieną dėžutę virpančiom rankom ir skaitydavo etiketę. Tai jau buvo nebe jaunystės geidimai, o senatvinis netikrumas. Pagal Besės apskaičiavimus, šiandien ji neturėtų užgaišti ilgiau trijų valandos ketvirčių, bet ir po dviejų valandų Besė nepajėgė išsirinkti. Kai pagaliau prisistūmė prie kasos, jai toptelėjo į galvą, kad pamiršo avižinių dribsnių. Ji grįžo, ir jos vietą eilėje užėmė moteris. Vėliau, kai susimokėjo, atsirado nauja bėda. Besė padėjo čekį dešinėje krepšio pusėje, bet jo ten nebuvo. Pasikuitusi rado jį piniginėje, priešingoje krepšio pusėje. Kas patikėtų, kad šitokie triukai yra įmanomi! Jeigu kam papasakotų, žmogus manytų, kad ją reikia išvežti į durnyną.

Kai Besė įžengė į supermarketą, diena dar liepsnote liepsnojo; dabar ji ėjo į pabaigą. Saulė, geltona ir varvanti auksu, grimzdo anapus Hudzono už ūkanotų Niudžersio kalvų. Brodvėjaus dangoraižiai skleidė kaitrą, kurią jie per dieną sugėrė. Iš po grotelių, kur dundėjo metro vagonai, garavo požemių dvokas. Viena ranka Besė vilko sunkų maisto krepšį, o kita laikė sugniaužusi piniginę. Niekados dar Brodvėjus jai neatrodė toks purvinas, toks nesutramdomas. Jis trenkė ištirpusiu asfaltu, degalais, pūvančiais vaisiais, šunų ekskrementais. Šaligatviais tarp nuorūkų ir suplyšusių laikraščių šokinėjo karveliai. Ji negalėjo suprasti, kaip šitie sutvėrimai išlieka gyvi sveiki tokioje grūstyje. Iš liepsnojančio dangaus žiro aukso dulkės. Priešais vitriną, nukabinėtą sintetiniais žolynais, suplukę vyrai sau į gerkles paskubomis liejo papajos ir ananasų sultis. Lyg mėgindami užgesinti juos ryjančią ugnį. Virš jų galvų kabojo indėnų figūros, išpjaustytos iš kokoso riešuto. Šalutinėje gatvelėje, nuspaudę hidrantą, juodaodžių ir baltųjų vaikai išsirengę teškenosi latake. Tarytum atneštas karščio bangos, nukabinėtas garsiakalbiais, plerpdamas skardžius šlagerius ir skelbdamas šūkius apie

kandidatą politiniam postui, suko ratus sunkvežimis. Iš kėbulo mergina su styrančiais it viela plaukais barstė lapelius.

Tai pranoko Besės jėgas — pereiti gatvę, laukti lifto, iššokti penktajame aukšte, prieš užsitrenkiant durims. Ji pasidėjo krepšį ant slenksčio ir ėmė raustis raktų. Brūžekliu nagams ji iškrapštė glaistą iš rakto skylutės. Besė įkišo raktą ir jį pasuko. Bet, o varge, raktas nulūžo! Tik galvutė liko rankoje. Tai jau buvo katastrofa. Kiti žmonės šiame pastate turėjo dar po vieną, kurį laikė pas intendantą, bet ji nepasitikėjo niekuo. Neseniai ji užsisakė kombinuotą spyną, kurios, ji buvo tikra, joks visraktis neims. Ji turėjo kažkuriame stalčiuje dublikatą, bet su savimi nešiojosi tik šį vieną raktą. „Ką gi, čia tai jau galas“,— garsiai ištarė Besė.

Nebuvo nei ko prašyti pagalbos. Kaimynai — jos mirtini priešai. Intendantas tik ir telaukia jos žlugimo. Besei taip susmaugė gerklę, kad ji neįstengė net pravirkti. Apsidairė, tikėdamasi pamatyti priešą, smogusį jai šį lemiamą smūgį. Besė seniai susitaikė su mintimi apie mirtį, tačiau atsisveikinti su gyvenimu ant laiptų buvo jau pernelyg žiauru. Ir, kas žino, kiek jos agonija truktų? Ji ėmė svarstyti. Gal ji suskubs kur nors atrasti raktų dirbtuvę? Bet jeigu net ir surastų, iš kokios kopijos meistras padirbtų jai raktą? Jam tektų atvykti čia su visais instrumentais. Jai reiktų mechaniko kaip tik iš tos firmos, kuri gamina spynas. Kad ji bent turėtų šiek tiek pinigų pasiėmus. Bet ji niekuomet nesinešiojo daugiau negu reikėjo išlaidoms. Kasininkė supermarkete jai davė tik dvidešimt ir dar kažkiek centų grąžos! „Mama, mamyte, aš nebenoriu gyventi!“ — prašneko Besė žydiškai, stebėdamasi, kad ėmė vartoti tą pusiau pamirštą šnektą.

Po ilgų dvejonių ji nusprendė grįžti į gatvę. Gal geležies krautuvė arba viena iš tų dirbtuvėlių, kur daromi raktai, bus atidaryta? Ji prisiminė kažkada kaimynystėje mačiusi netgi rakto iškabą. Pagaliau ir kitų žmonių raktai turėtų lūžinėti. Bet ką jai daryti su maistu? Jį buvo pernelyg sunku neštis. Jai teks palikti krepšį prie durų. „Vis

tiek viską pavogs",— tarė ji sau. Kas žino, gal kaimynai tyčia persuko spyną, kad ji negalėtų patekti į butą, kol jie jį siaubė ir niokojo?

Prieš nusileisdama į gatvę, Besė pridėjo ausį prie durų. Ji neišgirdo nieko, išskyrus murmuliavimą, kuris ten niekados nenutrūkdavo ir kurio priežasties nei kilmės Besė neįstengė išsiaiškinti. Čia tie garsai imdavo ciksėti lyg laikrodis, čia zvimbti, o kartais imdavo ir giliai atsidusdavo — būtybė, įkalinta sienose arba vamzdžiuose. Mintimis Besė atsisveikino su maistu, kuriam priderėjo būti šaldytuve, o ne pūpsoti tvankoje ant slenksčio. Sviestas ištirps, pienas sugiš. „Tai bausmė, aš esu prakeikta, prakeikta",— sumurmėjo Besė. Kaimynas ruošėsi nusileisti žemyn liftu, ir Besė jam mostelėjo, kad palauktų. Tikriausiai tai bus vienas iš tų vagių. Jis gali kėsintis ją apiplėšti, užpulti. Liftas nusileido, žmogus ją išleido pirma. Ji panūdo jam padėkoti, bet netarė nė žodžio. Kam dėkoti priešams? Tai vien tik gudrybės, akių dūmimas.

Kuomet Besė išėjo į gatvę, jau temo. Į nutekamąjį latoką buvo priplūdę vandens. Žibintai atsispindėjo juodame vandens ruože kaip ežere. Ir vėl kažkas kaimynystėj užsidegė — ji girdėjo kaukiant sireną, ugniagesių mechanizmo džeržgimą. Jos bateliai buvo permirkę nuo prakaito. Ji pasuko į Brodvėjų, kurio kaitra trenkė jai per galvą kaip skardos lakštas. Jai net ir dieną buvo nelengva aiškiai regėti daiktus, o naktimis ją ištikdavo vištakumas. Vitrinos švietė, bet kas jose iškabinta, Besė neįžvelgė. Vis dėlto ji spūdino išilgai vitrinų. Ji praėjo vaistinę, kepyklą, kilimų krautuvę ir šarvojimų menę, bet raktų iškabos niekur nebuvo nė ženklo. Besė kiūtino pirmyn. Jos jėgos seko, bet ji nusrendė nepasiduoti. Kas žmogui lieka, kai raktas nulūžta — kojas ištiesti? Gal kreiptis į policiją? Turėtų juk būti kokia nors įstaiga, kuri užsiima tokiais gyvenimo atsitiktinumais. Bet kur?

Atrodo, kažkas buvo atsitikę. Šaligatvyje netilpo praeiviai. Policijos automobiliai ir greitoji užtvėrė gatvę. Kažkas laistė asfaltą iš žarnos, tikriausiai nuplaudamas kraują. Besei pasirodė, kad žioplių akys piktdžiugiškai švyti.

Juos džiugina kitų nelaimės, pamanė ji. Tai jų vienintelė atgaiva šitame mieste. Ne, ji neras, kas jai padėtų.

Priėjo bažnyčią. Keli laipteliai vedė prie uždarų durų, kurias dengė stogelis ir temdė šešėlis. Besė vos įstengė atsisėsti. Jos keliai virpėjo. Jos bateliai nutrynė pirštus ir užkulnius. Kaulinis jos liemenuko lankelis įtrūko ir įsikirto jai tarp šonkaulių. „Visos pragaro jėgos užpuolė mane šį vakarą!“— sukuždėjo ji. Ją graužė alkis, pykino, gerklę degino atryta rūgštis. „Viešpatie, kurs esi danguje, tai jau galas“. Ji prisiminė žydišką patarlę: „Kas gyvena be atodairos, tas miršta be išpažinties“. Ji netgi nepasirūpino parašyt testamento.

2

Matyt, Besė užsnūdo, nes, kai atsimerkė, gatvėse jau tvyrojo vėlyvo vakaro tyla. Bet buvo tamsu ir tuščia. Parduotuvių vitrinos nebešvietė. Kaitra išgaravo, ji sužvarbo su viena suknele. Pirmiausia į galvą šovė, kad bus pavogę jos piniginę, bet piniginė mėtėsi ant žemutinio laiptelio, kur tikriausiai nuslydo. Besė pabandė ją pasiekti, bet ranka buvo nutirpusi. Galva, atlošta į sieną, apsunko kaip akmuo. Kojos sumedėjo. Ausys sakytum sklidinos vandens. Ji vėl pramerkė vieną voką ir išvydo mėnulį. Tas plūduriavo pažeme virš kažkokio plokščio stogo, šalia jo spingčiojo žalzgana žvaigždelė. Besė išpūtė akis. Ji buvo beveik užmiršusi, kad esama dangaus, mėnulio, žvaigždžių! Metų metais ji nepasidairydavo aukštėliau — vaikščiodavo akis nudūrusi žemėn. Besės langai buvo užkabinėti portjerom, kad tie, šnipinėjantys iš už lango, negalėtų jos įžiūrėti. O jeigu yra dangaus, tai, ko gero, ir Dievo, ir angelų, ir rojaus esama. Kurgi kitur rastų atilsį jos tėvelių sielos? O Semas — kurgi būna Semas?

Ji, Besė, pamiršo visas savo priedermes. Ji niekuomet nelankė Semo kapo. Ji netgi neuždegė žvakės jo mirties metinėmis. Ji tiek pasinėrė į kovą su juodaisiais gaivalais, jog pamiršo, kad esama ir aukštesnių jėgų. Pirmą kartą

per daugelį metų Besė pamėgino sukalbėt maldą. Gal Visagalis jos pasigailės, kad ir nepelnytai. Tėvas ir Motina užsistos ją aukštybėse. Keli hebrajiški žodžiai ritinėjosi jai ant liežuvio galo, bet ji niekaip jų nesudėjo. Ūmai jai nušvito: „Klausyk, Izraeli!“ O kas toliau? „Viešpatie, atleisk,— tarė Besė.— Esu nusipelniusi visko, kas mane ištinka“.

Tapo dar tyliau, dar vėsiau. Šviesoforų šviesos keisdavosi iš raudonos į žalią, bet pravažiuodavo tik viena kita mašina. Iš kažin kur išniro negras. Jis sverdėjo. Sustojo netolimais ir ėmė žiopsoti į Besę. Susverdėjo ir nulingavo tolyn. Besė žinojo, kad jos krepšys yra pilnas dokumentų, bet pirmą sykį ji nesirūpino savo daiktais. Semas paliko jai turtus, kas iš to. Ji tebetaupė juodai dienai. Lyg dar būtų jauna. „Kiekgi man metų? — susimąstė Besė.— Ką aš nuveikiau per tuos visus metus? Kodėl aš nekeliavau, nepasidžiaugiau tuo, ką turiu, niekam nepadėjau?“ Ji kaip ir nusijuokė iš savęs. „Aš buvau apsėsta, aš nebuvau aš! Kaipgi kitaip visa tai paaiškinti?“ Besė pasijuto priblokšta, sakytum pabudusi po ilgai trukusio miego. Nulūžęs raktas atrakino jos galvoje dureles, užsitrenkusias tą dieną, kai mirė Semas.

Mėnulis atsidūrė kitoje stogo pusėje — milžiniškas, rauzganas, blunkančiu veidu. Buvo šalta, Besė drebėjo. Ji suprato čia galinti gauti plaučių uždegimą, bet mirties baimė buvo jau praėjusi. Kaip ir baimė tapti bename. Žvarbus vėjas dvelkčiojo nuo Hudzono. Danguje užsižiebė naujos žvaigždės. Juoda katė atsėlino iš kitapus gatvės. Akimirką ji sustingo ant šaligatvio krašto, jos žalios akys žiūrėjo tiesiog į Besę. Po to lėtai ir atsargiai katė prisėlino arčiau. Besė amžiais nepakentė gyvulių — šunų, kačių, karvelių ir netgi žvirblių. Besei keldavo tikrą siaubą, jeigu jai kelią pereidavo juoda katė, kuri visuomet yra blogio pranašas. Betgi šią akimirką Besė pajuto meilę šiam sutvėrimui, kuris neturėjo nei durų, nei namų, nei turtų, nei raktų ir gyveno vien iš Dievo malonės. Nepriėjus prie Besės, katė uostinėjo jos krepšį. Po to ji ėmė trintis nugara į Besės kojas, pastačiusi uodegą ir miauksėdama.

Vargšas padaras buvo alkanas. Reiktų jai ko nors duoti. Kaip žmonės išvis gali nekęsti tokių padarėlių,— stebėjosi Besė. Mano mamulyte, aš buvau užkeikta. Aš pradėsiu naują gyvenimą. Jai netgi dingtelėjo klastinga mintis: gal ištekėti antrukart?

Naktis nepraėjo be nuotykių. Vieną sykį Besė regėjo baltą peteliškę, mirgančią nakties ore. Peteliškė bolavo parkinge, virš automobilio, po to nuskrido. Besė buvo tikra, kad tai ką tik gimusio kūdikio siela, nes tikrosios peteliškės neskraido po saulės laidos. Kiek vėliau ji atsimerkė, pažadinta ugnies kamuolio, sakytum didžiulio apšviesto muilo burbulo, nusklendusio nuo vieno kraigo prie kito ir išnykusio už stogų. Ji žinojo, kad tai, ką ji regėjo, buvo ką tik mirusio žmogaus siela.

3

Ji užmigo. Pabudo krūptelėjusi. Švito. Iš už Centrinio parko tekėjo saulė. Besė pamatyti jos nuo laiptelių negalėjo, bet virš Brodvėjaus dangus nurausvėjo, vėliau tamsiai įraudo. Pastatams iš kairės žara įžiebė langus: stiklai mirgėjo ir plyksčiojo kaip laivo liukai. Šalia Besės nusklendė karvelis. Jis šokinėjo ant savo mažų raudonų kojelių ir lesčiojo kažką, kas, galimas daiktas, buvo arba nešvari supelijusios duonos riekė, arba sudžiūvęs purvo luistas. Besė buvo apstulbinta. Kaip šitie paukščiai vargsta! Kur jie nakvoja? Kaip jie iškenčia lietų, speigus ir sniegą? Nueisiu namo, nusprendė Besė. Žmonės manęs nepaliks be namų.

Atsitiesti buvo kankynė. Jos kūnas tarsi prišalo prie laiptų, ant kurių ji sėdėjo. Skausmai varstė jai nugarą, kojomis bėgiojo skruzdėlytės. Vis dėlto ji ėmė lėtai kiūtinti namų link. Įkvėpė šviežio rytinio oro. Jis dvelkė žole ir kava. Ji jau buvo nebe viena. Iš šoninių gatvių pasirodė vyrai, moterys. Jie visi ėjo į darbą. Jie pirko kioskuose laikraščius, leidosi į metro tunelį. Jie buvo tylūs ir nepaprastai taikūs, lyg ir jie būtų praleidę savaitės naktį ir, prasiskaidrinę sielą, pasitiktų aušrą. Kelintą jie bun-

da, jeigu šiuo laiku privalo skubėti į tarnybą? — stebėjosi Besė. Ne, ne visi jos kaimynai buvo plėšikai ir nevidonai. Vienas jaunuolis netgi linktelėjo jai labą rytą. Ji pabandė jam nusišypsoti, suvokdama, kad pamiršo šią mergišką išraišką, kurią taip gerai buvo išmokusi jaunystėje: tai buvo, ko gero, pats pirmas dalykas, kurio ją išmokė velionė motina.

Ji priėjo namus, o prie durų jau stovėjo airis intendantas, jos mirtinas priešas. Jis kažką aiškino šiukšlininkams. Tai buvo vyras milžinas, trumpa nosimi bei ilga apatine lūpa, įdubusiais skruostais ir atsikišusiu smakru. Gelsvi jo plaukai dengė plikę. Nustebęs jis pasižiūrėjo į Besę:

— Kas jums nutiko, močiute?

Mikčiodama Besė papasakojo, kas jai atsitiko. Ji parodė jam rakto galvutę, kurią išlaikė suspaudusi saujoje visą naktį.

— Jėzau Marija,— pratarė jis.

— Kas man daryti? — paklausė Besė.

— Aš jums atrakinsiu!

— Bet juk jūs neturite visrakčio!

— Mums privalu atrakinti visus butus gaisro atveju.

Intendantas išnyko savo bute kelioms minutėms; po to išėjo su įrankiais ir raktais, suvertais ant didelio žiedo. Jis pakilo liftu su Bese. Maisto krepšys tebepūpsojo ant slenksčio, bet atrodė sukritęs. Airis ėmė krapštyti spyną.

— Kas tai per skiautelės? — paklausė jis.

Besė neatsakė.

— Kodėl jūs neužėjote pas mane ir nepranešėte, kas atsitiko? Slankiojat kiaurą naktį po miestą, būdama tokio amžiaus, Dieve mano!

Kol jis bruzdėjo su įrankiais, atsivėrė durys šalimais ir išėjo moteriškaitė su chalatu, šlepetėmis ir suktukais plaukuose. Ji pasiklausė:

— Kas jums atsitiko? Kai tik atidarau savo duris, vis matau šitą krepšį. Išėmiau jūsų pieną ir sviestą, viską sudėjau į šaldytuvą.

Besė vos susivaldė nepravirkusi.

— Ak, žmonės mano gerieji,— ištarė ji.— Aš juk nežinojau, kad...

Airis ištraukė Besės rakto galą... Dar kiek pasikrapštė. Jis pasuko raktą, ir Besės durys atsivėrė. Visos skiautelės iškrito. Jis įžengė į prieškambarį drauge su Bese, ir ji pajuto pelėsių kvapą. Kaip kad būna apleistuose namuose. Intendantas paprašė:

— Kitą kartą, jei atsitiks toks dalykas, skambinkite man. Aš juk čia tam ir esu!

Besė norėjo paduoti jam arbatpinigių, bet jos pirštai buvo pernelyg glebūs ir nepajėgė atsegti rankinės. Kaimynė įnešė pieną ir sviestą. Besė nuėjo į miegamąjį ir atsigulė ant patalų. Jai spaudė krūtinę ir pykino. Kažkas virpėjo joje nuo pečių ligi kojų. Besė klausėsi tvinksnių be išgąsčio, lyg susidomėjusi savo kūno kaprizais; intendantas ir kaimynė vis dar šnekėjosi, ir Besė negalėjo suprasti, apie ką. Toks dalykas jau buvo jai kartą atsitikęs, kai prieš trisdešimt metų jai davė raminančių palatoje, operacijos išvakarėse — daktaras ir sesuo šnekėjosi, bet jų balsai aidėjo lyg iš toli ir nesuprantama jai kalba.

Po to viskas nutilo, ir pasirodė Semas. Tai nebuvo nei diena, nei naktis — keistos sambrėškos. Sapne Besė suprato, kad Semas miręs, bet ji suvokė ir tai, kad jis kažkokiu aplinkiniu keliu sugebėjo ištrūkti iš kapų ir ją aplankyti. Jis atrodė sunykęs ir sukrėstas. Jis nepajėgė ištarti nė žodžio. Jiedu klajojo erdvėmis — nei dangumi, nei žeme,— tai buvo užgriuvęs tunelis arba neįvardijamos paskirties statinio griuvėsiai; tunelis buvo tamsus ir klaidus, bet kažką primenantis. Jie išėjo į vietovę, kur susiėjo du kalnai, o tarpas tarp tų kalnų švytėjo kaip saulėlydis ar saulėtekis. Jie sustojo sutrikę ir netgi šiek tiek drovėdamiesi. Tai buvo lygiai taip, kaip medaus mėnesio vakarą, kai jiedu atvyko į Elenvilį Ketskilio kalnuose, ir viešbučio savininkas juos nuvedė į jaunavedžių numerį. Ji išgirdo tuos pačius žodžius, kuriuos jis tada jiems pasakė, tuo pačiu balsu, su tomis pačiomis gaidelėmis:

„Čia jokio rakto nereikia. Eikite — ir mazel tov“.[1]

---

[1] Geros kloties (hebr.) — vert.

DIENA KONIAILENDE

Šiandien aš tiksliai žinau, ką turėjau daryti tą vasarą — dirbti. Tačiau tuomet aš beveik nieko neparašiau. „Kas Amerikoje skaito žydiškai?" — klausinėjau pats savęs. Nors dienraščio jidiš kalba redaktorius ir išleisdavo kartkartėmis mano apsakymėlius, jis pasakė man be užuolankų, kad jo skaitytojams nusišvilpti į visokius d i b u k u s, aitvarus bei kipšus, kurie, be to, ir gyveno net prieš du šimtus metų. Tokiu būdu aš, trisdešimtmetis pabėgėlis iš Lenkijos, tapau gyvu anachronizmu. Be to, Vašingtonas atsisakė pratęsti manąją svečio vizą. Lybermanas, advokatas, visaip stengėsi išrūpinti nuolatinį leidimą, bet tam aš turėčiau pateikti gimimo metrikus, pažymą apie moralumą, rekomendaciją, kurioje būtų juodu ant balto parašyta, kad būsiu įdarbintas, kad nesu našta visuomenei, ir kitokius popierius. Šių pažymų aš niekaip negalėjau gauti. Rašinėjau karštligiškus laiškus pažįstamiems į Lenkiją. Bergždžiai. Spauda skelbė, kad Hitleris Lenkiją gali užpulti bet kurią dieną.

Pabudau po staiga užėjusio miego, pilno košmarų. Mano varšuvietiškas laikrodukas rodė be penkiolikos vienuolika. Per žaliuzės tarpus plykščiojo šviesa. Girdėjau, kaip dunda vandenynas. Jau pusantrų metų aš nuomavausi kambarį su baldais sename name, Jūros vartuose, netoli Esteros (tokį aš duosiu jai vardą šiame apsakyme). Mokėjau per mėnesį šešiolika dolerių. Misis Berger, namų savininkė, už atitinkamą kainą patiekdavo man ir pusryčius.

Kol nebuvau sugrąžintas į Lenkiją, naudojausi amerikietiškuoju komfortu. Įlindau į vonią vestibiulio gale (šiuo

dienos metu vonios kambarys būdavo laisvas) ir, atsukęs dušo čiaupą, stebėjau didžiulį jūros lainerį, atvykstantį iš Europos. Regis, tai buvo „Queen Mary“ arba „Normandia“. Kokia palaima per vonios langelį stebėti Atlanto vandenyną ir vieną naujausių ir greičiausių pasaulyje jūros laivų. Kol skutausi, apsisprendžiau: ne, jie neišgrūs manęs į Lenkiją. Nesiduosiu Hitleriui į nagus. Liksiu pogrindyje. Buvau girdėjęs, kad jeigu staiga kiltų karas, savaime tapčiau Amerikos piliečiu. Nutaisiau grimasą. Veidrodėlyje pamačiau, kad mano rudi plaukai jau beveik išslinko. Akys buvo žydros, pavandenijusios, vokai įraudę nuo nemigos, žandai įgriuvę, Adomo obuolys — išsišovęs. Nors žmonės atklysdavo čia, prie Jūros vartų, iš paties Manheteno, kad pasigautų saulės, mano oda taip ir liko liguistai blyški. Nosis buvo plona ir balstelėjusi, smakras atsikišęs, krūtinė įdubusi. Dažnokai man dingtelėdavo, kad esu, ko gero, ir pats panašus į tuos kipšelius, kuriuos mėgau vaizduoti savo apsakymuose. Iškišau liežuvį ir pavadinau savo atspindį veidrodyje išsikrausčiusiu iš galvos batlanu, tai reiškia kvaišą, lunatiku.

Tikėjausi, kad misis Berger virtuvė tokiu vėlyvu laiku jau ištuštėjusi, bet jie visi tebesistumdė: misteris Chaikovičius; jo trečioji žmona; senis rašytojas Lemkinas, propagavęs anarchizmą; Silvija, kuri prieš dvi dienas buvo pasikvietusi mane į kiną Undinių alėjoje (iki vakaro penkių bilietas kainavo tik dešimt centų) ir laužyta žydų kalba vis vertė man tamsoje, ką šneka gangsteris ekrane. Ji netgi buvo suėmusi mano ranką, dėl ko aš tuojau pat pasijutau amoralus. Nes, viena, aš buvau sau prisiekęs laikytis dešimties Dievo įsakymų; antra, aš išdaviau Esterą. Ir trečia, mane graužė sąžinė dar ir dėl Anos, kuri teberašė ilgus laiškus iš Varšuvos.

Kai tik įžengiau į virtuvę, misis Berger sušuko:

— Štai ir mūsų rašytojas! Argi galima šitiek miegoti. Aš tai ant kojų nuo šešių ryto!

Dėbtelėjau į jos išbrinkusias kojas, į jos išsikraipiusius pirštus, į atsikišusias girneles. Iš manęs šaipėsi, kas tik norėjo. Senasis Chaikovičius tarė:

— Žinau, rytinių maldų valanda jau praėjo. Tikriausiai esi iš tų Kocko chasidų, kurie vėlai meldžiasi.

Jis buvo pabalęs, turėjo žilą barzdelę. Jo trečioji žmona, druckė išsiplėtusiomis šnervėmis ir išverstomis mėsingomis lūpomis, pasakė:

— Lažinamės iš ko tik norit, jaunuolis pamiršo toje savo Lenkijoje filakterijas.

O štai Lemkinas tarė:

— Mano galva, jis visą naktį rašė bestselerį.

— Aš vėl išalkau,— paskelbė Silvija.

— Ką valgysim šiandien? — paklausė manęs misis Berger.— Dvi bandelės ir vienas kiaušinis — viena bandelė ir du kiaušiniai?

— Ką tik duosite.

— Tau? Kad ir visą mėnulį ant lėkštutės. Dar parašysi apie mane ką nors tame savo žydiškame laikraštyje.

Ji atnešė man omletą iš dviejų kiaušinių ir skliding puodelį kavos. Visa tai kainavo misis Berger namuose dvidešimt penkis centus, tačiau aš ir šiaip jau buvau skolingas už šešias savaites nemokamų pusryčių ir buto mokestį už lygiai tiek pat laiko.

Kol aš pusryčiavau, madam Chaikovič pasakojo apie savo vyriausiąją dukrą, kuri prieš metus netikėtai paliko našlė, o neseniai ir vėl vestuves iškėlė.

— Ar girdėjote kada nors tokį dalyką,— kalbėjo ji,— žmogus žagtelėjo ir krito negyvas. Berods jam galvoje kažkas susprogo. Dieve sergėk. Kokių tik nelaimių būna žmogaus gyvenime. Bet jis paliko apie penkiasdešimt tūkstančių, nes buvo apsidraudęs. O kiek jauna moteris gali našlauti. Tasai buvo daktaras, šitas — juristas. Taip, garsiausias Amerikos advokatas! Žiūri į ją ir sako: „Štai moteris, kurios aš laukiau visą gyvenimą". Po šešių savaičių jiedu ir susituokė. Jie išskrido medaus mėnesio į Bermudus. Jis pirko jai žiedą už dešimt tūkstančių.

— Jis buvo senbernis? — paklausė Silvija.

— Kadaise jis turėjo žmoną, jie nesugyveno ir išsiskyrė. Ji gauna iš jo nežmoniškai daug tų alimentų — 200 dolerių, kas savaitę. Kad ji juos visus į vaistus sukištų!

Skubomis pavalgiau ir išėjau. Gatvėje pasižiūrėjau į laiškų dėžutę. Bet man ten nieko nebuvo. Nuo šičia, už dviejų kvartalų, galėjau matyti namą, kurį Estera išsinuomavo dar užpraeitą žiemą. Ji įsileisdavo vasarotojus, norėjusius atostogauti netoli Niujorko. Negalėdavau dieną jos lankyti, įsigaudavau ten jau gerokai sutemus. Visas pulkas rašytojų ir žurnalistų, rašančių kaip ir aš jidiš, įsikūrė ten tą vasarą, ir jiems nederėjo nieko žinoti apie mano ryšius su Estera. Jei negalvojau vesti, kam čia teršti jos vardą. Ji buvo kone dešimčia metų vyresnė už mane. Išsiskyrusi su vyru — poetu, komunistu, modernistu, šarlatanu. Jis išmovė ir niekuomet neatsiuntė nė vieno cento savo dviem mažoms dukrelėms. Gyveno ten su dailininke, tapiusia abstrakčius paveikslus. Esterai reikalingas vyras, kad paremtų jos mergaites, o ne žydų rašytojas, kurio hobis yra kipšai ir vampyrai.

Gyvenau Amerikoje jau aštuoniolika mėnesių, bet Koniailendas mane vis dar stebino. Saulė gremžė žemę kaip ugnis. Nuo paplūdimių sklido riaumojimas, užgožiantis net ir vandenyną. Gatvės pakraštyje italas, arbūzų pardavėjas, daužė skardos lakštą peilio ašmenimis ir klaikiu balsu šaukėsi pirkėjus. Kiekvienas iš prekiautojų rėkavo savaip, pardavinėdamas spragintus kukurūzus ir karštas dešreles, ledus ir žemės riešutus, cukraus vatą ir pūstus ryžius. Praėjau vitriną, kur buvo demonstruojama būtybė,— pusiau žuvis, pusiau moteris; vaško figūrų muziejų su Marijos Antuanetės, Bufalo Bilo ir Johno Wilkeso Bootho figūromis; pro teatriuką, kuriame sėdėjo astrologas su turbanu, apsuptas žvaigždėlapių ir dangiškųjų sferų. Cirko palapinės prieangyje šoko pigmėjai, supančioti viena laivavirve ir kalkėmis ištepliotais veidais. Mechaninė beždžionė išpūsdavo pilvą kaip dumples ir protarpiais nusikvatodavo. Juodukai taikė šautuvus į skardinius ančiukus. Pusnuogis vyras, juoda barzda ir pasklidusiais ant pečių plaukais, garsiai gyrė ekstraktą, kuris sustiprina raumenis, išlygina raukšles ir sugrąžina vyrišką pajėgumą. Be to, jis pertraukinėjo sunkias grandines ir pirštais lankstė nikelio monetas. Už kelių žingsnių aiškiaregė

skelbė, kad ji iškviečia mirusiųjų dvasias, nuspėja ateitį ir patarinėja vedybinio gyvenimo klausimais. Nešiausi po pažastimi Payoto knygą lenkų kalba „Valios lavinimas“. Ši knyga, mokiusi, kaip įveikti tingulį ir nuolatos dvasiškai tobulėti, buvo tapusi mano antrąja Biblija. Bet viską dariau kaip tik atvirkščiai ir leidau dienas vien niekams, krimsdamasis, fantazuodamas ir įsipainiodamas į tokius reikalus, kurie nieko gera nežadėjo.

Gatvei baigiantis atsisėdau ant suolo. Kiekvieną dieną tas pats senių ratelis susiburdavo čia pasiginčyti dėl komunizmo. Žmogelis apskritu raudonu veidu ir plaukais, baltais kaip puta, įnirtingai purtė galvą ir klykė:

— Kas išvaduos darbininkiją — Hitleris? Musolinis? Tas tavo socialfašistas Leonas Bliumas? Tas oportunistas Normanas Tomas? Tegyvuoja Stalinas! Dievas telaimina jo rankas!

Vyriškis, kurio nosis buvo nutaškuota trūkinėjančiomis gyslelėmis, spiegte spiegė savo priešininkui į akis:

— O ką pasakysi apie teismus Maskvoje? O milijonai darbininkų ir valstiečių, Stalino ištremtų į Sibirą? Tarybiniai generolai, kuriuos nuvarė į kapus tavo draugas Stalinas?

Tai buvo nedidukas kerėpla sakytum pjūklu išpjautu liemeniu. Jis spjaudė į nosinę, šaukdamas:

— Ar Bucharinas vokiečių šnipas?! Ar Trockis gauna dolerių iš Rokfelerio?! Kamenevas ar proletariato priešas?! O ką tu pasakytum pats apie save ir savo proletariatą — tu, skylių ir griuvėsių nuomotojau!

Man dažnai šaudavo į galvą, kad šitie seniukai nei valgo, nei geria, o amžių amžiais kivirčijasi. Jie šokinėjo viens prieš kitą, susiremdami kaip ožiai. Išsitraukiau užrašų knygutę ir parkerį, kad pasižymėčiau temą (galimas daiktas, apie tuos rėksnius). Bet vietoje to ėmiau piešti žmogutį ilgom ausim, riesta kaip avino ragas nosimi, žąsino letenėlėmis ir su dviem ragais. Po to nusėjau jo kūną žvynais ir pridėjau sparnus. Mano akys užkliuvo už „Valios lavinimo“. Drausmė? Susikaupimas? Kam visa tai, jei man teks žūti Hitlerio lageriuose? O jeigu ir likčiau gy-

vas — argi dar vienas apsakymas arba romanas išgelbėtų žmoniją? Metafizikai išsikvėpė pernelyg greitai, pagalvojau. Reikėtų pradėti nuo pradžios: kas yra laikas? Kas yra erdvė? Čia ir slypi visa ko raktas. Ką gali žinoti, gal kaip tik man yra lemta šią mįslę įminti.

Užsimerkiau ir nusprendžiau kartą ir visiems laikams prasibrauti per užtvarą tarp būties ir idėjos, tarp grynojo proto sampratų ir Daikto savyje. Tarp blakstienų saulė sutvisko raudonai. Bangų mūša ir žmonių šurmulys susiliejo. Beveik apčiuopiamai jaučiau, kad iki Tiesos liko žingsnelis.

— Laiko nėra, erdvės nėra,— sumurmėjau aš.

Bet šitas Niekas juk yra įsivaizdavimų fonas. Tai kas gi yra mūsų stebimas pasaulis? Tik materija? Dvasia? Gal tai traukos jėga ar koks magnetizmas? O kas yra gyvenimas? Kentėjimas? Kas gi yra sąmonė? O jei Dievas yra, kas Jis? Substancija? Su aibe savybių? Monadų monada? Akla valia? Pasąmonė? Ar gali tai būti lyčių susiliejimas, kaip yra užsiminę kabalistai? Gal Dievas yra orgazmas, be pertrūkio vykstantis? Ar visur tvyrantis Niekas yra moteriškumo esmė? Ne, aš čia nieko neišsiaiškinsiu, nusprendžiau. Gal man pavyks, kai naktį eisiu gultis.

Atsimerkiau ir nuėjau Braitono kryptimi. Iškelto virš namų geležinkelio grotelės metė ant grindinio įmantrų saulės ir šešėlių raštą. Prašvilpė traukinys iš Manheteno, vejamas kurtinančio trinksėjimo. Kaip ten erdvė ir laikas bebūtų apibrėžiami, bet visiškai aišku bent jau tai, kad vienu metu būti ir Brukline, ir Manhetene neįmanoma. Praėjau vitrinas su išdėliotais šiferio pavyzdžiais, čiužiniais, košeriniais viščiukais. Prie kiniškos valgyklėlės stabtelėjau. Gal man čia užkąsti? Ne, kafeterijoje išeis dešimčia centų pigiau. Jau buvau išsvaistęs beveik visus pinigus. Jei mano apybraiža „Po skyrybų“ nepasirodys sekmadienio leidinyje, neliks nieko kito, tik savižudybė.

Grįždamas stebėjausi savimi. Kaipgi čia aš leidau šitaip sugriūti savo biudžetui? Gavus turisto vizą, sunku įsidarbinti, tas tiesa, bet argi Imigracijos ir Natūralizacijos tarnyba užuostų, jeigu aš įlįsčiau kur nors lėkščių

plauti? Ar būčiau kurjeris arba hebrajų kalbos mokytojas? Tai buvo tikra beprotybė šitaip laukti ir likti tuščiomis kišenėmis. Beje, buvau tikras, kad išgyvenčiau, misdamas kad ir trupiniais nuo stalų. Bet anksčiau ar vėliau kasininkas arba vedėjas pastebėtų tokį žmogelį-peslį. Amerikiečiai greičiau išmes maisto atliekas į šiukšlyną, negu leis kam neužmokėjus užvalgyti. Mintys apie maistą sužadino alkį. Prisiminiau, ką buvau skaitęs apie badaujančius. Gerdamas, kai skrandis tuščias, žmogus ištveria šešiasdešimt dienų ir dar daugiau. Vienoje knygoje perskaičiau, kad ekspedicijos į Šiaurės ar Pietų polių metu Asmundsenas net suvalgė savo batą. Mano šiandieninis alkis, tariau sau, tai vien tik isterija, tai nervai. Du kiaušiniai ir viena bandelė! Jie turėjo pakankamai krakmolo ir proteino, kad tverčiau dar daugelį dienų. Bet mano skrandis trūkčiojo. Kojos šlijo, artėjo tamsa ir pasimatymas su Estera. O badavimas sukelia impotenciją. Šiaip ne taip aš išlaikiau ligi kafeterijos. Įėjau, pasiėmiau čekį ir priartėjau prie bufeto. Girdėjau, kad ir pasmerktieji mirti užsisako paskutiniuosius patiekalus; žmonės netgi į aną pasaulį neina neužkandę. Tai įrodymas, pagalvojau, kad gyvenimas ir mirtis tikrai niekuo nėra susiję. Kadangi mirtis neturi jokio gyvenimiško pavidalo, ji negali nutraukti gyvenimo. Ji tėra rėmai gyvybės procesams, kurie, beje, amžini.

Aš nebuvau vegetaras, bet vegetarų pažiūros mane domino. Visgi užsisakiau šoninės juodųjų ridikų padaže su virtomis bulvėmis bei pupelėmis, kaušelį makaronienės, didelę chalą ir puodelį kavos su ragaišio gabalu — iš viso už šešiasdešimt centų. Laikydamas padėklą, ėjau pro stalus, nubarstytus maisto likučiais, bet apsistojau prie švaraus stalo. Ant kėdės buvo paliktas popietės laikraštis. Kad ir knietėjo jį pasiskaityti, prisiminiau Payoto žodžius: intelektualas privalo valgyti lėtai, kramtyti kiekvieną kąsnį atsidėjęs ir valgydamas neskaityti. Neištvėręs dirstelėjau į antraštes. Hitleris vėl reikalavo koridoriaus per Lenkiją. Smilgy-Rydzas paskelbė Seime, kad lenkai kausis už kiekvieną žemės pėdą. Vokietijos pasiuntinys Tokijuje turėjo audienciją pas Mikadą. Anglų dimisijos generolas

kritikavo Mažino liniją ir pranašavo, kad ją priešas pralauš per pačią pirmąją ataką. Jėgos, valdančios visatą, greitino katastrofą.

Pavalgiau, susiskaičiavau pinigus ir prisiminiau, kad turiu paskambinti į redakciją ir paklausti apie savo rašinį. Žinojau, kad skambutis iš Koniailendo į Manheteną kainuoja dešimt centų, o sekmadienio leidinio redaktorius Leonas Daimondas retai būna ofise. Visgi aš negalėjau patikėti savo reikalo fortūnai. Dešimt centų manęs nenuskurdins. Ryžtingai atsistojau, radau tuščią telefono būdelę ir surinkau numerį. Maldavau tų Galių, kurios rengė pasauliui katastrofą, kad telefonų informacija manęs nesuklaidintų. Ištariau numerį tiek raiškiai, kiek galėjau su savuoju akcentu, ir operatorė liepė įmesti monetą. Atsiliepė telefonistė redakcijoje, ir paprašiau Leono Daimondo. Buvau tikras, kad ji atsakys, esą, jo nėra darbe. Bet ragelį užtvindė jo balsas. Ėmiau mikčioti ir atsiprašinėti už trukdymą, o kuomet prisistačiau, jis lakoniškai tarė:

— Tavo skečas eis šį sekmadienį.

— Tai dėkui! Labai Jums ačiū.

— Atsiųsk dar ką nors. Lik sveikas.

— Stebuklas! Viešpaties Dievo stebuklas! — šūkčiojau pats sau. Tą pačią akimirką, kai pakabinau ragelį, mane ištiko dar vienas stebuklas; iš automato dėžės pabiro pinigai: daimai, nikeliai, kvoteriai. Sutrikau, juk susemti šią pinigo upę būtų gryna vagystė. Betgi telefonų kompanija ir be manęs tų pinigų niekuomet neatgaus, juos gali rasti kas nors, kam jų visai nereikia. Kiek centų esu sukišęs į telefonus už dyka! Apsidairiau ir pamačiau putlią moterį su šiaudine skrybėle, laukiančią prie būdelės. Susižėriau visas monetas, susigrūdau jas į kišenę ir išėjau, jausdamasis atgimęs. Atsiprašinėjau Galių, viską žinančių apie mano darbus. Išėjau iš kavinukės ir nužingsniavau link Jūros vartų. Svarsčiau: jeigu man sumokės penkiasdešimt dolerių už apybraižą, atskaičiuoju trisdešimt misis Berger už kambario nuomą ir pusryčius, ir dvidešimt man lieka išlaidoms. Aš atgausiu jos pasitikėjimą ir galėsiu būti sau ten kiek tinkamas. Jeigu jau

taip, tai pats laikas paskambinti Lybermanui, juristui. Ką čia žinai, gal jis turi naujienų iš konsulo Toronte. Turistas negauna nuolatinės vizos, kol jis yra Amerikoje. Todėl man teks išsmukti į Kubą arba į Kanadą. Kelionė į Kubą pernelyg brangiai kainuotų, bet ar mane įleis į Kanadą? Lybermanas juk buvo perspėjęs, kad man teks slapčia prasigauti iš Detroito į Vindzorą, o kiekvienas, kas tik sutiks mane vesti per tiltą, prašys ne mažiau šimto dolerių.

Staiga man šovė į galvą, kad įvykdžiau ne vieną vagystę, o visas dvi. Džiugesio pagautas, užmiršau susimokėti už pusryčius. Tebeglamžiau saujoje čekį. Be abejo, tai buvo Šėtono darbas. Dangus nusprendė mane išbandyti. Turėjau sugrįžti ir susimokėti šešiasdešimt centų. Ėmiau žingsniuoti sparčiai, beveik bėgte. Kavinukėje, prie paties kasininko, pamačiau stovintį žmogų baltu chalatu. Jie šnekėjosi angliškai. Aš nutariau palūkėti, bet jiedu kalbėjosi nesustodami. Kasininkas dėbtelėjo į mane ir paklausė:

— Ko tau?

Atsakiau žydiškai:

— Aš pamiršau užmokėti.

Jis apsimetė nustebęs ir sumurmėjo:

— Neimk į galvą, eik sau.

— Bet!..

— Ar tu eisi, ar ne? — sušnypštė jis ir netikėtai pamerkė man.

Tuomet aš supratau, kas čia darosi. Žmogus baltu chalatu, regis, buvo šeimininkas arba vedėjas, ir kasininkas nenorėjo, kad išaiškėtų, jog jis išleido tokį, šiaip sau pasivaišinusį. Jėgos, regis, susimokė dovanoti man vieną malonę po kitos. Išėjau ir, užverdamas stiklines duris, mačiau, kaip kvatojosi kasininkas ir tas žmogus baltu chalatu. Jie juokėsi iš manęs, žalio emigranto, iš to mano jidiš. Bet žinojau, kad tai tik Dangūs mane išbando, sudėję mano dorybes ir trūkumus ant skirtingų lėkščių: ar aš esu vertas to, kad likčiau Amerikoje? Ar teks man žūti Lenkijoje? Aš susigėdau, kad sugebu dar būti toks prie-

taringas, kai vadinu save ir bedieviu, ir agnostiku. Ir atsakiau savo neregimiems kritikams: „Kaip ten bebūtų, juk ir pagal Spinozos mokymą viskas yra nulemta. Visatoje nėra mažų arba didelių įvykių. Amžinybei smėlio grūdelis yra tiek pat svarbus, kiek ir visa galaktika".

Nežinojau, ką veikti su čekiu. Ar pasilaikyti ligi rytojaus, ar mesti lauk. Nusprendžiau, kad sugrąžinsiu pinigus kasininkui ir be šio čekio. Sudraskiau į skutelius ir išmečiau į šiukšlių dėžę.

Namuose aš kritau į lovą ir nugrimzdau į gilų miegą, kuriame man tuoj pat atsivėrė ir laiko, ir erdvės, ir priežastingumo paslaptis. Ji man atrodė neįtikėtinai paprasta, bet tą pačią akimirką, kai prasimerkiau, ją užmiršau. Teliko kažkoks ne šio pasaulio, kažkoks nuostabaus nuotykio pajautimas. Sapne aš buvau suteikęs savo filosofiniam atradimui netgi pavadinimą, kuris galėjo būti lotyniškas, hebrajiškas, aramėjiškas arba kažkoks žodis iš visų tų trijų pavadinimų. Tik prisiminiau, kad sakiau: „Būtis yra ne kas kita, o...", ir čia atsirado įvardinimas, atsakęs į visus klausimus. Lauke temo. Ir žmonės, besipliuškenantys prie kranto, ir plaukikai — visi buvo dingę. Saulė grimzdo į vandenis, palikdama ugnies taką. Vėjo dvelktelėjimas atnešė pūvančių jūržolių kvapą. Lyg iš niekur išplaukė debesis, panašus į banginį. Slapstydamasis už jo pelekų, iš paskos sėlino mėnulis. Orai keitėsi: šaižiai skambtelėjo rūko varpas švyturio bokšte. Vilkikas traukė tris juodas baržas. Atrodė, kad jis sustingo, tarsi visas Atlantas būtų tapęs Negyvąja jūra, apie kurią buvau skaitęs kelionių knygose.

Nebereikėjo sukti galvos dėl pinigų, ir aš nuėjau į kavinę Jūros vartuose, kur užsisakiau varškės pyrago ir kavos. Žurnalistas, rašantis jidiš, iš to paties laikraščio, kur spausdino ir mane, įėjo ir prisėdo šalimais. Jo plaukai buvo sakytum šerkšnu apnešti, o veidas įraudęs.

— Kur tu slapstaisi šiomis dienomis? Žmonės tavęs neranda. Man sakė, kad būni čia, Jūros vartuose.

— Aš čia gyvenu.

— Žinai, išsinuomavau kambarį pas Esterą. Tu ją pa-

žįsti, to išsikrausčiusio iš galvos poeto ekszmona. Užeitum. Ten juk visa žydų raštija. Kelis kartus vis girdėjau tave minint.

— Tikrai? Ką sakė?

— Tai rašytojai šnekėjo. Ir Estera, girdėjau, tave gyrė. Aš ir pats lygiai taip pat manau. Esi talentingas, tik temas tu pasirenki, nepyk, nei kam jos rūpi, nei kas tuo tiki. Nėra jokių demonų! Ir nėra jokio Dievo.

— Jūs tuo tvirtai įsitikinęs?

— Tvirtų tvirčiausiai.

— Kas sutvėrė šį pasaulį?

— Še tai tau. Amžinieji klausimai. Viską sukūrė gamta. Evoliucija. Kas sukūrė patį Dievą? Tu ką, iš tikrųjų esi religingas?

— Kartais.

— Vien tam, kad prieš mane riestum nosį. Jeigu Dievas yra, tai kodėl jis leidžia Hitleriui grūsti nekaltus žmones į Dachau? O kas bus su tavo viza? Ar tu pradėjai tuo rūpintis? Jeigu nieko neveiksi, tave ims ir deportuos, ir tas tavo Dievas nė piršto nepajudins.

Aš papasakojau jam apie savuosius sunkumus, ir jis atsakė:

— Turi vieną išeitį — reikėtų vesti moterį, kuri yra Amerikos pilietė. Būsi šioje šalyje įteisintas. Laikui bėgant susitvarkysi popierius ir tapsi piliečiu.

— Niekuomet šito nedarysiu,— tariau aš.

— Kodėl gi?

— Tai įžeidimas ir man, ir moteriai.

— O ką, verčiau Hitleriui į nagus? Tai tik tavo tuščias išdidumas. Rašai kaip subrendęs vyras, o elgiesi kaip vaikigalis. Kiek turi metų?

Pasisakiau.

— Tavo metų aš jau buvau ištremtas į Sibirą už revoliucinę veiklą.

Priėjo padavėjas. Aš jau norėjau užmokėti, bet rašytojas išplėšė man iš rankų čekį. Ar ne per daug vienai dienai laimės, pagalvojau.

Pasižiūrėjau į duris ir pastebėjau Esterą. Ji dažnai už-

sukdavo čia vakarais, todėl aš ir vengiau šios kavinės. Mes su Estera buvome susimokę visaip slapstytis. Be to, Amerikoje aš tapau drovus. Mano berniokiškas įprotis rausti čia vėl atgijo. Lenkijoje aš niekuomet nelaikydavau savęs kokiu neužauga, bet čia, tarp Amerikos milžinų, pasijutau tikras nykštukas. Mano varšuvietiškas kostiumas atrodė čia kaip seniena: su tokiais sieksniniais atvartais ir pakeltais pečiais. Ir jis buvo per storas Niujorko karščiams. Estera man vis priekaištaudavo dėl mano vasarą nešiojamų skrybėlės, liemenės, krakmolytos apykaklaitės. Išvydo mane ir sutriko, sakytum mergaitė iš Lenkijos provincijos. Mes dar niekuomet nesirodėme tarp žmonių dviese. Susitikdavome tamsoje, kaip du šikšnosparniai. Ji žengtelėjo atgal, bet mano užstalės draugas pašaukė ją vardu. Baugščiai žengdama, Estera priėjo. Su balta suknele ir šiaudine skrybėle, perrišta žaliu kaspinu. Ji buvo įdegusi, ir jos tamsiose akyse švyscčiojo žaismingos mergiškos kibirkštėlės. Neatrodė kaip moteris, nugyvenusi keturiasdešimt, vien tik grakšti ir jaunatviška. Ji priėjo ir pasisveikino su manimi, lyg pirmą kartą matytų. Europietiškai spustelėjo man ranką ir mandagiai nusišypsojo. Ji kreipėsi į mane „Jūs“, o ne „tu“:

— Kaip Jūs laikotės? Senokai Jūsų nemačiau.

— Slapstosi,— smerkiamai ištarė rašytojas.— Nė kiek nesirūpina dėl savo vizos, todėl jį netrukus deportuos į Lenkiją. Netrukus bus karas. Aš jam patariau vesti amerikietę, kad gautų vizą, bet jis nenori nė klausyti.

— Bet kodėl? — paklausė ji. Jos skruostai užsiplieskė. Ji nusišypsojo, meiliai ir vylingai. Ir prisėdo ant kėdės kraščiuko.

Kaip aš norėjau tuomet atsakyti ką nors išmoningo, gudraus. Bet sulemenau kaip avelė:

— Argi galima vesti už vizą?

Rašytojas šyptelėjo ir pamerkė man akį:

— Aš joks piršlys, bet iš judviejų būtų pora kaip tvora.

Estera pasižiūrėjo į mane nuolankiai, klausiamai, priekaištingai. Suvokiau, kad turiu atsakyti nedelsdamas, čia pat, rimtai arba bent juokais, bet negalėjau ištarti nė

žodžio. Ūmai pasidarė karšta. Marškiniai kiaurai peršlapo, ir jaučiausi tarsi prikaltas prie kėdės. Mane apėmė siaubingas jausmas, kad kėdė tuoj apvirs, grindys atsistojo piestu, o šviestuvai palubėje susiliepo, ištįso ir apmiglojo. Kavinė pradėjo suktis kaip karuselė.

Estera staigiai pakilo.

— Turiu pasimatymą,— tarė ji ir nusisuko.

Sėdėjau ir stebėjau ją, skubančią prie išėjimo. Rašytojas jai supratingai nusišypsojo, linktelėjo man ir persėdo prie kaimyninio staliuko šnektelti su kolega. Likau kėdėje, priblokštas netikėtų savo likimo posūkių. Išsitraukiau iš kišenės saują monetų ir ėmiau jas kelis sykius skaičiuoti ir perskaičiuoti, atspėdamas jas ne tiek regėjimu, kiek lytėjimu ir atlikdamas įmantrius apskaičiavimus. Kiekvieną kartą skaičiai man susidėdavo kitaip. Kiek sugebėjau spręsti apie savo žaidimus su Galiomis, aš, atrodo, buvau laimėjęs dolerį ir šiek tiek centų, bet praradęs prieglobstį Amerikoje ir moterį, kurią iš tikrųjų mylėjau.

SŪNUS

Laivas iš Izraelio turėjo atplaukti dvyliktą, bet vėlavo. Jis prisišvartavo Niujorko uoste jau vakarėjant, ir man dar teko gana ilgai laukti, kol keleivius ėmė leisti į krantą. Krante buvo karšta ir tvanku. Pasitikti laivo susirinko minia žmonių. Atrodė, kad krantinėje laukia visa žydų tauta: tie, nutautėję; rabinai ilgomis barzdomis ir plaukų sruogomis, besidraikančiomis virš ausų; merginos iš Hitlerio lagerių su ištatuiruotais skaičiais ant rankų; sionistinių organizacijų pareigūnai su išsipūtusiais portfeliais; nesiskutę ješivų berniokai velveto skrybėlėmis; pasaulietiškos damos parausvintais skruostais bei raudonais nagais. Suvokiau, kad esu naujos žydų istorijos epochos dalyvis. Kada gi žydai turėjo laivų? — o jeigu ir turėjo, jų laivai iškeliaudavo į Tirą ir Sidoną, bet ne į Niujorką. Netgi jei Nietzsche'ės beprotiška teorija apie amžinąjį sugrįžimą buvo teisinga, turėtų praeiti kvadrilijonų kvadrilijonai metų, kol mažiausias dalykėlis, vykstantis dabar, pasikartotų. Bet šis laukimas vargino! Aš įdėmiai stebėjau kiekvieną laukiantį ir kaskart man kildavo tas pats klausimas, iš ko gali spręsti, kad šis žmogus yra mano brolis? Iš ko matyti, kad ji — mano sesuo? Niujorko moterys vėdavosi vėduoklėmis, šnekėjosi viena su kita kimiais balsais, gaivinosi šokoladu ir Coca cola. Nežydiškas atžarumas blykčiojo jų akyse. Buvo sunku patikėti, kad dar tik prieš keletą metų jų broliai ir seserys Europoje ėjo į žūtį kaip avys. Šiuolaikinis tikintis jaunimas su mažytėm kepuraitėm, tarsi pleistro gabalėliais tarp tankių plaukų, visu balsu griaudėjo angliškai, švaistėsi sąmojais su panelėmis, kurių nei elgesyje, nei drabužiuose negalėtum atrasti nė jokio pamaldumo ženklo. Netgi rabinai čia bu-

vo kitokie — ne tokie kaip mano tėvas ir senelis. Visi šie žmonės man atrodė patyrę ir daug išmaną. Beveik visi, išskyrus mane, buvo apsirūpinę leidimais įlipti į laivą. Ir pažintis jie mezgė nepaprastai greitai, keitėsi žiniomis, sumaningai linkčiojo. Laivo įgula ėmė leistis žemyn, man pasirodė, kad jie didžiuojasi savo uniformomis, savo antpečiais ir auksinėmis sagomis. Jie šnekėjosi hebrajiškai, bet jų tarimas buvo lyg svetimtaučių.

Stovėjau ir laukiau sūnaus, kurio nemačiau dvidešimt metų. Jis buvo penkerių, kai išsiskyrėme su jo motina. Aš išvykau į Ameriką, ji — į Sovietų Rusiją. Atrodė, kad vienos revoliucijos jai nepakako. Jai reikėjo „permanentinės revoliucijos". Maskvoje ją būtų likvidavę, jeigu ji nebūtų turėjusi žmogaus, kuris aukščiausiųjų valdininkų kabinetuose jautėsi kaip namie. Įsikišus jos senosioms tetoms bolševikėms, sėdėjusioms lenkų kalėjimuose už komunistinę veiklą, ji buvo deportuota su vaiku į Turkiją. Iš ten jai pavyko nusigauti į Palestiną, kur kibuce užaugino mudviejų sūnų. Dabar jis atvyko aplankyti manęs.

Jis man atsiuntė nuotrauką, padarytą armijoje, kai kariavo su arabais. Bet nuotrauka buvo blanki, o be to, jis vilkėjo uniformą. Tik dabar, kai keleiviai ėmė lipti iš laivo, man dingtelėjo, kad aš net neįsivaizduoju, kaip atrodo mano sūnus. Ar jis aukštas? Ar nedidukas? Ar jo gelsvi plaukai patamsėjo jam suaugus? Sūnaus atvykimas į Ameriką sugrąžino mane į epochą, kuri, maniau, jau seniai nugrimzdo į amžinybę. Jis iškilo iš praeities kaip dvasia. Jis nebuvo mano namų dalis, aš neįsivaizdavau, kur jis galėtų įsiterpti tarp mano dabartinių pažįstamų. Aš neturėjau jam nei vietos, nei lovos, nei laiko, nei pinigų. Kaip ir šitas laivas, iškėlęs žydrą ir baltą vėliavą su Dovydo žvaigžde, jis buvo keistas praeities ir dabarties mišinys. Jis man rašė, kad iš visų kalbų, kuriomis šnekėjo vaikystėje — jidiš, lenkų, rusų, turkų,— dabar jis temokėjo hebrajų. Iš anksto žinojau, jog su tuo trupučiu hebrajų, kurio pramokau iš Penkiaknygės ir Talmudo, nesugebėsiu su juo bendrauti. Užuot šnekėjęsis su sūnumi, aš vien mikčiosiu ir sklaidysiu žodynus.

Triukšmas ir spūstis didėjo. Doke buvo tikra maišatis. Visi šaukė ir yrėsi pirmyn su perdėtu džiaugsmu, kaip kad žmonės, visiškai praradę supratimą, kas yra ko verta šiame pasaulyje. Moterys isteriškai verkė, vyrai kimiai kūkčiojo. Fotografai spragsėjo aparatais, reporteriai puldinėjo nuo vieno žmogaus prie kito, bandydami skubomis sukurpti kokį nors interviu. Paskui atsitiko tai, kas atsitinka visuomet, kai esu minioje. Visi ūmai pasidarė viena šeima, tuo tarpu aš likau nuošaly. Niekas nesikreipė į mane, aš taip pat į nieką. Ta paslaptinga jėga, kuri juos visus subūrė, mane atstūmė. Jų akys žvalgė mane išsiblaškę, lyg klausdamos: ką jis čia veikia? Kiek padvejojęs pabandžiau vieno žmogaus kažko pasiklausti, bet jis manęs neišgirdo, nuėjo, man dar nebaigus sakinio. Tarsi būčiau šmėkla. Po kiek laiko aš nutariau daryti tai, ką visuomet darau tokiais atvejais — pasiduoti likimo valiai. Atsistojau atokiau ir stebėjau išeinančius iš laivo, mintyse rūšiuodamas juos. Tarp senų ir pagyvenusių mano sūnaus nėra. Jis neturės plaukų kaip varno sparnas, nebus kresnas ir nevarstys aplinkinių skvarbiu vanago žvilgsniu: tai ne mano sėkla. Bet netikėtai ant trapo išdygo jaunas vyriškis, lyg ir panašus į kareivį nuotraukoje — aukštas, ištįsęs, kiek gunktelėjęs, ilga nosimi ir siauru smakru. Jis! Kažin kas šaukte sušuko many. Aš atsiplėšiau nuo sienos ir puoliau prie jo. Jis kažko dairėsi. Krūtinėje prabudo tėviška meilė. Jauno keleivio skruostai buvo įdubę, veidas liguistai išblyškęs. Jis serga, jam džiova, pagalvojau susirūpinęs. Buvau beprasižiojąs, kad šūktelčiau: „Gigi“ (kaip mudu su motina jį vadinom vaikystėje), bet staiga prie jo nuliūliavo stambi moteriškė ir pastvėrė jį į glėbį. Jos kūkčiojimai man priminė šuns kiauksėjimą, netrukus pasirodė ir visa šutvė kitų jo giminaičių. Jie nusivedė mano sūnų, kuris ne mano! Tai buvo tikras dvasinis pagrobimas. Mano tėviški jausmai susidrovėjo ir skubomis pasitraukė į tą slėptuvę, kur emocijos gali ištūnoti metų metus be jokio garso. Man kaito skruostai nuo pažeminimo, tarsi būčiau gavęs antausį. Nusprendžiau nuo šios minutės rymoti kur nors pasieny

ir neleisti jausmams išsiveržti be laiko. Kurį laiką nepasirodė nė vienas keleivis. Pagalvojau: ir kas tas sūnus? Kodėl gi mano atžala man mielesnė negu kieno nors kito? Kas iš to, kad jis mano kūnas ir kraujas? Mes visi esame to paties katilo putos. Pažvelkime į praėjusias kartas ir paaiškės jog visa ši minia, ko gero, turi vieną senolį. O dvi trys kartos nuo šių dienų — ir palikuonys tų, kurie štai dabar giminiuojasi, nė nepažins vienas kito. Visa tai tėra laikina ir praeina — visi esame to paties vandenyno purslai, to paties praeities liūno samanos. Jei negali mylėti kiekvieno, tai nemylėsi nė vieno.

Į krantą nužengė dar vienas būrelis keleivių. Trys vyrukai nulipo sykiu, ir aš juos nužvelgiau. Nė vienas iš jų nebuvo Gigis, o jeigu kuris ir būtų, tai niekas jo iš manęs, po galais, nenušvilps. Man netgi palengvėjo, kai juos visus pasitiko saviškiai. Nė vienas jų manęs nebūtų tenkinęs.

Jie priklausė gatvės miniai. Paskutinysis netgi atsigręžė ir rūsčiai permetė mane akimis, sakytum kažkokiu paslaptingu būdu būtų perskaitęs mano mintis, žeminančias jį ir į jį panašius.

Jeigu mano sūnui lemta atvykti, jis juk išeis paskutinis, ūmai toptelėjo man, ir — nors tai tebuvo spėjimas — kažkodėl buvau tikras, kad tik taip ir atsitiks. Apsišarvavau kantrybe ir nuolankumu, kuris amžinai glūdi manyje, kad nuskausmintų nesėkmes ir nuramintų bet kokį troškimą išsiveržti už savo ribų. Aš atidžiai stebėjau kiekvieną keleivį, spėliodamas apie kiekvieno jų būdą ir asmenį iš to, kaip buvo apsirengęs, kaip atrodė. Galimas daiktas, man tik taip dingojosi, bet kiekvienas veidas man atvėrė savo paslaptis ir regėjos, kad puikiai numanau, kas dedasi jų galvose. Visi keleiviai buvo kažkuo panašūs, visų akyse jautėsi nuovargis nuo ilgo plaukiojimo vandenyno platybėmis, nerimas ir netikrumas žmonių, atvykusių į naują krantą. Kiekvieno akys, pilnos nevilties, klausė: ar tai ji tokia, Amerika? Mergaitė su numeriu ant rankos piktai papurtė galvą. Visas pasaulis — tai vienas

ištisas Osvencimas! Rabinas iš Lietuvos su žila apskrita barzda ir išpūtęs akis nešėsi svarų foliantą. Jo laukė ješivos berniokų būrys ir, vos tik jie jį apspito, jis puolė jiems kažką įnirtingai įrodinėti tarsi žmogus, kuris pažino tiesą ir stengiasi kuo greičiau apšviesti žmoniją. Girdėjau jį kartojant Tora... Tora...[1] Norėjau jo paklausti, kodėl Tora neapgynė tų milijonų žydų ir neužstojo jų nuo Hitlerio krematoriumų. Bet kam čia klausti, kai aš jau žinojau atsakymą? „Mano mintys — ne tavo mintys". Pelnytis Dievo kankinių vardą — tai aukščiausioji privilegija. Vienas keleivis prabilo negirdėtu dialektu, kuris buvo nei vokiečių, nei jidiš, o kažkokia šneka iš senovinių romanų. Kad ir kaip buvo keista, bet tie, kurie jį sutiko, atitarė jam lygiai taip pat.

Pamąsčiau, kad visoje šioje maišatyje veikia tikslūs dėsniai. Mirusieji lieka mirusiais. Gyvieji turi prisiminimų, apskaičiavimų, planų. Kažkur, Lenkijos tranšėjose, išbarstyti pelenai tų, kurie buvo sudeginti. Vokietijoje buvę naciai guli savo lovose, kiekvienas su savais žudynių, kankinimų, brutalių ir ne visai brutalių prievartavimų nuopelnais. Kažkur turėtų būti Visažinis, žinąs kiekvieno žmogaus kiekvieną mintį, kiekvienos muselės nuoskaudas, kiekvieną kometą ar meteorą, kiekvieną molekulę pačioje tolimiausioje galaktikoje. Šnekėjau jam: ką gi, Visažini, tau viskas yra pagrįsta. Tu žinai visumą ir pasilikai visa, ką žinai, sau... todėl ir esi toks protingas. Bet ką man daryti su tomis žinių nuotrupomis?.. Ak taip, aš privalau laukti sūnaus. Vėl kurį laiką neišėjo nė vienas keleivis, ir aš pagalvojau, kad jau visi išlipo. Ėmiau nerimauti. Gal manasis neatvyko šiuo laivu? Gal jį pražiūrėjau? O gal jis nuskendo kur nors vandenyne? Prieplauka ištuštėjo, ir aš mačiau, kad laivo personalas jau rengiasi gesinti šviesas. Ką gi man dabar daryti? Aš nujaučiau, kad kažkas negerai su tuo mano sūnumi, kuris dvidešimt metų tebuvo man žodis, vardas, žeidžiantis mano sąžinę.

[1] Tora (hebr.) — S. Testamentas (vert.)

Staiga aš jį išvydau. Jis ėjo lėtai, neryžtingai, su tokia išraiška, lyg nesitikėtų, kad jo kas lauks. Jis buvo kaip armijos nuotraukoje, bet vyresnis. Jo kaktoje įsibrėžė keletas jaunatviškų raukšlelių, drabužiai buvo susiglamžę. Jis atrodė nuskuręs, nerūpestingas ir benamis jaunuolis, kuris metų metais negyveno gimtojoje pastogėje, matė šilto ir šalto, suseno be laiko. Jo plaukai buvo sulipę ir susivėlę, man netgi pasirodė, kad iš jų styro keli šiaudai ar smilgos — taip atrodo žmonės, miegoję šieno kupetoje. Jo šviesios akys, šnairuojančios iš po išblukusių antakių, šypsojosi, sakytum būtų neregys — taip šypsosi albinosai. Jis nešėsi medinį lagaminėlį, tarsi armijos šauktinis, ir paketą, sulankstytą į rudą popierių. Užuot puolęs prie jo, aš stovėjau lyg įbestas ir spoksojau. Jis buvo gunktelėjęs, bet ne kaip ešivos mokinys, greičiau kaip žmogus, įpratęs nešioti sunkius daiktus. Buvo nusidavęs į mane, bet aš įžiūrėjau ir jo motinos bruožų — tos antrosios pusės, kuri niekados negalėtų susilieti su manąja. Netgi jame, atžaloje, mūsų priešingi bruožai nesuėjo į darną. Motinos lūpos netiko prie tėvo smakro. Atsikišę skruostikauliai nesiderino su aukšta kakta. Jis atidžiai apsižvalgė, jo veidas tartum sakė geraširdiškai: na žinoma, jis neatėjo manęs pasitikti.

Aš priėjau prie jo ir abejodamas paklausiau:

— Ar nebūsi Gigis?

Jis nusijuokė.

— Taip, aš esu Gigis.

Pasibučiavome, ir jo šeriai brūkštelėjo man per skruostus kaip bulvių trintuvė. Jis buvo man svetimas, ir vis dėlto jaučiau, kad esu jam tiek pat atsidavęs, kiek ir bet kuris tėvas savo sūnui. Tylomis stovėjome, apimti to mus siejančio jausmo, kuriam nereikia žodžių. Per vieną akimirką supratau, kaip man dera su juo elgtis. Jis praleido trejus metus kariuomenėje, išgyveno negailestingą karą. Merginų jis tikriausiai yra turėjęs tiek ir tiek, bet liko drovus, tikras vyras. Kreipiausi į jį hebrajiškai, net pats stebėdamasis savo žiniomis. Iškart tapau orus, kaip ir dera tėvui, ir visi mano dvejojimai išgaravo. Siūliausi pa-

nėšėti jo medinę dėžę, bet jis nesutiko. Stovėjom už uosto vartų dairydamiesi taksi, bet visi taksi dingo. Liovėsi liję. Išilgai dokų driekėsi gatvė, šlapia, niauri, prastai grįsta, išduobta ir pilna vandens klanų, atspindinčių žaižaruojantį dangų, žemą ir raudoną tarsi geležinį dangtį. Oras buvo troškus. Švystelėjo žaibas be griaustinio. Nukrito keli lašai, bet buvo sunku suprasti, ar tai praėjusio lietaus purslai, ar artėjo naujas šuoras. Jaučiausi kone įžeistas, kad Niujorkas demonstruoja save manajam sūnui tokį pilką ir murziną. Mane pagavo paikas troškimas nedelsiant parodyti sūnui patrauklesnius miesto kvartalus. Bet mudu išlaukėme geras penkiolika minučių, ir neatvažiavo nė vienas taksi. Jau net ir sugriaudėjo. Neliko nieko kita kaip eiti pėsčiomis. Šnekėjomės tuo pačiu stiliumi — striukai ir aštrokai. Kaip ir kokiems seniems bičiuliams, žinantiems vienas kito mintis, mudviem nereikėjo ilgų aiškinimų. Jis tarė man beveik be žodžių: aš suprantu, kad negalėjai gyventi su motina. Aš tau nepriekaištauju. Ir pats esu nulipdytas iš to paties molio...

Aš jo paklausiau:

— Kas tai per mergaitė, apie kurią man rašei?

— Labai šauni. Aš buvau jos vadovas kibuce. Vėliau mudu išėjome į armiją.

— Ką ji kibuce veikia?

— Dirba prie technikos...

— Ar ji bent ką nors baigusi?

— Lankėme tą pačią mokyklą.

— Kada rengiesi vesti?

— Parvažiavęs. Jos tėvai nori, kad susirašytume oficialiai.

Jis tai ištarė taip, kad galėjai suprasti — aišku, mums patiems tai tų nesąmonių nereikia, bet ką padarysi, kad dukterų tėvai viską savaip supranta.

Aš pamojau taksi, jis bandė ginčytis. „Kam tas taksi. Eime pėstute. Aš galiu šitaip traukti daugelį mylių!“ Liepiau vairuotojui vežti mus per Keturiasdešimt antrąją, į tą Brodvėjaus galą, kur didelės reklamos, ir vėliau pasukti į Penktąją aveniu. Gigis sėdėjo ir žiūrėjo pro langą.

Aš dar niekados šitaip nesididžiavau dangoraižiais ir Brodvėjaus šviesom, kaip tą vakarą. Jis vien žiūrėjo ir tylėjo. Man dingtelėjo, kad jis dabar galvoja apie karą su arabais ir apie visus pavojus, kurių išvengė mūšio lauke. Kad jėgos, kurios valdo likimus, lėmė jam atvykti į Niujorką ir susitikti su tėvu. Tarsi būčiau girdėjęs, kas vyksta jo galvoje. Buvau tikras, kad ir jis, kaip kad aš esu įpratęs, svarsto amžinuosius klausimus.

Lyg norėdamas išbandyti savąją telepatijos galią, tariau jam:

— Atsitiktinumų nebūna. Jeigu gyvenimo knygoj yra užrašyta išlikti, tai lieki gyvas. Taip yra lemta.

Nustebęs jis atsisuko į mane:

— Ei, tu įskaitei mano mintis.

Ir nusišypsojo, nustebintas, susidomėjęs, nepatiklus, lyg būčiau iškrėtęs jam tėvišką pokštą.

PAMESTASIS

Kuomet aš konsultuodavau skaitytojus jidiš laikraščio, kuriame dirbau, redakcijoje, pas mane ateidavo visokie žmonės su rūpesčiais: apgauti vyrai ir žmonos, giminės, net ir vaidus atsivežę su savimi iš savo senosios tėvynės; emigrantai, atvažiavę į Ameriką prieš daugelį metų, bet nežinoję nei savojo atvykimo datų, nei laivo pavadinimo. Daugiausiai visa mano pagalba tebuvo jų išklausymas ir paguodos žodžiai. Kartais aš jiems nurodydavau adresus HIAS[1] arba kitos organizacijos, galinčios jiems paaiškinti įstatymus. Dažniausiai tie, kas buvo reikalingi paguodos ar patarimų, apsilankydavo savaitės vidury — niekados penktadienį. Tuo užsiimdamas daugelį metų aš patyriau, kad netgi tie žydai, kurie dirba šeštadieniais, penktadienį laiko pasiruošimo šventajam Šabui diena. Ar tai tradicija, ar čia tiesiog atgyvena — tai nėra susiję su manuoju pasakojimu.

Bet vienas toks žmogus atėjo pas mane penktadienį vakarėjant, kai jau rengiausi eiti namo. Atrodė kokių septyniasdešimties, nugara buvo sukumpus, turėjo žilą barzdelę ir maišelius paakiuos. Vilkėjo ilgą juodą apsiaustą[2], ir aš pagalvojau, kad tai Amerikos naujakurys. Betgi tik atsisėdęs prie mano stalo, jis tarė: „Pasižiūrėkite į mane! Ėmiau skaityt jūsų laikraštį daugiau nei prieš šešiasdešimt metų, tą pačią dieną, kai atvykau į šią šalį."

Aš paklausiau, iš kur jis atvyko, ir jis paminėjo vieną Lenkijos miestą. Jis man papasakojo, kad mokėsi ješivo-

[1] JAV žydų organizacija, globojanti emigrantus (vert.).
[2] Tradicinis senosios Europos žydų apsiaustas (vert.).

je[3] ir bandė laikyti egzaminus į universitetą. Čia, Amerikoje, jis tapo religijos mokytoju ir vėliau pasimokęs dantų techniku. Žinia, jau seniai nebedirba.

Jis pasakė: „Žinau, jūsų darbas yra patarti, bet ne šito aš čia atėjau. Ką jūs galit patarti aštuoniasdešimt trejų metų žmogui? Turiu visko, ko reikia, ir kai mirsiu, turėsiu sklypelį kapinėse, kurį mano žemiečiai man yra paskyrę. Aš atėjau pas jus todėl, kad pagalvojau, jog tai, kas man atsitiko, gali jus sudominti. Jūs dažnai rašote apie paslaptingąsias jėgas. Jūs tikite velniais, kaukais — ar kas ten dar būtų. Nesirengiu ginčytis su jumis, ar jie yra, ar ne. Nei jūs juos matėt, nei aš. Net jei kažkokie kaukai ir egzistuotų, tai jau tikrai ne Niujorke. Ką veiktų kaukas Niujorke? Jį partrenktų mašina arba jis pasiklystų sabvėjuje[4] ir niekados iš ten neišlįstų. Kaukams reikia sinagogos, apeiginės pirties, elgetų prieglaudos, palėpės, pilnos nuskurusių maldaknygių — tos visos fanaberijos, kokią jūs aprašote savo apsakymuose. Ir vis dėlto paslaptingų jėgų, kurių niekas negali paaiškinti, esama visur. Ne, nebandau jums čia dėstyti jokios teorijos. Man pačiam toks dalykas nutiko. Laikraščiai jidiš kalba apie tai rašė, angliškieji taip pat. Bet nieks apie tokius dalykus ilgai nerašo. Čia, Amerikoje, jei prasiskirtų dangus ir arkangelas Gabrielius nusileistų su savo visais šešiais ugnies sparnais pasivaikščiot Brodvėjumi, laikraščiai apie tai terašytų dieną, kitą. Jeigu skubate žvakių uždegti ir ateinančio Šabo palaiminti, aš čia užeisiu kitu laiku,"— tarė jis. Nusišypsojo ir man pamerkė akį. „Nors ką ten gali žinoti žmogus, kai esi tokio amžiaus."

„Aš niekur neskubu,— pasakiau.— Prašom, sėskitės ir pasakokit." „Nuo ko gi čia pradėjus? Ogi nuo to, nuo ko viskas ir prasidėjo — nuo laivo! Aš čia neatvykau taip, kaip kiti geltonsnapiai — be grašio kišenėje. Mano tėvas buvo turtingas, aš — jo vyriausiasis sūnus. Jis norėjo, kad tapčiau rabinu. Bet anais laikais švietimas jau pa-

[3] Žydų dvasinė seminarija (vert.).
[4] Niujorko požeminiai traukiniai, metrò (vert.).

mažu plito iš Lietuvos į Lenkiją. Paslapčiomis paskaitydavau Sokolovo „Aušrinę“, mane viliojo naujosios idėjos. O kuomet jau turėjo šaukti į armiją, tėvas kalbėjo, kad ką nors pasidaryčiau — nusikirsčiau pirštą arba — atleiskit už išsireiškimą — išsikastruočiau. Bet aš buvau sveikas vyrukas — gerai nuaugęs, stiprus — ir į akis pasakiau savo tėvui, kad aš nė negalvoju tapti luošiu. „Tai ką darysi? — paklausė jis.— Tarnausi carui, valgysi kareivišką duoną?“ O aš jam: „Išvykstu į Ameriką“.

Tais laikais, jei turi sūnų Amerikoj — tai visai šeimai gėdos dėmė; tai tas pat, kas šeimoje turėti perkrikštą arba savižudį. Bet aš užsispyriau ir tėvams teko man nusileisti. Tėvas man davė penkis šimtus rublių kelionės išlaidoms, tai buvo tais laikais didelis pinigas. Juk dauguma Amerikon iškildavo be kapeikos. Jie plaukdavo triumuose, o aš keliavau antrąja vokiško laivo klase. Išvykdamas iš Europos, nusimečiau savo ilgą kaftaną ir pasiėmiau su savimi knygelę „Do you speak English“? Palyginti su kitais emigrantais, keliavau kaip grafas.

Valgomajame buvo atskiras stalas tiems, kurie valgė tik košerinius valgius[5]. Turėjau ten vietą. Buvome čia kokie penki ar šeši. Rabinas iš Vokietijos ir turtingas pirklys, irgi iš to krašto. O tiesiog priešais mane sėdėjo panelė, kuri keliavo viena, lygiai kaip ir aš. Buvo kilus iš Kauno, maždaug mano metų. Buvau drovus, bet jei vaikinas ir mergina septyniolika dienų sėdi prie vieno stalo, jiems, kaip bepasisuktum, tenka susipažinti. Išaiškėjo, kad yra baigusi gimnaziją; o žydų mergaitė, baigusi gimnaziją, buvo tokia retenybė, kad žvelgiau į ką kaip į princesę. O ji šitaip ir elgėsi. Laikėsi atsainiai ir nesileisdavo į šnekas. Buvo liekna, šviesiaplaukė ir, kaip mergina, aukšto stoto. Rengėsi elegantiškai, kalbėjo ir vokiškai, ir rusiškai. Po kelių dienų mudu pradėjome sveikintis, netgi pasivaikščiodavom drauge po denį. Sakėsi nebetikinti religiniais prisakymais dėl valgių, bet šventai pasižadėjusi savo seneliui valgyti tik tinkamą maistą. Išgirdau, kad

[5] Maistas, paruoštas pagal judaizmo dietinius reikalavimus (vert.)

ji našlaitė. Jos tėvas buvęs turtingas medienos pirklys, o jos senelis Kovno mieste turėjo namų. Paklausiau, kodėl ji važiuojanti į Ameriką. Iš pradžių ji vengė man atsakyti, vėliau prisipažino keliaujanti pas sužadėtinį — studentą, kuris įsitraukė į revoliucinę veiklą, jam tekę bėgti nuo policijos. Sužadėtinis gyvenąs Niujorke ir, jos manymu, mokosi universitete.

„Koks buvo jos vardas?“ — paklausiau aš.

„Ana Davidovna Barzel. Vieną rytą jį pasivėlino pusryčių, ir kai tik ją pamačiau, supratau, kad atsitiko kažkas baisaus. Prie valgių ji nė neprisilietė. Buvo išblyškusi kaip popierius. Kiti stalo kaimynai irgi pastebėjo ją prastai beatrodant, jie ėmė jos klausinėti. Bet iš jos trumpų atsakymų negalėjai nieko suprasti. Štai tokia ji buvo — nepaprastai atsaini. Mačiau ją stovint prie borto turėklų, ir ji tiek per juos persilenkė, kad nusigandau. Sutrikęs priėjau prie jos ir pasiklausiau: „Ana Davidovna, ką jūs ten matote apačioje?“ Ji krūptelėjo ir vos nepervirto per turėklus. Iš pradžių ji atrodė suirzusi, kad jai sutrukdžiau, aš baiminausi, kad užpyks. O ji netikėtai nurimo. Bet atrodė jau visai kitaip — išsekusi, atstumta, ligota. Įsidrąsinau. „Ana Davidovna,— tariau,— dėl Dievo, dėl viso, kas šventa, pasakykite man, kas atsitiko? Ar aš galėčiau jums kuo nors padėti?“

„Ne, jūs niekaip negalite man padėti“,— atsakė ji.

Po kurio laiko ji man papasakojo šitokį dalyką. Prieš jai išvykstant iš Kovno, senelis jai davęs tūkstantį rublių. Ji išsikeitė tuos rublius į dolerius banke ir nešiojosi juos mažame kapšelyje po kaklu, viename daikte su mažyte užrašų knygute, kur buvo įrašytas jos sužadėtinio adresas. Sužadėtinis turėjo retą vardą — Vladimir Machtej. Praėjusią naktį nusirengdama ji pamatė, kad jos tame kapšely ant kaklo nei pinigų, nei knygutės! Vietoje to, ji ten atrado kelionės bilieto šaknelę ir kitus nereikalingus popierius, kurie visą kelionę gulėjo lagamine. Kajutę ji buvo pasirinkusi vienvietę, nenorėjo dalytis su niekuo kitu. Tvirtai prisiminė, kad prieš dieną, kai ryte rengėsi, ji kapšely tuos banknotus ir knygutę turėjo. Ji

tvirtino, kad neišsiėmė iš lagamino kitų popierių bei bilieto šaknelės. Kam? Juk šaknelė, atlikusi nuo bilieto, neturi jokios vertės.

Mintyse visi esame šiek tiek cinikai. Ir man dingtelėjo, kad ji tikriausiai flirtavo su kuriuo nors iš jaunųjų keleivių, o šis ėmė ir pavogė visą jos turtą. Atsargiai užsiminiau apie tai. O ji net ir dar labiau išblyško: „Esate netašytas kelmas. Gailiuosi su jumis susipažinusi“,— tai pasakiusi, nusisuko. Aš susigėdau. Iš tikrųjų visoje antrojoje klasėje nebuvo nė vieno jauno vyriškio, su kuriuo ji galėtų suartėti. Ir niekados nemačiau, kad ji su kuo nors kalbėtųsi. Net neturėjo denyje savojo krėslo. Kur beeitų, visur nešiojosi knygą. Buvo tikra b a r y š n i a; uždara, tokių šiais laikais nesutiksi.

Nuo tos dienos iki pat kelionės pabaigos Ana neištarė man nė žodžio. Kai sveikindavausi, neatsakydavo. Netgi pasiunčiau oficiantą, kad nuneštų jai raštelį, kuriame atsiprašiau už netaktą. Oficiantas pasakė, kad, pamačiusi mano vardą, b a r y š n i a sudraskiusi tą raštelį į skutelius. Tiesa, pamiršau jums prisistatyti. Gimtinėje mane vadindavo Šmueliu Opalovskiu, čia aš esu Semas Opalas. Kai oficiantas papasakojo, kaip ten buvo su tuo laiškeliu, ėmiau daryti tokį manevrą: pasirodydavau prie stalo tik tuomet, kai ji baigdavo valgyti. Kartais išvis praleisdavau pietų metą. Mane baugino jos rodoma panieka.

Pagaliau mes atvykom į šalį, kur „gatvės yra grįstos auksu“. Pagal esamą tvarką emigrantai būdavo nuvežami į Ellis Island[6], bet man parodžius atsivežtus pinigus, tuojau pat buvo leista įvažiuoti į šalį. Kai lipau nuo trapo, pamačiau Aną. Ji verkė. Ji bandė šnekėtis rusiškai su Imigracijos tarnybos pareigūnais, po to vokiškai; bet jie jos nesuprato. Paklausiau jos, kas atsitiko, ir kai ji mane pamatė, jos akys nušvito. Pasirodo, tas Vladimir Machtej neatvyko jos pasitikti. Ar ją buvo apėmusi ne-

[6] Vieta, kurioje emigrantai yra įforminami ir išbūna karantino terminą (vert.).

viltis todėl, kad pareigūnai norėjo nuvežti į Ellis Island, ar todėl, kad neturėjo nė grašio ir buvo likusi be pastogės, aš to nepamenu. Ją ištiko nelaimė, ir aš turėjau progą atitaisyti savo grubų poelgį. Padėjau jai įveikti muitinės formalumus, nusamdžiau vežiką — tais laikais automobilių nebuvo — nuvežiau ją į viešbutį „C" aveniu. Ėmėme nedelsdami ieškoti to Vladimiro Machtej, bet mes niekados jo nesuradome. Iš to, ką sužinojome, galėjome suprasti, kad tokio žmogaus nėra visoje Amerikoje.

Turiu jums pasakyti, kad anais laikais tokie dalykai atsitikdavo. Žinia, įtariau, kad ji viską išsigalvojo — sužadėtinį, pinigus, adresų knygutę. Bet vėliau įsitikinau, kad visa tai buvo tiesa. Ji parodė man jo laiškus, nors ir buvo išmetusi vokus. Ji papasakojo, kad jis yra kilęs iš Poltavos. Ana rašė į Poltavą jo tetai, bet toji teta atsakė, kad ilgą laiką nieko nėra girdėjusi apie savąjį sūnėną ir neturinti jo adreso. Mielas mano bičiuli, žinau, kad esate užimtas žmogus, todėl papasakosiu jums tik grynus faktus. Mes susituokėme, aš turiu jos dukrą, jos anūkus, proanūkius. Tas kūdikis gimė praėjus dvejiems metams po mūsų vedybų.

Betgi tai, ką aš noriu papasakoti, prasideda tik dabar. Išgyvenau su Ana šešerius metus. Per tą laiką įsitikinau, kad esu ne šio pasaulio moters vyras. Pirmiausia niekados dar nebuvau sutikęs tokios tylenės. Nepasakydavo „taip" nei „ne", tik linkteldavo galva. Prašnekdavo tik tuo atveju, jei ką nors pamesdavo. Ir tai atsitikdavo taip dažnai, jog netgi dabar, kai apie tai kalbu, mane visą krečia drugys. Praėjus daugeliui metų, aptariau tuos dalykus su psichiatrais, ir tie man ėmė aiškinti: Froidas Smoidas; kompleksas šmompleksas.[7] Dalykas yra tas, kad daiktai paprasčiausiai išnykdavo jai prieš akis, o kartais ir man bežiūrint. Atnešu jai iš bibliotekos knygą, rusišką — ji niekados neišmoko angliškai. Staiga toji knyga prapuola. Perku jai žiedą su deimantu — neil-

[7] Įprastas jidiš šnek. kalbai žodžių žaismas, prasmingi žodžiai yra surimuojami su beprasmybėmis tyčia sumenkinant tai, apie ką kalbama (vert.).

gai trukus tas žiedas dingsta be pėdsako. Duodu jai pinigų išlaidoms ir pats pasižiūriu, kaip ji kiša tuos dešimt dolerių į piniginę. Nepraėjus nė pusvalandžiui, jų nebėra. Kaskart, kai ji, būdavo, ką nors pameta, jai — isterijos priepuolis. Išverčia namie viską aukštyn kojomis, netgi čiužinius išardo. Aš iš prigimties mėgstu bendrauti, bet kol gyvenau su ja, buvau atskirtas nuo pasaulio. Niekados nieko nepasikviesdavau į namus. Jidiš kalba ji šnekėti atsisakydavo, o gal ji tos kalbos nemokėjo. Bet aplink buvo daug jaunimo, šnekėjusio rusiškai; tačiau tuos kelis kartus, kai aš pasikviečiau tuos vaikinus į namus, ji juos ignoravo. Gyvenome nuolatinėje krizėje, amžinoje sumaištyje, nes Anai viskas prapuldavo. Ji man sakydavo: „Demonas persekioja mane, piktoji dvasia."

Aš buvau perskaitęs daug knygų, kurias parašė Šviesuoliai ir aš niekados nepatikėčiau, kad pasauly yra kažkokia piktoji dvasia, velnias, kipšai — ar kaip jie vadintųsi — buvau apsigimęs racionalistas. Net ir po to, kas mane ištiko — vis dar negaliu patikėti, kad egzistuoja dvasių pasaulis. Neapsigaudinėkim. Dangumi skraido lėktuvai, žeme švilpia traukiniai ir, jei tik nuspaudi tinkamą mygtuką, uždainuoja Carusso. Joks Nelabasis dar nebuvo sustabdęs lėktuvo ar traukinio.

Bet gyvenimas su Ana mane taip išdirgino, kad aš atsibusdavau vidury nakties ir tikrindavausi, ar mano laikrodis, pinigai, būtiniausi popieriai neišgaravo. Mudu netikome vienas kitam ir dėl kitų dalykų. Bežadė meilė yra įmanoma tarp gyvūnų, bet, man regis, meilė — tai ir pasikalbėjimai. Devynis mėnesius ji vaikščiojo nėščia, bet aš nepamenu, kad ji kada nors apie tai man būtų užsiminusi. Seselė klinikose, kur ji gimdė, pasakė man, kad Ana nė karto netgi nesudejavo. Vyliausi, kad motinystė pakeis jos būdą, betgi ne. Ji darė viską, ką ir visos motinos, tačiau tylėdama. Mūsų dukra, būdama metų amžiaus, ėmė lementi žodžius. Dvejų su puse ji jau klausinėjo motinos daugelio dalykų. Ana tik gūžteldavo pečiais. Tebebuvau religinės mokyklos mokytojas, ir tą aki-

mirką, kai pareidavau į namus, visą laiką skirdavau mergytei, mėgindamas atsakinėti į klausimus ir su ja žaisdamas. Beje, savaip Ana vaiką mylėjo. Kai tik koks nors žaislas pradingsta — tai atsitikdavo gan dažnai, pernelyg dažnai — ji, būdavo, ima karštligiškai blaškytis. Regis, netgi vaikas išsigąsta. Sykį pirkau savo dukrai meškiuką. Meškiukas netrukus dingo. Mūsų butas buvo ankštokas, kurgi tą meškiuką nukištum. Mane ėmė baimė, kad vaikas iš motinos nepaveldėtų tos lemties. Dėkui Dievui, mano dukra yra normali moteris.

Pamenu sceną su meškiuku, lyg tai būtų įvykę tik vakar. Nuėjau į virtuvę arbatos užsikaisti — Anai nekaip sekėsi namų ruoša, man pačiam tekdavo triūsti virtuvėje. Išgirdau klykiant vaiką. Sugrįžau į svetainę ir ten radau išblyškusią Aną. „Dingo meškiukas,— ištarė ji,— Piktoji dvasia jį jai iš rankelių išplėšė." Įsiutau, ėmiau šaukti: „Tu man meluoji, tu išmetei jį per langą." Ji tarė: „Pasižiūrėk, ir pats pamatysi." Iškišau galvą per langą, aišku, jokio meškiuko. Gyvenome tarp padorių kaimynų. Daiktai galėtų išgulėti lauke dienų dienas, ir niekas jų nė nepaliestų. „Tu išmetei jį į šiukšlių dėžę!" — šaukiau. „Eik ir pasižiūrėk pats,"— pasakė ji. Išverčiau visus namus, o meškiuko nė pėdsako. Netgi ir šiandien aš tebetvirtinu, kad Ana turėjo jį kur nors paslėpti — betgi kur? Kokiam tikslui? Ji retai beverkdavo. Šį kartą ašaros riste ritosi Anos skruostais. Per tuos visus ilgus metus aš niekad ir niekam nesu pasakojęs apie tuos dalykus — žmonės mane palaikytu nesveiku. Netgi po to, kai atsitiko tai, apie ką aš tik dabar jums pasakyti rengiuosi, aš nesakiau niekam nė žodžio. Prieš kurį laiką jūs aptarėte savo straipsnyje atsitikimą su fermeriu, kuris pradingo tiesiog vaikų ir žmonos akyse. Ar jūs prisimenate tą straipsnį?"

„Taip, aš jį pamenu. Kadaise skaičiau apie tą įvykį viename žurnale ir kituose leidiniuose."

„Koks buvo to fermerio vardas? Kada tai atsitiko?" — kone mėgaudamasis klausinėjo Semas Opalas, kaip skaitytojas, kuris didžiuojasi tuo, kad pamena, kas yra parašyta geriau už patį rašytoją.

„Niekaip to neprisimenu, pamiršau.“

„Žinojau, kad neprisiminsit. Bet aš prisimenu. Fermerį vadino Deividas Lengas, o jo ūkis buvo kelios mylios nuo Gallatino, Teneso valstijoje. Netgi datą prisimenu — 1890-ųjų rugsėjis.“

„Jūs tikrai turite ypatingą atmintį.“

Aš tai prisimenu, buvau itin susidomėjęs tuo atsitikimu. Vėliau nusprendžiau, kad kaip tik jūs būsite tas asmuo, kuris nepalaikys manęs kvaištelėjusiu. Netgi bandžiau tirti tą atvejį pats ir parašiau Gallatino merui, bet niekad negavau jokio atsakymo. „Noriu jums pasakyti, kad kaip tik toks dalykas atsitiko ir mano žmonai,“— tarė Semas Opalas.— „Ji ėmė ir pradingo dienos aky, čia, Manhetene. Manęs ten nebuvo, aš ją palikau prie batų vitrinos ir nuėjau namo. Tačiau tai neturi jokios reikšmės, kad ir būčiau ten buvęs. Ji niekados negrįžo. Jūsų laikraštis rašė apie jos pradingimą, ir kiti laikraščiai tai minėjo. Niujorko policija dar tikriausiai išlaikė tą bylą — jie turi tūkstančius bylų, pradėtų apie dingusius be žinios. Jiems tai eilinis įvykis. Jų paaiškinimas visados paprastas: pabėgo arba pagrobta. Šiais laikais jie, be to, vartoja ir žodį „amnezija“. Nė vienas iš šių atsakymų nėra tikras. Ar galėčiau gauti stiklinę vandens?“

Nuėjau prie praustuvo, atnešiau tam žmogui popierinį puodelį, pilną vandens. Visi kiti žurnalistai išėjo, netgi reporteriai, dirbantys miesto įvykių skyriuje. Penktadieniais spaustuvė užsidaro kiek anksčiau nei kitomis savaitės dienomis. Semas Opalas išgėrė pusę puodelio ir paklausė: „Ar jūs žinote ką nors daugiau iš to nutikimo su Deividu Lengu?“

„Ne, bet aš skaičiau apie tai daugelyje okultinių žurnalų.“

„Kaip paaiškintų tokį atvejį psichologai?“

„Jie to į galvą neima. Kas negali būti paaiškinta, tai nėra mokslas.“

„Tai atsitiko 1898 m. birželį,— šnekėjo Semas Opalas.— Mūsų mergytė jau buvo vyresnė nei trejų metų. Aš pamiršau paminėti svarbų dalyką, Ana visados bijojo, kad

ji gali pamesti Natašą — toks buvo mūsų mažosios vardas. Turbūt suprantat, kad ne aš parinkau jai tą vardą. Ana buvo tam tikra prasme Rusijos patriotė, kad ir nebuvo mums už ką mylėti carinės Rusijos. Taigi ją visados apimdavo siaubas, pagalvojus, kad vaikas gali pradingti. Aš ir pats dėl to būgštavau. Jei jau meškiukui atsitiko šitaip — kodėl gi ne vaikui? Ana beveik niekados nepalikdavo Natašos vienos, o jeigu prireikia kur nors išeiti, ji, būdavo, vedasi ją kartu.

Buvo žvarbi ir lietinga diena. Ana nusprendė, kad jai reikia batų. Mes rengėmės vykti į viešbutį Catskillo kalnuose, ir jai reikėjo vasarinių batų. Turėjome kaimyną, o šis turėjo penkiolikmetę dukrą. Mergaitė mylėjo mūsų mažąją Natašą. Ji buvo vardu Dorothy, Ana ja visiškai pasitikėjo ir paliko Natašą su ja. Kadangi Anai vis dar sunkiai sekėsi anglų, aš ją palydėjau. Ana niekados neišeidavo iš parduotuvės ko nors nenusipirkusi, kad nenuviltų pardavėjų. Bet jeigu perki batus, tenka būti išrankiai. Man rūpėjo pasižiūrėti, ar ji nenusipirks spaudžiančių batų arba tokios batų poros, kurios pardavėjai norėtų nusikratyti. Mes gyvenome Antrosios aveniu ir Aštuonioliktosios gatvės rajone, tai kitados buvo miesto centras, ir daug turtingų žmonių persikėlė į tą rajoną. Aš jau tuo metu dirbau dantų techniku, Amerikoje tai buvo nauja profesija, ir galėjai gerai uždirbti. Toje aveniu įsikūrė daug avalynės parduotuvių, ir mes dairėmės po vitrinas, eidami nuo vienos krautuvės prie kitos. Po valandėlės man visa tai gerokai pabodo. Bute buvau įsirengęs darbo kambarį, todėl kad ketinau grįžti prie darbo. Ana jau buvo nupirkusi vaikui kojinių ir kelnaičių, ji man jas padavė, sakydama: „Nerandu tokių batų, kokių norėčiau, aš pamėginsiu Penktojoje aveniu."

Tai buvo jos paskutinieji žodžiai, pasakyti man. Tada aš ją mačiau paskutinį kartą. Praėjus daugeliui valandų, pranešiau policijai, jau buvo vakaras. Airis policininkas pasakė, kad visas šis reikalas nėra nė skatiko vertas, ir patarė man palūkėti ligi vėlumos arba ryto. Apie pirmą nakties aš grįžau į policijos skyrių, ir polici-

ninkas, dirbęs naktinėje pamainoje, pasakė manąs, kad mano žmona tikriausiai svečiuojasi pas kokią nors simpatiją. Bet viską užprotokolavo ir patarė užeiti kitą dieną, jei kartais žmona nesugrįžtų. O aš į tą nuovadą vaikščiojau daug dienų, daug savaičių. Ana pradingo tarsi akmuo vandeny. Žmonės man pasakoja apie visokius buitinius atvejus. Galbūt ji paslapčiomis turėjo meilužį. Gal ji, pagaliau, susitiko savo prarastąjį sužadėtinį Vladimirą Machtej, ir sena meilė vėl įsiliepsnojo. Galimas daiktas, kad ji nusprendė sugrįžti į Rusiją ir mesti į carą bombą. Iš policijos sužinojau, kad ne tik vyrai Amerikoje pabėginėja, bet ir moterys. Betgi nė vieno atvejo, kuriuos esu girdėjęs, nepalyginsi su manuoju! Ana neturėjo meilužių. Ji dievino vaiką. Jeigu Vladimiras Machtej norėtų sužinoti Anos buvimo vietą, jis parašytų jos seneliams. Per visus tuos metus, kai mes gyvenome Amerikoj, jis nerodė jokių gyvybės ženklų. Kažkur giliai savyje žinojau tragišką ir neįtikėtiną tiesą: iš prigimties arba dėl likimo — vadinkite tai, kaip tik norit — Ana buvo žmogus, gimęs pamesti ir būti pamestas. Ji pametė turtą, pinigus, sužadėtinį. Ji galėtų pamesti taipogi ir vaiką, jei tik pati nepasimestų. Sakau „giliai savyje“ todėl, kad mano protas niekados tokio nesuvokiamo dalyko nepripažintų. Kaip visa tai suprasti? Kaip gali kažkas niekuo pavirsti? Štai piramidės stūkso savo vietose šešis tūkstančius metų, ir jeigu tik neįvyks koks nors nebūtas žemės drebėjimas, jos ten stūksos dar šešis tūkstančius metų — arba šešiasdešimt tūkstančių metų. Britų muziejuje ir čia, Metropolitene, žmogus regi mumijas ir iškasenas, ištvėrusias daugybę amžių. Jei materija gali virsti tuštuma, tai visa šio pasaulio sąranga — košmaras! Štai ką man diktuoja logika. Kalbant apie tą fermerį Teneso valstijoje, kai kurie žmonės šnekėjo, kad prasivėrė žemė ir jį prarijo: lygiai tokiu būdu, kaip kad parašyta Biblijoje apie Korėjų ir visą jo kiltį. Bet jeigu žemė atsivertų tą dieną Antrojoje aveniu, ji prarytų ne tik vieną Aną.“

„Ar jūs tikite, kad ją nusinešė Piktoji dvasia?“ — paklausiau.

„Ne, aš ir šituo netikiu."

Kurį laiką sėdėjome tylėdami, po to aš pasiklausiau: „Ar jūs vedėte antrą kartą?"

„Ne. Galėjau savo skyrybas lengvai įteisinti. Bet išbuvau vienas visus tuos metus. Tai yra nevedžiau."

„Kodėl? Ar jūs Anai jautėte tokią stiprią meilę?"

„Ne dėl to. Ištikimiausi vyrai ir žmonos veda po sutuoktinio mirties. Tačiau tai, kas įvyko, neleido man nieko imtis. Tikėjausi, kad išgyvensiu pakankamai ilgai, kad atspėčiau šią mįslę, bet aš jau priėjau kelio galą ir neturiu jokio atsakymo! Žmogus, kuriam vyksta tokie dalykai, niekados negalės kurt ateities planų, statytis namų, prisirišt prie žmonių. Dvasiškai aš esu pats pasimetęs."

„Ko gero, ji kur nors tebegyvena",— pasakiau aš.

„Kur? Aštuoniasdešimtmetė moteris? Gal ir taip. Kažkodėl tikėjausi, kad jūs sugebėsit man ką nors paaiškinti. Pasitenkinčiau netgi sausais išvedžiojimais, kad tik jie turėtų grūdelį racijos."

„Pasaulio Sutvėrimo knygoje yra parašyta, kad Enoko „nebuvo, nes Dievas jį pasiėmė."

„Ar jūs tuo tikite?" — paklausė jis.

„Nežinau, kuo betikėti."

„Ką gi, nebegaišinsiu jūsų. Bet man įdomu, ką pasakytų mokslininkai, jeigu iškločiau jiems šią istoriją? Jiems tektų rasti kokį nors sprendimą!"

„Jie pasakytų, kad jūsų žmona buvo patologinė melagė, gal ir išprotėjusi."

„Bet kurgi ji?"

„Hudzono upėje, jūroje, grįžo į Rusiją. Arba, kas be ko, kur nors čia, su tuo jos Vladimiru Machtej."

Semas Opalas atsikėlė nuo kėdės, ir aš atsistojau sykiu su juo. Minutėlę tylėdami žvelgėme kits į kitą. Tuomet tariau: „Kadangi nesu joks mokslininkas, pateiksiu jums savo nuosavą nemokslišką teoriją."

„Kokią?"

„Vladimiras Machtej buvo Piktoji dvasia, kuri nusinešė laive Anos pinigus, pavogė Natašos meškiuką ir vėliau

pagrobė pačią Aną. Nuo pat pradžių ji buvo susižadėjusi su velniu.“

„Bet kodėl velnias išsirinko kaip tik ją?“

„Žmonės šneka, kad velniui patinka drovuolės bei gražuolės.“

„Bet jis turėjo Poltavoje tetą.“

„Velnio teta — velnienė.“

PLUNKSNŲ KARŪNA

Reb Naftalis Holišiceris, Krasnobrodų bendruomenės vadovas, senatvėje likó be vaikų. Viena dukra mirė gimdydama, o kita — per choleros epidemiją. Sūnus nuskendo, kai mėgino raitas perplaukti Sano upę. Reb Naftalis turėjo tik vieną anūkę — mergaitę, vardu Aksa, našlaitę. Nėr tokio papročio, kad moteris mokytųsi ješivoje, nes „karaliaus duktė yra šlovės apgaubta iš prigimties", o žydų dukterys — visos karaliaus dukterys. Bet Aksa vis dėlto siekė mokslo — kad ir namie. Kiekvienas buvo apakintas jos grožio, apstulbintas išminties ir stropumo. Aksos oda buvo skaisti, plaukai juodi, o akys — žydros.

Reb Naftalis valdė palivarką, priklausiusį kunigaikščiui Čartoryskiui. Kadangi pastarasis buvo skolingas Reb Naftaliui dvidešimt tūkstančių guldenų, kunigaikščio nuosavybė buvo lyg ir įkeista amžiams, todėl Reb Naftalis pasistatė vandens malūną, bravorą ir alaus daryklą bei apsėjo šimtus hektarų apyniais. Jo žmona Neša buvo kilusi iš turtingos prahiečių šeimos. Jie išgalėjo nusamdyti Aksai geriausius mokytojus. Vienas mokė ją Biblijos, kitas prancūzų kalbos, trečias skambinti fortepijonu, o ketvirtasis šokių. Ji greit viską perprasdavo ir, būdama aštuonerių, jau žaidė su seneliu šachmatais. Reb Naftalis nekaupė jai kraičio, nes ji buvo visų jo turtų paveldėtoja.

Jaunikio Aksai buvo ieškoma labai anksti, bet jos senelei niekas neįtiko. Ji tik nužvelgdavo kavalierių, garsinamą kokio nors piršlio, ir tardavo: „Kaimo Jurgis!" arba „Jo žema kakta, vadinasi,— neišmanėlis".

Vieną dieną Neša netikėtai mirė. Reb Naftaliui jau buvo gerokai per septyniasdešimt ir ne jam buvo vesti antru-

kart. Pusę dienos jis skyrė tikybai, kitą pusę — reikalams. Jis keldavosi brėkštant ir gilindavosi į Talmudą bei Komentarus, rašydavo laiškus bendruomenių seniūnams. Kai susirgdavo koks žmogus, Reb Naftalis išeidavo jo paguosti. Du kartus per savaitę jis lankydavo vargšų prieglaudą su Aksa, kuri ir pati atsinešdavo puodynėlę sriubos ir kruopų. Ne kartą Aksa, iščiustyta ir mokslinga, pasiraitydavo rankoves ir klodavo vargšams lovas.

Vasarą, po pietų pogulio, Reb Naftalis liepdavo pakinkyti bričką, ir jiedu su Aksa važinėdavosi laukais ir sodžiais. Besivažinėdami jie aptardavo reikalus, ir buvo žinoma, kad jis klausydavosi jos patarimų lygiai taip pat, kaip ir jos senelės.

Bet vieno dalyko Aksa neturėjo — draugo. Jos senelė mėgino surasti jai draugą. Ji netgi stengdavosi nebūti tokia priekabi ir prisikviesdavo mergaičių iš Krasnobrodų. Bet Aksai pritrūkdavo kantrybės, kai jos imdavo taukšti apie apdarus ir namų ruošą. Kadangi mokytojai buvo vien vyrai, Aksai su jais bendrauti buvo draudžiama. Nebent per pamokas. Jos senelis liko vienintelis jos bičiulis. Reb Naftaliui buvo tekę sutikti garsiausių didžiūnų, jis buvojo Varšuvos, Krokuvos, Dancigo ir Karaliaučiaus mugėse. Jis išsėdėdavo su Aksa ilgiausias valandas, pasakodamas jai apie rabinus ir stebukladarius, apie apsišaukėlio mesijo Sabatijaus Cvi pasekėjus, apie kivirčus Seime, apie didikų Zamoiskių, Radvilų ir Čartoryskių užgaidas — jų žmonas, meilužes ir dvariškius. Kartais Aksai išsprūsdavo: „Norėčiau, kad tu būtum mano sužadėtinis, o ne mano senelis!“ — ir ji bučiuodavo jam akis, jo barzdą.

Reb Naftalis atsakydavo: „Aš nesu vienintelis vyras Lenkijoje. Tokių yra kiek tik nori ir, beje, jaunų!“

„Kur, seneli? Kur?“

Senelei mirus Aksa nustojo klausyti patarimų, kaip susirasti jaunikį — ji nebeklausydavo netgi senelio. Lygiai kaip jos močiutė matydavo vien tik tai, kas negera, Reb Naftaliui viskas buvo tik gera. Aksa pareikalavo, kad piršlys ją suvestų su jaunikiu, ir Reb Naftalis pagaliau

nusileido. Pora būdavo atvedama į kambarį, durys paliekamos atviros, o nusenusi priekurtė tarnaitė stovėdavo ant slenksčio stebėdama, kad pasimatymas neužtruktų, kad jaunimas neišdykautų. Paprastai Aksa būdavo su kavalieriumi ne daugiau kaip keletą minučių. Dauguma jų atrodė nuobodūs ir kvaili. Kiti apsimesdavo protingais ir negrabiai juokaudavo. Aksa atsisveikindavo ūmai. Keista, bet jos senelė vis dar pareikšdavo savo nuomonę. Kartą Aksa išgirdo jos raiškius žodžius: „Argi tai žmogaus veidas? Tai kiaulės knyslė!" Kitą sykį senelė tarė: „O jau gieda — kaip iš gaidų!" Aksa puikiai suprato, kad čia ne jos senelė šitaip šneka. Mirusieji negrįžta iš anapus vien tam, kad patartų, kaip išsirinkti sužadėtinį. Ir vis dėlto tai buvo senelės balsas, jos įprotis kalbėti. Aksa ketino pasišnekėti apie tai su seneliu, bet pabūgo, kad jis ją palaikys pamišėle. Be to, senelis ilgėjosi žmonos, ir Aksa nenorėjo sužadinti jam karčių prisiminimų.

Sužinojęs, kad anūkė atmeta visus pasiūlymus, Reb Naftalis sunerimo. Aksai jau buvo per aštuoniolika. Krasnobrodų žmonės ėmė piktai šnekėti — užsigeidė mat karalaičio ant balto žirgo, mėnulio iš dangaus! Paliks toji Aksa senmergė. Reb Naftalis nusprendė jos užgaidoms nepasiduoti, o imti ir ištekinti. Jis nuėjo į ješivą ir parsivedė vaikiną, vardu Zemachas. Našlaitį, Šventojo Rašto žinovą. Zemachas buvo kaip čigonas — tamsaus gymio, žemas, pečiuitas. Tankios sruogos vijosi jam virš ausų. Jis buvo trumparegis ir skaitydavo Šventąjį Raštą po aštuoniolika valandų per dieną. Vos įžengęs į Krasnobrodus, jis nuėjo į maldos namus, atsivertė Talmudą ir ėmė sau linguoti virš knygos. Jo garbanos sūpavosi sykiu su juo. Mokiniai sugužėjo pasišnekėti su juo, o jis kalbėjo, nepakeldamas nuo knygos akių. Atrodė žinąs Talmudą mintinai, nes tuoj pat pagaudavo kiekvieną, kas tik klaidingai cituodavo.

Aksa pareikalavo susitikimo, bet Reb Naftalis atrėmė, kad šitaip dera elgtis tik siuvėjų ir batsiuvių vaikams, o ne mergaitei iš padorių namų. Jis perspėjo Aksą, kad jeigu pavarys ir Zemachą, jis jai nieko neužrašys. Kadangi

per sužadėtuves vyrai ir moterys buvo skirtinguose kambariuose, Aksa neturėjo progos pamatyti Zemacho, kol neatėjo laikas pasirašyti santuokos sutarties[1]. Ji dirstelėjo į jį ir išgirdo senelės balsą:

— Bet ir šnipštas tau išėjo!

Jos žodžiai buvo tokie aiškūs, jog Aksai pasirodė, kad juos išgirdo kiekvienas, bet iš tiesų niekas jų negirdėjo. Mergaitės ir moterys spietėsi aplink ją, sveikindamos ir liaupsindamos jos grožį, suknelę, papuošalus. Kai jos senelis jai įteikė sutartį ir žąsies plunksną, senelė sušuko:

— Nepasirašyk!

Ji stvėrė Aksą už alkūnės, ir ant popieriaus lakšto nutiško juodulys.

Reb Naftalis sušuko:

— Ką padarei!

Aksa bandė pasirašyti, bet plunksna jos neklausė. Ji pratrūko ašaromis:

— Seneli, aš negaliu.

— Aksa, tu darai man gėdą.

— Seneli, atleisk man.

Aksa užsidengė veidą rankomis, kilo šurmulys. Vyrai košė kažką pro dantis, moterys juokėsi arba tylomis šluostėsi ašaras. Aksa tyliai verkė. Žmonės ją nešte nunešė į jos kambarį ir paguldė ant lovos.

Zemachas sušuko:

— Aš tos pikčiurnos vesti visai nenoriu!

Jis prasibrovė pro minią ir nubėgo pasigauti pakeleivingo vežimo, kad grįžtų į savo ješivą. Reb Naftalis nusekė jį, bandydamas numaldyti jo įsiūtį žodžiais bei pinigais, bet Zemachas trenkė Reb Naftalio pinigus žemėn. Kažkas atnešė pintą Zemacho krepšį iš užeigos, kur jis buvo apsistojęs. Prieš pajudant vežimui Zemachas sušuko:

— Aš jai neatleidžiu, ir netgi Dievas jai neatleis!

Daug dienų po šio įvykio Aksa sirgo. Reb Naftalis, kuriam sekėsi visą gyvenimą, nebuvo pratęs prie nesėk-

[1] Sutartis (ketuba — hebr.) — santuokos sutartis, kurioje nurodomi vyro įsipareigojimai žmonai (vert.).

mių. Jį apėmė negalia, jo veidai net pagelto. Moterys ir merginos bandė guosti Aksą. Rabinai ir seniūnai ateidavo aplankyti Reb Naftalio, bet jis vis menko. Po kurio laiko Aksai sugrįžo jėgos, ir ji pakilo iš lovos. Ji nuėjo į senelio kambarį ir užkabino duris. Kambarinė, kuri klausėsi ir žiūrėjo pro rakto skylutę, pasakojo, kad jis jai tarė:

— Tu iš galvos išsikraustei!

Aksa jį slaugė, atnešdavo jam vaistų ir prausdavo kempine, bet senukas gavo plaučių uždegimą. Jam iš nosies plūsdavo kraujas. Sunku buvo šlapintis. Netrukus senelis pasimirė. Jis jau prieš kelerius metus buvo surašęs testamentą ir palikęs trečdalį palivarko labdarai, o visa kita Aksai.

Pagal šivos[2] paprotį nėra būtina sėdint gedėti mirusio senelio, bet Aksa vis dėlto atliko visą ceremoniją. Ji sėdėjo ant žemos kėdutės ir skaitė Jobo knygą. Liepė nieko neįleisti. Ji nuplėšė garbę našlaičiui-knygiui, ir dėl to mirė senelis. Ją slėgė sielvartas. Kadangi ji jau buvo skaičiusi Jobo knygą, tad ėmė ieškoti senelio bibliotekoje kitos knygos. Savo nuostabai, atrado Bibliją, išverstą į lenkų kalbą — Naująjį Testamentą ir Senąjį. Aksa žinojo, kad tai draudžiama knyga, bet panūdo ją pasklaidyti. Gal ir jos senelis skaitė šią knygą, dingtelėjo Aksai. Ne, to negalėjo būti. Ji prisiminė, kad per katalikų šventes, kuomet procesijos pro jų namus nešdavo šventųjų atvaizdus bei visokius paveikslus, jai būdavo užginta net prie langų prieiti. Senelis jai sakė, kad tai esąs stabų garbinimas. Vargu ar jos senelis skaitė Bibliją. Tarp knygos puslapių ji aptiko keletą sudžiūvusių rugiagėlių — gėlių, kurių dažnai priskindavo jos senelė. Senelė buvo kilusi iš Bohemijos: žmonės šnekėjo, esą jos tėvas priklausęs Sabatajaus Cvi sektai. Aksa prisiminė, kad kunigaikštis Čartoryskis aplankydavo jos senelę, kai užvažiuodavo į palivarką. Ir girdavo, kaip ji šneka lenkiškai. Jei ji nebūtų bu-

[2] Šiva (hebr.) — gedėjimas septynias dienas, pelenais apsibarsčius galvą ir sėdint ant žemės arba žemo suolo nusiavus (vert.).

vus žydaitė, sakydavo, jis ją būtų vedęs. Tai juk buvo didelis komplimentas!

Tą naktį Aksa perskaitė Naująjį Testamentą ligi paskutinio puslapio. Jai buvo sunku sutikti su tuo, kad Jėzus yra vienintelis tikras Dievo sūnus ir kad jis iš grabo prisikėlė, bet jai pasirodė, kad ši knyga labiau paguodžia jos iškamuotą sielą negu negailestingi pranašų žodžiai, kurie niekuomet nemini Dangaus karalystės ir prisikėlimo iš mirusiųjų. Visa, ką jie žadėjo,— gerų darbų geri vaisiai arba karas ir maras už nusidėjimus.

Septintąją šivos naktį Aksą nuėjo gultis. Šviesos buvo užgesintos ir ji jau snaudė, kai išgirdo žingsnius, kurie galėjo būti tik jos senelio. Iš tamsos išniro jo siluetas: šviesus veidas, žila barzda, švelnūs bruožai, netgi kepuraitė virš jo aukštos kaktos. Jis tyliai tarė:

— Aksa, tu pasielgei neteisingai.

Aksa pravirko:

— Seneli, kas man daryti?

— Viskas gali būti ištaisyta.

— Kaip?

— Atsiprašyk Zemacho. Tapk jo žmona.

— Seneli, aš jo neapkenčiu.

— Jis tau skirtas.

Jis pabuvo dar akimirką, ir kambaryje netgi dvelktelėjo jo tabakas, kurį jis maišydavo su dobilais ir kvapniosiomis druskomis. Paskui jis išnyko, ir tamsoje liko tuščias tarpas. Aksa buvo taip nustebusi, kad net išsigando. Atsilošė į galvūgalio rėmą ir netrukus užmigo.

Ji atsibudo ir krūptelėjo. Išgirdo senelės balsą. Tai nebuvo murmėjimas, kaip kad senelio, bet aiškus gyvo žmogaus balsas.

— Aksa, dukrele.

Aksa pravirko:

— Senele, kur tu?

— Aš esu čia.

— Kas man daryti?

— Ką tik tavoji širdis geidžia.

— Ką, senele?

— Eik pas kunigą, jis tau patars.

Aksa nustėro. Išgąstis sugniaužė jos krūtinę. Šiaip ne taip ji ištarė:

— Tu nesi mano senelė. Tu esi piktoji dvasia.

— Aš esu tavo senelė. Ar tu pameni, kaip mudvi braidėme kūdroje vasaros naktį, prie žemosios kalvelės, ir tu suradai vandenyje guldeną?

— Taip, senele.

— Galiu tau pateikti ir kitą įrodymą. Tebūnie tau žinoma, kad krikščionys yra teisūs. Jėzus iš Nazareto yra Dievo sūnus. Jis gimė iš Šventosios Dvasios, kaip ir buvo išpranašauta. Maištingieji žydai atsisakė pripažinti tiesą ir todėl jie yra baudžiami. Jų Mesijas neateis, nes Jis jau yra čia.

— Senele, man baisu.

— Aksa, neklausyk! — staiga sušuko senelis jai į dešinę ausį.— Tai nėra tavo senelė. Tai piktoji dvasia, kuri apgaule nori suvedžioti tave. Nesiklausyk šitų šventvagysčių. Ji nuves tave į pražūtį.

— Aksa, tai joks tavo senelis, bet kaukas iš užpečkio,— įsiterpė senelė.— Zemachas yra niekam tikęs ir, be to, kerštingas. Jis tave ėste suės. O vaikai, kuriuos jis pradės, bus tokie pat parazitai. Gelbėkis, kol nevėlu. Dievas yra su krikščionimis.

— Lilit! Piktoji dvasia! Ketev Mriri dukra![3] — suniurzgėjo senelis.

— Melagis!

Senelis nutilo, bet senelė tebešnekėjo, nors jos balsas ir nutolo. Ji tarė:

— Tavo tikrasis senelis pažino Dausose tiesą ir atsivertė. Ten jį pakrikštijo dangiškąja rasa, jis ilsisi rojuje. Visi šventieji yra vyskupai ir kardinolai. Užsispyrėliai dega pragaro ugnyje. Jei tu netiki manimi, prašyk ženklo.

— Kokio ženklo?

— Atsagstyk pagalvę. Praardyk impilo siūles ir ten aptiksi plunksnų karūną! Jokio mirtingojo rankos nenupintų tokios karūnos.

---

[3] Lilit, Ketev Mriri dukra — du moteriškos giminės demonai talmudinėje mitologijoje (vert.).

Jos senelė pradingo, ir Aksa kietai užmigo. Brėkštant ji pabudo ir užsižibino žvakę. Ji prisiminė senelės žodžius, atsagstė pagalvę ir perplėšė impilą. Tai, ką ji išvydo, buvo tiek netikėta, kad ji negalėjo patikėti savo akimis: plunksnos ir pūkai buvo supinti į karūną, taip įmantriai ir su tokiais raštais, kad joks šio pasaulio meistras negalėtų atkartoti. Karūnos priekyje buvo mažytėlytis kryželis. Atrodė, ji nupinta iš oro ir plazda nuo Aksos kvėpavimo. Aksai net kvapą užgniaužė. Kad ir kas būtų nupynęs šią karūną — angelas ar šėtonas,— jis atliko darbą tamsoje, pagalvės viduje. Ji regėjo stebuklą. Ji užpūtė žvakę ir išsitiesė ant lovos. Ilgai šitaip gulėjo, visai nieko negalvodama. Paskui vėl užmigo.

Iš ryto pabudusi, Aksa pamanė, kad viską sapnavo. Bet ant naktinio staliuko ji pamatė plunksnų karūną! Saulei pašvietus karūna ėmė žvilgėti visomis vaivorykštės spalvomis. Atrodė, kad ji buvo nusagstyta mažyčiais brangakmeniais. Aksa sėdėjo ir žiūrėjo į šį stebuklą. Vėliau ji apsivilko juodą suknelę, užsimetė juodą šalį ir paliepė nedelsiant kinkyti bričką. Ji nuvažiavo į namus, kur gyveno Koscikas, kunigas. Jai pabeldus sargas atidarė duris. Kunigui jau buvo netoli septyniasdešimties ir jis pažinojo Aksą. Jis dažnai atvykdavo į jų dvarą pašventinti valstiečių duonos per Velykas, suteikti mirštančiajam paskutinį patepimą, atlikti jungtuvių ar laidotuvių ceremonijas. Vienas iš Aksos mokytojų buvo pasiskolinęs iš jo lotynų—lenkų kalbų žodyną. Kai tik kunigas pas juos užeidavo, senelė, būdavo, pasikviečia jį į svetainę ir įsileidžia su juo į šnekas, vaišindama vyšnine ir pyragu.

Kunigas pasiūlė Aksai sėstis. Ji atsisėdo ir viską jam papasakojo. Jis tarė jai:

— Negrįžk pas žydus. Ateik pas mus. Mes pasirūpinsime, kad tavo dalis liktų nepaliesta.

— Aš pamiršau pasiimti karūną. Aš noriu turėti ją su savimi.

— Taip, mano dukra. Eik ir parsinešk ją.

Aksa grįžo namo, bet kambarinė jau buvo iššlavusi miegamąjį ir nušluosčiusi dulkes nuo naktinio staliuko:

karūna buvo dingusi. Aksa ieškojo jos sąvartyne ir net paplavų duobėje, bet karūna pražuvo be pėdsako.

Netrukus per Krasnobrodus šuoru nuošė baisi žinia: Aksa atsivertė.

Praėjo šešeri metai. Aksa ištekėjo ir tapo dvarininke Marija Malkovska. Senasis šlėkta, Vladislavas Malkovskis, mirė, nepalikęs tiesioginio įpėdinio, ir dvarą paveldėjo sūnėnas Liudvikas. Liudvikas buvo senbernis iki kokių keturiasdešimt penkerių ir, atrodė, niekados neves. Jis gyveno dėdės pilaitėje su savo senmerge seserimi Glorija. Liudvikas vaikydavosi sodžiaus mergas ir paleido į pasaulį krūvą pavainikių. Buvo judrus, nedidukas, su šviesia barzdele. Jis mėgo savo kampą ir skaitinėjo vienatvėje senovines genealogijos, religijos ir istorijos knygas. Rūkė porceliano pypkę ir gerdavo vienas pats, persekiojamas savųjų minčių. Dvarą jis vis dėlto valdė kietai, žiūrėdamas, kad tijūnas nevogtų. Kaimynai laikė jį šykštuoliu, kiti sakydavo, kad jam ne visi namie. Kai tik Aksa atsivertė į krikščionybę, jis tuoj pat paprašė jos — dabar jau Marijos — rankos. Sklido kalbos, esą Liudvikas, tas šykštuolis, įsimylėjo Marijos paveldėtą palikimą. Kunigai ir visi kiti įkalbėjo Aksą eiti už Liudviko, kuris buvo Lenkijos karaliaus Leszczynskio palikuonis. Glorija, dešimčia metų vyresnė už Liudviką, stojo piestu prieš vedybas, bet šį kartą Liudvikas jos neklausė.

Krasnobrodų žydai būgštavo, kad Aksa pavirs jų priešininke, o dar pakurstys ir Liudviką, kaip kad atsitiko su daugeliu atsivertėlių; bet Liudvikas tebeprekiavo su žydais, pardavinėjo jiems žuvį, grūdus ir galvijus. Zeligas Frampoleris, žydas prie kunigaikščio dvaro, tiekdavo Liudvikui įvairias prekes. Glorija liko dvaro šeimininke.

Pirmas savaites po vedybų Aksa ir Liudvikas vis iškylavo lengva bričkele. Liudvikas netgi ėmė lankyti kaimyninius dvarus ir kalbėjo ketinąs surengti pokylį. Jis išsipažino Marijai visas savo buvusias meiles ir prižadėjo elgtis kaip Dievą mylįs katalikas. Bet neilgai trukus jis

vėl virto toks, koks buvęs: šalinosi kaimynų, lakstė paskui mergas, vėl susidraugavo su buteliu. Tarp vyro ir žmonos įsivyravo negera tyla. Liudvikas iš tolo apeidavo Marijos miegamąjį, jis nepradėjo su ja vaikų. Dar po kurio laiko jie netgi nustojo drauge pietavę ir, kai Liudvikui reikėdavo ką nors pranešti Marijai, jis siųsdavo tarną su rašteliu. Glorija, kuri tvarkė dvaro ūkinius reikalus, skirdavo Marijai guldeną per savaitę: Marijos turtai dabar priklausė vyrui. Aksai tapo aišku, kad Dievas ją baudžia ir kad jai nieko kito nelieka, kaip laukti mirties. Bet kas jai bus, kai ji mirs? Ar ji degs ugnyje, paguldyta ant vinių, ar bus nutrenkta į požemių tamsybes? Ar persikūnys į kokį šunį, pelę, girnakmenį?

Neturėdama kuo užsiimti, Aksa dienų dienom, o dažnai ir ligi išnaktų, išsėdėdavo vyro bibliotekoje. Liudvikas biblioteka nesirūpino, knygos buvo senovinės, įrištos į odą, medžio lentas, į šilką arba aksomą ir sukapotos kandžių. Puslapiai buvo dėmėti ir pageltę. O Aksa skaitė žilos senovės padavimus apie karalius, tolimus kraštus, baisiausius mūšius, kardinolų, princų ir kunigaikščių intrigas. Ji naktis praleisdavo virš sakmių apie kryžiuočius ir Juodąjį Marą. Pasaulyje knibždėte knibždėjo niekšybių, bet jame ir stebuklų būta. Žvaigždės aukštybėse galynėjosi prarydamos viena kitą. Kometos išpranašaudavo katastrofas. Pasauly gimė berniukas su uodega; kažkokiai moteriškei užaugo pelekai ir žvynai. Indijos fakyrai basi vaikščiojo žėruojančiomis anglimis ir nenudegė; kiti leidosi gyvi palaidojami ir prisikėlė iš kapų.

Keista, bet po tos nakties, kai Aksa atrado pagalvėje plunksnų karūną, visatą valdančios jėgos nerodė jai jokių ženklų. Nutilo ir jos senelis su senele. Kartais Aksa norėdavo pasišaukti senelį, bet ji nedrįsdavo savo suterštom lūpom tarti jo vardo. Ji išdavė žydų Dievą ir nebetikėjo į kitataučių Viešpatį, ir ji nustojo melstis. Dažnai, kai Zeligas Frampoleris atvykdavo į jų dvarą ir Aksa jį pamatydavo pro langą, jai knietėdavo jo pasiklausti, kaip ten laikosi Krasnobrodai, bet būgštavo, kad jis palaikys

nuodėme leistis su ja į šnekas ir kad Glorija ją pasmerks už bendravimą su žydais.

Pralėkė daug metų. Glorija visai nužilo ir jos galva kretėjo. Liudviko barzdukė tapo širma. Tarnai nuseno, apkurto, apžlibo. Aksa, arba Marija, buvo dar tik peržengusi trečią dešimtį, bet ji dažnai vaizdavosi esanti senė. Metams bėgant ji vis labiau įsitikino, kad tai velnias ją įkalbėjo atsiversti ir kad tai jis sumeistravo jai plunksnų karūną. Bet kelio atgal nebebuvo. Rusų įstatymai draudė atsivertėliams grįžti į savo tikėjimą. Žinios iš Krosnobrodų buvo nekokios. Sinagoga sudegė, taip pat ir kromeliai turgaus aikštėj. Orūs miestelėnai ir bendruomenės galvos išėjo elgetomis. Kas keli mėnesiai vis kildavo kokia nors epidemija. Nebuvo nė kur sugrįžti. Ji dažnai pagalvodavo apie savižudybę, bet kaip tai daroma? Jai trūko drąsos pasikarti arba persipjauti gyslas; nuodų ji neturėjo.

Palengva Aksa priėjo išvados, kad visatą valdo juodosios jėgos. Visur viešpatauja ne Dievas, o Šėtonas. Ji susirado storą knygą apie raganavimą, kurioje buvo išsamūs kerėjimų, užkeikimų ir talismanų aprašymai, kipšų bei piktųjų dvasių iškvietimai, atnašavimai Asmodėjui, Liuciperiui ir Belzebubui. Joje ji perskaitė, kaip aukojamos Juodosios mišios, kaip raganos tepasi kūnus, renkasi giraitėse ir ragauja žmogienos, o paskui skraido ore, apsižergusios šluotą ar kokią lopetą, statinės lanką, lydimos spiečiaus kipšų bei kitų nakties sutvėrimų, turinčių uodegas ir ragus, kiaulių knysles ir šikšnosparnio sparnus. Dažnai šitie padarai su raganomis sangulauja, ir šios pagimdančios pabaisas.

Aksai atėjo į galvą žydų patarlė: „Jei negali perlipti, tai praįsk". Jeigu jau ji prarado amžinąjį gyvenimą, tai kodėl jai nepasiautėjus, kol gyvena šį gyvenimą. Naktimis ji ėmė šauktis šėtono, pasirengusi sudaryti su juo sandėrį, kaip tai yra darę daugelis pamestų moterų iki jos.

Kartą vidury nakties, kai Aksa išgėrė midaus, įmušus į jį varnos kiaušinį, pakartintą kipariso kankorėžiu ir

mandragoros šaknim bei užmaišytą seilėmis su žmogaus krauju, ji pajuto ant savo lūpų šaltą bučinį. Gūdžios nakties mėnesienoje Aksa išvydo nuogą vyriškį — aukštaūgį ir juodą, sutaršytais plaukais, ožio ragais ir dviem atsikišusiom iltim, kaip šerno. Jis palinko virš jos kuždėdamas:

— Ką įsakysi, valdove? Gali prašyti pusės mano karalystės.

Jo kūnas buvo permatomas, kaip voratinklis. Jis atsidavė degutu. Aksa jau buvo beatsakanti:

— Verge, paimk mane.

Tačiau tik sumurmėjo:

— Mano seneliai.

Šėtonas pratrūko juoktis.

— Tai trūnėsiai!

— Ar tai tu supynei plunksnų karūną? — paklausė Aksa.

— O kas gi kitas?

— Tu mane apgavai?

— Aš juk ir esu apgavikas,— sukikeno Šėtonas.

— Kurgi tiesa? — paklausė Aksa.

— Tiesa yra tai, kad tiesos nėra.

Šėtonas tvylojo dar akimirką ir išnyko. Likusią nakties dalį Aksa nei miegojo, nei budėjo. Ji girdėjo balsus. Jos krūtys subrinko, speneliai tapo standūs, pilvas išsipūtė. Galvą varstė skausmas. Dantys barškėjo, liežuvis ištino tiek, kad atrodė, išdraskys gomurį. Akys išvirto ant kaktos. Ausyse bildėjo tarsi kūjis į priekalą. Paskui ją surėmė gimdymo skausmai. „Man gims velnias!" — šūktelėjo Aksa. Ji ėmė melstis Dievui, kurį paliko. Paskui galop užmigo, o kai atsibudo priešaušrio tamsoje, visi skausmai jau buvo atlėgę. Ji išvydo senelį, stovintį galvūgaly. Jo galvą ir pečius gaubė balta marška, tokia, kokia jis apsidengdavo Jom Kipuro[4] išvakarėse, kuomet laimindavo Aksą, prieš eidamas Kol Nidrė maldos gie-

[4] Jom Kipuras — Susitaikymo diena, kuria baigiasi Senieji metai (vert.).

doti[5]. Šviesa sklido jam iš akių ir apšvietė Aksos antklodę.

— Seneli,— sušnabždėjo Aksa.

— Taip, tai aš.

— Ką man daryti?

— Bėk iš čia. Atgailauk.

— Aš pasiklydau.

— Niekad nėra per vėlu. Susirask vyrą, kurį pažeminai. Grįžk į tautą.

Vėliau Aksa nebeprisiminė, ar jos senelis jai iš tikrųjų šnekėjo, ar ji suprato jį be žodžių. Naktis baigėsi. Aušra nurausvino langus. Čirškėjo paukščiai. Aksa apžiūrėjo antklodę, kraujo nebuvo matyti. Ji nepagimdė nelabojo. Pirmą sykį per daugelį metų ji sukalbėjo hebrajišką padėkos maldą.

Ji išlipo iš lovos, nusiprausė ir apsigobė galvą šaliu. Liudvikas ir Glorija ją apiplėšė, bet ji vis dar saugojo senelės brangenybes. Ji susivyniojo jas į nosinę ir įsidėjo į krepšį kartu su apatiniais drabužiais ir marškiniais. Liudvikas bus praleidęs naktį su kuria nors iš panų arba išjojo auštant medžioklėn. Glorija gulėjo pasiligojusi savo buduare. Kambarinė atnešė Aksai pusryčius, bet ji neką tevalgė. Paskui ji išėjo iš dvaro. Šunys ją aplojo, lyg ji būtų svetima. Seni tarnai žiūrėjo nustebę, kaip jų ponia išeina pro vartus su krepšiu ir skara ant galvos tarsi kaimietė.

Kad ir netoli būta Malkovskių dvaro nuo Krasnobrodų, Aksa praleido kely didesnę dienos dalį. Ji prisėdo poilsio ir nusimazgojo rankas šaltinėlyje. Sukalbėjo padėkos maldą ir suvalgė duonos riekę, kurią nešėsi su savimi.

Prie Krasnobrodų kapinių stovėjo Eberio, duobkasio, trobelė. Šalimais jo žmona skalbė dubeny baltinius. Aksa jos paklausė:

— Ar tai kelias į Krasnobrodus?

— Taip, tas kur priešaky.

— Kas girdėti miestelyje?

---

[5] Kol Nidrė malda giedama didžiausios judaizmo šventės, Susitaikymo dienos, išvakarėse (vert.).

— O kas, ponia, būsi?

— Aš esu Reb Naftalio Holišicerio giminaitė.

Moteris nusišluostė rankas į prikyštę.

— Iš tų namų nebeliko nei gyvos dvasios.

— Kur Aksa?

Moteriškė krūptelėjo.

— Ją reikėtų palaidoti žemyn galva, Dievuli Švenčiausias.— Ir ji papasakojo apie Aksos atsivertimą.— Dievo bausmė ją ištiko dar šiame pasaulyje.

— Kas nutiko ješivos mokiniui, su kuriuo ji buvo susižadėjusi?

— Kas jį žino. Ne mūsų pavieto žmogus.

Aksa pasiklausė, kur jos senelių kapai, ir moteriškė mostelėjo link dviejų akmenų, pakrypusių vienas į kitą, apžėlusių ir apsamanojusių. Aksa krito kniūpsčia prieš juos ir šitaip išgulėjo ligi sutemstant.

Tris mėnesius Aksa klajojo nuo ješivos prie ješivos, bet Zemacho nesutiko. Ji sklaidė bendruomenių metrikas, klausinėjo seniūnų ir rabinų — jokio ženklo. Ne kiekvienas miestelis turėdavo užeigą, tad ji dažnai nakvodavo prieglaudose. Gulėdavo ant šiaudų glėbio, užsimetusi kokį demblį, tyliai melsdama Dievo, kad jai apsireikštų senelis ir patartų, kur ieškoti Zemacho. Senelis nesirodė. Tamsoje seniai ir ligoniai kosėjo ir murmėjo. Vaikai verkė. Jų motinos plūdosi. Nors Aksa ir prisiėmė savo dalią kaip bausmę, bet jai buvo sunku kęsti tokius pažeminimus. Bendruomenės vadai elgėsi storžieviškai, jie versdavo ją dienų dienom laukti, kol įsileisdavo. Moterys buvo įtarios — kam ji ieškanti vyro, kuris, aišku kaip dieną, turi vaikų ir žmoną, o gal ir išvis jau atsisveikino su šiuo pasauliu? „Seneli, kodėl tu vedi mane šiais kančių keliais? — verkė Aksa.— Parodyk kelią arba atsiųsk giltinę, kad mane pasiimtų".

Žiemos vakarą Aksa, apsistojusi vienoje Liublino užeigoje, paklausė šeimininko, ar jis nėra girdėjęs apie žmogų, vardu Zemachas: neaukšto ūgio, tamsaus gymio, buvusį ješivos mokinį, knygų žinovą. Kažkuris iš svečių netikėtai tarė:

— Jūs kalbate apie Zemachą, mokytoją iš Izbicos?

Jis apibūdino Zemachą, ir Aksa suprato, kad rado, ko ieškojusi.

— Jis buvo susižadėjęs su viena mergina iš Krasnobrodų,— tarė ji.

— Žinau. Atsivertėlė. O jūs kas būsit?

— Giminė.

— Kam jis jums? — paklausė svečias.— Jis gi vargšas, ir be to, iš jo visi mokiniai atimti. Tai atžarus ir vaidingas žmogus.

— Ar jis vedęs?

— Buvo vedęs bent du kartus. Vieną žmoną jis mirtinai nustekeno, o kita pabėgo.

— Ar jis turi vaikų?

— Zemachas nevaisingas.

Žmogus ketino kažką pridurti, bet jį pakvietė įėjęs tarnas.

Aksos akys paplūdo ašaromis. Senelis jos nepametė. Jis ją vedė teisingu keliu. Ji išėjo susižinoti, kas pavežėtų į Izbicą, ir čia pat, priešais viešbutį, rado dengtą vežimą, jau paruoštą kelionei. „Ne, aš nesu viena,— tarė ji sau.— Kiekvienas žingsnis yra danguje pramatytas".

Iš pradžių keliai buvo grįsti, bet netrukus jie išvirto į tikrą purvyną su duobėtomis provėžomis. Naktis buvo tamsi ir darganota. Keleiviams dažnai tekdavo išlipti ir padėti vežėjui ištraukti įklimpusį vežimą. Keleiviai plūdo vežėją, bet Aksa priėmė tuos išbandymus kaip malonę. Juos užklupo šlapdriba, pūtė šaltas vėjas. Kas kartą, išlipusi iš vežimo, ji nugrimzdavo į purvyną ligi kulkšnių. Jie atvyko į Izbicą vėlai vakare. Visas bažnytkaimis buvo ištisa bala, trobos suzmekusios žemėn. Kažkas parodė Aksai į mokytojo Zemacho namus — jie juodavo ant kalvelės prie mėsinės. Nors buvo žiema, ore tvyrojo dvėselienos dvokas. Patvoriais slankiojo mėsininko šunys.

Aksa pasižiūrėjo pro Zemacho langus ir pamatė besilupančias sienas, grindis iš plūkto molio, lentynas, prigrūstas nudriskusių knygų. Dagtis, plūduriuojąs aliejaus lėkštutėje, buvo vienintelė šviesa. Prie stalo sėdėjo juo-

dabarzdis žmogelis, pasišiaušusiais antakiais, išgeltusiu veidu ir smaila nosimi. Jis skaitė prisikišęs akis prie atversto didžiulio tomo. Ant pakaušio buvo užsidėjęs nutrintą jarmulkę, ant pečių užsimetęs šimtasiūlę su išsipešiojusiu nešvariu vatinu. Jai šitaip žiūrint, iš skylės kambario kampe išniro pelė ir nubėgo po lova, ant kurios styrojo sušutusių šiaudų krūva, kėpsojo pagalvė be užvalkalo ir kandžių sukapotas avikailis. Nors Zemachas ir buvo susenęs, Aksa jį pažino. Jis ėmė kasytis. Pasispjaudė pirštų galiukus ir nusišluotė juos į kaktą. Taip, tai buvo jis. Aksai užėjo noras juoktis ir verkti tuo pat metu. Ji paskubomis nusigręžė į tamsą. Pirmą sykį po daugelio metų ji išgirdo senelės balsą.

— Aksa, bėk!

— Kur?

— Atgal pas Esavą[6].

Tuomet ji išgirdo senelio balsą.

— Aksa, jis išgelbės tave nuo prarajos.

Ji niekuomet negirdėjo senelio kalbant su tokiu įkarščiu. Ji pajuto, kad svaigsta galva. Atsirėmė į duris, ir durys pačios atsivėrė.

Zemachas kilstelėjo vieną sušiauštą antakį. Jo akys buvo iššokusios ir gelstelėjusios.

— Ko jūs čia ieškote? — gergždžiančiu balsu paklausė jis.

— Ar jūs esate Reb Zemachas?

— Taip, o jūs kas tokia?

— Aksa iš Krasnobrodų. Buvusi jūsų sužadėtinė...

Zemachas apstulbo. Jis pravėrė savo kreivą burną, kurioje kaip kablys juodavo vienas vienintelis dantis.

— Toji atsivertėlė?

— Aš grįžau į žydų tikėjimą.

Zemachas pašoko. Nežmoniškas riksmas ištrūko jam iš gerklės.

— Lauk iš mano namų! Teišnyks tavo vardas!

— Reb Zemachai, maldauju jūsų, išklausykite manęs!

[6] Esavas — čia, svetimas, nežydas; pagal biblinę sakmę (vert.).

Jis puolė prie jos sugniaužtais kumščiais. Aliejaus lėkštelė apvirto, šviesa užgeso.

— Siukšlė!

Holišicų maldos namai buvo sausakimši. Prieš pat jauną mėnulį tikintieji susirinko giedoti suplikacijų. Nuo moterų pusės į paskliautes kilo gailus giedojimas. Netikėtai durys atsilapojo, ir įžengė juodabarzdis vyras nudriskusiais rūbais. Per petį jis buvo persimetęs terbą. Jis tempėsi virve pririštą moterį, sakytum ji būtų karvė. Moteriškė buvo apsigobusi galvą juodu šaliu, vilkėjo suknele, pasiūta iš maišenų, o kojas buvo apsimuturiavusi skudurais. Jai ant kaklo kabojo česnako pynė. Tikintieji nustojo meldęsi. Ateivis pamojo moteriai, ir ši puolė ant slenksčio kniūpsčia.

— Žydai, trypkite mane! — šūktelėjo ji.— Žydai, spjaudykit į mane!

Kilo šurmulys. Ateivis nužingsniavo prie stalo, pabeldė, prašydamas tylos, paskui paskelbė tęsiamu balsu:

— Šios moteriškės giminė yra kilusi iš jūsų miesto. Senelis buvo Reb Naftalis Holišiceris. Tai Aksa, atsivertėlė, toji, kuri nutekėjo į dvarą. Dabar jai yra apsireiškusi tiesa, ir ji trokšta atgailauti už savo bjaurius darbus.

Nors Holišicai ir buvo Lenkijos dalis, priklausanti Austrijai, vietiniai žmonės jau buvo girdėję Aksos istoriją. Kai kurie tikintieji ėmė šaukti, kad ne šitaip yra atgailaujama, o žmogaus nedera tąsyti kaip galvijo. Kiti grūmojo ateiviui kumščiais. Tiesa, kad Austrijoje atsivertėlis galėjo grįžti į žydiškumą pagal krašto įstatymus. Bet jeigu krikščionims taps žinoma, kad tas, kuris apsikrikštijo, buvo šitaip pažemintas, žydai netruks susilaukti griežtų kaltinimų ir valdžios verdiktų. Senasis rabis, Reb Becalėlis, priėjo prie Aksos greitais smulkiais žingsneliais.

— Stokis, dukrele. Atlikai atgailą, dabar jau esi viena iš mūsų.

Aksa pakilo nuo žemės.

— Rabi, aš juk užtraukiau nešlovę visai tautai.

— Kadangi tu atgailauji, Viešpats tikrai atleis.

Kai moterys sužinojo, kas dedasi, jos puolė į vyrų pusę, o tarp jų ir rabio žmona. Reb Becalėlis jai tarė:

— Nusivesk ją namo ir aprenk žmoniškai. Žmogus yra sutvertas pagal Dievo paveikslą.

— Rabi,— tarė Aksa,— aš noriu atgailauti už tai, kad sulaužiau Įstatymą.

— Aš tau paskirsiu atgailą. Nesigaluok šitaip!

Kai kurios moterys ėmė verkti. Rabio žmona nusiėmė šalį ir apgaubė juo Aksą. Kita ponia pasiūlė jai savo peleriną. Jos nuvedė ją į tą navą, kur senovėje buvo kalinami nusidėję bendruomenei — ten tebegarksojo grandinė ir kaladė. Šičia moterys aprengė Aksą. Kažkas atnešė jai suknią ir batelius. Kol jos bruzdėjo, Aksa daužėsi į krūtinę kumščiu ir vardijo savo nuodėmes; ji paniekino Dievą, tarnavo stabams, sangulavo su nežydu. Ji kūkčiojo:

— Aš ėmiau raganauti ir buvau išsišaukusi Šėtoną. Jis man nupynė plunksnų karūną.

Kai Aksa buvo aprengta, rabio žmona išsivedė ją į namus.

Pamaldoms pasibaigus, žmonės ėmė tardyti atvykėlį, kas jis ir kaip čia atsitiko, kad susiėjo su Reb Naftalio anūke.

Jis atsakė:

— Mano vardas Zemachas. Man buvo pasiūlyta tapti jos vyru, bet ji mane atstūmė. Dabar ji atėjo, prašydama atleisti.

— Jei esi žydas, turėtum atleisti.

— Aš jai atleidžiu, bet Visagalis Dievas yra atpildo Dievas.

— Bet Jis yra ir Malonės Dievas.

Zemachas ėmė ginčytis su talmudininkais, ir jo pranašumas bemat tapo akivaizdus. Jis citavo Talmudą, Komentarus bei Mokytojų laiškus. Jis netgi pataisė patį rabį, kai šis apsiriko cituodamas.

Reb Becalėlis paklausė jo:

— Ar esi vedęs?

— Aš išsiskyręs.

— Tokiu atveju, viską galima ištaisyti.

Rabis pasikvietė Zemachą į namus. Moterys įsikūrė su Aksa virtuvėje. Jos vaišino ją duona su cikorija. Ji buvo tris dienas pasninkavusi. Rabio kabinete vyrai pasirūpino Zemachu. Jie atnešė jam kelnes, batus, paltą, skrybėlę. Kadangi jis buvo apėjęs gyviais, jie nusivedė jį į pirtį.

Vakare susirinko septyni garbingiausi miesto piliečiai ir bendruomenės galvos. Žmonos atsivedė Aksą. Rabis paskelbė, kad pagal Įstatymą Aksa tebėra netekėjusi. Jos sąjunga su tuo šlėktele buvo tik silpnybė, gašlavimas. Rabis paklausė:

— Zemachai, ar tu nori, kad Aksa taptų tavo žmona?

— Taip, noriu.

— Aksa, ar tu tekėsi už Zemacho?

— Taip, rabi, bet aš to neverta.

Rabis paskyrė Aksai bausmę už nuodėmes. Ji pasninkaus kiekvieną pirmadienį ir ketvirtadienį, neprisilies šiokiom dienom prie mėsos ir žuvies, skaitys psalmes ir pabudusi melsis. Rabis tarė:

— Svarbiausia yra ne bausmė, o atgaila. „Ir jis pargrįš, ir bus pagydytas“,— kaip sako pranašas.

— Atleisk man, rabi,— įsiterpė Zemachas.— Bet ši atgaila yra tik šiaip už nuodėmes, bet ne už atsivertimą.

— Ko gi tu iš jos nori?

— Yra ir griežtesnių atgailavimo būdų.

— Kokių?

— Avėti batus, prisipylus į juos žvirgždo. Vartytis žiemą plikai išsirengus sniege, o vasarą — tinkluose. Pasninkauti nuo šabo ligi šabo.

— Šiais laikais žmonės neturi jėgų tokiems išbandymams,— tarė rabis, kiek padvejojęs.

— Jeigu jie turi jėgų nusidėti, jiems užteks jų ir nuodėmėms išpirkti.

— Šventasis rabi,— tarė Aksa.— Neleisk man per lengvai nusiplauti nuodėmes. Tegu rabis man paskiria rūsčią bausmę.

— Aš jau pasakiau, ką dera daryti.

Visi tylėjo. Paskui Aksa tarė:

— Zemachai, duok man ryšulį.

Zemachas jos mantą buvo padėjęs kampe. Jis atnešė ryšulį prie stalo, ir ji išėmė standų krepšį. Susispietusiems aplink stalą ištrūko nuostabos atodūsis, kai ji iškratė iš kapšo krūvą deimantų ir rubinų.

— Rabi, tai mano papuošalai,— pasakė Aksa.— Aš nenusipelniau to, kad jais puoščiausi. Tegu rabis naudojasi jais kaip tinkamas.

— Ar tai tavo, ar dvarponio?

— Mano, rabi. Tai palikta mano senelės, tebūnie šventas jos atminimas.

— Yra parašyta, kad netgi didžiausi aukotojai niekados neturi aukoti daugiau penktosios dalies.

Zemachas papurtė galvą.

— Aš ir vėl nesutinku. Ji suteršė senelės atminimą. Jai neturi būti leista paveldėti šių brangenybių.

Rabis pešiojo barzdą.

— Tai tu pats ir būk rabis, jei tiek daug žinai.— Jis pasikėlė nuo kėdės ir vėl atsisėdo.— Iš ko jūs gyvensite?

— Nešiosiu vandenį,— tarė Zemachas.

— Aš moku tešlą maišyti ir skalbti,— pasakė Aksa.

— Ką gi, elkitės kaip išmanote. Mano galva, Įstatymas yra mielaširdingas, o ne negailestingas.

Vidury nakties Aksa pramerkė akis. Jiedu su vyru gyveno plūktinėj troboj, šalia kapinių. Kiaurą dieną Zemachas nešiodavo vandenį. Aksa skalbdavo. Išskyrus šeštadienius ir šventes, abu pasninkaudavo kiaurom dienom, užvalgydami tik sutemus. Aksa prisipylė į batus smėlio ir žvirgždo ir dėvėjo šiurkščią maršką ant nuogo kūno. Naktimis jiedu miegojo skirtingose kertėse ant grindų — jis ant čiužinio po langais, ji — ant šiaudų glėbio prie krosnies. Ant virvės, kuri dryko nuo sienos ligi sienos, karojo drobulės, kurias ji jiems abiem pasiuvo.

Jie buvo vedę trejus metus, bet Zemachas vis dar nebuvo prie jos prisilietęs. Jis išsipažino, kad ir pats skendėjo nuodėmėse. Turėdamas žmoną, jis geidė Aksos. Jis praliedavo sėklą, kaip tai darė Onanas. Jis trokšte troško

kerštauti jai, piktžodžiavo prieš Aukščiausiąjį, išliedavo tulžį ant savo žmonų, viena iš kurių net pasimirė. Ar galima nusidėti daugiau?

Nors troba ir buvo prie miško, ir jie galėjo žabų prisirinkti ligi valiai, Zemachas draudė nakčiai kurti krosnį. Jie miegodavo apsirengę ir užsiklojęs maišenomis bei skarmalais. Holišicų gyventojai tikino, kad Zemachui ne visi galvoje; rabis išsikvietė vyrą su žmona ir paaiškino, kad kankinti save yra lygiai taip pat žiauru, kaip kad kankinti kitus, bet Zemachas pacitavo iš „Išminties Pradžios", kad atgaila be kūno marinimo neturi jokios prasmės.

Kiekvieną vakarą prieš miegą Aksa išsipažindavo, bet nepaisant to jos sapnai nebuvo tyri. Šėtonas lankydavo ją, pasivertęs jos senele, ir sekdavo jai sakmes apie spindinčius miestus, ištaigingus pokylius, gašlias ponias ir aistringus dvarionis. Jos senelis ir vėl tylėjo.

Aksos sapnuose senelė buvo jauna ir graži. Ji dainavo nepadorias dainas, gėrė vyrą ir šoko su latrais. Buvo naktų, kai ji nusivesdavo Aksą į šventyklas, kur kunigai giedojo psalmes, o stabmeldžiai klūpojo prieš aukso statulas. Nuogos kurtizanės iš ragų gėrė vyną, atsiduodamos paleistuvystei.

Vieną naktį Aksa sapnavo, kad stovi nuoga apskritoje duobėje. Aplink ją ratelį šoko nykštukai. Jie traukė nešvankias giesmes. Ir skardėjo trimitai, ir dundėjo būgnai. Jai pabudus ausyse vis dar aidėjo juodosios psalmės. „Aš esu amžiams pražuvusi",— tarė ji sau.

Zemachas taipogi pabudo. Kurį laiką jis žvelgė pro langą, kurio nebuvo užkalęs. Paskui paklausė:

— Aksa, ar tu nemiegi? Iškrito pirmas sniegas.

— Neturiu jėgų,— pasakė ji.

Aksa puikiai žinojo, ką jis sumanė.

— Bet tau užteko jėgų atsiduoti nelabajam!

— Man gelia kaulus.

— O tu eik ir pasiskųsk Teisingumo Angelui.

Sniegas ir priešaušrio pilnatis pripildė kambarį švytesio. Zemachas leido plaukams augti, kaip senovės aske-

tas. Jo barzda buvo susivėlusi, o akys švietė tamsoje. Aksa niekaip neįstengdavo suprasti, kaip jam pakanka ištvermės per dieną nešioti vandenį, o paskui dar pusę nakties skaityti knygas. Vakarienės jis vos kąsnelį tenurydavo. Kad maistas neteiktų malonumo, jis nurydavo duoną jos nekramtydamas; jis persūdydavo ir prisiberdavo pipirų į sriubas, kurias ji jam virė. Aksa išdžiūvo. Ji dažnai pažiūrėdavo į savo atspindį klanuose ir regėdavo sunykusį veidą, įkritusius skruostus, liguistą blyškumą. Ji dažnai kosėjo, skrepliuodama kraujais. Todėl dabar ji pasakė:

— Atleisk man, Zemachai. Negaliu.

— Kelkis, paleistuve. Gal tai paskutinioji tavo naktis.

— O, kad taip būtų.

— Išsipažink! Kalbėk tiesą.

— Aš tau viską pasakiau.

— Juk tau smagu buvo gašlauti?

— Ne, Zemachai, ne.

— Bet anąkart sakei, kad smagu.

Aksa ilgai tylėjo.

— Retsykiais. Gal akimirką.

— Ir tu pamiršdavai Dievą?

— Ne, ne visai.

— Tu žinojai Dievo įsakymus, bet tu juos tyčia laužei.

— Aš maniau, kad krikščionys žino tiesą.

— Ir tik todėl, kad Šėtonas nupynė tau plunksnų karūną?

— Aš maniau, kad tai stebuklas.

— Patvirkėle tu, nesigink.

— Aš nesiginu. Jis kreipėsi į mane mano senelės balsu.

— Kodėl tu klausei senelės, o ne senelio?

— Buvau labai paika.

— Paika? Metų metais marksojai bjaurastyje.

Po valandėlės vyras ir žmona išėjo basi į naktį. Zemachas puolė į sniegą pirmas. Jis raičiojosi vis greičiau. Jam nukrito jarmulkė. Jo kūnas buvo apžėlęs juodais gyvaplaukiais, kaip kailiu. Aksa lūkuriavo minutę, paskui

ir ji puolė į sniegą. Ji vartėsi sniege lėtai ir tylėdama, o tuo tarpu Zemachas kartojo:

— Mes vertėmės šventvagiškais darbais, melavome, nusidėjome, įpuolėme į puikybę.

Paskui pridūrė:

— Tebūnie Tavo valia, kad manoji mirtis atpirktų mano nedorus darbus.

Aksa dažnai girdėdavo šią Zemacho dejonę, ir kiekvieną kartą ji krūpteldavo. Šiuos žodžius išdejuodavo valstiečiai, kai jos vyras, dvarponis Malkovskis, juos plakdavo. Ją labiau gąsdino Zemacho raudos negu žiemos šaltis ir tinklai vasarą. Tarpais, kai Zemachas būdavo nusiteikęs geriau, jis prižadėdavo jai, kad aplankys ją kaip vyras žmoną. Jis netgi sakė, kad norėtų būti jos vaikų tėvas. Bet kada gi? Jis vis ieškojo naujų savo ir jos nusidėjimų. Sulig kiekviena diena Aksa silpo. Atrodė, kad jai moja drobulės ant skalbinių virvės ir kad ją šaukiasi kapinių akmenys. Ji įprašė Zemachą, kad šis prisiektų, jog sukalbės Kadišą[7] prie jos kapo.

Kaitrią Tamuzo[8] mėnesio pavakarę Aksa nuėjo skinti rūgštynių į ganyklas, besileidžiančias prie upės. Tą dieną ji pasninkavo ir norėjo išsivirti vakarienei žaliųjų barščių sau ir Zemachui. Per patį skynimą ją apėmė nuovargis. Ji atsigulė lankoje ir užsnūdo, ketindama pailsėti tik valandėlę. Bet visos mintys kaipmat išblėso, ir kojos pasidarė kaip akmenys. Ji kietai įmigo. O kai atsimerkė, jau buvo sutemę. Dangus buvo apsitraukęs debesimis, oras troškus. Artėjo audra. Žemė garavo gėlių ir žolynų kvapais, Aksai svaigo galva. Tamsoje ji susirado savo kraitelę, bet ji buvo tuščia. Karvė ar ožka suėdė jos rūgštynes. Netikėtai ji prisiminė savo vaikystę, kai buvo paikinama senelių, puošiama šilkais ir aksomais, aplink ją tūpčiojo liokajai ir kambarinės. Dabar ją dusino kosulys, kakta buvo karšta, šaltis daigstė nugarą. Kadangi mėnu-

[7] Kadišas — amžino atilsio malda, kalbama prie velionio kapo, paprastai vyriausiojo iš artimųjų (vyr. sūnaus).— Vert.

[8] Tamuzas (tammuz — hebr.) — 10-as mėnuo pagal judaizmo kalendorių (liepa—birželis).— Vert.

lis nešvietė ir nebuvo matyti žvaigždžių, jai buvo sunku rasti kelią. Basom kojom ji užlipdavo čia ant dagio, čia įstodavo ir į karvės pyragą. „Į kokius spąstus aš pakliuvau!“ — kažkas suriko jos viduje. Ji priėjo medį ir stabtelėjo pailsėti. Tą akimirką ji išvydo savo senelį. Jo balta barzda švytėjo tamsoje. Ji atpažino jo aukštą kaktą, malonią šypseną, mielaširdingą žvilgsnį. Ji sušuko:

— Seneli!

Ir tą patį mirksnį jos veidas paplūdo ašaromis.

— Aš viską žinau,— tarė jai senelis.— Tavuosius išbandymus ir tavąją gėlą.

— Seneli, ką man daryti?

— Dukrele mano, tavo kančių keliai baigėsi. Mes tavęs laukiame — aš, senelė, visi, kas tave myli. Dievo angelai ateis tavęs pasitikti.

— Kada, seneli?

Tą akimirką pavidalas išnyko. Liko tik tamsa. Aksa brido pievomis, kaip kad klaidžioja aklieji. Pagaliau ji priėjo trobą. Darydama duris jautė, kad Zemachas čia. Jis sėdėjo ant grindų, ir jo akys degė kaip žarijos. Jis sušuko:

— Tai tu?

— Aš, Zemachai.

— Kur buvai taip ilgai? Dėl tavęs aš net negalėjau susikaupti vakarinėms maldoms. Tu sujaukei mano mintis.

— Atleisk man, Zemachai. Aš pavargau ir užsnūdau pievose.

— Melagė! Perkrikštė! Padugnė! — rėkė Zemachas.— Aš ieškojau tavęs ganyklose. Daveisi su piemenimis!

— Ką tu šneki! Sergėk Viešpatie!

— Tiesą sakyk! — Jis pašoko ir ėmė ją purtyti.— Kalė! Velnio išpera! Lilit!

Dar niekad Zemachas nebuvo toks įtūžęs. Aksa tarė jam:

— Zemachai, vyre mano, aš tau ištikima. Aš užmigau žolėje. Grįždama aš sutikau savo senelį. Mano valanda išmušė.

Aksa užplūdo toks silpnumas, kad ji susmuko ant grindų.

Zemacho įsiūtis išgaravo bematant. Jis pratrūko gailiai raudoti.

— Tu mano skaisčioji dūšele, ką aš be tavęs veiksiu? Tu juk esi šventoji. Atleisk mano šiurkštų būdą. Aš esu toks tik todėl, kad myliu tave. Aš svajojau nuskaistinti tave taip, kad galėtum būti rojuje, su šventosiomis mūsų pramotėmis.

— Aš būsiu ten, kur nusipelniau.

— Kodėl tai turėjo atsitikti tau? Ar danguje teisybės nėra?

Zemachas raudojo tuo balsu, kuris ją visados gąsdindavo. Ir daužė galvą į sieną.

Kitą rytą Aksa nesikėlė iš lovos. Zemachas atnešė košės, kurios išvirė jai ant trikojo. Kai jis mėgino ją pamaitinti, ji viską atrydavo. Zemachas atvedė kažkokį šundaktarį iš miestelio, bet šis nežinojo, ką čia daryti. Atėjo moterys iš Laidojimo draugijos. Aksa gulėjo visiškai palaužta negalios. Jos gyvenimas seko. Vidurdienį Zemachas išėjo pėsčias į Jaroslavo miestelį atvesti daktaro. Atėjo vakaras, bet jis vis negrįžo. Tą rytą rabio žmona buvo atsiuntusi Aksai pagalvę. Tai buvo pirmas kartas po daugelio metų, kai ji vėl miegojo ant pagalvės. Vakarėjant Laidojimo draugijos moterys išsiskirstė prie savo šeimų, ir Aksa liko viena. Alyvos lėkštelėje mirksėjo dagtis. Pro atvirą langą padvelkė drungnas vėjelis. Mėnulis nešvietė, bet žvaigždės spingsėjo. Čirpė žiogai, varlės kurkė žmonių balsais. Tarpais per sieną priešais lovą perlėkdavo šešėlis. Aksa žinojo, kad jos valanda jau arti, bet mirties ji nebijojo. Ji pasirūpino savąja siela. Buvo gimusi turtinga ir graži, labiau apdovanota Dievo negu bet kas iš aplinkinių. Taip buvo nulemta, kad viskas apvirto priešingai. Gal ji kentėjo už savo nuodėmes, o gal į ją buvo persikūnijęs kažkoks kitų kartų nusidėjėlis? Aksa žinojo, kad savo paskutiniąsias valandas reikia praleisti meldžiantis ir atgailaujant. Bet tokia jau jos dalia,

kad abejonės jos nepaliko netgi dabar. Jos senelis jai viską sakė vienaip, o senelė priešingai. Ji buvo skaičiusi senovinėje knygoje apie apostatus, kurie neigė Dievą, laikydami šį pasaulį atsitiktine atomų kombinacija. Ji dabar teturėjo vieną troškimą — kad jai būtų duotas ženklas ir atskleista tikroji tiesa. Ji gulėjo ir meldė stebuklo. Jai užėjo miegas, ir ji išvydo, kaip krenta į gelmenis, kur tamsu ir ankšta. Kas kartą, kai jau atrodė, kad ji nukrito į patį dugną, gelmenys prasiskirdavo ir ji imdavo kristi dar giliau. Tamsa ją slėgė vis labiau, o praraja darėsi dar didesnė.

Ji atsimerkė, žinodama, ką daryti. Sukaupusi paskutines jėgas, ji atsikėlė ir susirado peilį. Nuvilko pagalvės užvalkalą ir, spausdama kriaunas stingstančiais pirštais, perpjovė impilo siūles. Iš pūkų Aksa ištraukė plunksnų karūną. Slėpiningoji ranka karūnos viršuje buvo išpynusi keturias Dievo vardo raides.

Aksa padėjo karūną prie lovos. Plevenančioje dagčio liepsnelėje ji aiškiai regėjo visas raides: Jud, Hai, Vov ir kitą Hai[9]. Betgi, stebėjosi ji, ar šita karūna žada atskleisti didesnę tiesą negu ana? Ar gali šitaip būti, kad ir Dausose yra skirtingi tikėjimai? Aksa ėmė melsti naujo stebuklo. Nusivylusi ji prisiminė Šėtono žodžius: „Tiesa yra tai, kad tiesos nėra".

Gūdžią naktį sugrįžo viena iš Laidojimo draugijos moteriškių. Aksa norėjo maldauti jos, kad neužmintų karūnos, bet ji buvo pernelyg silpna. Moteriškė užmynė ant karūnos, ir jos įmantrūs raštai pakriko. Aksa užmerkė akis ir daugiau jau niekada nebeatsimerkė. Auštant ji atsiduso ir atsisveikino su gyvenimu.

Viena iš moterų pakėlė nuo grindų plunksnelę ir palaikė ją Aksai prie šnervių. Plunksnelė nesuvirpėjo.

Įdienojus moterys iš Laidojimo draugijos nuplovė Aksą ir apvilko ją drobule, kurią ji pati buvo pasisiuvusi. Zemachas vis dar nebuvo grįžęs iš Jaroslavo ir apskritai

---

[9] Keturi Dievo vardo (JHVH — Jehova, hebr.) priebalsiai; hebrajų kalboje ir ypač S. Testamento ritiniuose balsiai dažniausiai nėra žymimi.

apie jį jau niekas ir niekados nebegirdėjo. Holišičų miestelio žmonės šnekėjo, kad jį užmušė kelyje. Kiti spėliojo, kad Zemachas gal buvo visai ne žmogus, o kipšas. Aksa buvo palaidota šalia teisingo žmogaus koplytėlės, o rabis pasakė apie ją atmintiną kalbą.

Vienos mįslės niekas negalėjo įminti. Prieš patį galą Aksa sudraskė pagalvę, kurią jai buvo padovanojusi rabio žmona. Moterys, kurios plovė jos kūną, rado pūkų tarp jos pirštų. Iš kur mirštančiai moteriai galėjo rastis tiek jėgų? Kad ir kiek smalsavo miestelio žydai, kad ir kiek aiškinimų susigalvojo, o tikros tiesos taip niekas ir nesužinojo.

Todėl, kad jeigu ir yra toks dalykas kaip tiesa, jis yra taip supintas ir taip paslėptas, kaip ir plunksnų karūna.

DVIEJŲ KONTINENTŲ APSAKYMAI

Po karo Rytų Brodvėjuje, vienoje kavinėje, susirinkdavo marga šutvė žydų, kadaise atvykusių iš Europos. Tarp jų dažnai sėdėdavo, kartais — atokiau, kartais — pačiame ginčo karštumėlyje prakaulus vyriškis, dirbantis netoliese, laikraščio „The Jewish Daily Forward" redakcijoje. Dienraščio tempai jį vertė tiekti spaudai istorijas vieną po kitos. Emigrantai vis pasakojo apie save ir apie tuos, kurie jau niekada nieko nebepasakos. Gal šitaip ir atsirado Isaaco Bashevio Singerio apsakymai bei atskiri romanų epizodai. Iš to atstumo nuo Senojo kontinento, 1939-ųjų rudenį tapusio jam, pabėgėliui, daug ilgesniu, negu transatlantinio garlaivio kelias; iš tos rašytojo situacijos, kuri įvaizdį, išreikštą nykstančios kultūros ženklais, priešina amerikietiškai skubančiam laikui...

Skaitant Singerio mažąją prozą apie naujuosius laikus ir dar skaitant ją ne jo raštų kalba, neįgudusia akimi, gali pasirodyti, kad čia sušaržuotas Dostojevskis arba perrašytas begarsis melodramatiškas filmas. O gal čia ekspresionistinė pjesė su fantasmagoriška pabaiga arba į prozą įžengę prieškario šansonječių, atliekamų kabaretuose, personažai?

Kai pradėjau jį versti ir išnarsčiau jo sakinius ligi pat, taip sakant, gyvuonies — tos jidiš dvasios, žaižaruojančios originalo kalboje — ėmiau stebėtis, džiūgauti ir gėrėtis, ir, galop, nulenkiau galvą prieš S i n g e r į, kuris man tėra kitas Z i n g e r i s. Dalijamės su juo vieną istoriją, galvojau. Galgi ir vieną giminę. Atpažįstame gatvėse tuos pačius tipažus. Tiksliau, jis, patriarchas, man padeda juos atpažinti... Tarp mūsų nusistovėjo ryšys, koks ir turėtų

būti tarp Mokytojo ir Mokintinio, tarp Kūrėjo ir jo Vertėjo. Juk vertėjas tam tikra prasme yra ir talmudinis aiškintojas...

...Bet jis išaugo vientisoje prieškario kultūroje, rabino šeimoje, kur amžinieji klausimai, rytais aptarinėjami, buvo, pasak jo, reikšmingesni nei rytiniai laikraščiai. Aš teišaugau kultūrų griuvėsiuose. Ir nebemoku jidiš taip, kaip ją mokėjo Maestro. Visgi, manau, turįs teisę (jo apsakymai man tai priminė) pridurti ir tai, ko I. B. Singeris nepasakė Nobelio kalboje. Apie tuos mažybinius žodelyčius, kurių žavesio beveik nįmanoma perteikti vertimu, kažkas tarp ašarų ir kisieliaus. Apie tą įstabią geto žmogaus, pakabinto tarp žemės ir dangaus, savybę, kuria puikuojasi jo personažai, tą artistizmą. Apie prasimušėlio stilių, kai apsimeti, kad esi dendis, tačiau tesi artistas iš sudegusio teatro; sakytum nešiojiesi savo akibrokštą, visados gelbstintį, ant pasivaikščiojimų lazdos galiuko. Čia ir lošėjo ažiotažas, ir išsipešusi iš durtinio dvasia, ar žavėtojo žingsnis. Betgi ėjimas — ėjimas va banque!

Stebėkite jo Žaką Koną, Maksą Perskį ir daugelį daugelį kitų. Būdami teatrališki šie personažai yra ir tikslus tikrovės atvaizdas. Pažinojau Lietuvoje žmonių, stebėtinai panašių į Singerio herojus; skirtumas tas, kad rašytojo personažai yra išbaigti Meistro plunksnos, o gyvenime niekas nėra išbaigta, gyvenimas juk neturi Meistro pretenzijų, jis yra per akis užverstas darbais.

Ir tos jo žydų moterys. „Apsiskaičiusios" ir išdidžios, idealistiškos ir kategoriškos, tos aikštingosios jo blondinės, aistringosios juodgarbanės, droviosios knygų žiurkės, kaipgi tai yra tikra. Vienas žingsnis teskiria jas nuo žygdarbio arba baisios nuodėmės, nuo tapimo šventąja (Teresė Štein iš aps. „Citata iš Klopstocko") arba Šėtono sužadėtine (Aksa iš „Plunksnų karūnos"). Ir jos yra į knygas atėjusios iš senojo kontinento kvartalų.

Mano senelė — I. B. Singerio amžininkė ir, galimas dalykas, jo tolima „litvakiškoji" giminaitė — dievaži, tokia

ir buvo, dygsnis į dygsnį: ir manieros tikros b a r y š n i o s, kaip kad apsakymo „Pamestasis“ herojės, ir mėgiamos jos knygos (tokios kaip „Ana Karenina“), ir išvaizda (blondinė). Ir giminių Amerikoje turėjo nuo neatmenamų laikų; ak, tos pasakiškos jų karjeros ir paslaptingos žūtys...

Apibendrinti būtų galima šitaip — I. B. Singeris pieša epochą. Jeigu mums čia nerūpėtų daug svarbesni menui dalykai, autoriaus vidaus pasaulis. Juk Singerio apsakymuose dažnai šmėsteli ir jo paties, to, kitaip sakant, žalio emigranto portretas („Diena Koniailende“, „Šloimelė“ ir kt.). Ta jo krakmolyta apykaklaitė, tie jo tipingi kaklaryšis, švarkas ir skrybėlė, visa tai — niujorkietiškos kaitros ir grūsties fone. Jį varžo tėvų dogmos, jį gundo margasis pasaulis. Kiekviename reklamos švystelėjime jis regi Šėtono žvilgsnį, kiekvienos moters (Estera yra jo išprotėjusios mylimosios vardas — „Kavinė“ ir kt.) lūpomis suniekina Dekalogą. Gal todėl šitaip ir darkosi, ir svetimoteriauja, ir stabus garbina jo herojai, tarsi persirengėliai, ištrūkę iš Senojo Testamento. „Vienas žingsnis nuo Doros kelio, ir visi tabu yra pažeisti“,— sako Zeligas Fingerbeinas iš apsakymo „Trečiasis“. Ir jam nepadeda nei Tolstojus, nei Dickensas, kurių knygose jis naktimis ieško atsakymų.

Žmogaus kelią težino Apvaizda. Tačiau jam pačiam tas kelias yra tarsi iš anksto nubrėžtas ir dažnai netgi įskaitomas jo veide — kaip kad Makso Perskio („Citata iš Klopstocko“), Šloimelės („Šloimelė“), Mošės Blecherio („Į Izraelio žemę“) ir kt. Gal todėl Singeris kruopščiai piešia ir herojų veidus, ir išvaizdą. Antra vertus, jie visados vaikosi fantomų, yra kupini iliuzijų, gundomi bei klaidinami žydiškos velniavos, d i b u k ų, juos apsėdančių. Nors ir kaip blaškomi, jie nuolat svarsto fundamentaliuosius gyvenimo klausimus. Visa jų aistra, visu metafiziniu temperamentu klausdami (pašnekovų kavinėje ir, tuo pačiu, savęs bei Likimo) jie tarsi pavirsta į milžinišką kaligrafinį ženklą. Singerio prozos etinis krūvis atsiranda tiek iš hebrajiškojo palikimo, pranašų knygų, tiek

ir iš pasaulinės literatūros motyvų. „Citatoje iš Klopstocko“, Atgailaujančio Niekadėjo išpažinties motyvas, Šventosios ir Don Žuano tema baigiasi žydišku grotesku: Maksas Perskis vidunaktį įsitikina gulįs lovoje su negyvėle.

„Skaitydamas Singerio noveles dažnai juokiesi,— rašė vokiečių spauda (“Rheinischer Merkur“), sveikindama šio rašytojo kūrinių pasirodymą Vokietijoje.— Tačiau tai nėra išlaisvinantis juokas, o piktas sujaudinimas bei sukrėtimas, kurį mumyse tegali sukelti juodasis humoras — toji paskutinioji nevilties ir bejėgiškumo išraiška <...> Įspūdinguose Singerio, to vieno paskutiniųjų Europos žydų atstovo, darbuose atsispindi jo tautos saulėlydis“. Pasak žydų kilmės JAV rašytojo Chaimo Potoko, Isaacas Bashevis, užuot palaidojęs Lenkijos žydų pasaulį, jį prikėlė ir pavertė moderniosios literatūros tikrove.

Singerio laimei, Šėtonas sėkmingai sumaišė Likimo mėgintuvėlyje visus komponentus, reikalingus dideliam rašytojui atsirasti: turtingą kultūrą, kurios fragmentu šis žmogus tapo; pražuvusią kalbą, kurią talentas pasijunta pašauktas priešinti užmarščiai ir asimiliacijai; ir vienatvę, ir nevilį, kuri vėlgi yra egzistencinė vienatvė („Kas sutvėrė pasaulį?“ — patetiškai klausinėja savų pašnekovų herojus Brodvėjaus kavinėse). Kas be ko, čia primaišyta ir šiek tiek tojo žydiškojo m a z e l — geros kloties gyvenimo kelyje, padėjusios jam susirasti vertėjų, leidėjų, leidusios nugyventi ilgą gyvenimą. Tuo tarpu jo vyresnysis brolis, žymus žydų rašytojas, žuvo Holocausto liepsnose.

Man, šios knygos vertėjui, rūpėjo išsaugoti, kur įmanoma, visą atspalvių gausą ir jų savotišką pikanteriją. Sykiu mane džiugina, kad šis didžiulis pasaulis — bent jau jo fragmentas šiuose apsakymuose — pasieks mūsų skaitytoją. Estai I. B. Singerį pažino 1980-siais, pasaulio didžiosios tautos — vokiečiai, anglai prancūzai, japonai — žymiai anksčiau. Šio rašytojo raštuose pavaizduota moderniosios epochos triukšminga sankryža; sykiu jis vienu vaizduotės veiksmu sugeba mus perkelti į apsnigusį XVIII a. Žečpospolitos kaimelį, į kokio nors apsišaukėlio

Mesijo gadynę taip natūraliai ir įtikinamai, lyg visa tai vyktų tik vakar. Pakaruoklio humoras ir susidvejinusi, kaukes dėvinti siela — tai Singerio mažosios prozos leitmotyvas. Jo „artistas iš sudegusio teatro“, koks nors Žakas Konas („Kafkos draugas“), yra tikrai artimas Camus Sizifui, kad ir išėjusiam iš varšuviškos kirpyklos. Žmogus, net ir ties kapo duobe atsidūręs, yra kupinas ženklų ir paslapčių. Nes ir po to toliai nesibaigia — siela tęsia savo kelionę („Raktas“). Štai visa savo gyvenimo darbu atrado I. B. Singeris. Štai skaitydami patiriame ir mes.

JUDAIZMO, ŽYDŲ ISTORIJOS IR KULTŪROS SĄVOKŲ ŽODYNAS

A š k e n a z i a i (hebr.) — Vidurio bei Rytų Europos žydai, skiriant juos nuo Vidužemio jūros baseino žydų (sefardų).

A s m o d ė j u s — Piktoji dvasia, Talmude (žr.) vadinama „Demonų valdovu".

B a a l š e m a s — vardo Baal Šem Tovas (Dieviškojo vardo Šeimininkas, hebr.) santrumpa. Pilnutinis vardas: Izraelis ben Elijezeris Baalšemas (1699—1760), liaudiškojo religinio judėjimo, vadinamo chasidizmu (žr.) įkūrėjas.

B e z a — Babilono Talmudo traktatas, pavadintas pagal pirmąjį teksto žodį. Traktatas yra skirtas švenčių temoms.

C h a m s i n a s — sausas ir karštas dykumų vėjas.

C h a n u k a — Šviesos šventė žiemą, gruodžio mėnesį, atmenant brolių Makabėjų vadovaujamą sukilimą ir Šventyklos atgavimą (165 m. pr. Kr.).

C h a s i d a i (hebr.) — „pamaldieji". Liaudiško ir betarpiško judaizmo išpažinėjai, atskilę nuo rabinų knyginio mokymo. Šis išpažinimas buvo paplitęs Lenkijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje ir Galicijoje.

D ė ž u t ė e t r o g u i — ritualinis indelis citrusiniam vaisiui, kuris yra laikomas „rojaus vaisiumi", saugoti. Etrogas yra vienas iš keturių vaisių, skirtų vartoti Palapinių šventės (žr.) dienomis ir turinčių simbolinę reikšmę (Lev. 23, 40.).

D i b u k a s — žydų liaudies tikėjimuose mirusiojo dvasia, „apsėdanti" gyvąjį, dažniausiai velioniui artimą žmogų. Tik tas, kas turi ypatingų sugebėjimų „išvyti demonus", t. y. egzorcistas, gali apsėstąjį išgydyti.

E s a v a s — čia, svetimas, nežydas. Anot Biblijos, vyresnysis Jokūbo (žr.) brolis, nebranginęs Dievo pažadų ir pardavęs pirmgimio sūnaus teises už lęšių dubenį (Pr. 25, 21 ...).

F i l a k t e r i j o s — odos dirželis su dėžute, kurioje įdėta pergamento skiautė su dešimčia Dievo įsakymų. Dirželis maldos metu apvyniojamas apie kairę, „širdies" ranką.

Gehena (hebr. Gehinnom) — slėnis Jeruzalės pietuose, kur stabmeldžiai aukodavo vaikus stabui Molochui (Kar. 2, 10). Metaforiškai: pragaras, nedorų žmonių kentėjimų vieta po mirties.

Froidas šmoidas — žr. Kompleksas šmompleksas.

Gemara — pažodž. „aiškinimas, žodžiu perteiktas mokymas". Palestinos ir Babilono talmudistų diskusijos, pateiktos Talmude.

Gogas — Magogo žemės kunigaikštis, izraelitų priešas ir „Sėtono tarnas" (Ez. 38—39).

Gojai (hebr.) — pagonys, plačiau, nežydai.

Golemas (hebr.) — pažodž. „beformė masė". Anot mistinės „Kabalos" knygos, žmogus, sužinojęs slaptą Dievo vardą, sudarytą iš 72 raidžių, gali, nudrėbęs žmogų iš molio, jam įkvėpti gyvybę. To siekę nuo XIII a. įvairūs rabinai ir, anot padavimo, tai yra pavykę Prahos rabinui Levui (1502—1609).

Heimiš (jidiš) — saviškė, kilusi iš gimtų vietų.

Herzlis Teodoras — politinio sionizmo įkūrėjas ir ideologas, knygos „Žydų valstybė" (1896) autorius.

Hilelis — rabinas, vadovavęs Jeruzalėje teologinei mokyklai, nuoseklios judaizmo praktikos šalininkas (30 m. pr. Kr.).

Ješiva (hebr.) — dvasinė seminarija.

Jokūbas — žydų biblinis patriarchas, Izraelio genčių protėvis, kurio kitas vardas, Dievo duotas, yra Izraelis, t. y. „Tas, kuris grūmėsi su Dievu".

Jom Kipuras (arba Permaldavimo šventė) — didžiausioji judaizmo šventė, einanti po žydų Naujųjų metų, kuomet yra būtina susigrąžinti santarvę su Dievu (Lev. 23, 27).

Juda (Jehuda) Halevis — žymiausias žydų viduramžių poetas ir filosofas (1083—1140 m. po Kr.).

Kabala — pažodž. „gavimas", „perdavimas"; viduramžių raštai, Sv. Rašto aiškintojų sukurti apie 1200 m., įtakojant judaizmą krikščionybei ir Pitagoro mokymui. Pagrindinė šios knygos tema — „slaptoji" S. Testamento, Talmudo reikšmė.

Kaftanas (arab.) — ilgas viršutinis religingų žydų drabužis.

Kadišas — amžino atilsio malda, prie velionio kūno arba kapo sakoma dažniausia velionio vyriausiojo sūnaus.

Kesev Mriri (hebr.) — Piktoji dvasia.

Keturi Dievo vardo priebalsiai (JHVH, hebr.).— Hebrajiškai ir ypač S. Testamente balsiai nėra žymimi.

Kol Nidrė (hebr.) — pažožd. „Visi įžadai“. Pradiniai žodžiai maldos, giedamos Jom Kipuro (žr.) išvakarėse. Viena reikšmingiausių maldų judaizmo apeigyne.

Kompleksas šmompleksas — įprastas jidiš šnek. kalbai žodžių žaismas, kai surimuojant svarbų žodį su beprasmybe yra suniekinamas „autoritetas“.

Košerinis maistas — maistas, kurio sudėtis ir paruošimo būdas atitinka judaizmo reikalavimus.

Kreplach — patiekalas, panašus į koldūnus. Dažniausiai patiekiamas sultinyje.

de Leonas Mošė (1240—1305) — rabinas, žinomas kabalistas.

Lija — anot Biblijos, Rachelės (žr.) vyresnioji sesuo, apgaule išleista už Jokūbo (Pr. 29, 16—33, 7.).

Lilit — velnių pramotės vardas judaizmo demonologijoje.

Litvakas — istorinės Lietuvos žydas.

Loto žmona — Lotas, anot Biblijos, gyveno Sodomoje. Kai Sodoma buvo naikinama už jos nuodėmes, jis vos suspėjęs pabėgti. Jo žmona, atsigręžusi pasižiūrėti į žūstantį miestą, pavirto druskos stulpu (Pr. 11, 31—14, 16; 19.).

Lurija Izaokas (1534—1572) — rabinas, žymus kabalistas, gyvenęs Palestinoje.

Machpelos ola — ola (koplyčia), kurioje palaidoti žydų bibliniai patriarchai.

Maimonidas, Mozė ben Maimonas (1135—1204) — rabinas, filosofas ir teologas, plačiau žinomas pagal savojo vardo santrumpą kaip Rambamas. Pagr. knyga — „Švyturys Paklydusiems“. Pasireiškė teologijos, matematikos, fizikos, astronomijos srityse ir buvo sultono Saladino rūmų gydytojas.

Mazel Tov (hebr.) — pažodž. „gera laimė“; tai geros kloties, laimės palinkėjimas.

Menachem-Mendelis iš Kocko (1787—1859) — vienas iš dvasinių chasidizmo vadovų, pasižymėjęs religiniu reiklumu.

Mesijas (hebr.) — Dievo siųstas „meilės ir teisingumo karalius“, minimas S. Testamento ir Pranašų knygose bei Talmude (žr.). Turįs ateiti žemiškosios istorijos pabaigoje.

Mišna (hebr.) — pažodž. „pakartojimas“. Viena iš dviejų Talmudo dalių, S. Testamento komentaras (apie 200 m. pr. Kr.).

Mozė iš Kordobos — rabinas (1522—1570), gyvenęs Ispanijoje ir Palestinoje.

Nachmanas iš Vroclavo (1771—1810) — chasidų (žr.) mokytojas ir giliaprasmių sakmių autorius.

Palapinių šventė — tai derliaus nuėmimo ir, sykiu, Tremties atminimo šventė, švenčiama rudenį.

Peisachas (Pascha) — viena svarbiausių žydų švenčių; Išsivadavimo iš Egipto vergijos ir sėkmingo perėjimo per dykumą, klajonių baigties šventė, kurios metu valgoma nerauginta duona, t. v. macai.

Rachelė — gražuolė Jokūbo žmona, kurią jis vedė po Lijos.

Rambamas — žr. Maimonidas.

Rudplaukiai (rudgalviai, raudonveidžiai) izraelitai — mitologinės žydų kiltys.

Sabatajus Cvi (1626—1676) — judaizmo vizionierius, vienas iš apsišaukusių Mesijų, žydų istorijoje žinomas kaip netikras pranašas, vėliau pakeitęs tikėjimą. Tačiau jo pradėtas judėjimas (sabatianizmas) turėjo gausių pasekėjų.

Saldžiavaisis — pupmedis, augalas, minimas Talmude kaip ilgo amžiaus simbolis (Taanit, 23). Be to, pupos ir lęšiai — viena iš svarbiausių kultūrų senovės Izraelyje.

Sambationas — pasakų upė žydų senovės ir viduramžių literatūroje.

Sanchedrinas (graik. Synchedrion) — pažodž. „posėdis". Žydų seniūnų taryba Jeruzalėje (iki 70 m. pr. Kr.), atlikdavusi ir teismo funkcijas.

Sutartis (hebr. ketuba) — Santuokos sutartis, kurioje minimi vyro įsipareigojimai žmonai.

Sutvėrimo (Genezės) knyga — seniausias iš Kabalos (žr.) traktatų, pasižymįs klasikine hebrajų kalba.

Samajus — rabinas, Raštų aiškintojas, veikęs Jeruzalėje vienu metu su rabinu Hileliu (žr.) ir su pastaruoju polemizavęs. Griežtos judaizmo praktikos šalininkas.

Šema Izrael (hebr.) — „Klausykis, Izraeli". Viena iš pagrindinių judaizmo maldų.

Šiva — gedulo ritualas, septynias (hebr., šiva-septyni) dienas po laidotuvių sėdint ant grindų arba ant žemų suolelių, nusiavus. Sakoma: „šivą sėdėti", t. y. gedėti pagal papročius.

Šofaras — senovinis pučiamasis instrumentas, pagamintas iš avino rago ir naudojamas kulto reikalams (pvz., per judėjų Naujuosius metus) ligi nūdienos.

Simonas ben Jochajus — vienas žymiausių S. Testamento aiškintojų ir kabalistų, pasak padavimo, „Zoharo" knygos autorius.

Talmudas (hebr.) — pažodž. „mokslas“, „mokymas“. Daugiatomis S. Testamento aiškintojų kūrinys, antrasis pagal reikšmę po Biblijos, padėjęs pagrindus judaizmo etikai ir žydų bendruomeniniam gyvenimui (pr. VI a. pr. Kr.— baigtas V a. po Kr.).

Tamuzas (hebr.— tammuz) — 10-asis mėnuo pagal judaizmo kalendorių (liepa—birželis).

Tora (hebr.) — pažodž. „mokymas“. Penkios Mozės knygos, I-sis Biblijos skyrius.

Toros rodyklė — rodyklė, dažniausiai esanti miniatiūrinės žmogaus rankos pavidalo ir sidabrinė, ja bendruomenės narys vedžioja pergamento eilutes, padėdamas tam, kam tenka skaityti sinagogoje S. Testamentą.

Vitalas Chaimas (1543—1620) — rabinas, kabalistas, žymiausias Izaoko Lurijos (žr.) mokinys.

Zoharas (hebr.) — pažodž. „pašvaistė“, „žaravimas“. Dievybės pažinimo knyga, svarbiausias Kabalos veikalas, aiškinantis S. Testamentą. Jos stiliumi ir sakmėmis žavėjosi daug žydų rašytojų, tarp jų ir I. B. Singeris, paminėjęs ją savojoje Nobelio kalboje.

TURINYS

„Poetas... prisikels, kad išgelbėtų mus visus“ 5
Vyskupo apsiaustas 9
Kavinė 21
Į Pažadėtąją žemę 39
Citata iš Klopstocko 45
Kafkos draugas 57
Trečiasis 70
Kaliniai 85
Kaminkrėtys 103
Karveliai 109
Kabalistas iš Rytų Brodvėjaus 120
Sloimelė 128
Raktas 140
Diena Koniailende 151
Sūnus 164
Pamestasis 172
Plunksnų karūna 185
Dviejų kontinentų apsakymai 212
Judaizmo, žydų istorijos ir kultūros sąvokų žodynas 217

Isaac Bashevis SINGER
KAVINĖ BRODVĖJUJE
Apsakymai

Redaktorė *M. Dautartienė*
Viršelio dailininkas *S. Chlebinskas*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Techninė redaktorė *V. Jucienė*
Korektorės *R. Prapiestienė, L. Girevičienė*

SL 257. Užsakymas 1024. Išleido UAB „Vaga“,
Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
Spausdino SPAB spaustuvė „Spindulys“, Gedimino 10, 3000 Kaunas

Kaina sutartinė

„VAGOS“ KNYGYNE
dar galite įsigyti šias „Nobelio premijos laureatų“ serijos knygas:

H. Böll. Grupinis portretas su dama.

S. Bellow. Hercogas.

E. Baliutavičiūtė. Rašytojai — Nobelio premijos laureatai.

ISAAC BASHEVIS

SINGER

KAVINĖ BRODVĖJUJE

**Po karo Rytų Brodvėjuje,
vienoje kavinėje, susirinkdavo marga šutvė žydų,
kadaise atvykusių iš Europos. Tarp jų dažnai sėdėdavo, kartais –
atokiau, kartais – pačiame ginčo karštumėlyje prakaulus vyriškis,
dirbantis netoliese laikraščio „The Jewish Daily Forward" redakcijoje.
Dienraščio tempai jį vertė tiekti spaudai istorijas vieną po kitos.
Emigrantai vis pasakojo apie save ir tuos, kurie jau niekada nieko
nebepapasakos. Gal šitaip ir atsirado Isaaco Bashevio Singerio
apsakymai bei atskiri romanų
epizodai.**

Markas Zingeris „Dviejų kontinentų apsakymai"

NOBELIO
PREMIJOS
LAUREATAI